

KU LEUVEN

Faculteit Theologie en Religiewetenschappen Katholieke Universiteit Leuven

Zelfevaluatie-rapport Onderwijs
(ontwerpversie)

2013

LIJST MET AFKORTINGEN	3
WOORD VOORAF	4
ONTSTAANSGESCHIEDENIS VAN HET ZELFEVALUATIERAPPORT	7
KWALITEITSWAARBORG 1: BEOOGD EINDNIVEAU	10
1.1. Historische context en profiel van de opleidingen aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen	10
1.2. Beoogde eindniveau van de opleidingen	15
1.3. Bachelor in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen / Bachelor in Theology and Religious Studies	15
1.4. Master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/ Master in Theology and Religious Studies	17
1.5. Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen / Master of Advanced Studies in Theology and Religion	19
1.6. Master in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie	21
1.7. Kritische reflectie en toekomstperspectief	23
KWALITEITSWAARBORG 2: ONDERWIJSPROCES	25
2.1. De inhoud en vormgeving van de programma's	25
2.1.1. Bachelor of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	25
2.1.2. Bachelor of Arts in Theology and Religious Studies	42
2.1.3. Master of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	49
2.1.4. Master of Arts in Theology and Religious Studies	61
2.1.5. Master of Arts in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	66
2.1.6. Master of Arts in Advanced Studies in Theology and Religion	73
2.1.7. Master of Arts in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie	75
2.2. Personeel	85
2.2.1. Zelfstandig academisch personeel	85
2.2.2. Assisterend en bijzonder academisch personeel	94
2.2.3. Administratief en technisch personeel	95
2.3. Studiebegeleiding	96
2.3.1. Rekrutering en instroombegeleiding	96
2.3.2. Studietrajectbegeleiding in de loop van de studies	99
2.4. Materiële voorzieningen	101
2.4.1. Gebouwen	101
2.4.2. ICT	102
2.4.3. De Maurits Sabbibliotheek	104
2.5. Internationalisering	106

2.6. Programma's en flexibele trajecten voor werkstudenten binnen de Nederlands-talige opleidingen van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen	108
2.6.1. Aantal werkstudenten in de verschillende programma's van de Faculteit	111
2.6.2. Profiel van de werkstudenten	112
2.6.3. Faciliteiten voor werkstudenten	113
2.6.4. Omkadering van werkstudenten	116
2.7. Verbeteracties uit de kwaliteitszorg	118
2.8. Kritische reflectie en toekomstperspectief	121
GENERIEKE KWALITEITSWAARBORG 3: GEREALISEERD EINDNIVEAU	125
3.1. Systeem van beoordeling, toetsing en examinering	125
3.1.1. Inleiding	125
3.1.2. Evaluatievormen	127
3.1.3. Afstemming evaluatievormen op leerresultaten	132
3.1.4. Kwaliteitseisen en kwaliteitsbewaking	137
3.1.5. Transparante organisatie en communicatie	141
3.2. Realisatie beoogde leerresultaten	146
3.2.1. Kwaliteit van de afstudeerwerken	146
3.2.2. Inzetbaarheid van afgestudeerden op de arbeidsmarkt of de doorstroom naar een vervolgopleiding	161
3.3. Diplomarendement	165
3.3.1. Bachelor in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	165
3.3.2. Bachelor in Theology and Religious Studies	166
3.3.3. Master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	166
3.3.4. Master in Theology and Religious Studies	166
3.3.5. Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen	167
3.3.6. Master in Advanced Studies in Theology and Religion	167
3.3.7. Master in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie	167
3.4. Kritische reflectie en toekomstperspectief	168
ALGEMEEN BESLUIT EN TOEKOMSTIGE BELEIDSOPTIES	170

LIJST MET AFKORTINGEN

AAP	Assisterend Academisch Personeel
AVL	Academisch Vormingsinstituut voor Leraren
BAP	Bijzonder Academisch Personeel
BOF	Bijzonder Onderzoeksfonds
DLR	Domeinspecifiek Leerresultaat
DOeL	Directie Onderwijs en Leren (KU Leuven)
DUO	Dienst Universitair Onderwijs (KU Leuven)
FOER	Facultair Onderwijs- en Examenreglement
FWO	Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek Vlaanderen
GOA	Geconcerteerde Onderzoeksactie
ILT	Interfacultair instituut voor Levende Talen
KONDOR	Kwaliteitssysteem inzake Onderwijs, Ontwikkelen en Realiseren
OER	Onderwijs- en Examenreglement
OLA	Onderwijsleeractiviteit
OLR	Opleidingsspecifiek Leerresultaat
OOI	Onderwijsgerichte Ontwikkelings- en Implementatieprojecten
OPO	Opleidingsonderdeel
POC	Permanente Onderwijscommissie
RZL	Religie, Zingeving en Levensbeschouwing
SAINTS	Students' Association of the International Theology Section
SLO	Specifieke lerarenopleiding
sp.	Studiepunten
STB	Sacrae Theologiae Baccalaureus
STD	Sacrae Theologiae Doctor
STL	Sacrae Theologiae Licentiatu
TCIP	Teaching Committee International Programmes
Toledo	Toetsen en Leren Doeltreffend Ondersteunen
WIDR	Wereldgodsdiensten, Interreligieuze Dialoog en Religiestudie
ZAP	Zelfstandig Academisch Personeel

WOORD VOORAF

Het domein van de theologie en de religiewetenschappen is het voorbije decennium volop in ontwikkeling geweest. Het onderzoek, het onderwijs en de dienstverlening van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven volgen deze ontwikkelingen op de voet. De Faculteit vormt hiermee een bijzonder krachtige en internationaal gereputeerde omgeving voor de studie van het fenomeen religie, en het christendom in het bijzonder.

Vanuit de permanente zorg voor de kwaliteit van de opleidingen is aan de Faculteit de voorbije maanden werk gemaakt van een grondige doorlichting van de huidige onderwijsprogramma's. We hebben daardoor zicht gekregen op de sterke punten van de opleidingen, maar zijn ook knel- en groeipunten op het spoor gekomen. Deze zelfreflectie zal ook behulpzaam zijn bij het uittekenen van de toekomst van de opleidingen.

Het voorliggend zelfevaluatie-rapport (ZER) heeft betrekking op de opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen die binnen de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen georganiseerd worden: de bachelor in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen (met inbegrip van de verkorte bachelor) (Nederlandstalig en Engelstalig), de initiële master en de advanced master in de godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen (telkens Nederlandstalig en Engelstalig) en de master Wereldgodsdiensten, Interreligieuze Dialoog en Religiestudie (Nederlandstalig). De Faculteit maakt deel uit van de groep Humane Wetenschappen en is een zelfstandige Faculteit van de KU Leuven. Het onderwijsbeleid wordt bepaald door de Faculteitsraad, het Faculteitsbureau en de Onderwijscel in voortdurende wisselwerking met het universitaire onderwijsbeleid dat vorm krijgt in de Onderwijsraad. Het Faculteitsbestuur bepaalt de opdracht, de samenstelling en de werking van de drie permanente onderwijscommissies: de facultaire POC of Onderwijscel, de POC Nederlandstalige programma's en de POC Engelstalige programma's (het Teaching Committee International Programmes). De Onderwijscel staat in voor de overkoepelende coördinatie van de facultaire onderwijs- en studentenaangelegenheden. Zij wordt voorgezeten door de vicedecaan onderwijs en heeft als vaste leden onder meer de programmadirecteurs en secretarissen van de onderwijscommissies en vier studentenvertegenwoordigers. De POC Nederlandstalige programma's coördineert de academische bachelor, initiële master en advanced master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen, de master WIDR en de SLO godsdienst. De POC Nederlandstalige programma's heeft een sub-POC WIDR die zich buigt over de concrete werking van de master WIDR, en de regelingen dienaangaande voorbereidt voor bespreking op de POC. De POC Internationale programma's coördineert de academische bachelor, initiële master en advan-

ced master in Theology and Religious Studies. Beide onderwijscommissies worden voorgezeten door een programmadirecteur, bijgestaan door een secretaris. Elk lid van de ZAP-geleding wordt prioritair aan één van beide POC's toegewezen (hoewel alle professoren uitgenodigd worden voor de vergaderingen van beide POC's en er ook de verslagen ervan ontvangen). Daarnaast is er een brede vertegenwoordiging van studenten uit de verschillende opleidingen.

In overleg met de VLUHR werd ervoor gekozen om alle opleidingen in één rapport te behandelen. Dit heeft niet alleen het voordeel van de beknoptheid en overzichtelijkheid, maar laat tevens beter toe om de samenhang en de verschillen tussen de verschillende opleidingen te tonen; alsook de onderwijsconcepten die het volledige onderwijs van de Faculteit aansturen. Het rapport werd in het Nederlands geschreven en bij de bespreking op de Engelstalige onderwijscommissie werd voor een samenvattende vertaling voorzien voor de internationale studenten.

Het zelfevaluatie-rapport (ZER) is steeds een momentopname, een ogenblik van terugkijken naar de ontwikkelingen sinds de vorige visitatie (in 2006) en vooruitkijken naar nieuwe mogelijkheden en uitdagingen, te midden van een permanente stroom van onderwijskundige veranderingen. In de voorbije jaren heeft de Faculteit in opvolging van het rapport van de vorige visitatiecommissie sterk geïnvesteerd in de ontwikkeling van een tweejarig masterprogramma en werd de invoering ervan geanticipeerd door (in februari 2012) een grondige en weldoordachte herprogrammering van het huidige master en advanced masterprogramma. Midden in het proces van de redactie van dit ZER besliste de Vlaamse regering (in juni 2012) echter alle aanvragen met betrekking tot de tweejarige master zonder onderscheid te weigeren, ook al hadden de capaciteitsplannen van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van overheidswege een positief advies gekregen. Tijdens het hele proces van de voorbereiding van het ZER heeft de onzekerheid en de verwerping van de tweejarige master in de reflectie meegeklonken, met name ook toen (in februari 2013) uit de overheidscommunicatie bleek dat het hele proces opnieuw diende voltrokken te worden en de overheid op dat ogenblik nog steeds geen kader had waarin aan de tweejarige master vorm zal worden gegeven.

Aan dit zelfevaluatie-rapport is hard gewerkt. Het past daarom allen die zich voor de evaluatie hebben ingezet van harte te danken. Deze onderneming werd gedragen door alle betrokkenen bij het onderwijsgebeuren van de Faculteit: docenten, assistenten, studenten, onderwijsondersteuners, medewerkers van het onderwijssecretariaat en van DOEL. De frequente bijeenkomsten van de facultaire ZER-commissie, de speciale studiedag over de visitatie voor de docenten, de verzameling van vele en uitlopende gegevens, en vooral de verwerking en de interpretatie ervan, in samenspraak met de Onderwijscel, de permanente onderwijscommissies, het Faculteitsbestuur en de Faculteitsraad, laten toe de huidige opleidingen een spiegel voor te houden. Een bijzonder woord van dank gaat uit naar dr. Ward De Pril voor de rapportering, naar dr. Tom De Coster voor de ondersteuning vanuit het onderwijssecretariaat en naar dr. Karolien Geens voor de on-

dersteuning vanuit DOEL. Het sterke draagvlak dat voor het proces van dit ZER binnen de Faculteit gecreëerd werd, laat ons toe te stellen dat het resultaat vandaag als valide en betrouwbaar wordt gezien door alle betrokkenen.

Dit zelfevaluatie-rapport (67.856 woorden) wordt nu aan de visitatiecommissie overhandigd als de basis voor verder gesprek, voor een constructieve dialoog die zal bijdragen tot de verdere uitbouw van het onderwijs aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen. Zij is tegelijk de aanzet voor nieuwe ontwikkelingen en voorstellen tot verbetering die in de loop van de volgende maanden zullen worden uitgetekend, want werken aan onderwijskwaliteit is een continu proces en werken aan theologisch onderwijs is werken aan de toekomst.

Didier Pollefeyt

Vicedecaan Onderwijs

Juni 2013

De informatie over de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen en het onderwijs in het bijzonder is te vinden op: <http://theo.kuleuven.be/nl/studenten> en http://theo.kuleuven.be/en/prospective_students.

ONTSTAANSGESCHIEDENIS

VAN HET ZELFEVALUATIERAPPORT

Op **30 september 2011** kwam de **ZER-subcommissie** voor de opleidingen van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen van de KU Leuven voor de eerste keer samen. Het Faculteitsbestuur besliste om de Onderwijscel te laten functioneren als ZER-subcommissie onder coördinatie van de vicedecaan Onderwijs. De Onderwijscel werd daartoe uitgebreid met één extra ZAP-lid zodat alle onderzoekseenheden en onderwijsmajores in de ZER-subcommissie vertegenwoordigd zouden zijn. Door het proces van de zelfevaluatie te coördineren vanuit de Onderwijscel wordt de voorbereiding van de visitatie ingeschreven in het continue proces van kwaliteitszorg dat binnen de opleidingen aan de gang is; meer nog, de zelfevaluatie hielp de kwaliteitszorg in de voorbije twee jaar sturen en verder verdiepen.

In het **academiejaar 2011-2012** werd uitgebreid de aandacht gericht op de voorbereiding van de visitatie en de redactie van het ZER. Dit gebeurde op de vergaderingen van de Onderwijscel, de Nederlandstalige onderwijscommissie (POC) en de onderwijscommissie voor de internationale programma's (TCIP)¹. Er werd ook geregeld gerapporteerd aan het Faculteitsbestuur en de Faculteitsraad. In het academiejaar 2011-2012 werden naar aanleiding van de voorbereiding van de visitatie heel wat onderwijskundige initiatieven genomen. Er werden hearings georganiseerd bij de (Nederlandstalige en Engelstalige) studenten, de leden van het AAP/BAP en de afgestudeerden. Er werd een professorenavond georganiseerd over het onderwijs waarin een SWOT-analyse onderwijs (gebaseerd op de hearings) werd voorgelegd, afgetoetst en aangevuld. Er werd een schriftelijke bevraging gedaan (KONDOR) over de kwaliteit van het onderwijs bij de onderwijsbetrokkenen (studenten, docenten). Er werd een curriculum mapping gemaakt van alle bachelor- en mastervakken. Op de onderwijsvergaderingen gingen ook de gewone elementen van kwaliteitszorg verder. De onderwijscommissies hebben in 2011-2012 de syllabi van alle bachelorvakken besproken. Er kwamen een aantal vernieuwingen in het bachelorprogramma die aansloten bij nieuwe noden in de opleiding: een vak empirische methodologie (POC), een nieuw vak lezing van teksten (POC), twee nieuwe OPO's *Reading of Theological Texts* (TCIP), een herstructurering van de Bij-

¹ De vergaderingen van de Onderwijscel hadden in 2011-2012 plaats op 30 september 2011, 21 oktober 2011, 2 december 2011, 13 januari 2012, 17 februari 2012, 30 maart 2012, 27 april 2012, 4 mei 2012 en 1 juni 2012; van de Nederlandstalige onderwijscommissie (POC) op 14 oktober 2011, 4 november 2011, 9 december 2011, 24 februari 2012, 27 april 2012 en 11 mei 2012; van de onderwijscommissie voor de internationale programma's (TCIP) op 14 oktober 2011, 4 november 2011, 9 december 2011, 24 februari 2012, 27 april 2012, 11 mei 2012.

belse vakken (TCIP) en een theologisch practicum (POC) dat tegemoet wil komen aan de vraag naar meer synthese, persoonlijke integratie en toepassingsgerichtheid op het einde van de bachelorsopleiding. De grootste vernieuwing werd gerealiseerd door een volledige herprogrammering van de master. De Faculteit besloot om de algemene invoering van de tweejarige master niet af te wachten en reeds in 2012-2013 bij wijze van voorafname een bicyclisch masterprogramma in te voeren in de bestaande 3+1+1-structuur. Dit werd mede ingegeven door de aanbevelingen van de vorige visitatiecommissie. Deze herprogrammering van de masteropleidingen werd goedgekeurd door de Faculteitsraad van 2 maart 2012 en het nieuwe masterprogramma startte in het academiejaar 2012-2013. De ZER-subcommissie voerde verder een quick scan uit met betrekking tot het toetsbeleid in de opleiding en detecteerde een aantal werkpunten waarmee onmiddellijk aan de slag werd gegaan. Er werd in 2011-2012 onder andere werk gemaakt van een integraal plagiaatpreventiebeleid. Om een beter zicht te krijgen op de studiebelasting werden de vragen in de online studentenevaluatie aangepast.

Vlak voor de start van de zomervakantie 2012-2013 besloot de Vlaamse regering om de tweejarige master *niet* in te voeren en liet de opleidingen vanaf dan verder in het ongewisse (tot februari 2013) over de volgende stappen die in dit dossier nu al dan niet genomen zouden worden.

Een sleutelmoment in de voorbereiding van de visitatie was de **docentendag van 17 september 2012** waarop alle onderwijsgeevenden van de Faculteit werden uitgenodigd. De docenten werden geïnformeerd over het visitatieproces en de structuur van het ZER. De resultaten van de curriculum mapping en de SWOT-analyse werden besproken. Er werd aandacht besteed aan het belang van de band tussen leerresultaten, leeromgeving en toetsing. Daarbij werd gebruik gemaakt van op voorhand opgevraagde examensets per docent, die naast de doelstellingen van de OPO's werden gelegd en geanalyseerd werden aan de hand van de taxonomie van Bloom. Ook andere aspecten van de evaluatie kwamen aan bod: de kwestie van de cesuurbepaling alsook de begeleiding, de beoordeling en de feedback met betrekking tot masterproeven. Er werden good practices uitgewisseld met betrekking tot werkvormen. Tenslotte werd aandacht besteed aan aspecten van het kwaliteitszorgsysteem (POC's, ECTS-fiches, online onderwijsevaluaties) en aan de thematiek van de werkstudenten. Op basis van de docentendag werd beslist om de curriculum mapping over te doen met fijnere categorieën en op basis van de intussen herwerkte leerresultaten (afgestemd op de DLR's).

In het **academiejaar 2012-2013** kwamen twee nieuwe programmadirecteurs in functie en werd aan de ZER-subcommissie tevens een deeltijds aangestelde medewerker toegevoegd voor de redactie van de tekst. Op basis van de nieuw geformuleerde DLR's werden de leerresultaten bijgesteld en werd de nieuwe curriculum mapping uitgevoerd en besproken op de onderzoekseenheden en onderwijscommissies. De onderwijscommissies werkten in dit academiejaar in het bijzonder aan het aspect evaluatie in de curricula. Er werd ook een extra, deeltijdse medewerker

aangesteld om in alle ECTS-fiches het aspect evaluatie te analyseren en waar nodig in samenspraak met de docent te optimaliseren. Op die manier is voor elk opleidingsonderdeel een transparante uitleg over de evaluatie gegarandeerd. De Onderwijsceel ontwikkelde een feedbackformulier voor de masterproeven. Na de positieve ervaringen in de januari-zittijd werd besloten om een dergelijk formulier ook uit te proberen voor de examens in de volgende examenzittijden. Voor de masterproeven werd tevens de verplichting van een samenvatting ingevoerd. De nieuwe programmadirecteurs besteedden ook bijzondere aandacht aan de PR van de opleidingen, zowel voor de Nederlandstalige als de voor de buitenlandse studenten. Naast de gewone werking, stond het volledige academiejaar 2012-2013 expliciet in het teken van de redactie van het ZER. Hierbij kan verwezen worden naar de vergaderingen van de Onderwijsceel, de POC en het TCIP. Er werden extra vergaderingen ingelegd met de programmadirecteurs en met de studenten².

In februari 2013 kondigt het Ministerie van Onderwijs aan een nieuwe procedure te willen opstarten voor de implementatie van tweejarige onderzoeksmasters. De academische overheid van de KU Leuven overweegt om het dossier van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen opnieuw in te dienen als een pilootproject voor de tweejarige (onderzoeks)master.

Op 21 juni 2013 werd een **bijzondere Faculteitsraad** georganiseerd waarop het zelfevaluatie-rapport (ZER) uitgebreid werd besproken en goedgekeurd.

Het ZER werd voor 1 juli 2013 aan de VLUHR overgemaakt.

² De vergaderingen van de Onderwijsceel hadden plaats op 28 september 2012, 12 oktober 2012, 9 november 2012, 23 november 2012, 11 januari 2013, 15 februari 2013, 22 maart 2013 en 3 mei 2013; van de Nederlandstalige POC op 12 oktober 2012, 9 november 2012, 7 december 2012, 22 februari 2013, 19 april 2013 en 17 mei 2013; en van de TCIP op 12 oktober 2012, 9 november 2012, 7 december 2012, 22 februari 2013, 19 april 2013, 17 mei 2013. Er werden extra vergaderingen ingelegd met de programmadirecteurs op 8 januari 2013, 15 februari 2013, 15 maart 2013, 4 april 2013, 15 april 2013 en 13 mei 2013 en met de studenten op 29 april 2013.

KWALITEITSWAARBORG 1: BEOOGD EINDNIVEAU

Opdrachtverklaring Faculteit Theologie en Religiewetenschappen

Stevig verankerd in de katholieke traditie en geïnspireerd door de erfenis van het Tweede Vaticaans Concilie, zich terdege bewust van de hedendaagse geseculariseerde en religieus gepluraliseerde context en in constante dialoog met andere wetenschappelijke disciplines (inclusief filosofie, geschiedenis, literatuur, sociologie, psychologie, etc.), profileert de theologische wetenschapsbeoefening in Leuven zich door haar wezenlijk hermeneutische aanpak. Hierin worden tekst en context, feit en interpretatie, historiciteit en normativiteit, theorie en praxis vruchtbaar samengehouden. Binnen dit profiel weten de theologie en de religiewetenschappen zich intrinsiek met elkaar verbonden en gevat in een breder perspectief van oecumenisch en interreligieus leren en ontmoeten.

De Faculteit vervult deze opdracht door het aanbieden van kwalitatief hoogstaande, student-activerende onderwijsprogramma's (in het Nederlands en het Engels, met civiele en canonieke diploma's), door het creëren van een sterke en motiveerende onderzoekscultuur die representatief is voor de domeinen van het historisch-, systematisch-, en praktisch-theologisch onderzoek, en door het actief beschikbaar stellen van haar expertise en diensten aan de universiteit, de kerk en de samenleving.

1.1. HISTORISCHE CONTEXT EN PROFIEL VAN DE OPLEIDINGEN AAN DE FACULTEIT THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

Het eindrapport van de recente internationale visitatie van het onderzoek (2012) omschrijft de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen als een van de 'topinstellingen' (paragraaf a) en een 'wereldleider' (paragraaf b1) inzake onderzoek in de theologie en religiewetenschappen. Het onderwijs aan de Faculteit sluit aan bij deze sterke en rijke onderzoekstraditie door de creatie van en de permanente zorg voor een krachtige en kwaliteitsvolle leeromgeving waarin studenten gaandeweg meegenomen worden in de wetenschappelijke studie van het fenomeen religie en van het christendom en de katholieke traditie in het bijzonder.

De Faculteit kiest daarbij bewust voor een **integraal** en **geïntegreerd** vormingstraject dat studenten zowel in de breedte als in de diepte vormt om in de globaliserende wereld van vandaag als experts over religie te kunnen optreden in de meest diverse werkdomeinen in de samenleving en de kerk. De opleidingen – elk op hun niveau – bieden de student op een gestructureerde

en samenhangende wijze inleidende en gespecialiseerde opleidingsonderdelen in de verschillende subdisciplines van de theologie, de religiestudie en een aantal aanverwante en ondersteunende wetenschappen. Er wordt bewust gekozen voor deze aanpak omdat aan de complexiteit van religie volgens onze benadering alleen maar vanuit een dergelijk interdisciplinair perspectief recht kan worden gedaan.

Het onderwijs binnen onze opleidingen is **onderzoeksgebaseerd** en **student-activerend**: het wil studenten stap voor stap vormen tot integraal theologisch geschoolden die in verschillende contexten op **zelfstandige, kritische** en **creatieve** wijze als deskundigen inzake christendom en religie kunnen functioneren. Daarbij staat voorop dat studenten niet alleen het christendom, en de katholieke traditie in het bijzonder, grondig en in al haar aspecten bestuderen, maar tevens kennis, inzicht, respect en **dialogale competenties** verwerven om met **andere wetenschappelijke disciplines** (zoals filosofie, sociologie of psychologie) en een **diversiteit aan levensbeschouwingen, (westerse en niet-westerse) culturen en religies** in gesprek te treden. Dit alles gebeurt met het oog op de ontwikkeling van **een eigen, kritisch-reflexief levensbeschouwelijk perspectief**. Het **internationaal karakter** van de samenstelling van de studentenpopulatie aan de Faculteit, met studenten van meer dan vijftig landen, biedt hiertoe een uniek kader met rijke kansen tot uitwisseling en ontmoeting. De opleiding geniet tevens van de sterke **inbedding in een volledige universiteit**.

Het uitgebreid en gevarieerd professorencorps staat borg voor de introductie (bachelor), de verdieping (master) en de specialisatie (advanced master) in een veelheid aan onderwerpen, tradities en **methodes**: de historisch-kritische methodes, de systematisch-hermeneutische methodes, de praktisch-hermeneutische methodes en de methodes van het religiewetenschappelijk en empirisch onderzoek. Het onderwijs kan daarbij gebruik maken van de internationaal erkende **topbibliotheek** van de Faculteit. De faculteitsbibliotheek bevat niet alleen een belangrijke collectie oude drukken en een omvangrijk bestand aan wetenschappelijke literatuur, maar vormt ook voor het onderwijs in het domein van de theologie en de religiewetenschappen een stimulerende leeromgeving.

Doorheen de veelheid aan disciplines en benaderingen is er één centraal punt dat de docenten en de verschillende opleidingen aan de faculteit verbindt, namelijk de integratie van theologie en religiewetenschappen. Dit vormt een uniek element van de Leuvense opleidingen: theologie en religiewetenschappen worden **inclusief** en niet louter naast, laat staan tegenover elkaar, benaderd. Deze expliciete optie is het gevolg van een bewust en breed gedragen reflectieproces in de voorbije jaren binnen de Faculteit, dat zijn neerslag vond in de publicatie *Quo vadis theologia? Theologie en religiewetenschap in Leuven* (2008) en dat bezegeld werd met een naamsverandering van 'Faculteit Godgeleerdheid' in 'Faculteit Theologie en Religiewetenschappen' (2011), waarbij de verbindende 'en' uitdrukkelijk inclusief bedoeld is. De centrale idee hierbij is dat de

theologische en de religiewetenschappelijke benaderingen niet alleen vruchtbaar kunnen samengaan, maar erbij winnen als ze dit uitdrukkelijk doen. Daarom wordt in de theologische opleidingsonderdelen tevens ontwikkeld hoe religiewetenschappelijke aspecten van de behandelde thematieken de theologische reflectie stimuleren, en worden andere wereldgodsdiensten niet alleen religiewetenschappelijk gepresenteerd maar wordt ook aandacht geschonken aan het binnenperspectief van deze godsdiensten en aan de interreligieuze ontmoeting.

Dit specifiek profiel van theologisch en religiewetenschappelijk onderwijs wordt vorm gegeven in een **3+1+1** basisstructuur: drie bachelorjaren, een initiële master en een master-na-master. Daarnaast wordt ook een éénjarig religiewetenschappelijk programma aangeboden voor studenten met een andere academische vooropleiding die zich wensen te verdiepen in het fenomeen religie: de master Wereldgodsdiensten, Interreligieuze Dialoog en Religiestudie (**WIDR**).

Het geïntegreerd theologisch en religiewetenschappelijk vormingstraject (3+1+1) wordt in **twee taalvarianten** aangeboden: een Nederlandstalige en een Engelstalige variant, die elk door ongeveer evenveel studenten gevolgd worden. De kwaliteit van de opleidingen wordt opgevolgd door twee onderwijscommissies (POC's), resp. voor de Nederlandstalige en Engelstalige programma's, en één overkoepelende en coördinerende facultaire POC, de Onderwijscel.

De **bacheloropleiding** biedt een systematische introductie in de theologische en religiewetenschappelijke hoofddisciplines en in aanverwante en ondersteunende filosofische en menswetenschappelijke vakgebieden. De student wordt tevens stelselmatig ingeleid in de theologische en religiewetenschappelijke methodes, in het leren lezen en analyseren van (klassieke en hedendaagse) teksten, in de dialoog met andere levensbeschouwingen en religies, in het leren toepassen van inzichten op actuele maatschappelijke, culturele en kerkelijke kwesties en in het vormen van een eigen, kritisch onderbouwd levensbeschouwelijk oordeel. In de eindfase van deze opleiding wordt de student tevens begeleid om zelfstandig te leren werken, in de vorm van het schrijven van een scriptie en de deelname aan een theologisch practicum.

Belangrijke recente vernieuwingen in de bachelor zijn de uitbouw van een introductiecollege *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie*, inspelend op de groeiende onbekendheid van nieuwe Vlaamse studenten met de christelijke traditie, en het opleidingsonderdeel *The Louvain Approach to Theology and Religious Studies in the Past and in the Present*, voor nieuwe buitenlandse studenten die in Leuven toekomen en Erasmusstudenten. We vermelden ook *Lezing van theologische teksten* en *Reading of Theological Texts* in originele talen, en bovendien in de Nederlandstalige bachelor: *Methodologie van het empirisch onderzoek* en het *Theologisch practicum* dat de theologische reflectie op kerk en samenleving wil stimuleren.

In antwoord op de groeiende vraag naar theologisch en religiewetenschappelijk geschoolden in kerk en samenleving werd vorm gegeven aan een bijzonder programma met studieduurverkor-

ting: de **verkorte bachelor**. In de voorbije jaren heeft dit programma een toenemend succes gekend en biedt het een grotere instroom van nieuwe, niet-generatiestudenten dan de instroom van de generatiestudenten. Dit programma wordt zowel voor reguliere studenten als voor werkstudenten aangeboden. Voor deze laatste groep werd een aparte studietrajectbegeleiding en didactische omgeving uitgebouwd.

De belangrijkste onderwijskundige programmahervorming van de voorbije jaren situeert zich echter ter hoogte van de **masteropleidingen**.

In de gespecialiseerde Nederlandstalige master werden twee opties ingevoerd: 'Theologie en religiestudie', en 'Praktische theologie: academische **pastoraatsopleiding**'. De nieuwe, tweede optie komt tegemoet aan de vraag van het werkveld naar een gespecialiseerde opleiding tot het pastoraat met een uitgebreide stage, een werkcollege en nieuwe keuzeopleidingsonderdelen.

Naar aanleiding van de voorbereiding van de introductie van de tweejarige master werd het volledig masterprogramma grondig hervormd. Deze hervorming werd reeds gedeeltelijk ingevoerd binnen de bestaande 3+1+1 structuur, ook al kunnen niet alle voordelen van een volwaardige tweejarige master op dit ogenblik benut worden door de rem die de overheid op de besluitvorming blijft plaatsen. Dit betekent concreet dat de opleidingsonderdelen per major werden herdacht in een tweejarige cyclus die gemeenschappelijk wordt aangeboden aan de initiële masteropleiding en de advanced masteropleiding. De realisatie van vier afstudeerrichtingen in de Nederlandstalige programma's (onderzoek, onderwijs, pastoraat, religie & cultuur) kon nog niet worden waargemaakt. De reeds gerealiseerde voordelen zijn echter duidelijk: een veel beter gestructureerd programma, nieuwe opleidingsonderdelen aansluitend bij nieuwe ontwikkelingen in theologie en religiestudie, een helder onderscheid tussen bacheloropleiding, masteropleiding en doctoraatsopleiding, een betere bezetting van de colleges en een rationalisatie van de onderwijsopdrachten van de docenten (waardoor meer tijd beschikbaar is voor onderzoek en voor de begeleiding van de meesterproeven). De advanced masteropleiding sluit zo ook goed aan bij de initiële masteropleiding, breidt de kennis uit, in het bijzonder van de eigen discipline (major), en verdiept, in het bijzonder ter hoogte van de onderzoeksscriptie, de onderzoeksmatige competenties.

De **initiële masteropleiding** beoogt de basisopleiding van de bachelor te verdiepen. De studenten oefenen grondig de inhouden en methodes in van een van de subdisciplines van de theologie of de religiestudie (via een majorkeuze), terwijl ze tegelijk ook verdiepende kennis verwerven in de andere theologische en religiewetenschappelijke subdisciplines. De student schrijft een masterproef waaruit de bekwaamheid tot een eigen wetenschappelijk onderzoek blijkt.

We wijzen hier op een verschil tussen de Nederlandstalige en Engelstalige programma's. De Nederlandstalige studenten stromen meestal door vanuit de bachelor of de verkorte bachelor. Een

groot aantal van hen gaat na de initiële masteropleiding naar het onderwijs, de pastoraal of andere beroepsdomeinen. Een aantal studenten zet de opleiding verder in de advanced masteropleiding. De studenten in het Engelstalig programma komen soms ook uit het bachelorprogramma, maar de meeste studenten stromen rechtstreeks in het masterprogramma in vanuit een academische basisopleiding in het buitenland. De meesten onder hen stromen door naar de advanced masteropleiding.

De **advanced masteropleiding** is een gespecialiseerd programma dat tot doel heeft het verder ontwikkelen van de zelfstandige beoefening van de theologie en de religiestudie en het verrichten van wetenschappelijk onderzoek, meestal – zeker in het internationaal programma – met het oog op de overgang naar het doctoraatsprogramma en het schrijven van een doctoraatsproefschrift. Het programma van de gespecialiseerde master bouwt dus voort op de initiële master. Het zorgt voor verdere specialisatie in de gekozen discipline (major), in aanhoudende theologische en religiewetenschappelijke verbreding, en vooral in meer zelfstandig, gespecialiseerd en origineel wetenschappelijk onderzoek dat zijn neerslag vindt in een onderzoeksscriptie.

Zoals reeds aangegeven bestaat het uiteindelijke oogmerk van de Faculteit, hierbij onder meer de aanbeveling van de vorige visitatiecommissie volgend, erin om deze 1+1-structuur om te buigen in een volwaardig tweejarig masterprogramma (met een viervoudige uitstroom naar onderzoek, onderwijs, pastoraal en religie & cultuur), en indien de overheid dit niet mogelijk zou maken, minstens in een tweejarige onderzoeksmaster.

Er werd ook werk gemaakt van de verdere uitbouw van de master Wereldgodsdiensten, Interreligieuze Dialoog en Religiestudie. Hiermee is de master WIDR ook beter afgestemd op het algemene onderwijsprofiel van de Faculteit. De opleiding werd meer onderzoeksgebaseerd en studentgericht door actiever te zoeken naar aansluiting van het programma bij de academische opleiding van de student. Het programma werd een beter geïntegreerd geheel door het gemeenschappelijk programma (*truncus communis*) te verruimen.

Er is in de voorbije jaren ook werk gemaakt van de indaling van de **lerarenopleiding** in de theologische en religiewetenschappelijke basisopleidingen tot 12 studiepunten. Door de recente hervorming van het AVL (Academisch Vormingsinstituut voor Leraren) werd de SLO godsdienst opnieuw meer onder de verantwoordelijkheid van het facultaire onderwijs gebracht. Onlangs nog werd ze apart gevisiteerd samen met de andere academische lerarenopleidingen van de KU Leuven. Het resultaat was een ‘excellente’ beoordeling op de relatie tussen doelstellingen en inhoud van het programma en een studentenbegeleiding die als ‘voorbeeldig’ werd beoordeeld (rapport VLUHR, 17 december 2012).

Ten slotte moet nog vermeld worden dat de Faculteit ook instaat voor de opleidingsonderdelen *Religie, zingeving en levensbeschouwing (RZL)* voor alle studenten aan alle andere opleidingen

van de KU Leuven. Met dit onderwijs wordt voorzien in de levensbeschouwelijke vorming van de studenten in gesprek met de christelijke traditie. Dit neemt een belangrijk deel in van de onderwijs capaciteit van de Faculteit, maar deze opleidingsonderdelen en de pedagogische en inhoudelijke inzichten die onze docenten in die context opdoen, zijn uiteraard ook vruchtbaar voor het onderwijs aan de eigen Faculteit. Met RZL speelt de Faculteit volop haar rol inzake onderwijs op het niveau van de universiteit en geeft zij in het bijzonder mee gestalte aan de levensbeschouwelijke identiteit van de KU Leuven.

1.2. BEOOGDE EINDNIVEAU VAN DE OPLEIDINGEN

De **leerresultaten** van de bacheloropleiding (Ned/Eng), de initiële masteropleiding (Ned/Eng), de advanced masteropleiding (Ned/Eng) en de Master in de Wereldgodsdiensten, de Interreligieuze Dialoog en de Religiestudie zijn opgenomen in de Onderwijskundige Referentiekaders van de opleidingen en in de programma-overzichten op de onderwijspagina's van de centrale website van de KU Leuven en van de website van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen. De reflectie over en het bijschaven van de opleidingsspecifieke leerresultaten gebeurt binnen de **onderwijscommissies** van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (POC, TCIP, Onderwijsceel en ZER-commissie).

Op scharnierenmomenten werden de leerresultaten onder de bijzondere aandacht van het **voltallige docentencorps** gebracht, onder meer naar aanleiding van de opmaak van het opvolgingsverslag van de vorige onderwijsvisiteatie (2007), het Balansmoment (2009), de opmaak van het capaciteitsplan voor de aanvraag voor tweejarige master (2011), de docentendag (17 september 2012) en de recent uitgevoerde curriculum mapping (najaar 2012).

1.3. BACHELOR IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN / BACHELOR IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

De opleiding streeft de volgende **algemene doelstellingen** na: (1) het ontwikkelen van een integrerend referentiekader door in te leiden in de theologische en godsdienstwetenschappelijke hoofddisciplines en in de filosofische en menswetenschappelijke vakgebieden die dienstig zijn aan de theologische en godsdienstwetenschappelijke reflectie, (2) het ontwikkelen van de basiscompetenties eigen aan een academische vorming in de theologie en de religiestudie, onder meer het combineren van een brede wetenschappelijke interesse met een kritische ingesteldheid voor de diverse wijzen waarop het religieuze fenomeen gepresenteerd en geëvalueerd wordt in wetenschap, samenleving en cultuur en (3) het voorbereiden op een meer gespecialiseerde Masteropleiding Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen, aansluitend op de Bachelor.

Deze algemene doelstellingen worden voor de Nederlandstalige variant vertaald in negen **leerresultaten**. Na het beëindigen van de opleiding moet de student de basisbegrippen en -methodes van de theologie in haar onderscheiden methodologische invalshoeken en de basisbegrippen en -methodes van de religiestudie, de interreligieuze dialoog en de studie van de grote wereldgodsdiensten kennen, begrijpen en kunnen toepassen (leerresultaten 1 en 2). Naast het verwerven van een breed theologisch en godsdienstwetenschappelijk referentiekader moet de student ook de basisbegrippen en -methodes van de menswetenschappelijke vakgebieden (filosofie, sociologie, psychologie) en het kerkelijk recht kennen, begrijpen en kunnen toepassen (leerresultaten 3 en 4). Vervolgens wordt de student reeds bij het voltooiën van de opleiding geacht de gewonnen inzichten in de theologische en niet-theologische disciplines te kunnen toepassen op religieuze, levensbeschouwelijke en maatschappelijke problemen, vragen en uitspraken (leerresultaten 5 en 6) en voldoende onderzoeksvaardigheden te hebben verworven om een meer gespecialiseerde masteropleiding godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen, aansluitend op de bachelor, succesvol te kunnen aanvragen (leerresultaten 7, 8 en 9). De gedetailleerde lijst met beoogde leerresultaten is te vinden in bijlage 4.

Uit de vergelijkende overzichtstabel blijkt dat de opleidingsspecifieke leerresultaten de domeinspecifieke leerresultaten volledig afdekken: er is bijzondere overeenstemming met betrekking tot het ontwikkelen van een breed referentiekader dat kennis en inzicht veronderstelt in de theologie en haar subdisciplines, de godsdienstwetenschappen en andere relevante wetenschappen (OLR's 1, 2, 3 en 4 – DLR's 2, 3 en 4). Tegelijk expliciteren de opleidingsspecifieke leerresultaten de domeinspecifieke leerresultaten door uitdrukkelijk de doelstelling te formuleren dat de studenten de verworven inzichten en methodes kunnen toepassen. Ook blijkt dat de Leuvense bacheloropleiding specificeert welke wetenschappen bijzonder relevant zijn voor de theologie en de religiestudie, namelijk filosofie, sociologie, psychologie en kerkelijk recht (Leerresultaat 3 en 4). Deze vakken zijn opgenomen als plichtvakken in de onderwijsprogramma's van de bacheloropleiding. Met betrekking tot het aanleren van onderzoeksvaardigheden profileert de opleiding zich door een bijzondere nadruk op het belang van tekstlectuur, -analyse en -synthese en het vermogen om op grond daarvan reeds een vrij omvangrijke tekst (7.500 woorden) te schrijven.

De opleiding Bachelor in Theology and Religious Studies telt drie extra opleidingsspecifieke leerresultaten (10, 11 en 12). Met deze extra leerresultaten wil de opleiding in haar doelstellingen vooreerst recht doen aan het specifieke profiel (vooropleiding, achtergrond, werkervaring, pastorale ervaring) van de instromende internationale studenten. De opleiding wil op een flexibele wijze inspelen op de reeds verworven kennis en vaardigheden en deze verder ontwikkelen vanuit een kritische dialoog met de Leuvense onderzoeks- en onderwijstraditie (leerresultaat 11). Verder wil de opleiding een bijzondere klemtoon leggen op het internationale karakter van theologisch onderzoek en de internationale context van religie en theologie. De internationale studenten worden verondersteld hun kennis en vaardigheden te kunnen toepassen op specifieke maat-

schappelijke problemen in hun land van herkomst (leerresultaat 12). Vaak is het ook zo dat internationale studenten minder gevormd zijn met het oog op het verwoorden van de eigen zienswijze, noch gewend zijn om hierover in debat te treden. Daarom wordt hier extra aandacht aan besteed in de Engelstalige variant van de opleiding (leerresultaat 10). Met deze extra leerresultaten wil de opleiding de doorstroom van internationale studenten naar een Leuvense masteropleiding faciliteren. Bij de uiteenzetting over de afstemming tussen de opleidingsspecifieke leerresultaten en de opleidingsonderdelen zullen we aantonen dat deze extra leerresultaten worden gerealiseerd in enkele specifieke vakken in de Engelstalige variant.

Aan de hand van deze leerresultaten meent de opleiding te voldoen aan haar doelstellingen. Uit de leerresultaten blijkt dat de bacheloropleiding een 'bodembedekkend' referentiekader verschaft door in te leiden zowel in de theologische en religiewetenschappelijke hoofddisciplines als in de filosofische en menswetenschappelijke vakgebieden die dienstig zijn aan de theologische en religiewetenschappelijke reflectie (interdisciplinariteit). Bovendien vertalen de leerresultaten de gerichtheid van de opleiding op het ontwikkelen van een aantal basiscompetenties die eigen zijn aan een academische vorming in de theologie en de religiestudie, maar ook aan een brede academische vorming, zoals wetenschappelijke interesse, kritische ingesteldheid en positiebepaling, maatschappijbetrokkenheid en onderzoeksvaardigheden. Bijgevolg biedt de opleiding een afdoende voorbereiding op een doorstroom naar een masteropleiding.

1.4. MASTER IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN/ MASTER IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

De Master of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen beoogt de basisvorming die in de bachelor is aangereikt, te verdiepen, teneinde **voor te bereiden op zelfstandig theologisch of godsdienstwetenschappelijk onderzoek**, en studenten toe te rusten om als **expert in kerk en samenleving** werkzaam te zijn. Het studiecursus heeft daarom een dubbele focus: enerzijds krijgen studenten de kans zich te **verdiepen** in een van de zes in de Faculteit aanwezige majores, anderzijds blijft het curriculum – in aansluiting op de breed georiënteerde bachelor – meer algemeen gericht op de **interdisciplinaire wetenschappelijke doorgronding van de christelijke geloofstradities in de context van een multiculturele en multireligieuze samenleving**.

Voor de initiële masteropleiding worden deze **algemene doelstellingen** vertaald in **tien opleidingsspecifieke leerresultaten** waarin het bereiken van een evenwicht tussen **brede theologische vorming** en **verdieping** tot uitdrukking komt. Met betrekking tot de **brede vorming** is de opleiding er vooreerst op gericht de algemene kennis van de inhoud en methoden van de theologie- en religiestudie te verdiepen (leerresultaat 1). Verder gaat veel aandacht uit

naar het ontwikkelen van de bekwaamheid om religieuze en godsdienstwetenschappelijke problemen in hun veelvormigheid te onderkennen, te verwoorden, te begrijpen in hun relatie met de actuele maatschappelijke context en uit te leggen in het kader van onderwijs en pastoraat (leerresultaten 3, 4, 5 en 8) en de bekwaamheid om de theoretische inzichten praktisch te hanteren (leerresultaat 10). Tenslotte moeten studenten in staat zijn wetenschappelijke en andere literatuur inzake theologie en godsdienstwetenschappen kritisch te lezen en te benutten, onder meer om creatief oplossingswegen voor theologische en godsdienstwetenschappelijke problemen te kunnen voorstellen (leerresultaten 6 en 7).

Tegelijk zet de opleiding ook in op **verdieping**, namelijk door de studenten vertrouwd te maken met de inhouden en methodes van een van de subdisciplines (leerresultaat 2) en de onderzoeksvaardigheden aan te scherpen (leerresultaat 9).

Uit de tabel in bijlage 3 blijkt dat deze opleidingsspecifieke leerresultaten afgestemd zijn op de domeinspecifieke leerresultaten: het verdiepen van de kennis van de inhouden en methoden van theologie en religiestudie (OLR 1-DLR 1), de reflectie op de eigen christelijke traditie (OLR 3-DLR's 2 en 4) en de specialisatie in een bepaalde subdiscipline (OLR 2-DLR's 4 en 5). Verder stemmen de twee sets van leerresultaten ook overeen met betrekking tot de studie van godsdienstwetenschappelijke problemen in hun context (OLR 4-DLR 3), het onderkennen en verwoorden van godsdienstwetenschappelijke problemen en uitdagingen (OLR5-7-DLR7), het vermogen om de theoretische concepten en inzichten toe te passen met het oog op een te kiezen beroepsuitweg (OLR's 8 en 10-DLR 8) en het verfijnen van de onderzoeksvaardigheden (OLR's 6 en 9-DLR's 5 en 6).

Uit deze vergelijking komen tevens enkele **Leuvense accenten** naar voor. Zo is de wezenlijke verknoping van theologie en religiestudie een fundamenteel onderdeel van het onderwijsproject van de opleiding. Er wordt dan ook een verdiepte kennis van zowel de theologie als de religiestudie nagestreefd (cf. DLR 1). Ook de Leuvense tekstgeoriënteerde benadering springt in het oog: in de opleidingsspecifieke leerresultaten 6 en 7 wordt uitdrukkelijk melding gemaakt van het vermogen om (internationale) wetenschappelijke literatuur te kunnen verwerken en te benutten. Tenslotte blijkt uit een vergelijking van het opleidingsspecifieke leerresultaat 9 en het domeinspecifieke leerresultaat 5 dat de opleiding reeds nastreeft om studenten voor te bereiden op een zelfstandige onderzoeksactiviteit.

In vergelijking met de leerresultaten van de Bachelor godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen/Theology and Religious Studies vertonen de leerresultaten van de initiële master een **duidelijk groeiperspectief** inzake kennis en vaardigheden, met een bijzondere nadruk op groei in zelfstandigheid. De kennis van theologie, religiestudie en een subdiscipline wordt verdiept en moet leiden tot inzicht in de relatie van de studie van godsdienstwetenschappelijke problemen met de actuele context en de bekwaamheid om de theoretische inzichten praktisch te hanteren.

Tevens moet de student in staat zijn **zelfstandig en interdisciplinair** te reflecteren op de religieuze tradities in relatie tot de actuele maatschappelijke context, moet hij/zij zelf religieuze wetenschappelijke problemen en uitdagingen kunnen onderkennen en verwoorden, eigen oplossingswegen kunnen voorstellen. Verder moet de student in staat zijn niet langer onder begeleiding, maar zelfstandig literatuur te verwerken en te benutten. Zoals reeds gezegd moet de student ook een stap zetten in de richting van een zelfstandige **onderzoeksactiviteit**. Tenslotte valt in vergelijking met de bacheloropleiding (Nederlandstalige variant) op dat in de leerresultaten van de initiële master de beroepsgerichte vaardigheden worden opgenomen (het vermogen om theologische en godsdienstwetenschappelijke problemen, concepten en inzichten uit te leggen in het kader van onderwijs en pastoraat).

1.5. MASTER IN DE GESPECIALISEERDE STUDIES IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN / MASTER OF ADVANCED STUDIES IN THEOLOGY AND RELIGION

De opleiding Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen (Nederlandstalige advanced masteropleiding) kent twee opties. Een eerste optie (Theologie en Religiestudie) groepeerde de studenten die kiezen voor een van de zes majores. Een tweede optie (Praktische Theologie: academische pastoraatsopleiding) groepeerde studenten die zich willen specialiseren in het pastoraat. De opleiding Master of Advanced Studies in Theology and Religion (Engelstalige advanced masteropleiding) omvat uitsluitend de onderzoeksgeïntereerde optie 1 (Theologie en Religiestudie).

De advanced master heeft tot doel het **verder ontwikkelen** van de zelfstandige beoefening van de theologie en de religiestudie en het verrichten van **wetenschappelijk onderzoek**, vaak met het oog op het schrijven van een doctoraatsproefschrift. De in de initiële master aangevatte **verdieping** wordt verder doorgezet. In dit verband is de masterproef uiteraard zeer belangrijk. Daarnaast maken studenten ook intensief kennis met het onderzoek zoals dit in de overige specialisaties verricht wordt. Hierdoor blijft specialisatie steeds gepaard gaan met een **goed gevormde algemene onderlegdheid** in de theologie en de religiestudie. De in de initiële master verworven capaciteit tot interdisciplinair denken verdiept zich in een projectmatige specialisatie, waarbij de student in staat wordt een persoonlijk project uit te werken. De optie Praktische Theologie (Nederlandstalige advanced masteropleiding) wil tevens tegemoetkomen aan de vraag van de kerkgemeenschap en de vorige visitatiecommissie om te zorgen voor degelijk opgeleide

pastores die theologisch kunnen reflecteren op het pastorale werkveld. Deze doelstelling wordt vertaald in twee extra leerresultaten³.

De doelstellingen van de Nederlandstalige advanced masteropleiding worden in twaalf leerresultaten bepaald, de doelstellingen van de Engelstalige variant – die enkel de onderzoeksgeoriënteerde optie omvat – in tien leerresultaten. De aandacht voor de algemene vorming in de theologie en de religiestudie blijft behouden (leerresultaat 1), maar de nadruk komt wel te liggen op specialisering in een bepaald vakgebied, met zijn specifieke bronnen, problemen en methoden (leerresultaat 2 en 3). Vanuit hun specialisme moeten advanced masters in staat zijn tot zowel de reflectie op als het onderzoek naar de religieuze tradities, in het bijzonder de christelijke tradities. Op het vlak van reflexieve kwaliteiten moet de student de kennis en methoden van de eigen discipline kunnen toepassen binnen de gelovige reflectie in kerkverband (leerresultaat 4), alsook inzicht verwerven in de relatie van de studie van theologische en religieus-maatschappelijke problemen met de actuele maatschappelijke context (leerresultaat 5). Vanuit zijn specialisatie moet de student zich bekwamen in zelfstandig theologisch onderzoek en een bijdrage kunnen leveren aan de theologie en religiestudie. Dit houdt in dat de student een theologisch of religiewetenschappelijk project kan opzetten (leerresultaat 8), aan interdisciplinair onderzoek kan meewerken (leerresultaat 7), in staat is een projectgerichte onderzoeksscriptie af te werken (leerresultaat 9), de onderzoeksresultaten op een bevattelijke wijze kan presenteren (leerresultaat 10) en de bekwaamheid ontwikkelt tot het doorgeven van de verworven attitudes, methodes en kennis (leerresultaat 6). Studenten die de optie praktische theologie afwerken, moeten in staat zijn in een pastorale setting als pastor te functioneren (leerresultaat 11) en moeten tegelijk kritisch over deze pastorale taak en setting kunnen reflecteren met het oog op het verrichten van praktisch-theologisch onderzoek (leerresultaat 12).

Uit de tabel in bijlage 3 blijkt dat deze opleidingsspecifieke leerresultaten afgestemd zijn op de **domeinspecifieke leerresultaten**. De algemene vorming blijft een prominente doelstelling (OLR1-DLR1) waarbij de Leuvense opleiding zich profileert door, ondanks de doorgedreven specialisering, toch de intensieve samenhang tussen theologie en religiestudie te bewaren. In 2007 werden drie leerresultaten aangepast om deze samenhang sterker tot uitdrukking te laten komen (leerresultaten 1, 2 en 5)⁴. De klemtoon op specialisering in een bepaalde deeldiscipline is zowel in de opleidingsspecifieke als domeinspecifieke leerresultaten aanwezig (OLR 2-DLR 5), maar in

³ Deze extra leerresultaten werden toegevoegd aan het onderwijskundig referentiekader van het academiejaar 2007-2008.

⁴ In het onderwijskundig referentiekader van 2005-2006 waren deze leerresultaten als volgt geformuleerd: “Stevige onderlegdheid in de theologie in het algemeen” (leerresultaat 1), “Specialisering in een bepaald vakgebied met het oog op het leveren van een constructieve bijdrage aan de religiestudie” (leerresultaat 2) en “Inzicht in de relatie van de studie van theologische problemen met de actuele maatschappelijke context die zich kenmerkt door een religieus levensbeschouwelijk en ethisch pluralisme”. *Overzicht curriculumhervorming Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen 2005-2006*, p. 2-3.

de opleidingsspecifieke leerresultaten wordt de studie van de bronnen (van de christelijke en andere religieuze tradities) meer uitdrukkelijk verbonden met het specifieke vakgebied (OLR 3-DLR 2). In zowel de opleidingsspecifieke als de domeinspecifieke leerresultaten wordt gesteld dat de kennis en methodes van de eigen disciplines moeten kunnen toegepast worden binnen de reflectie op de eigen geloofstraditie (OLR 4-DLR's 4 en 8) met oog voor de actuele maatschappelijke context (OLR 5-DLR's 3 en 8). Met betrekking tot het ontwikkelen van onderzoeksvaardigheden concretiseren de opleidingsspecifieke leerresultaten de domeinspecifieke leerresultaten door afzonderlijke leerresultaten te wijden aan de interdisciplinariteit van het onderzoek (OLR 7)⁵ en de redactie ervan in een projectgerichte onderzoeksscriptie (OLR 9).

In vergelijking met de leerresultaten van de initiële masteropleiding laten de leerresultaten van de advanced masteropleiding een duidelijke ontwikkeling zien in zelfstandigheid, inhoudelijke en methodologische specialisatie en interdisciplinaire oriëntatie. Met het voltooien van de advanced master wordt de student geacht een originele bijdrage te kunnen leveren aan het onderzoek in de theologie of de religiestudie. Bijgevolg wordt in de advanced masteropleiding nog meer dan in de initiële masteropleiding belang gehecht aan de masterproef, omdat in deze oefening elementen als zelfstandigheid, gespecialiseerde kennis en het hanteren van een wetenschappelijke methodiek op een eminente wijze tot uiting komen.

De advanced masteropleiding is zowel gericht op uitstroom naar de arbeidsmarkt als doorstroom naar de doctoraatsopleiding. De verdiepte inoefening van theologische en religiewetenschappelijke kennis en vaardigheid alsook het sterk ontwikkelde vermogen tot zelfstandigheid, kritisch oordeel en creativiteit stellen afgestudeerden in staat om vormende en leidende functies waar te nemen in die domeinen waar afgestudeerde masters tewerkgesteld worden (vormingcentra bisdommen, hogescholen, pastorale veld, ...). Afgestudeerden van de advanced masteropleiding kunnen ook doorstromen naar het doctoraatsprogramma en het schrijven van een doctoraatsverhandeling.

1.6. MASTER IN DE WERELDGODSDIENSTEN, DE INTERRELIGIEUZE DIALOOG EN DE RELIGIESTUDIE

Met het studieprogramma Master in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie beoogt de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen een verbredende initiële master aan te bieden aan studenten met een bijzondere interesse in het fenomeen religie, zoals dit in de hedendaagse geglobaliseerde en pluralistische samenleving in diverse religieuze groepen en verschijnselen gestalte krijgt. Door middel van onder meer historische, thematische en

⁵ Dit leerresultaat werd toegevoegd in het Onderwijskundig referentiekader 2007-2008.

vergelijkende religiewetenschappelijke analyses verwerven de studenten kennis van de wereldreligies en krijgen ze inzicht in de complexe rol van religie in de hedendaagse maatschappij. Ze leren vanuit diverse religiewetenschappelijke perspectieven zelf actuele religieuze verschijnselen adequaat analyseren en duiden. Via een studie van concrete vormen van interreligieuze dialoog krijgen ze inzicht in de dynamiek en hindernissen inzake de interreligieuze communicatie en verhoudingen en verwerven ze de vaardigheid en bekwaamheid om professioneel te functioneren in de huidige multireligieuze context. Een bijzondere klemtoon krijgt hierbij de studie van de islam, vooral vanuit het oogpunt van het groeiende gewicht van deze wereldgodsdienst in West-Europa.

Deze algemene doelstellingen worden vertaald in negen opleidingsspecifieke leerresultaten. Na het voltooien van de masteropleiding WIDR moet de student inzicht hebben in de complexiteit en de eigenheid van het fenomeen religie (leerresultaat 1) en de eigenheid van de godsdienstwetenschappelijke benaderingen van religie (leerresultaat 2). De student moet kennis hebben van de grote religieuze tradities en de relaties tussen deze religieuze tradities, en de religieuze praktijken en overtuigingen kunnen analyseren en duiden vanuit een godsdienstwetenschappelijk referentiekader (leerresultaten 3, 4 en 5). De student moet de mogelijkheden voorwaarden en hindernissen in de interreligieuze communicatie kunnen beschrijven en concrete moeilijkheden in de interreligieuze dialoog analyseren (leerresultaat 6), en de verworven inzichten kunnen toepassen met betrekking tot maatschappelijke en/of culturele vraagstellingen waarin religie en levensbeschouwing een rol spelen (leerresultaat 7). Tot slot moet de student na het voltooien van de masteropleiding WIDR op grond van de verworven inzichten en vaardigheden zowel in staat zijn tot zelfstandig onderzoek (leerresultaat 8) als tot deskundig en participatief samenwerken met doelgroepen, professionals en organisaties op het domein van de wereldgodsdiensten en de interreligieuze dialoog (leerresultaat 9).

De eerste acht opleidingsspecifieke leerresultaten van de masteropleiding WIDR hebben gefungeerd als basis voor de corresponderende acht domeinspecifieke leerresultaten, aangezien het een unieke academische opleiding in Vlaanderen betreft. Op basis van het verslag van de toetsingscommissie die zich over een ontwerpset domeinspecifieke leerresultaten heeft gebogen, werd in het najaar van 2012 een negende domeinspecifiek leerresultaat gesuggereerd. Overeenkomstig dit toegevoegde domeinspecifiek leerresultaat werd een negende opleidingsspecifiek leerresultaat geformuleerd. In dit leerresultaat wordt aangestipt dat de opleiding als een verbredende master voortbouwt op de eerder verworven expertise en wetenschappelijke vaardigheden. Tegelijk wordt – in onderscheid met het domeinspecifieke leerresultaat – de klemtoon gelegd op het feit dat met het voltooien van de opleiding nieuwe kennis, inzicht en vaardigheden worden ontwikkeld met het oog op het deskundig en participatief samenwerken met doelgroepen, professionals en organisaties op het domein van de wereldgodsdiensten en de interreligieuze dialoog. Met het formuleren van dit leerresultaat werd tegemoet gekomen aan de verzuchting van

de vorige visitatiecommissie om “de eindtermen in verband met wetenschappelijke en algemene competenties meer uit te werken”⁶.

1.7. KRITISCHE REFLECTIE EN TOEKOMSTPERSPECTIEF

De Leuvense opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen zijn gericht op de vorming van studenten tot **integraal gevormde theologen en religiewetenschappers**. Uit de opleidingsspecifieke leerresultaten blijkt dat de bacheloropleiding een bodembedekkend referentiekader in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen wil bieden en wil bijdragen aan de vorming van algemene academische vaardigheden (onderzoeksvaardigheden en reflexieve vaardigheden, interdisciplinair denken, zelfstandig en in groep kunnen werken). De leerresultaten van de initiële masteropleiding getuigen van het voornemen dit referentiekader te verdiepen en specialisatie in een bepaalde subdiscipline aan te vatten. Tegelijk wordt een evenwicht tussen het ontwikkelen van onderzoeksgerichte versus beroepsgerichte vaardigheden nagestreefd. De advanced masteropleiding behoudt de gerichtheid op een algemene theologische en godsdienstwetenschappelijke vorming maar zet een stap verder in de inhoudelijke en methodologische specialisatie, waarbij de student zich bekwaamt in het uitwerken van een persoonlijk project, met een bijzondere klemtoon op de verdieping van het vermogen tot interdisciplinair werken.

Globaal genomen blijkt uit de leerresultaten dat het **samengaan van specialisatie en algemene vorming** het handelsmerk van de Leuvense opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen is. Het **integrale en geïntegreerde karakter** van de opleidingen toont zich tevens in de verknoping van theologie en religiestudie en de openheid voor de actuele maatschappelijke context, voor andere religieuze tradities, voor de inzichten van verschillende menswetenschappen op religieuze fenomenen en voor een pluraliteit van theologische en niet-theologische methodologieën. Deze eigenheid van de Leuvense opleidingen komt tot uitdrukking in hun leerresultaten. Tegelijk beantwoorden deze leerresultaten aan de gevalideerde domeinspecifieke leerresultatenkaders.

Met het vrijwaren van het integrale karakter van de opleidingen zijn ook enkele uitdagingen verbonden, in het bijzonder met betrekking tot de initiële master- en de advanced masteropleidingen. In de huidige curriculumopbouw moet de initiële master zowel voorbereiden op uitstroom als op doorstroom naar een verder doorgedreven theologische en godsdienstwetenschappelijke vorming. Zo worden beroepsgeë Orienteerde vaardigheden weliswaar geïntegreerd in de huidige doelstellingen van de initiële master (leerresultaat 8), maar blijven zij een bijzonder punt van

⁶ De onderwijsvisitatie *Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen*, p. 162.

aandacht. Anderzijds moet van studenten die zich onderzoeksmatig willen specialiseren worden gevraagd om twee kwaliteitsvolle masterscripties te schrijven op twee jaar tijd.

De toekomstgerichte reflectie op de opleidingsspecifieke leerresultaten betreft in het bijzonder de mogelijke introductie van een tweejarige masteropleiding. Zoals reeds aangehaald bij de bespreking van het profiel van de opleidingen aan het begin van dit hoofdstuk zou een dergelijke master vele voordelen met zich meebrengen, in het bijzonder met betrekking tot de bepaling van de opleidingsspecifieke leerresultaten. Een tweejarige master maakt het immers mogelijk de doelstellingen en leerresultaten van de opleiding te differentiëren al naargelang de uitstroom of doorstroom: een set van **algemene** leerresultaten wordt aangevuld met een vijftal **specifieke** leerresultaten per optie⁷.

De voorkeur van de Vlaamse overheid lijkt nu uit te gaan naar een eenjarige algemene master met daarnaast een in aantal studenten sterk beperkte tweejarige onderzoeksmaster. Indien deze beleidsoptie zich doorzet, zal in het bijzonder moeten worden nagedacht over de aansluiting van de eenjarige master op de arbeidsmarkt, en dus over een meer doorgedreven integratie van beroepsgerichte vaardigheden in de leerresultaten.

⁷ Enkele voorbeelden kunnen verduidelijken dat deze structuur het mogelijk maakt beroepsgeoriënteerde vaardigheden te integreren in de leerresultaten. Een specifiek leerresultaat in Optie 2 Onderwijs is “Beschikken over de basiscompetenties van de godsdienstleerkracht in het bijzonder”. Een specifiek leerresultaat in Optie 3 Pastoraat is “In staat zijn de rituelen die de pastorale contexten vragen voor te bereiden en te (bege)leiden”. Een specifiek leerresultaat in optie 4 Cultuur en Samenleving is “In staat zijn via studie of projectwerk de zich ontwikkelende kennis en competenties aan te wenden in een specifiek domein of rond een specifiek vraagstuk op het snijvlak tussen christendom, religie, cultuur en samenleving”.

KWALITEITSWAARBORG 2: ONDERWIJSPROCES

2.1. DE INHOUD EN VORMGEVING VAN DE PROGRAMMA'S

2.1.1. BACHELOR OF ARTS IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

2.1.1.1. Algemene structuur en opbouw van het programma

Het bachelor programma (180 sp.) is opgebouwd uit zes groepen van opleidingsonderdelen: theologische (80 sp.), godsdienstwetenschappelijke (40-52 sp.) en filosofische (11 sp.) componenten worden aangevuld met een plichtvak kerkelijk recht (4 sp.), verplichte oefeningen en scripties (13 sp.) en een keuzepakket (32 sp.).

De theologische groep omvat zestien opleidingsonderdelen, drie voor elk van de vijf theologische disciplines en een algemeen inleidend opleidingsonderdeel *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie*. Dit opleidingsonderdeel werd ingevoerd in het academiejaar 2007-2008 en beantwoordde aan de reële nood om studenten een **historische en thematische inleiding** aan te bieden in **de grondbegrippen van het christendom en de christelijke theologie**. Verder bevat dit opleidingsonderdeel een uitgesproken **methodologisch** luik: in drie clusters van methodische sessies wordt aan studenten door het inoefenen van verschillende methodes een beginnende **onderzoekshouding** aangeleerd. In deze sessies bekwamen de studenten zich in de heuristiek, het opstellen van een bibliografie en het verzorgd redigeren van een eerste wetenschappelijke tekst met een bijzondere aandacht voor plagiaatpreventie.

In de theologische groep worden studenten ingeleid in de **verschillende facetten van de christelijke godsdienst**.

In de **subgroep Bijbelwetenschappen** worden de bijbelse grondslagen van het christelijke geloof bestudeerd. Deze subgroep van opleidingsonderdelen voorziet vooreerst in een grondige inleiding in het ontstaan, de structuur en de inhoud van de bijbelse geschriften, het Oude en het Nieuwe Testament, en in twee vervolgvakken waarin de diverse methodologieën en theologieën van resp. het Oude en het Nieuwe Testament worden toegelicht en waarin tevens een begin wordt gemaakt van de exegetische studie van afzonderlijke bijbelse geschriften. De student krijgt kennis van de geschiedenis en de recente ontwikkelingen in de exegese en wordt uitgedaagd om de doorwerking van de Bijbel in de (hedendaagse) cultuur (schilderkunst, muziek, literatuur,

etc.) op het spoor te komen en zelf voor een eerste keer bijbelbenaderingen te leren toepassen op concrete perikopen.

De subgroep wordt verder ondersteund door verschillende keuze-opleidingsonderdelen *Hebreeuws* en *Bijbelgrieks* die de student progressief bekwamen om bijbelteksten in de originele taal te lezen, te begrijpen en te analyseren. Een bijzonder opleidingsonderdeel dat aansluit bij deze subsectie is de studiereis naar Griekenland uit de subgroep wereldgodsdiensten van de godsdienstwetenschappelijke componenten (zie verder) die de student de kans biedt om op participatieve wijze inzicht te verwerven in de historische, culturele en theologische achtergronden van het Nieuwe Testament. Alle docenten van deze subgroep komen later ook aan bod in het masterprogramma.

In de **subgroep Systematische theologie** krijgt de student van de eerste fase een fundamenteel-theologische inleiding over de noties religieuze ervaring, openbaring, christelijk geloof en christelijke geloofstradities. In de tweede en derde fase worden studenten ingeleid in de systematisch-hermeneutische methode en de ontwikkeling van de christelijke geloofsleer in haar basisaspecten. Op die manier krijgt de student een sterk samenhangend en integraal overzicht van de systematische theologie: haar grondbegrippen, methode en verschillende deeldisciplines: de scheppingstheologie, de christologie, de triniteitsleer, de ecclesiologie, de soteriologie en de eschatologie. De verschillende opleidingsonderdelen zoeken actief de dialoog op met andere disciplines, in het bijzonder de filosofie, en er wordt aandacht gegeven aan het oecumenisch gesprek en de dialoog met de wereldgodsdiensten en de pluralistische wereld in de brede zin van het woord. De studenten worden gestimuleerd om via gerichte leesopdrachten en het schrijven van een logboek ook tot persoonlijke reflectie, tot het toepassen van inzichten en tot beginnende synthese te komen.

Deze subgroep van opleidingsonderdelen wordt verder ondersteund door het keuze-opleidingsonderdeel *Lezing van systematisch-theologische teksten* waarin de studenten geleerd wordt om zelf systematisch-theologische teksten in een vreemde taal te lezen, analyseren en synthetiseren. In deze subgroep komen alle docenten aan bod die in onderzoekseenheid Systematische theologie onderzoek verrichten en worden studenten voorbereid op de mastervakken van deze discipline.

In de **subgroep Theologische ethiek** wordt de student in de eerste fase ingeleid in de basisbeginselen van de theologische ethiek en wordt vervolgens dieper ingegaan in aspecten van de persoonlijke en de sociale ethiek. Op deze wijze krijgt de student inzicht in de geschiedenis, de beginselen en de methode van de theologische ethiek in het algemeen, en de christelijke seksualiteits-, huwelijks- en gezinsethiek en de christelijke politieke en sociale ethiek in het bijzonder. Er wordt in alle opleidingsonderdelen veel aandacht besteed aan de relatie tussen ethiek en levensbeschouwing en de dialoog met de ethiek van de andere levensbeschouwingen. De student krijgt

op die manier een overzicht van de theologische ethiek en dit steeds in gesprek met andere disciplines, zoals de moraalfilosofie, de sociale en politieke wetenschappen of de psychologische en medische wetenschappen. De studenten worden ook aan de hand van verschillende werkvormen gestimuleerd om zelf beginnend positie te leren innemen in het ethische debat op het publieke forum.

Deze subgroep van opleidingsonderdelen wordt verder ondersteund door het opleidingsonderdeel *Lezing van theologisch-ethische teksten* waarin studenten leren theologisch-ethische teksten in een grondtaal te lezen en de inhoud ervan te verwoorden, evalueren en er kritisch over te communiceren. In deze subgroep komen (op een na) alle docenten aan bod die onderzoek verrichten in de eenheid theologisch ethiek (de vijfde docent komt aan bod in de subgroep Wereldgodsdiensten) zodat ook hier de continuïteit met de masteropleiding en met het onderzoek maximaal is.

De opleidingsonderdelen in de **subgroep Geschiedenis van kerk en theologie** bieden de studenten een compleet overzicht van de geschiedenis van kerk en theologie, de gehanteerde historische methodes en de verschillende periodes in de geschiedenis van kerk en theologie. De vakken zijn gestructureerd volgens de verschillende periodes: Oudheid (eerste fase), Middeleeuwen-Nieuwe Tijd en Nieuwste Tijd (tweede en derde fase). De studenten worden vertrouwd gemaakt met de basisfeiten en de kerkelijke en theologische ontwikkelingen in deze verschillende periodes. De aandacht gaat ook naar de algemene historische context van de verschillende periodes, op sociaal, politiek en cultureel vlak. De opleidingsonderdelen zijn zo opgebouwd dat studenten doorheen de verschillende opleidingsonderdelen kennis maken met de historisch-kritische benadering van kerk en theologie. De vakken schenken aandacht aan het “dialogoos karakter” van het christendom doorheen de eeuwen, dit wil zeggen aan de manier waarop het christendom zich telkens opnieuw profileerde in gesprek met de wisselende context. De docenten streven er in deze subgroep na via inhoud en werkvormen de relevantie van de geschiedenis van kerk en theologie voor vandaag te laten zien en de impact ervan op de hedendaagse kerk en samenleving (in kunst, cultuur, film, maatschappelijke en kerkelijke debatten) te illustreren.

Deze subgroep wordt in het bijzonder ondersteund door de opleidingsonderdelen *Christelijk Latijn* en *Christelijk Latijn: lezing van teksten* waarin studenten competenties ontwikkelen om teksten uit de geschiedenis van kerk en theologie in het Latijn te leren lezen. Basiselementen en werkinstrumenten voor de studie van de geschiedenis van de kerk en de theologie komen ook aan bod in onderdelen van het opleidingsonderdeel *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie*. Alle voltijdse docenten van de betrokken onderzoekseenheid komen in deze subgroep aan bod en leggen via het onderwijs in de bachelor zelf de basis voor verdere, meer onderzoeksgeoriënteerde opleidingsonderdelen in de masteropleiding.

In de **subgroep Pastoraaltheologie** krijgt de student een systematische inleiding in de verschillende dimensies van het pastoraal handelen: kerugma (eerste fase), diaconia en liturgia (tweede en derde fase), met een voortdurende aandacht voor de implicaties voor kerkopbouw (koinonia). In het opleidingsonderdeel *Catechetik* leren studenten reflecteren over geloofscommunicatie in relatie tot hun eigen levensbeschouwelijke autobiografie en tot de actuele uitdagingen van kerkopbouw. In de tweede en derde fase worden studenten ingeleid in de pastoraaltheologie als wetenschappelijke discipline en in de pastorale zorg in het bijzonder, en verwerven ze inzicht in de liturgie en de sacramenten. In de verschillende opleidingsonderdelen maken studenten kennis met de hermeneutische benadering van de christelijke traditie, gericht op de wederkerige interpretatie van de christelijke theologische traditie met het geleefde geloof van mensen. Naast de hermeneutische methode komen de studenten ook in aanraking met kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeksmethodes. In alle opleidingsonderdelen is er een nadrukkelijke dialoog met andere wetenschapsdomeinen, in het bijzonder pedagogie, psychologie, rituele studies, sociale wetenschappen en geneeskunde. De verschillende opleidingsonderdelen bevatten werkcolleges, oefeningen, veldopdrachten en reflectiepapers waarin de praktisch-hermeneutisch methode actief kan worden ingeoeft en dit in confrontatie met actuele vraagstukken uit kerk en samenleving.

De subgroep pastoraaltheologie wordt tevens ondersteund door het opleidingsonderdeel *Lezing van pastoraaltheologische teksten* waarin studenten praktisch-theologische teksten in andere talen leren analyseren, synthetiseren en erover communiceren. Alle voltijdse docenten van deze onderzoekseenheid komen aan bod in deze subgroep.

Zoals uit voorgaand overzicht blijkt, wordt al in de theologische vorming ingezet op de integratie met de diverse godsdienstwetenschappelijke disciplines. Daarnaast wordt expliciet aandacht besteed aan de godsdienstwetenschappelijke vorming via de specifieke godsdienstwetenschappelijke componenten van het bachelorprogramma (52 sp.), onderverdeeld in drie subgroepen.

In de **subgroep Religiestudie** wordt het verschijnsel religie vanuit verschillende inhoudelijke en methodologische invalshoeken belicht: de godsdienstwetenschap, de godsdienstpsychologie en de godsdienstsociologie. De opleiding kiest ervoor om deze benadering van de religie vanuit verschillende andere disciplines en vanuit een buitenstaandersperspectief expliciet in de opleiding te laten klinken. De inzichten die in deze cursussen ontwikkeld worden spelen tevens een belangrijke rol in verschillende opleidingsonderdelen van de theologische subgroepen. Sinds het academiejaar 2011-2012 is deze subgroep uitgebreid met een extra vak dat de studenten inleidt in de methodologie van empirisch onderzoek.

In de **subgroep Wereldgodsdiensten** wordt de student in de eerste fase ingeleid in de islam en het jodendom, vervolgens in de tweede en derde fase in de Oosterse religies en de nieuwe religieuze bewegingen. Onder deze subcategorie valt ook de sterk uitgebouwde Indiareis (4 + 4 sp.),

die studenten op een unieke manier via lezingen, bezoeken en participatie kennis laat maken met, inzicht laat verwerven in en dialogale vaardigheden leert aanwenden met betrekking tot andere culturele en religieuze tradities (boeddhisme, hindoeïsme, jainisme, sikhisme, islam).

Door deel te nemen aan een (niet-verplichte) studiereis (India-Griekenland) kunnen studenten van de tweede en derde fase op ervaringsgerichte wijze hun basiskennis verdiepen en hun inzicht in het concrete functioneren van religie in een bepaalde context vergroten.

In de **subgroep Interreligieuze dialoog** verwerft de student kennis over de geschiedenis, de theologie en de actualiteit van betrekkingen tussen het christendom en het jodendom, en tussen het christendom en de islam. Deze dialoogvakken bouwen verder op de inleidingscursussen jodendom en islam van de eerste fase. Deze opleidingsonderdelen hebben de bedoeling om de studenten de nodige achtergrond en vaardigheden mee te geven om vanuit hun eigen levensbeschouwelijk perspectief met andere monotheïstische tradities in gesprek te treden en vormen zo, net als de eerder vermelde studiereizen, een belangrijke brug tussen de theologische en godsdienstwetenschappelijke opleidingsonderdelen. Daarbij is er bijzondere aandacht voor de gevoeligheden verbonden aan het binnenperspectief van de dialoogpartner.

Een derde pijler van de bacheloropleiding wordt gevormd door de **filosofische componenten** (twee plichtvakken en één plichtvak met keuzemogelijkheid). Naast het aanreiken van domeinspecifieke kennis ondersteunt de filosofische vorming het kritisch-reflexieve vermogen van studenten en draagt ze ertoe bij studenten te bekwamen in het ontwikkelen en verduidelijken van redelijke en plausibele argumenten in een geseculariseerde maatschappelijke context. Tevens is een goede filosofische basiskennis noodzakelijk voor het volgen van de initiële master en advanced masteropleiding. In de eerste fase krijgen de studenten een historische georiënteerde inleiding in de wijsbegeerte. Vervolgens worden de studenten ingeleid in een aantal centrale probleemgebieden van de filosofie in een plichtvak dat ze in de eerste, tweede of derde fase kunnen opnemen. Daarnaast kiezen ze ook een filosofisch vak uit de Subgroep Filosofische opleidingsonderdelen van het keuzepakket. Deze subgroep werd in het academiejaar 2007-2008 uitgebreid tot twaalf vakken met de bedoeling maximaal te voorzien in de mogelijkheid om het vereiste studietraject voor het behalen van de canonicrechtelijke graden curriculaire te volgen.

Tenslotte worden de studenten in het opleidingsonderdeel van de component **Kerkelijk recht** vertrouwd gemaakt met het eigen taalgebruik en terminologie van het kerkelijk recht en de specificiteit van het canonieke juridische denken.

Reeds in de bacheloropleiding kan de student een vrij uitgebreid keuzepakket samenstellen. Be-doeling is vooreerst om studenten de mogelijkheid te geven een aantal opleidingsonderdelen te kiezen die ondersteuning geven bij componenten van het programma die hun voorkeur wegdragen. Wie naast het civielrechtelijke diploma op termijn ook het canonicrechtelijke diploma

wenst te behalen, kiest hierbij een specifiek traject⁸. Zoals reeds aangehaald ondersteunen de keuzevakken uit de subgroep *Klassieke talen* en de subgroep *Lezing van teksten* de opleidingsonderdelen van de groep *Theologische Componenten*. Voor Christelijk Latijn is er één opleidingsonderdeel dat inleidt in de syntaxis en morfologie, voor Bijbelgrieks twee en voor Hebreeuws drie. Voortbouwend op deze inleidende vakken wordt voor elk van de klassieke talen een vak *Lezing van teksten* ingericht. Voor Grieks kan de keuze worden gemaakt tussen het lezen van teksten in het Bijbelgrieks en het patristisch Grieks. Uit het programma-overzicht blijkt dat het totale pakket van taalvakken in elke fase van de bachelor (en masteropleidingen) aangeboden wordt zodat de studenten deze (inleidende en verdiepende) vakken op elk moment in hun curriculum kunnen opnemen. Ze volgen alleszins over de drie studiefasen van de bacheloropleiding één inleidingsvak in een klassieke taal.

De opleidingsonderdelen van de subgroep *Antropologie* en de subgroep *Filosofische opleidingsonderdelen* ondersteunen respectievelijk de *Godsdienstwetenschappelijke component* en de *filosofische component* van het programma. Daarnaast maakt het keuzepakket het voor de student ook mogelijk om zich te verdiepen in een aantal zaken die niet systematisch aan bod komen in het reguliere programma, zoals spiritualiteit (subgroep *Spiritualiteit in grote religieuze ordes*)⁹ en vrouwenstudies (subgroep *Vrouwenstudies, religie en theologie*). Tenslotte kan de student ervoor kiezen om een aantal theologische of godsdienstwetenschappelijke studiedagen, congressen of lezingenreeksen bij te wonen en hierover te rapporteren of reeds twee vakken van de academische lerarenopleiding in zijn programma op te nemen.

De verplichte opleidingsonderdelen van de groep *Oefeningen en scripties* (tweede en derde fase) bouwen voort op de methodische sessies uit de eerste fase. De studenten schrijven in de tweede en de derde fase een scriptie (respectievelijk 4 en 5 studiepunten) en volgen meer gespecialiseerde methodische sessies (zowel voor *Scriptie 1* als *Scriptie 2* is 1 studiepunt voorzien voor de methodische sessies). *Scriptie 1* wordt begeleid door de programmadirecteur die nauw samenwerkt met de docenten van de methodische sessies in de tweede fase. Voor *Scriptie 2* kunnen de studenten zelf een promotor (lid ZAP of postdoctoraal onderzoeker) kiezen, alsook een onderwerp behorende tot één van de hoofddisciplines. Tot slot staat een *Theologisch practicum* op het programma. Dit opleidingsonderdeel werd ingevoerd in het academiejaar 2012-2013 met de bedoeling een betere integratie te bewerkstelligen tussen de verschillende inhouden (over de studiejaar, tussen disciplines, in relatie tot de praktijk en met het oog op het komen tot een eigen synthese, ...). In het *Theologisch practicum* ontwikkelen studenten door individueel werk en interactie een theologische blog, waarin resultaten van het drievoudige proces van participatieve ob-

⁸ Overeenkomstig de vereisten van *Sapientia christiana*.

⁹ De subgroep *Spiritualiteit in grote religieuze ordes* dat het gelijknamige opleidingsonderdeel omvat, biedt een inleiding in de grote religieuze tradities (rond Augustinus, Benedictus, Franciscus, Dominicus en de Karmel). De subgroep werd in het academiejaar 2007-2008 ingevoerd in de bacheloropleiding in het kader van de vraag van studenten en het werkveld naar meer aandacht voor spiritualiteit.

servatie van fenomenen in de hedendaagse wereld, intermediale interpretatie en creatieve communicatie hun neerslag vinden.

Studenten zijn verplicht de theologische, godsdienstwetenschappelijke en de filosofische componenten op te nemen; daarnaast volgen zij kerkelijk recht, de oefeningen en scripties en volgen ze opleidingsonderdelen uit het keuzepakket verspreid over het gehele bachelor-programma in drie fasen.

THEOLOGISCHE COMPONENTEN

A02E1A	Inleiding in het christendom en de christelijke theologie	5 sp.	Fase 1	1 ^e sem.
--------	---	-------	--------	---------------------

Subgroep Bijbelwetenschappen

A00A0B	Inleiding Oude en Nieuwe Testament	5 sp.	Fase 1	1 ^e sem.
A00A5A	Inhoud en theologieën van het Nieuwe Testament	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
A00A4A	Inhoud en theologieën van het Oude Testament	5 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Systematische theologie

A00A7B	Fundamentele theologie: geloof en openbaring	5 sp.	Fase 1	2 ^e sem.
A00A9A	Dogmatische theologie: christologie en triniteit	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
A01A0A	Dogmatische theologie: schepping, kerk en heilsgeschiedenis	5 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Theologische ethiek

A01A1B	Geloof en ethiek	5 sp.	Fase 1	1 ^e sem.
A01A3A	Christelijke politieke en sociale ethiek	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
A01A4A	Christelijke seksualiteits-, huwelijks- en gezinsethiek	5 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Geschiedenis van kerk en theologie

A01A6B	Geschiedenis van kerk en theologie: Oudheid	5 sp.	Fase 1	2 ^e sem.
A01A9A	Geschiedenis van kerk en theologie: Nieuwste Tijd	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
A01A7A	Geschiedenis van kerk en theologie: Middeleeuwen-Nieuwe Tijd	5 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Pastoraaltheologie

A02A0D	Catechetiek	5 sp.	Fase 1	2 ^e sem.
A02A4A	Pastoraaltheologie	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
A06c8A	Liturgie en sacramenten	5 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.

GODSDIENSTWETENSCHAPPELIJKE COMPONENTEN

studenten zijn verplicht alle opleidingsonderdelen van de verschillende subgroepen (met uitzondering van A05D9A 'Werkcollege India' en A01D3B 'Studiereis') te volgen.

Subgroep Religiestudie

PoM68B	Godsdienstige ontwikkelingspsychologie	4 sp.	Fase 1	2 ^e sem.
Ao6E8A	Methodologie van empirisch onderzoek in de theologie en de godsdienstwetenschappen	4 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
Ao2A5A	Inleiding godsdienstwetenschap	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.
Ao2A6B	Godsdienstsociologie	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Wereldgodsdiensten

FoTJ4A	Inleiding tot de islam	4 sp.	Fase 1	1 ^e sem.
Ao8C8A	Inleiding tot het Jodendom	4 sp.	Fase 1	2 ^e sem.
Ao5D9A	Werkcollege India	4 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
Ao2E8A	Inleiding tot de Oosterse religies	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.
Ao1D3B	Studiereis	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.
Ao7I6A	Studiereis Griekenland-Turkije	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.
Ao2A8B	Nieuwe religieuze bewegingen	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

Subgroep Interreligieuze dialoog

Ao3A1A	Christendom en Jodendom	4 sp.	Fase 2/3	1 ^e sem.
Ao2A9A	Christendom en Islam	4 sp.	Fase 2/3	2 ^e sem.

FILOSOFISCHE COMPONENTEN

WoAB8A	Historische inleiding tot de wijsbegeerte	6 sp.	Fase 1	1 ^e sem.
WoAA1C	Fundamentele wijsbegeerte	5 sp.	Fase 1-3	1 ^e sem.

KERKELIJK RECHT

BoCooA	Grondbegrippen van het kerkelijk recht	4 sp.	Fase 2	1 ^e sem.
--------	--	-------	--------	---------------------

KEUZEPAKKET

De student stelt een keuzepakket van ten minste 32 studiepunten samen verspreid over het gehele bachelor-programma in drie fasen. Elke student dient daarbij over de drie eerste studiefasen ten minste (1) één klassieke taal, (2) een vak 'lezing van theologische teksten' in een klassieke of moderne taal, en (3) een vak filosofie in het studieprogramma te volgen. Studenten die in het secundair onderwijs Latijn en Grieks gevolgd hebben, kiezen Hebreeuws.

Subgroep Klassieke talen**Subgroep Lezing van teksten****Subgroep Filosofische opleidingsonderdelen****Subgroep Spiritualiteit in grote religieuze ordes****Subgroep Antropologie****Subgroep Vrouwenstudies, religie en theologie****Theologische en godsdienstwetenschappelijke perspectieven**

Keuzevakken academische lerarenopleiding**OEFENINGEN EN SCRIPTIES**

Alle opleidingsonderdelen van deze groep zijn verplicht te volgen

Ao4A6B	Scriptie 1	4 sp.	Fase 2
Ao6E9A	Theologisch practicum. Samenleving, kerk en theologische reflectie	4 sp.	Fase 3
Ao4A7B	Scriptie 2	5 sp.	Fase 3

2.1.1.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De relatie tussen de afzonderlijke opleidingsonderdelen en de opleidingsspecifieke leerresultaten van de Nederlandstalige bacheloropleiding kan worden nagegaan aan de hand van een in het najaar van 2012 uitgevoerde curriculum mapping. De docenten kregen een overzicht van de door hen verzorgde opleidingsonderdelen in de bachelor met de vraag om aan te duiden welke leerresultaten in de betreffende vakken gerealiseerd worden¹⁰. De resultaten van de bevragingen per docent werden geïntegreerd in een generiek document voor de gehele bacheloropleiding (zie bijlage 4). Vervolgens werden deze overzichtsdOCUMENTEN voorgelegd aan bachelor- en masterstudenten tijdens een hiertoe speciaal ingerichte ‘hearing’. De studenten kregen de kans om vanuit hun concrete ervaring met de betreffende opleidingsonderdelen correcties voor te stellen. Deze correcties werden vervolgens voorgelegd aan de docenten met het oog op een maximale afstemming tussen de zienswijze van docenten en studenten. Tenslotte werden de definitieve resultaten zeer grondig besproken door de onderwijscommissies en onderzoekseenheden. In wat volgt bespreken we de afstemming van de verschillende groepen en subgroepen van opleidingsonderdelen op de opleidingsspecifieke leerresultaten.

De opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* beogen in het bijzonder de studenten in te leiden in de basisbegrippen en -methodes van de theologie in haar onderscheiden subdisciplines (**leerresultaat 1**). Tevens wordt in deze opleidingsonderdelen reeds uitdrukkelijk nagestreefd dat de studenten de gewonnen inzichten kunnen toepassen op religieuze, levensbeschouwelijke en maatschappelijke problemen (**leerresultaat 5**) en onderwerpen die verband houden met kerk en godsdienst kunnen analyseren en in een ruimer verband plaatsen (**leerresultaat 6**). Minstens één opleidingsonderdeel per subgroep heeft beide leerresultaten als hoofdoelen. Het opleidingsonderdeel *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie* initi-

¹⁰ De docenten werd gevraagd de volgende codes te hanteren: ‘A’ indien het leerresultaat een kerndoel is van het opleidingsonderdeel, ‘B’ indien het leerresultaat een zijdoel is en ‘C’ indien het leerresultaat geen doel is van het opleidingsonderdeel.

eert de student onder begeleiding in het verwerven van theologische onderzoeksvaardigheden (**leerresultaat 8**) en draagt in het bijzonder bij tot het leren zelfstandig en in groep werken (**leerresultaat 9**).

De opleidingsonderdelen van de groep *Godsdienstwetenschappelijke componenten* zijn er in eerste instantie op gericht de student in te leiden in de basisbegrippen en -methodes van de religiestudie, de interreligieuze dialoog en de studie van de grote wereldgodsdiensten (**leerresultaat 2**). Verschillende opleidingsonderdelen uit deze groep brengen studenten in contact met de basisbegrippen en -methodes van menswetenschappen die dienstig zijn aan de studie van religie (**leerresultaat 4**). Tenslotte is er een nadrukkelijke gerichtheid op het vermogen de verworven inzichten te kunnen toepassen op religieuze, levensbeschouwelijke en maatschappelijke problemen (**leerresultaat 5**).

De opleidingsonderdelen van de groep *Filosofische componenten* en *Kerkelijk recht* reiken de student de basisbegrippen en -methodes aan van respectievelijk de filosofie en het kerkelijke recht (**leerresultaten 3 en 4**).

Wat betreft het *Keuzepakket* dragen de opleidingsonderdelen van de subgroep *Talen* en de subgroep *Lezing van teksten* in het bijzonder bij tot het bereiken van de bekwaamheid om theologische en godsdienstwetenschappelijke literatuur in originele talen te lezen en te verwerken (**leerresultaat 7**). Ook maken zij van het zelfstandig en in groep leren werken (**leerresultaat 9**) een hoofddoelstelling.

De opleidingsonderdelen van de groep *Oefeningen en scripties* tenslotte zijn er in het bijzonder op gericht om de communicatieve en onderzoeksvaardigheden van de studenten te ontwikkelen. Naast het ontwikkelen van vaardigheden om kritisch naar het fenomeen religie te kijken (**leerresultaat 8**) – waaronder ook de bekwaamheid tot literatuurstudie (**leerresultaat 7**) – worden in *Scriptie 1* en *Scriptie 2* ook de bekwaamheid tot toepassen van de verworven inzichten op een bijzondere wijze gerealiseerd (**leerresultaten 5 en 6**). Het verwerven van deze bekwaamheid staat ook centraal in het *Theologisch practicum*, waarin het toepassen van inzichten meteen wordt gekoppeld aan het verwoorden ervan (communicatieve vaardigheden)¹¹.

¹¹ De kern van het opleidingsonderdeel bestaat erin aan theologie te doen, theologie te bedrijven. Het gaat er daarbij niet om zich te beperken tot de bibliotheek, maar participatief te observeren (intermediaal: voetbal, radio...) en daarbij bewust te zijn van het eigen standpunt. Doorheen dit practicum wordt een theologische blog ontwikkeld als instrument om aan theologie te doen. De themagerichte aanpak onderscheidt de *Methodische sessies* die focussen op de methode om onderwerpen deskundig te bestuderen.

2.1.1.3. Onderwijs- en leervormen

De bacheloropleiding combineert acht werkvormen¹²: colleges, oefenzittingen, practica, excursies, begeleidingssessies, bachelorproef, opdrachten en seminars. Doorheen de drie fasen van de bacheloropleiding neemt de variatie aan werkvormen toe (6 werkvormen in fase 1, 7 in fase 2 en 8 in fase 3). De combinatie van deze werkvormen laat toe de opleidingsspecifieke leerresultaten te realiseren.

Colleges zijn geschikt om op gestructureerde wijze domeinspecifieke informatie over te brengen. Alle opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* die de studenten inleiden in de basisbegrippen en -methodes van de theologie (**leerresultaat 1**) maken gebruik van deze werkvorm. De docenten van de bacheloropleiding zijn ervan overtuigd dat het hoorcollege bijzonder waardevol kan zijn in de vorming van studenten: zij zien hun docenten actief aan het werk in het opbouwen van een logisch betoog, het leggen van verbanden en het uitwerken van argumenten in klassikale discussies. Hearings hebben aangetoond dat ook studenten deze werkvorm sterk appreciëren.

Op de docentendag is gebleken dat docenten tijdens de hoorcolleges op uiteenlopende wijze **activerende activiteiten** gebruiken¹³: werken met teksten (*close reading* van teksten, in gesprek gaan over teksten, samenvattingen (leren) maken, een wetenschappelijk artikel (leren) lezen, een presentatie maken, korte essays schrijven, etc.); het stimuleren van actieve deelname, hetzij door studenten een presentatie of discussievraag te laten voorbereiden, hetzij door hen spontaan bij de les te betrekken (individueel, in kleine groepen of in *plenum* vragen stellen, bespreken, discussiëren, reflecteren, argumenten zoeken, stelling innemen); verwerking van de leerstof vanuit uitwerking in de kunsten (muziek en beeldende kunst), de literatuur, de (theologische) receptiegeschiedenis en hun pastoraal-ethische toepassing.

In het opleidingsonderdeel *Inhoud en theologieën van het Oude Testament* wordt tegen de achtergrond van inleidende hoorcolleges van twee uur in de daaropvolgende twee uur meer praktijkgericht, interactief en op basis van veelvormig materiaal de doorwerking van Bijbels gedachtegoed in de kunsten en de actuele pastorale context onderzocht en getoetst.

In de opleidingsonderdelen *Pastoraaltheologie* en *Catechetiek* worden studenten uitgenodigd om in het kader van de colleges deel te nemen aan een studiedag.

¹² De verschillende werkvormen die kunnen worden aangeduid in een ECTS fiche zijn: colleges, oefenzittingen, practica, excursie, begeleidingssessies, bachelorproef, masterproef, opdrachten, probleemgestuurd en projectmatig werk, stage, seminars.

¹³ In 2010 heeft de onderwijsraad bepaald dat er bij elk opleidingsonderdeel maar één werkvorm mag gedefinieerd worden. Deze nieuwe aanpak kadert universiteitsbreed in een zoektocht naar het meer kwantificeerbaar maken van onderwijslast. De in de ECTS-fiche aangeduide werkvorm geeft dus niet steeds de diversiteit en complexiteit van de concrete aanpak weer.

Deze **activerende activiteiten** tijdens hoorcolleges maken het mogelijk om naast kennisoverdracht ook andere leerresultaten te bereiken, zoals de bekwaamheid tot het toepassen van de inzichten en tot persoonlijke reflectie (cf. **leerresultaten 5 en 6**). Bovendien wordt in een aantal opleidingsonderdelen van de tweede en derde fase een deel van de lesuren ingevuld als **werkcollege** (oefenzitting) of **seminarie**, waarin dieper wordt ingegaan op methodologische kwesties, de doorwerking van theologische inzichten in de kunsten, etc. Vaak krijgen studenten hierbij een leatuur-, essay- en/of presentatie-opdracht, die ze zelfstandig of in groep uitvoeren (cf. **leerresultaat 9**).

In het werkcollege van het opleidingsonderdeel *Dogmatische theologie: schepping, kerk en heilsgeschiedenis* wordt studenten gevraagd toonaangevende theologische of leerambtelijke teksten inzake schepping, genade-zonde, eschatologie en ecclesiologie te lezen en op het discussieforum van Toledo een antwoord op bijgevoegde vragen te publiceren. Tevens gaan de studenten op zoek naar een kunstwerk (poëzie, beeldende kunst, muziek, film, theater, ...) en leggen in vijf pagina's uit op welke manier het een treffende expressie is van het christelijke geloof in God of theologisch relevant is in zoverre het dit geloof kritisch bevraagt.

Oefenzittingen zijn ook een belangrijke werkvorm van het opleidingsonderdeel *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie*, waarin studenten in kleine groepen worden ingeleid in onderzoeksvaardigheden (heuristiek, opstellen bibliografie, plagiaatpreventie) door middel van introductiesessies en kleinschalige opdrachten met snelle terugkoppeling (**leerresultaten 8 en 9**).

De opleidingsonderdelen van de groep *Godsdienstwetenschappelijke componenten* die beogen studenten vertrouwd te maken met de basisbegrippen en -methodes van de religiestudie, de interreligieuze dialoog en de studie van de grote wereldgodsdiensten (**leerresultaat 2**) en van de sociologie en de psychologie (**leerresultaat 4**) hebben het **hoorcollege** als werkvorm. Net als voor de theologische componenten geldt ook voor deze opleidingsonderdelen dat aandacht uitgaat naar activerende activiteiten, zoals interactie, individueel en groepswork, tekstleatuur, filmforum en kleinschalige excursies. De groep *Godsdienstwetenschappelijke componenten* heeft tevens twee (keuze)opleidingsonderdelen die uitsluitend de excursie als werkvorm hebben (studiereizen). Deze studiereizen (en de begeleidingssessie bij de *Studiereis India*¹⁴) realiseren in het bijzonder de toepassings- en reflexieve vaardigheden alsook het zelfstandig en in groep leren werken (**leerresultaten 5, 6 en 9**).

De studiereis Griekenland-Turkije omvat een rijke waaier aan leeractiviteiten: de studenten bezoeken archeologische sites, musea en heilige plaatsen zodat ze een grotere affectieve betrokkenheid bij de bestudeerde topic ontwikkelen; ze nemen actief deel aan groepsdiscussies, ze dragen

¹⁴ Voor een bespreking van de *Studiereis India* en het *Werkcollege India*, zie 2.1.7.3.

bij tot de blog van de studiereis; ze presenteren hun ervaringen en inzichten tijdens een kort referaat en schrijven een paper op basis van literatuuronderzoek.

De opleidingsonderdelen van de *Filosofische componenten* en *Kerkelijk recht* initiëren studenten via **hoorcolleges** in de basisbegrippen en -methodes van de filosofie en het kerkelijk recht (**leerresultaten 3 en 4**).

Het aanleren van talen vereist specifieke werkvormen, waarbij het activeren van de student en het aanleren van zelfstandig werken centraal staan. In de meeste opleidingsonderdelen van de *subgroep Talen* en de *subgroep Lezing van teksten* uit het *Keuzepakket* wordt dan ook bij uitstek gekozen voor **begeleidingssessies**, **seminaries** of **practica** als werkvormen. De **taalvakken** vinden plaats onder de vorm van **begeleidingssessies** waarbij de voorbereiding van de les, het vervullen van opdrachten ('huistaken'), de actieve participatie tijdens de les en de terugkoppeling centraal staan (**leerresultaat 9**). Zij bereiden voor op de verwerking van literatuur in de originele taal (**leerresultaat 7**). De opleidingsonderdelen *Lezing van teksten* hebben bij voorkeur de werkvorm **seminarie**, waarin de **presentatie** van opdrachten die studenten hebben uitgewerkt centraal staat. Dit vereist een grondige voorbereiding van de lessen (tekstlectuur, opzoeken vocabularium, noteren van grammaticale en interpretatieproblemen), hetzij individueel of in groep (**leerresultaten 7 en 9**). De presentatie van studenten tijdens het seminarie wordt gevolgd door een **discussie** in kleine groepen tussen de studenten onderling en tussen de student en de begeleiders.

De opleidingsonderdelen uit de groep *Oefeningen en scripties* beogen in het bijzonder de onderzoeks-, communicatieve en reflexieve vaardigheden van de studenten te ontwikkelen (**leerresultaten 5, 6, 7, 8 en 9**) door middel van **begeleidingssessies**, **opdrachten** en een **bachelorproef**. In de begeleidingssessies van *Scriptie 1* en *Scriptie 2* krijgen de studenten een theoretische input over onderzoeksmethodes en schrijfvaardigheden, gevolgd door oefeningen en terugkoppeling. In de **opdracht** van *Scriptie 1* (tekst van 5.000 woorden) en *Scriptie 2* (tekst van 7.500 woorden) passen de studenten deze methodes en vaardigheden toe en laten ze zien dat ze in staat zijn tot het formuleren van een welomschreven onderzoeksvraag, het verwerken en analyseren van literatuur, het coherent synthetiseren, verwoorden en beoordelen van de erin vervatte inzichten, als het komen tot een initiële kritische positiebepaling ten aanzien van deze verworven inzichten (**leerresultaat 8**). De **begeleidingssessies** van het *Theologisch practicum* realiseren met hun klemtoon op individueel werk, presentaties, interactie en reflectie op een bijzondere wijze de **leerresultaten 5, 6 en 9**.

2.1.1.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.1.4.1. Instroomprofiel

De bacheloropleiding richt zich tot studenten uit het secundair onderwijs met een brede interesse (geschiedenis, cultuur, actualiteit) en een bijzondere leergierigheid met betrekking tot de wereld van religie¹⁵. Aangezien de opleiding een integratie is van theologische en godsdienstwetenschappelijke opleidingsonderdelen richt zij zich zowel tot wie geïnteresseerd is in religie(s) in het algemeen als wie verdieping in de christelijke tradities zoekt. Verder vraagt de opleiding een bereidheid zich toe te leggen op andere menswetenschappelijke disciplines zoals filosofie, sociologie, psychologie en antropologie en een basiskennis van het Frans en Engels (en eventueel ook van het Duits).

Het aantal **eerste inschrijvingen** in de bacheloropleiding schommelt sinds het academiejaar 2009-2010 rond 15 à 20 studenten. Dit is een vrij sterke daling ten opzichte van de voorafgaande academiejaren (van 2005 tot 2009) waarin het aantal eerste inschrijvingen schommelde tussen de 30 à 60 studenten.

De bacheloropleiding kan ook in een **verkort programma** worden gevolgd. De Facultaire Toelatingscommissie bepaalt de studieduurverkortings op basis van de vooropleiding en eventueel verworven competenties en kwalificaties. Het normale programma van 180 sp. kan worden verkort tot een aantal studiepunten dat varieert tussen 30 en 120¹⁶. Het **standaardtraject** bedraagt 105 sp. In dit traject volgen studenten uit elke subgroep van de groep *Theologische componenten* het inleidende opleidingsonderdeel en minstens één ander opleidingsonderdeel (min. 50 sp.). Uit de groep *Godsdienstwetenschappelijke componenten* nemen studenten twee van de

¹⁵ Voor de bacheloropleiding godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen gelden de algemene toelatingsvoorwaarden voor een bacheloropleiding: personen worden toegelaten die beschikken over een Belgisch diploma van het secundair onderwijs; een Belgisch diploma van het hoger onderwijs van het korte type; een Belgisch diploma van het hoger onderwijs voor sociale promotie met uitzondering van het getuigschrift voor pedagogische bekwaamheid of een diploma of getuigschrift dat bij of krachtens een wet, decreet, Europese richtlijn of een andere internationale overeenkomst als gelijkwaardig met de diploma's uit de hierboven vermelde categorieën wordt erkend.

¹⁶ 30 studiepunten voor een academische bachelor/master in de wijsbegeerte met optie godsdienstwetenschappen; 80 studiepunten voor een professionele bachelor lerarenopleiding specialisatie godsdienst (nieuwe systeem: godsdienst en één ander vak); 90 studiepunten voor een academische bachelor/master in de humane wetenschappen of een professionele bachelor lerarenopleiding specialisatie godsdienst (oude systeem: godsdienst en twee andere vakken); 90 studiepunten voor een academische bachelor/master in de wijsbegeerte; 105 studiepunten voor een academische bachelor/master in de exacte of biomedische wetenschappen of een professionele bachelor in de humane wetenschappen; 120 studiepunten voor een professionele bachelor niet behorend tot de humane wetenschappen. Studenten die de volledige opleiding van drie jaar aan het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut/Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen hebben gevolgd (het theologisch programma al of niet in combinatie met het pedagogisch-didactisch of het pastoraal-theologisch programma), krijgen – *bovenop de reeds toegestane studieduurverkortings* – een studieduurverkortings van 45 studiepunten. Voor studenten die twee jaar hebben afgerond aan het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut/Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen is er een studieduurverkortings van 30 studiepunten. Studenten die één jaar hebben afgerond aan het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut/Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen krijgen een studieduurverkortings van 15 studiepunten.

opleidingsonderdelen wereldgodsdiensten en één van de opleidingsonderdelen interreligieuze dialoog en religiestudie op (min. 12 sp.) Daarnaast schrijven studenten een scriptie onder begeleiding van een promotor en ondersteund door methodologische oefeningen (5 sp.). Houders van een professioneel bachelorsdiploma nemen ook de twee opleidingsonderdelen van de groep *Filosofische componenten* op. Van academische bachelors en masters wordt verondersteld filosofische competenties te hebben verworven tijdens de vooropleiding. De rest van hun programma kunnen studenten vrij bepalen. Zij kunnen opleidingsonderdelen kiezen uit de *Theologische, Godsdienstwetenschappelijke* en *Filosofische componenten* en uit het *keuzepakket*. Telt een individueel programma meer of minder studiepunten, dan stelt de Permanente Onderwijscommissie in relatie tot de reeds gevolgde opleiding(en) een geïndividualiseerd studietraject voor, in grote mate gebaseerd op het standaardtraject.

De student die het verkorte bachelorprogramma volgt, kan zelf bepalen hoe hij/zij de studiepunten spreidt over de verschillende academiejaren. Enkel wie van plan is om tussen de 54 en de 66 sp. op te nemen in het komende academiejaar, dient zich **voltijds** in te schrijven. Wie minder dan 54 sp. opneemt, schrijft **deeltijds** in. De bacheloropleiding wordt in een standaard deeltijds traject van 25 à 35 sp. per jaar aangeboden. Wie zijn studies over een bredere periode wil spreiden (bv. 20 sp of 15 sp. per jaar) kan toestemming vragen om een **geïndividualiseerd traject** te volgen.

Een deeltraject binnen de verkorte bachelor is het **Certificaat voor het godsdienstonderwijs**. Dit is een programma van 60 sp. voor studenten die reeds een academische bachelor of master behaalden. Dit certificaat geeft, in combinatie met een ander masterdiploma en een pedagogisch bekwaamheidsbewijs, het vereiste bekwaamheidsbewijs om rooms-katholieke godsdienst te geven in de tweede en derde graad van het secundair onderwijs en het hoger onderwijs. Na het behalen van het certificaat voor het godsdienstonderwijs, kan de student mits het volgen van een bijkomend programma (waaronder het schrijven van een scriptie) het bachelordiploma halen. Afhankelijk van de vooropleiding bedraagt dit programma 30 of 45 sp.

Het verkorte bachelorprogramma trekt een groot aantal studenten aan. Bij de invoering van dit programma in het academiejaar 2005-2006 schreven zich 87 studenten in. De laatste drie academiejaren schommelt het aantal nieuwe inschrijvingen rond de 50. We stellen vast hoe in de loop van de laatste jaren de instroom van studenten in belangrijke mate gewijzigd is: naast een kleinere groep generatiestudenten zien we nu een aanzienlijk aantal studenten dat het programma binnenkomt via de verkorte bachelor. De POC wil daarom tegen deze achtergrond het programma van de bachelor doorlichten om te zien hoe de verkorte bachelor hierin vorm kan krijgen. De bedoeling is om meer rekening te houden met de werkstudenten van de Faculteit die voor het grootste gedeelte in dit programma aanwezig zijn en om de kwaliteit van het programma voor en de studiebegeleiding van deze studenten verder te maximaliseren.

2.1.1.4.2. Studeerbaarheid

De omvang van de Nederlandstalige bacheloropleiding bedraagt 180 sp. Het equivalent van één studiejaar/programmajaar is 60 sp.; dit staat voor 1500 à 1800 reële studie-uren¹⁷. Normaal gezien zou men 1500 à 1800 uren per jaar aan de studie besteden, wat neer komt op 37,5 à 45 uur per week, verspreid over 40 weken. Eén studiepunt staat dus voor 25 à 30 reële studie-uren. De concrete impact van een opleidingsonderdeel op de tijdsbesteding van een student wordt dus uitgedrukt in studiepunten. In de bacheloropleiding tellen de opleidingsonderdelen van de groep *Theologische Componenten* 5 sp.; de opleidingsonderdelen van de andere groepen in de regel 4 sp. Concreet mag een opleidingsonderdeel van 4 sp. dus 100 à 120 reële studie-uren vragen van de modale student.

Wat betreft het **aandeel contact-uren** in de begrote studietijd, houdt een opleidingsonderdeel van 4 sp. in de regel 26 contacturen (2 uren per week gedurende 13 weken) in; 5 sp. 39 contacturen (3 uren per week gedurende 13 weken) en 6 sp. 52 contacturen (4 uren per week gedurende 13 weken). Soms wordt van deze richtlijn afgeweken. Zo hebben alle opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* – met uitzondering van het opleidingsonderdeel *Inleiding tot het christendom en de christelijke theologie* – 5 sp. en 52 contact-uren. Ook de studiebelasting van *Scriptie 1* en *Scriptie 2* wordt uitgedrukt in sp., respectievelijk 4 en 5 sp.

Bij de samenstelling van de collegeroosters wordt er door de POC over gewaakt dat er een **evenwichtige verdeling** is van opleidingsonderdelen over de **twee semesters** van het jaarprogramma en de **drie fasen** van de opleiding. De opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* hebben de grootste studiebelasting (5 sp.). Het programma is zo opgebouwd dat de studenten in elke fase slechts één opleidingsonderdeel van elke subgroep kunnen opnemen. Bovendien wordt de verdeling over de semesters bewaakt: acht opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* zijn geprogrammeerd in het eerste semester, zeven in het tweede semester. Ook voor de opleidingsonderdelen van de andere groepen wordt een optimale verdeling tussen het eerste en het tweede semester nagestreefd. In één van de vergaderingen van de POC wordt steeds overleg gepleegd over de semesterindeling van het volgende academiejaar.

De **studeerbaarheid van de opleiding** wordt bewaakt en opgevolgd op verschillende wijzen en door verschillende instanties. Er is de **deliberatiecommissie** die recent is geëvolueerd naar een forum waar ook problemen met de studeerbaarheid van opleidingsonderdelen worden opgespoord en besproken. Ten tweede worden er sinds het academiejaar 2006-2007 tweejaarlijkse docentenevaluaties gehouden waarin voor elk vak afzonderlijk wordt gepeild naar de studiebelasting (zowel te klein als te groot). De resultaten worden besproken in de **Onderwijsceel**, die

¹⁷ Een reëel studie-uur is ieder uur dat de student besteedt aan het volgen, verwerken, studeren, bijwerken, nalezen, geëxamineerd worden in het kader van een opleidingsonderdeel. Contact-uren zijn hiervan dus slechts een fractie.

tevens remediërend optreedt. Ten derde kunnen studenten in de **POC** de studeerbaarheid van opleidingsonderdelen aankaarten. Indien de studeerbaarheid van een opleidingsonderdeel ter discussie staat, kan de docent vanuit de POC worden gevraagd naar zijn/haar inschatting van de reële studie-uren (contact-uren, verwerking van de contact-uren, bijkomende opdrachten). De POC ziet ook toe op de afstemming van de timing van verschillende taken en toetsen.

Tenslotte worden vanuit de POC ook **studietijdmetingen** georganiseerd. In het academiejaar 2006-2007 en 2007-2008 werden de studenten van de drie fasen bevraagd over de studiebelasting van de opleidingsonderdelen van de bacheloropleiding volgens de methode ‘absoluut schatten’¹⁸. Er werd nagegaan of het opleidingsonderdeel boven of onder de richtlijnen van 25 à 30 uren studietijd per studiepunt scoort. Voor het academiejaar 2006-2007 is gebleken dat één opleidingsonderdeel beduidend te zwaar, en vier opleidingsonderdelen beduidend te licht werden bevonden door de studenten. De programmadirecteur ging met de docenten wier opleidingsonderdeel uitdrukkelijk te hoog of te laag scoorde in gesprek om het probleem van te hoge of lage studiebelasting te remediëren. Voor het opleidingsonderdeel met een te zware studiebelasting werd de studiestof beter afgebakend, een leesopdracht weggelaten en een onderdeel van het vak verschoven naar een ander opleidingsonderdeel. De opleidingsonderdelen met een te lage studiebelasting werden aangevuld met extra opdrachten. De resultaten van deze ingrepen werden gedeeltelijk duidelijk met de studietijdmeting in het volgende academiejaar 2007-2008¹⁹. De studietijd voor het te zware opleidingsonderdeel bevond zich nu binnen de begrote studietijd. Wel bleef voor enkele opleidingsonderdelen de gemeten studietijd eerder laag.

Anderzijds moet de vaststelling van een eerder lage studiebelasting ook genuanceerd worden. Vooreerst contrasteren de resultaten van de studietijdmetingen van 2006-2007 en 2007-2008 enigszins met die van de vorige visitatie. Toen gaven studenten aan dat de studielast eerder te hoog was.

¹⁸ Absoluut schatten bestaat uit het invullen van vragenlijsten aan het einde van een semester (en mogelijk ook na de examens van dat semester) over elk vak. De vragen handelen bijvoorbeeld over hoe vaak men naar de les gaat, hoeveel tijd men besteedt aan het schrijven van een paper, enz. Verplaatsingen van en naar de les worden niet meegerekend in de bevraging zelf, maar er worden automatisch 40 à 50 uren voor verplaatsing bijgeteld bij het geheel van de aangegeven studietijd. Deze vragenlijsten kunnen elektronisch worden ingevuld. De resultaten op de examens kunnen worden gekoppeld aan de resultaten van de tijdsschatting. Een van de vragen kan ook zijn of men werkstudent is of niet. Zo kan men een zicht krijgen op de belasting van de studie voor werkstudenten in verhouding tot de studenten die regelmatig de lessen bijwonen. De vragenlijsten werden opgesteld vanuit de POC met ondersteuning van DUO/ICTO. De studenten van de bachelorjaren (eerste, tweede, derde en verkorte bachelor) vulden deze vragenlijsten in bij het begin van het tweede semester, tijdens enkele sessies in het computerlokaal. Voor diegenen die niet bij deze sessies aanwezig konden zijn, zoals werkstudenten, bestond de mogelijkheid om de vragenlijsten van thuis uit op de computer in te vullen. Vervolgens werden de resultaten door DUO verwerkt en werd er een rapport bezorgd aan de programmadirecteur. De resultaten werden besproken in een kleine commissie. Tenslotte werd feedback gegeven aan de betrokken docenten. Op basis van de resultaten werd zowel gekeken naar het geheel van de opleiding als naar afzonderlijke vakken.

¹⁹ In dit academiejaar werd tevens voor elk opleidingsonderdeel van de bacheloropleiding (met uitzondering van de keuzevakken) het cursusmateriaal en de bijkomende opdrachten in kaart gebracht (zie bijlage).

Verder blijkt uit de online studentenbevraging 2011-2012 dat studenten voor vier opleidingsonderdelen van mening waren dat “meer werd gevraagd dan het aantal studiepunten toelaat”, terwijl geen enkel opleidingsonderdeel werd aangeduid als onvoldoende veeleisend voor het aantal studiepunten dat voorzien is. Uit de KONDOR-bevraging 2011-2012 is gebleken dat de studenten de studiebelasting correct vinden (gemiddelde score: 4,47/6), maar vrij kritisch staan ten aanzien van de stelling “de reële studiebelasting van de opleidingsonderdelen komt meestal goed overeen met de toegewezen studiepunten” (gemiddelde score: 3,47/6). Bij de studenten van de verkorte bachelor stelt men een nagenoeg identiek resultaat vast: de stelling dat de studiebelasting aanvaardbaar is, scoort 4,60 op 6; de stelling aangaande de overeenkomst tussen toegewezen studiepunten en reële studiebelasting scoort 3,60 op 6.

Samenvattend kan men stellen dat de studeerbaarheid van de opleiding globaal genomen goed is. Er situeren zich soms problemen met afzonderlijke opleidingsonderdelen, maar binnen de context van de POC, de Onderwijsceel en de deliberatiecommissie zijn er voldoende mechanismen aanwezig om deze problemen te identificeren en te remediëren.

De studeerbaarheid van de opleiding blijkt ook uit het **studierendement** – de ratio van het aantal verworven studiepunten tegenover het aantal opgenomen studiepunten. Het studierendement van de **reguliere bacheloropleiding** (voltijdse studenten) over de academiejaren 2006-2007 tot 2011-2012 bedraagt gemiddeld 86,01%. Dit is ruim 8 % hoger dan het gemiddelde voor bacheloropleidingen aan de KU Leuven. Voor de **verkorte bacheloropleiding** bedraagt het studierendement echter slechts 71%. De lagere cijfers hebben betrekking op de academiejaren 2006-2007 tot 2009-2010²⁰. De laatste jaren is door de POC-verantwoordelijken en de studietrajectbegeleiding bijzondere aandacht geschonken aan het adviseren van kandidaat-studenten met het oog op het opstellen van een realistisch studieprogramma (optimaal evenwicht tussen werkopdracht en studiebelasting). Tevens werden kandidaat-studenten uitdrukkelijk gewezen op de risico's van een laag studierendement (verlies van leerkrediet). Deze acties hebben geleid tot een gevoelig gestegen studierendement in de academiejaren 2010-2011 en 2011-2012, respectievelijk 78,2% en 85,6%.

2.1.2. BACHELOR OF ARTS IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

2.1.2.1. Algemene structuur en opbouw van het programma

Het internationale bachelorprogramma (180 sp.) heeft grotendeels dezelfde opbouw als het Nederlandstalige programma. Het bestaat uit vijf fundamentele componenten: theologische (90 sp.), godsdienstwetenschappelijke (24 sp.) en filosofische (15 sp.) componenten, een keuzepak-

²⁰ Studierendement 2006-2007: 62,8%; 2007-2008: 67,6%; 2008-2009: 73,9%; 2009-2010: 57,9%.

ket (20 sp.) en een methodologische leerlijn (34 sp.). Niettemin zijn er een aantal concrete verschillen voor wat betreft de verdeling van de studiepunten, de keuzemogelijkheden binnen de verschillende (sub)groepen en de organisatie van de opleidingsonderdelen die gericht zijn op het aanleren van wetenschappelijke vaardigheden. Deze verschillen laten zich grotendeels verklaren vanuit het meer diverse profiel van de instromende bachelorstudenten.

De meeste opleidingsonderdelen van de groep *Theological Components* zijn identiek aan het Nederlandstalige programma. Enkele verschillen dienen te worden opgemerkt. De opleidingsonderdelen hebben zes in plaats van vijf studiepunten en worden driejaarlijks in plaats van tweejaarlijks gedoceerd. Dit betekent dat de inleidende vakken van de eerste fase niet jaarlijks worden gedoceerd. Dit gegeven wordt opgevangen door in het opleidingsonderdeel *Introduction to Theology* studenten die de bacheloropleiding aanvangen in te leiden in de kennis en methodes van de verschillende theologische subdisciplines. Ook verschillend van het Nederlandstalig programma is dat dit opleidingsonderdeel deel uitmaakt van de methodologische leerlijn en niet is opgenomen als opleidingsonderdeel in de groep *Theologische componenten*.

Tenslotte wordt de subgroep *Biblical Studies* opgedeeld in zes opleidingsonderdelen van drie studiepunten in plaats van drie opleidingsonderdelen van zes studiepunten.

De groep *Religious Studies Components* omvat minder opleidingsonderdelen dan de Nederlandstalige variant. Internationale studenten komen doorgaans studeren in Leuven omdat ze geïnteresseerd zijn in de theologische componenten. Zij komen vaak uit een multireligieuze context en zijn dus reeds vertrouwd met wereldreligies als de islam of het hindoeïsme. Anderzijds is in het internationale programma het opleidingsonderdeel *Antropology of Religion* opgenomen dat niet voorkomt in het Nederlandstalige programma.

Het aandeel van de groep *Philosophical Components* is iets groter dan in het Nederlandstalige programma (15 sp. versus 11 sp.). De studenten hebben dezelfde keuzemogelijkheden, met uitzondering van het vak *Fundamentele wijsbegeerte* dat niet wordt aangeboden in het internationale programma.

Aangezien in het internationale bachelorprogramma studenten instromen die reeds een basis-kennis van het kerkelijk recht hebben verworven, is een inleidingscursus in het kerkelijk recht geen afzonderlijke verplichte component van het programma. Studenten kiezen wel één vak uit de aangeboden verdiepende opleidingsonderdelen in het kerkelijk recht. Studenten die toch nog geen cursus in het kerkelijk recht hebben gevolgd, nemen het vak *Basic Concepts of Canon Law* op in hun keuzepakket. Eveneens nemen de studenten één klassieke taal op in hun keuzepakket. Naargelang van hun voorkennis kiezen ze Latijn, Grieks of Hebreeuws. Verder kunnen de studenten vrij hun keuzepakket aanvullen met opleidingsonderdelen uit de subgroep *Philosophical and Antropological Components* en *Integrative courses for exchange students*. Laatstgenoemde

subgroep omvat het opleidingsonderdeel *The Louvain Approach to Theology and Religious Studies in the Past and the Present* dat in het academiejaar 2010-2011 aan het programma werd toegevoegd om Erasmus-studenten en zij-instromers met een studieprogramma van 60 studiepunten of minder in te leiden in de geschiedenis van de Leuvense Faculteit Theologie en Religiewetenschappen, en vertrouwd te maken met de methodes van theologische onderzoek binnen de verschillende disciplines van de huidige Faculteit. In het bijzonder leren ze in dit opleidingsonderdeel de hermeneutische principes begrijpen en toepassen die het huidig historisch-exegetisch, systematisch-theologisch en praktisch-theologisch onderzoek aan de Faculteit doordringen.

De methodologische component *Guided Individual Work* is erop gericht studenten progressief **onderzoeksvaardigheden** aan te leren. In de eerste fase volgen de studenten het opleidingsonderdeel *Introduction to Theology*. Dit opleidingsonderdeel is opgebouwd uit drie onderwijsleeractiviteiten (OLA's). In de OLA *Seminar and Paper* lezen studenten inleidende artikels over theologische onderwerpen, houden ze een presentatie over een bepaald onderwerp en schrijven ze een paper van 10-15 pagina's over het onderwerp van hun presentatie. De docent fungeert in dit proces als *tutor*. In de OLA *Introduction to the Study of Theology* worden de studenten eerst algemeen ingeleid in de verschillende theologische disciplines en de specifieke Leuvense benadering in deze disciplines. Ze krijgen voor elk college een lectuuropdracht die als basis dient voor discussie tijdens de colleges. Vervolgens maken de studenten in het bijzonder kennis met de studie van het Oude en het Nieuwe Testament. In de OLA *Introduction to Research in Theology and Religious Studies* worden studenten onderzoeksvaardigheden aangeleerd in praktische sessies (heuristiek, toepassen bibliografische richtlijnen, aanleren informatievaardigheden en datamanagement). In de tweede en derde fase volgen de studenten het opleidingsonderdeel *Reading of Theological Texts* en schrijven ze een *Essay*. In het opleidingsonderdeel *Reading of Theological Texts* leren de studenten op begeleid zelfstandige wijze originele christelijke teksten lezen en verwerken, een eigen theologische positie ontwikkelen en verwoorden, hierover in discussie treden, zelfstandig onderzoek doen en een wetenschappelijke paper schrijven. De verworven methodologische vaardigheden kunnen ze toepassen in het schrijven van een *Essay* in de tweede en derde fase, een tekst van telkens 25 pagina's (13 500 woorden) onder de begeleiding van een promotor.

THEOLOGICAL COMPONENTS

In elke fase neemt de student twee componenten uit de subgroep Biblical Studies en vier theologische componenten uit de andere subgroepen.

Biblical Studies

A05A1B	Old and New Testament Exegesis: Pentateuch	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A05A3A	Old and New Testament Exegesis: Synoptics	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A05A4B	Old and New Testament Exegesis: Prophets	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.

A05A6A	Old and New Testament Exegesis: Paul	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A05A7B	Old and New Testament Exegesis: Psalms and Wisdom	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A05A9A	Old and New Testament Exegesis: John	3 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.

Systematic Theology

A06A1A	Dogmatic Theology: Christology and Trinity	6 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A06A0A	Fundamental Theology: Faith and Revelation	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A06A2A	Dogmatic Theology: Creation, Church, and Salvation History	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.

Theological Ethics

A06A3A	Christian Ethics	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A06A4A	Christian Political and Social Ethics	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A06A5A	Sexual and Conjugal Morality	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.

History of Church and Theology

A06A9A	History of Church and Theology: Contemporary Period	6 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A06A6A	History of Church and Theology: Middle Ages and Modern Period	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A06A8A	History of Church and Theology: Ancient Church	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.

Pastoral Theology

A07A3A	Pastoral Theology	6 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A07A0A	Liturgy and Sacraments	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A07A4A	Catechetics	6 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.

RELIGIOUS STUDIES COMPONENTS

A07A6A	Introduction to Islam	4 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A07A9A	Anthropology of Religion	4 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A02E9A	Introduction to Eastern Religions	4 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
A07A7A	Introduction to Religious Studies	4 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
A07A8A	Introduction to Judaism	4 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.
PoM66A	Psychology of Religion	4 sp.	Fase 1-3 2 ^e sem.

PHILOSOPHICAL COMPONENTS

Studenten nemen in elke fase verplicht één filosofisch onderdeel op. In de eerste fase moet het opleidingsonderdeel WoEA7A Historical Introduction to Philosophy worden opgenomen.

WoEA7A	Historical Introduction to Philosophy	5 sp.	Fase 1-3 1 ^e sem.
WoEA3A	Theory of Knowledge	5 sp.	Fase 2-3 1 ^e sem.
WoEB1A	History of Philosophy: Modern Philosophy I	5 sp.	Fase 2-3 1 ^e sem.
WoAO0A	History of Philosophy: Modern Philosophy II	5 sp.	Fase 2-3 1 ^e sem.
WoEA5A	Philosophical Anthropology	5 sp.	Fase 2-3 2 ^e sem.

WoEA6A Metaphysics	5 sp.	Fase 2-3 2 ^e sem.
WoEA8A History of Philosophy: Ancient Philosophy	5 sp.	Fase 2-3 2 ^e sem.
WoEB3A Phenomenology and Contemporary Continental Philosophy	5 sp.	Fase 2-3 2 ^e sem.

ELECTIVES

Studenten moeten één keuzevak opnemen tijdens de eerste fase en twee keuzevakken tijdens de tweede en derde fase. Studenten moeten ten minste één vak opnemen uit de subgroep Classical languages en één vak uit de subgroep Canon Law tijdens de eerste, tweede of derde fase.

Language Components

Canon Law Components

Philosophical and Antropological Components

Integrative courses for exchange students

GUIDED INDIVIDUAL WORK

Studenten van de eerste fase en alle nieuwe studenten van de tweede fase volgen 'Introduction to Theology'. Studenten van de tweede en derde fase volgen 'Reading of Theological Texts' en schrijven een 'Essay' in elke fase.

Introductory component

Ao8A8A Introduction to Theology	14 sp.	Fase 1
---------------------------------	--------	--------

Reading of Theological Texts

Ao7E6A Reading of Theological Texts: Personhood	4 sp.	Fase 2-3 1 ^e sem.
Ao7E7A Reading of Theological Texts: Church	4 sp.	Fase 2-3 1 ^e sem.

Essay

Ao9A3A Essay 1	6 sp.	Fase 2
Ao9A6A Essay 2	6 sp.	Fase 3

2.1.2.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De internationale bacheloropleiding heeft dezelfde **negen leerresultaten** als de Nederlandse bachelors en voegt er nog **drie extra leerresultaten** aan toe (Leerresultaten 7, 10 en 11). De opleidingsonderdelen van de groep *Theological Components* zijn gericht op het verwerven van kennis en inzicht in de fundamentele concepten en methodes van de theologie (**leerresultaat 1**) en de toepassing van deze inzichten, niet alleen op religieuze problemen (**leerresultaat 5**), maar ook in de context van onderwijs, liturgie en pastoraal werk (**leerresultaat 10**) en met betrekking tot sociale kwesties (**leerresultaat 11**). Er wordt veel aandacht besteed aan het leren verwerken van wetenschappelijke literatuur (**leerresultaat 8**).

De opleidingsonderdelen uit de groep *Religious Studies Components* beogen voornamelijk kennis en inzicht in het domein van de religiewetenschappen (**leerresultaat 2**) en de relevante hulpwetenschappen (**leerresultaat 3**) te realiseren. Daarnaast dragen deze opleidingsonderdelen ook bij tot het leren toepassen van de verworven inzichten (**leerresultaat 5**), het ontwikkelen van het vermogen tot analyse van religieuze onderwerpen (**leerresultaat 6**), en het vermogen in discussie te treden en een eigen standpunt in te nemen (**leerresultaat 7**). Tenslotte leveren deze opleidingsonderdelen ook een bijzondere bijdrage aan het leren verwerken van wetenschappelijke literatuur (**leerresultaat 8**).

De opleidingsonderdelen uit de groep *Philosophical Components* brengen kennis en inzicht aan in de fundamentele concepten en methodes van de filosofie (**leerresultaat 4**).

De opleidingsonderdelen uit het keuzepakket laten toe kennis en inzicht te verwerven in de fundamentele concepten en methodes van het kerkelijk recht (**leerresultaat 4**) en onderzoeksgeoriënteerde vaardigheden te ontwikkelen, zoals het zelfstandig verwerken van literatuur (**leerresultaat 8**), het schrijven van een wetenschappelijk verantwoorde scriptie (**leerresultaat 9**) en het zelfstandig en in groep leren werken (**leerresultaat 12**). Het realiseren van deze vaardigheden staat ook centraal in de groep *Guided Individual Work*. De gevarieerdheid aan werkvormen binnen deze groep maakt het mogelijk nog andere leerresultaten te realiseren, in het bijzonder het vermogen tot analyse van religieuze onderwerpen (**leerresultaat 6**) en om in discussie te treden (**leerresultaat 7**), alsook het vermogen de verworven inzichten toe te passen op religieuze problemen en sociale kwesties (**leerresultaten 5 en 11**).

2.1.2.3. Onderwijs-en leervormen

De internationale bacheloropleiding combineert zes werkvormen: colleges, practica, begeleidingssessies, bachelorproef, opdrachten en seminars. Elk van deze werkvormen draagt bij tot het realiseren van de leerresultaten (zie de bespreking van de werkvormen in de Nederlandstalige bacheloropleiding). De drie extra leerresultaten betreffen in het bijzonder toepassings- en communicatieve vaardigheden en vragen dus specifieke werkvormen. De kleine omvang van de studentengroepen in de Engelstalige bacheloropleiding maakt nog meer dan in de Nederlandstalige variant creatieve werkvormen met een grote mate van interactie mogelijk. Het vermogen in discussie te treden en een reflectiehouding te ontwikkelen (**leerresultaat 7**) wordt in het bijzonder ingeoefend in seminars, begeleidingssessies en scripties, de werkvormen van de opleidingsonderdelen van de groep *Guided Individual Work*. De toepassingsgerichte vaardigheden (**leerresultaten 10 en 11**) worden zowel aangeleerd in de activerende activiteiten tijdens de colleges – in het bijzonder van de subgroep *Pastoral Theology* (praktijkgeoriënteerde opdrach-

ten, excursies, contacten met het pastorale veld,...) – als in de seminaries, begeleidingssessies en scripties van de groep *Guided Individual Work*.

2.1.2.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.2.4.1. Instroomprofiel

Het internationale bachelorprogramma richt zich tot buitenlandse studenten die interesse hebben voor religieuze houdingen, gebruiken en tradities en een initiële vertrouwdheid hebben met de christelijke traditie en de geschiedenis van de kerk. Kandidaat-studenten dienen in het bezit te zijn van een diploma of getuigschrift dat bij of krachtens een wet, decreet, Europese richtlijn of een andere internationale overeenkomst als gelijkwaardig met een Belgisch diploma van het secundair onderwijs, het hoger onderwijs van het korte type of het hoger onderwijs voor sociale promotie met uitzondering van het getuigschrift voor pedagogische bekwaamheid. Tevens is een **actieve kennis van het Engels** een basisvoorwaarde voor toelating in het internationale bachelorprogramma²¹. Dit sluit de bekwaamheid in om een tekst te redigeren in een aanvaardbare vorm van academisch Engels.

Tot het academiejaar 2008-2009 schommelde het aantal inschrijvingen in het bachelorprogramma tussen 11 en 32 studenten. Sinds het academiejaar 2009-2010 is het aantal eerste inschrijvingen steeds lager dan 5 geweest. Daar staat tegenover dat in de verkorte bacheloropleiding – geïntroduceerd in het academiejaar 2006-2007 in het internationale programma – het aantal eerste inschrijvingen verdubbelde in het academiejaar 2009-2010 en sindsdien boven de 20 is gebleven. Dit hogere aantal inschrijvingen is te wijten aan het affiliatiecontract met het Marymatha Major Seminary (Trichur, India).

Dit **verkorte bachelorprogramma** is gericht op studenten uit de Angelsaksische wereld die een bacheloropleiding met een algemeen programma – een brede *Liberal Arts Degree* – hebben gevolgd, zonder eigenlijke specialisatie in de theologie. Het verkorte bachelorprogramma maakt het voor deze studenten mogelijk om zich op basis van een individueel aangepast programma voor te bereiden op de overgang naar het initiële masterniveau aan de Leuvense Faculteit. Alle aanvragen worden beoordeeld door de Toelatingscommissie van de Faculteit²². Na toelating wordt over het individuele programma van een student beslist door het TCIP op basis van het voorstel van de secretaris van het TCIP die, samen met de studietrajectbegeleider, nauwgezet de

²¹ Alle kandidaat-studenten – met uitzondering van studenten uit Australië, Canada, Groot-Brittannië, Ierland, Nieuw-Zeeland en de Verenigde Staten – moeten hun kennis van het Engels aantonen op één van de volgende wijzen: een TOEFL test, een IELTS test, in het Engels geschreven werkstukken.

²² Van deze toelatingscommissie maken deel uit de vicedecaan Onderwijs, de programmadirecteur en de secretaris van het TCIP en een administratief medewerker.

reeds verworven studiepunten en competenties vergelijkt met de doelstellingen en het specifieke programma van de verkorte bachelor.

Het **programma** van de verkorte bachelor beslaat tussen 45 en 120 studiepunten en omvat maximaal alle *Theological Components* (90 sp.), drie opleidingsonderdelen van de *Religious Studies Components* (12 sp.), één klassieke taal van de *Language Components* (4 sp.), één opleidingsonderdeel van de *Canon Law Components* (4 sp.) en *Guided Individual Work* (10 sp.).

2.1.2.4.2. Studeerbaarheid

De studeerbaarheid van de Engelstalige bacheloropleiding wordt op dezelfde wijze bewaakt en opgevolgd als de Nederlandstalige bacheloropleiding (zie hoger 1.1.4.2). Het TCIP waakt over de studeerbaarheid van het programma als geheel, spoort probleemgevallen op en contacteert de betrokken docenten, bewaakt een evenwichtige verdeling van de opleidingsonderdelen per studiefase en semester en stuurt vergaderingen van didactische teams aan met het oog op de afstemming van papers en opdrachten. Tevens werden vanuit het TCIP **studietijdmetingen** georganiseerd in de academiejaren 2006-2007 en 2007-2008. De respons van de studenten was echter ontoereikend, zodat geen betrouwbare resultaten konden worden voorgelegd ter bespreking en remediëring. De KONDOR-bevraging (2012) wijst uit dat de studenten de studiebelasting zeker aanvaardbaar vinden (score 4,45/6).

De studeerbaarheid van de opleiding is ook af te leiden uit het **studierendement**. De Engelstalige bacheloropleiding scoort hierop goed (standaardtraject) tot uitstekend (verkort programma). Het studierendement van studenten die het standaardtraject volgen bedraagt over de academiejaren 2006-2007 tot 2011-2012 gemiddeld 78,58% – dit is nog net boven het gemiddelde van de bacheloropleidingen aan de KU Leuven; het studierendement van studenten in het verkorte programma bedraagt gemiddeld 90,28 %. Het studierendement van de gehele Engelstalige bacheloropleiding (regulier en verkort programma) bedraagt gemiddeld 83,9%.

2.1.3. MASTER OF ARTS IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

2.1.3.1. Algemene structuur en opbouw van het programma

De **initiële masteropleiding** kent een programma-opbouw die het de studenten mogelijk maakt te **verdiepen** in de subdiscipline van hun keuze (major), maar waarbij tegelijk de garantie geboden wordt dat de opleiding **voldoende breed** blijft. Het programma is opgebouwd uit vijf componenten: colleges, seminaries, onderzoekscolleges, een keuzepakket en een masterproef.

De studenten maken een keuze voor één van de zes majorgroepen (Bijbelwetenschap, Systematische theologie, Theologische ethiek, Geschiedenis van kerk en theologie, Pastoraaltheologie en Religiestudie). Al deze opleidingsonderdelen van de majores – met uitzondering van *Theologie, religie en onderwijs* – worden **bicyclisch** gedoceerd. Uit de eigen major nemen de studenten de twee aangeboden colleges, het seminarie en het in het Engels gedoceerde onderzoekscollege in hun programma (16 sp.) op. Met het oog op een voldoende brede theologische en godsdienstwetenschappelijke vorming kiezen de studenten ook vier opleidingsonderdelen van het type college en onderzoekscollege die niet behoren tot de eigen major (16 sp.). Daarnaast worden nog drie opleidingsonderdelen uit het keuzepakket of uit de andere majores opgenomen. (12 sp.). De studenten beslissen dus zelf of ze het vrij te bepalen aantal studiepunten inzetten voor verdere verdieping in hun vakgebied – bijvoorbeeld door het opnemen van een opleidingsonderdeel *Lezing van teksten* – of voor verbreding van hun theologische vorming. Tenslotte maken de studenten een masterproef (16 sp.).

In de **major Bijbelwetenschap** worden de **colleges** zo geprogrammeerd dat de student steeds een college over het Oude en het Nieuwe Testament kan volgen. De opleidingsonderdelen over het Oude Testament zijn niet afgelijnd op basis van de klassieke corpora in het Oude Testament maar gaan uit van verschillende methodische benaderingen en onderscheiden hermeneutische invalshoeken. Door de focus op de methodiek van de diverse benaderingswijzen wordt studenten het zelfstandige onderzoek en de kritische interpretatie van bijbelse perikopen aangeleerd. De opleidingsonderdelen over het Nieuwe Testament behouden wel de opdeling naar bestudeerde teksten, respectievelijk de evangeliën en de Paulinische literatuur. Zij spitsen zich in het bijzonder toe op de studie van hoofdthema's van de bijbelse theologie, zodat studenten zelf de vaardigheden ontwikkelen om theologisch over bijbelse thema's te reflecteren. De colleges staan open voor niet-majorstudenten, ook voor zij die geen kennis van de grondtalen van het Oude Testament hebben. De **seminaries** en **onderzoekscolleges** daarentegen zijn wel specifiek en in eerste instantie bedoeld voor de major-studenten. Er is een **seminarie** over het Oude en over het Nieuwe Testament. Studenten leren hier de exegetische methoden zelf toe te passen, de werkinstrumenten kritisch te gebruiken, de actuele secundaire literatuur kritisch te verwerken en een wetenschappelijke tekst over exegetische problemen te schrijven en voor te stellen. De **onderzoekscolleges** worden gedoceerd in het Engels. Ze introduceren studenten in een specifieke methodische benadering van een bepaald literair genre zoals bijbelse poëzie (onderzoekscollege Oude Testament) en maken hen vertrouwd met actuele wetenschappelijke theorieën en hypothesen over de Synoptische evangeliën en de Handelingen der Apostelen (onderzoekscollege Nieuwe Testament). Ter ondersteuning van deze opleidingsonderdelen kunnen studenten er nog steeds voor kiezen hetzij geïntroduceerd te worden in Grieks en Hebreeuws, hetzij zich verder te verdiepen in de studie van deze klassieke talen.

De **colleges** van de **major Systematische theologie** maken studenten op een gevorderd niveau vertrouwd met de systematische hermeneutische methode (in het bijzonder contextuele benaderingen) en met de actuele stand van onderzoek in de fundamentele theologie en de voornaamste deeldisciplines van de systematische theologie (christologie, triniteitsleer, ecclesiologie en oecumene). In hetzelfde academiejaar wordt steeds een methodologisch georiënteerd college samen met een meer inhoudsgericht college geprogrammeerd. In de **seminaries** bekwamen de studenten zich op een begeleid-zelfstandige wijze in het onderzoek op het domein van de fundamentele theologie en de religieuze dialoog. Ze worden in het bijzonder bewust gemaakt van het **belang van dialoog met de context en met andere menswetenschappen** (filosofie, sociologie) voor de systematische theologie. In de **onderzoekscolleges** staat de **dialoog** met andere religies en met niet-katholieke theologie centraal. In het verlengde hiermee kan de student ook nog het opleidingsonderdeel *Theology of Orthodox Churches* als **keuzevak** opnemen.

De **colleges** van de **major Theologische ethiek** verdiepen de in de bachelor verworven ethische kennis en inzichten in diverse domeinen van toegepaste ethische reflectie die telkens nauw aansluiten bij de expertises van de Leuvense ethici: ethiek van vrede, oorlog en internationale betrekkingen, milieu- en bio-ethiek en de relatie tussen ethiek en spiritualiteit. In de **seminaries** verdiepen de studenten zich in de fundamentele theologische ethiek en in de sociale en vredesethiek met een bijzondere aandacht voor de methodologie van theologisch-ethisch onderzoek. Studenten wordt in het bijzonder geleerd een ethische visie te ontwikkelen en te communiceren. In de **onderzoekscolleges** worden de studenten vertrouwd gemaakt met het theologisch onderzoek in het domein van de huwelijks- en seksualiteitsethiek en met de comparatief ethische benadering op het domein van de christelijke sociale tradities. Tenslotte kunnen de studenten ervoor kiezen een **keuzevak** op te nemen waarin ze kennis maken met de rol van levensbeschouwing, ethiek en zorg in de gezondheidssector.

In de **colleges** van de **major Geschiedenis van kerk en theologie** maken de studenten diepgaander kennis met een specifieke periode uit de geschiedenis van het christendom: oudheid, middeleeuwen, nieuwe en nieuwste tijd. In deze opleidingsonderdelen verwerven de studenten een verdiept inzicht in de historiciteit en de geleidelijke ontwikkeling van de christelijke theologie, oefenen ze zich in het contextueel lezen van historische teksten en worden ze uitgedaagd tot zelfstandige en kritische reflectie over historische ontwikkelingen in kerk en theologie. In de **seminaries** worden de studenten voorbereid op zelfstandig kerk- en theologiehistorisch onderzoek door direct contact met de bronnen en de wetenschappelijke literatuur, door grondiger kennismaking met bepaalde historische casussen en probleemstellingen en door het schriftelijk en mondeling communiceren van begeleid-zelfstandig verworven onderzoeksresultaten. In de **onderzoekscolleges** worden de studenten vertrouwd gemaakt met het oeuvre en het denken van Latijnse en Griekse vroegchristelijke auteurs. Ter ondersteuning van de opleidingson-

derdelen in de major Geschiedenis van kerk en theologie kunnen studenten uit het **keuzepakket** de gevorderde taalvakken (Christelijk Latijn, Patristisch Grieks) opnemen.

In de **major Pastoraaltheologie** worden de studenten via de **colleges** verder geïntroduceerd in de pastorale zorg, de liturgiewetenschappen en de sacramentenleer, de christelijke gemeenschapsvorming en de ethische reflectie op het beroep van pastor. In het **seminarie Theologische agogiek** leren studenten vaardigheden aan met betrekking tot concrete pastorale en catechetische situaties (begeleiden van groepen in pastorale of catechetische context, begeleiden van theologische gesprekken en processen, enz.). Het seminarie *Theologie, religie en onderwijs* laat studenten kennismaken met de componenten en dynamieken van levensbeschouwelijke identiteit van katholieke instellingen en maakt hen vertrouwd met het opzetten, afnemen, verwerken en interpreteren van kwantitatief en kwalitatief empirisch onderzoek. Dit seminarie kan ook als keuzevak in het kader van de lerarenopleiding worden opgenomen. In de **onderzoekscolleges** kunnen studenten zich verdiepen in actuele onderzoeksthema's en -methoden in het domein van de praktische ecclesiologie en de liturgische theologie en sacramententheologie.

De specifieke opleidingsonderdelen in verband met de **subspecialisatie praktische theologie** zijn in het **keuzepakket** opgenomen. Het betreft drie opleidingsonderdelen. In het opleidingsonderdeel *Pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* kunnen studenten kennis maken met een aspect van het pastorale werkveld en een (eerste) praktijkervaring opdoen in het pastorale werk in een gekozen pastorale sector. Daarnaast zijn er twee werkcolleges waarin studenten praktisch theologische attitudes en vaardigheden aanleren.

De **colleges** van de **major Religiestudie** verdiepen het bachelorvak *Inleiding tot de Oosterse religies* door afzonderlijk en dieper aandacht te besteden aan het hindoeïsme, het boeddhisme en de Chinese religies. Daarnaast worden studenten vertrouwd gemaakt met de klinisch-psychologische invalshoek met betrekking tot religieus gedrag. In de **seminaries** worden studenten vaardigheden bijgebracht tot het verrichten van onderzoek in het domein van de religiestudie en de interreligieuze dialoog (christendom-islam). De **onderzoekscolleges** spitsen vanuit het eerder verworven godsdienstwetenschappelijk referentiekader toe op meer complexe comparatieve studies op het domein van de religie, i.c. met betrekking tot de wisselwerking tussen religie en ethiek aan het levenseinde. Het **keuzepakket** bevat enkele opleidingsonderdelen die in het bijzonder de major Religiestudie ondersteunen. Studenten kunnen zich bijvoorbeeld verdiepen in de godsdienstpsychologie of kennis maken met interdisciplinaire benaderingen van de Noord-Zuidproblematiek.

Binnen de major van hun keuze leveren de studenten een eerste eigen bijdrage aan de wetenschapsbeoefening door het schrijven van een **masterproef** ten belope van 40 pagina's (20.000 woorden) (zie 3.2.1.1.).

COLLEGES

Major Bijbelwetenschap

A07E8A	Van profeten naar schriftgeleerden	4 sp.	1 ^e sem.
A05E6A	Contextuele benaderingen van de Hebreeuwse Bijbel	4 sp.	1 ^e sem.
A03C2A	Theologie en hermeneutiek van het Nieuwe Testament: Paulinische literatuur	4 sp.	2 ^e sem.
A07E9A	Jezus en de evangelies	4 sp.	2 ^e sem.

Major Systematische theologie

A03C7A	Christendom en hedendaagse cultuur	4 sp.	1 ^e sem.
A02B8A	Contextuele theologieën: uitdagingen en methodes	4 sp.	2 ^e sem.
A07D0A	Ecclesiologie en oecumene	4 sp.	2 ^e sem.
A07D1A	Christologie en triniteit	4 sp.	2 ^e sem.

Major Theologische ethiek

A00C1A	Ethiek van vrede, oorlog en internationale relaties	4 sp.	1 ^e sem.
A04C0A	Milieu-ethiek	4 sp.	1 ^e sem.
A04C1A	Theologische ethiek en spiritualiteit	4 sp.	2 ^e sem.
A03B0A	Biotechnologie en bio-ethiek	4 sp.	2 ^e sem.

Major Geschiedenis van kerk en theologie

A04C2A	Kerk en theologie in de Oudheid	4 sp.	1 ^e sem.
A07D3A	Kerk en theologie in de Middeleeuwen	4 sp.	1 ^e sem.
A04C5A	Kerk en theologie in de Nieuwste Tijd	4 sp.	2 ^e sem.
A07D2A	Kerk en theologie in de Nieuwe Tijd	4 sp.	2 ^e sem.

Major Pastoraaltheologie

A07D4A	Pastorale zorg, begeleiding en gesprek	4 sp.	1 ^e sem.
A07D6A	Beroepsethiek voor pastores	4 sp.	1 ^e sem.
A07D5A	Liturgiewetenschappen en sacramententheologie	4 sp.	2 ^e sem.
A07D7A	Christelijke gemeenschap, identiteit en spiritualiteit	4 sp.	2 ^e sem.

Major Religiestudie

A00C6A	Hindoeïsme	4 sp.	1 ^e sem.
PoM67A	Godsdienstpsychologie in de interculturele context	4 sp.	1 ^e sem.
FoTA4A	Chinese religie	4 sp.	2 ^e sem.
A05C0A	Boeddhisme	4 sp.	2 ^e sem.

SEMINARIES

Major Bijbelwetenschap

A05E7A	Seminarie teksten en tekstgeschiedenis van het Oude Testament	4 sp.	1 ^e sem.
--------	---	-------	---------------------

Ao7D8A	Seminarie bijbelwetenschap van het Nieuwe Testament	4 sp.	1 ^e sem.
Major Systematische theologie			
Ao4B1A	Seminarie fundamentele theologie	4 sp.	1 ^e sem.
Ao4B2A	Seminarie traditie in dialoog	4 sp.	1 ^e sem.
Major Theologische ethiek			
Ao4B3A	Seminarie fundamentele theologische ethiek	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7D9A	Seminarie sociale en vredesethiek	4 sp.	1 ^e sem.
Major Geschiedenis van Kerk en theologie			
Ao4B5A	Seminarie kerkelijke en theologische ontwikkelingen in de geschiedenis van het Westerse christendom	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7FoA	Seminarie bijzondere vraagstukken uit de geschiedenis van het vroegmoderne en hedendaagse christendom	4 sp.	1 ^e sem.
Major Pastoraaltheologie			
Ao7F1A	Seminarie theologische agogiek	4 sp.	2 ^e sem.
Ao1D8A	Theologie, religie en onderwijs	4 sp.	1 ^e -2 ^e sem.
Major Religiestudie			
Ao7F3A	Seminarie religie en cultuur	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7F2A	Seminarie christendom en islam	4 sp.	2 ^e sem.
ONDERZOEKSCOLLEGES			
Major Bijbelwetenschap			
Ao6E5A	Biblical Poetry and Analysis of Metaphors	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7F4A	The Synoptic Gospels and the Book of Acts	4 sp.	2 ^e sem.
Major Systematische theologie			
Ao1C6A	Theology of Interreligious Dialogue	4 sp.	1 ^e sem.
Ao0B6A	Modernity, Church and Theology	4 sp.	2 ^e sem.
Major Theologische ethiek			
Ao0B9A	Methodological Questions in Sexual, Conjugal and Family Ethics	4 sp.	2 ^e sem.
Ao5D8A	Christian Social Traditions and Society	4 sp.	2 ^e sem.
Major Geschiedenis van kerk en theologie			
Ao1B1A	Greek Patrology	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7F5A	Latin Patrology	4 sp.	2 ^e sem.

Major Pastoraaltheologie		
Ao7F6A	Practical Ecclesiology	4 sp. 1 ^e sem
Ao7F7A	Liturgical and Sacramental Theology	4 sp. 2 ^e sem.
Major Religiestudie		
Ao1B9A	World Religions and Ethics	4 sp. 2 ^e sem.
Ao2BoA	Islam and Modern Society	4 sp. 2 ^e sem.
KEUZEPAKKET		
MASTERPROEF		
Ao0D2A	Masterproef	16 sp. 1 ^e -2 ^e sem.

2.1.3.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

Uit de bespreking van de inhoud en opbouw van het programma is gebleken dat de initiële masteropleiding is uitgewerkt op basis van majorgroepen. De curriculum map laat zien dat elk van de tien leerresultaten aan bod komt in alle zes majores. Tegelijk is het zo dat bepaalde leerresultaten speciaal ondersteund worden door bepaalde majores.

De opleidingsonderdelen van de zes majores (colleges, seminaries, onderzoekscolleges) hebben gemeen dat zij in eerste instantie beogen de kennis van de inhoud en methoden van de theologie en de religiestudie in het algemeen en van de eigen subdiscipline in het bijzonder te verdiepen (**leerresultaten 1 en 2**).

De doelstelling van het bekwamen van studenten tot het onderkennen van religieuze vraagstukken in hun veelvormigheid (**leerresultaat 3**) kan op verschillende wijze worden ingevuld. Binnen de major Bijbelwetenschappen kan het vraagstuk naar zijn bijbelse grondslagen worden onderzocht. De opleidingsonderdelen van de major Geschiedenis van kerk en theologie laten de ontwikkeling en contextgebondenheid ervan zien terwijl de opleidingsonderdelen van de major Theologisch ethiek de ethische draagwijdte ervan aantonen. In elke major zijn er meerdere opleidingsonderdelen die dit leerresultaat als hoofddoelstelling nastreven.

Het bevorderen van inzicht in de relatie van de studie van godsdienstwetenschappelijke problemen met de actuele maatschappelijke context (**leerresultaat 4**) is een doelstelling die vooral wordt nagestreefd door opleidingsonderdelen waarin theologisch of godsdienstwetenschappelijk wordt gereflecteerd over de plaats en rol van het geloof en religie in de actuele samenleving en cultuur. Dit zijn vooral opleidingsonderdelen uit de majores Systematische theologie, Theologische ethiek, Pastoraaltheologie en Religiestudie. De betrokkenheid op de actuele maatschappelijke

lijke context hangt nauw samen met het vermogen om nieuwe zinvragen, theologische en godsdienstwetenschappelijke problemen en religieuze uitdagingen te onderkennen en te verwoorden (**leerresultaat 5**).

In alle majores wordt nagestreefd studenten te bekwamen in het kritisch lezen en benutten van literatuur in het eigen vakgebied (**leerresultaat 6**). Dit leerresultaat is in het bijzonder een hoofddoelstelling van opleidingsonderdelen – binnen elke major – die gericht zijn op het aanleren van onderzoeksgerichte vaardigheden, namelijk **seminaries** en **onderzoekscolleges**. Vanuit deze literatuurstudie moeten studenten leren om creatieve oplossingswegen voor te stellen voor theologische en godsdienstwetenschappelijke problemen (**leerresultaat 7**) en inzicht verwerven in de wijze waarop een theologisch of religiewetenschappelijk artikel geschreven wordt op een wetenschappelijk correcte manier (**leerresultaat 9**).

De initiële masteropleiding bereidt studenten niet alleen voor op onderzoek maar ook op uitstroom naar het beroepsleven, in het bijzonder het onderwijs en het pastoraat. Studenten worden bijgevolg bekwaamd om op een zelfstandige wijze theologische problemen, concepten en inzichten uit te leggen in het kader van onderwijs en pastoraat (**leerresultaat 8**) en om de theoretische inzichten praktisch te hanteren (**leerresultaat 10**). Binnen elke major zijn het de seminaries – waar studenten hun onderzoeksresultaten verwoorden en in discussie treden – die in het bijzonder bijdragen tot deze doelstelling. Daarnaast valt het op dat alle opleidingsonderdelen van de major Pastoraaltheologie beide leerresultaten als hoofd- of zijdoelstelling nastreven.

Alle opleidingsspecifieke leerresultaten worden dus gerealiseerd binnen de opleidingsonderdelen van de zes majores. Daarnaast worden ze nog extra ondersteund door de opleidingsonderdelen uit het keuzepakket. In het bijzonder de meer praktijkgerichte opleidingsonderdelen (*Werkcollege India*, *Studiereis*, *Theologie, religie en onderwijs*, de *Pastorale stage* en de werkcolleges praktische theologie) realiseren alle of nagenoeg alle leerresultaten.

Tenslotte speelt de **masterproef** een cruciale rol in het bereiken van de leerresultaten. De studenten kiezen een onderwerp uit het onderzoeksprogramma van een van de theologische of godsdienstwetenschappelijke vakgebieden of majores, waarvan ze de inhoud en methodes willen inoefenen (**leerresultaat 2**). Ze formuleren een theologische of godsdienstwetenschappelijke probleemstelling (cf. **leerresultaat 5**) die ze trachten op te lossen door een kritische lectuur en verwerking van de wetenschappelijke literatuur (eventueel aangevuld met empirisch onderzoek) en de daarin vervatte pluraliteit van benaderingen en oplossingswegen (**leerresultaten 6, 7 en 9**). Als zodanig worden ze geconfronteerd met de complexiteit van religieuze problemen (**leerresultaat 3**). Ze leren een eigen standpunt verwoorden en conclusies formuleren. Tenslotte moet de student(e) zijn/haar onderzoeksresultaten mondeling presenteren en erover in discussie treden.

2.1.3.3. Onderwijs – en leervormen

De intiële masteropleiding combineert negen werkvormen met het oog op een optimale realisatie van de leerresultaten: colleges, practica, excursie, begeleidingssessies, masterproef, opdrachten, probleemgestuurd en projectmatig werk, stage en seminars.

Vrijwel alle opleidingsonderdelen van de zes majores hebben het **college** of het **seminarie** als werkvorm. De colleges en onderzoekscolleges van elke major vinden plaats onder de vorm van **hoorcolleges** die samengaan met een brede waaier aan **activerende activiteiten**. Door middel van het hoorcollege wordt de domeinspecifieke informatie aangebracht (**leerresultaten 1 en 2**). De activerende activiteiten maken het mogelijk om **bijkomende leerresultaten** te realiseren. Enkele concrete voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

In het opleidingsonderdeel *Van profeten naar schriftgeleerden* wordt de studenten gevraagd om de les voor te bereiden door wetenschappelijke artikelen te lezen die tijdens interactiecolleges worden bediscussieerd. Tevens oefenen ze zich in het interpreteren van antieke teksten door opdrachten ter voorbereiding uit te voeren en door deze in groep tijdens de lessen te bespreken. (cf. **leerresultaat 6**).

In het opleidingsonderdeel *Biblical Poetry and Analysis of Metaphors* worden gelijkaardige activiteiten gevraagd van de studenten. Daarnaast stellen de studenten voor dit vak ook een **portfolio** samen op basis van de resultaten van hun persoonlijke opdrachten. In het opleidingsonderdeel *Contextuele benaderingen van de Hebreeuwse Bijbel* wordt de studenten systematisch gevraagd lectuuropdrachten uit te voeren en een paper te schrijven (cf. **leerresultaten 6 en 10**).

In het opleidingsonderdeel *Christendom en hedendaagse cultuur* verwerken de studenten ter voorbereiding van de les een lectuuropdracht, zodat ze kunnen participeren aan klassikale discussies. Colleges en discussies worden tevens voorbereid en eventueel voortgezet via het discussieforum van de Toledo-cursuswebpagina's. Op deze wijze ontwikkelen studenten communicatieve vaardigheden die hen in staat stellen een gekwalificeerd en tegelijk cultureel verstaanbaar gesprek te voeren over de plaats van het christelijk geloof in de actuele context (cf. **leerresultaten 4 en 5**).

In het opleidingsonderdeel *Contextuele theologieën: uitdagingen en methodes* houden de studenten een logboek bij waarin ze kort persoonlijk reflecteren op de inhoud van de les (ongeveer 350 woorden per les) (cf. **leerresultaten 5 en 10**).

In het opleidingsonderdeel *Theologische ethiek en spiritualiteit* krijgen de studenten een zelfstudieopdracht toegewezen. Elke student zoekt zelf een christelijk geïnspireerd initiatief, beweging of organisatie, die een uitgesproken ethisch engagement vertonen. Vervolgens gaat de stu-

dent(e) op **interview** (inclusief korte participatieve observatie van een expliciet zingevingsmoment binnen het gekozen initiatief). In het interview peilt de student naar de relatie tussen spiritualiteit/liturgie en ethiek. Hierover wordt een verslag van ongeveer 1500 woorden geschreven (cf. **leerresultaten 8 en 10**).

In het opleidingsonderdeel *Christian Social Traditions and Society* kunnen de studenten actief participeren door een presentatie te geven van een artikel of boekhoofdstuk. Op deze manier leren ze concepten en inzichten van het christelijke sociale denken uit te leggen in hun eigen woorden (cf. **leerresultaat 8**).

In het opleidingsonderdeel *Kerk en theologie in de Oudheid* krijgen studenten op basis van de begeleid zelfstandige lectuur van teksten een progressief chronologisch overzicht geboden van de geleidelijke ontwikkeling van de triniteitstheologie. Zodoende leren ze inzien dat wat de dag van vandaag gestolde doctrine lijkt het resultaat is van een geleidelijke ontwikkeling waarbij tal van factoren een rol hebben gespeeld (filosofie, Schrift, profane elementen,...). Door de begeleid zelfstandige lectuur van historische bronnen in een diachroon en synchroon perspectief verwerft de student dus inzicht in de complexiteit van religieuze vraagstukken (cf. **leerresultaat 3**).

In het opleidingsonderdeel *Pastorale zorg, begeleiding en gesprek* worden beroeps- en toepasingsgerichte vaardigheden (**leerresultaten 8 en 10**) ingeoeffend door studenten zelf concrete voorbeelden te laten zoeken waarop ze de aangebrachte theorieën over pastorale gespreksvoering en pastorale zorg kunnen toepassen. Eventueel is zelfs een korte **stage** binnen dit opleidingsonderdeel mogelijk.

Seminaries vormen een vaste component van de opleidingsonderdelen van de zes majores. Zij zijn de uitgelezen werkvorm om studenten **onderzoeksgericte vaardigheden** bij te brengen (cf. **leerresultaten 6, 7 en 9**): studenten worden wegwijs gemaakt in de werkinstrumenten van het vakgebied, krijgen een beperkte onderzoeksopdracht toegewezen en presenteren de resultaten van hun onderzoek, gevolgd door feedback van de docent en discussie met medestudenten. Zoals ook uit de *curriculum mapping* blijkt, is het seminarie tevens een zeer geschikte werkvorm om studenten vertrouwd te maken met domeinspecifieke informatie (**leerresultaten 1 en 2**).

Wat betreft het gebruik van specifieke werkvormen binnen de **keuzevakken** bespreken we enkele voorbeelden.

Het jaarvak *Theologie, religie en onderwijs* heeft als werkvorm **probleemgestuurd en projectmatig werk**. In het kader van een grondige kennismaking met de componenten van levensbeschouwelijke schoolidentiteit onderzoeken studenten in groepjes van 4 à 5 personen het identiteitsprofiel van een opgegeven onderwijsinstelling. Deze groepjes voeren een uitgebreid empirisch onderzoek uit: enerzijds kwantitatief onderzoek door middel van online vragenlijsten, anderzijds aanvullend kwalitatief onderzoek door middel van patroonanalyse, interviews en docu-

mentenanalyse. De resultaten van het empirisch onderzoek worden mondeling gepresenteerd en schriftelijk uitgewerkt in een onderzoeksrapport en tenslotte voorgelegd aan de concrete school-directie. Deze werkvormen laten toe onderzoeks- en beroepsgerichte vaardigheden, alsook communicatieve en reflexieve vaardigheden in te oefenen (**leerresultaten 4,5, 7, 8 en 10**).

De studenten kunnen er reeds in de initiële master voor kiezen om een **stage** op te nemen in het programma, namelijk het opleidingsonderdeel *Pastorale stage: exploratie en theologische reflectie* uit het **keuzepakket**. Tijdens de stage maken ze kennis met een aspect van het pastorale werkveld en doen ze een (eerste) praktijkervaring op in het pastorale werk in een gekozen pastorale sector, bijvoorbeeld de pastorale dienst in een zorginstelling (algemeen ziekenhuis, psychiatrisch ziekenhuis of instelling, woon- en zorgcentrum), een parochie of een christelijke vormingsdienst (cf. **leerresultaat 8**). Tijdens de stage krijgen de studenten de kans om de verworven kennis te confronteren met de beroepspraktijk (cf. **leerresultaat 10**). Opdat studenten optimaal zouden kunnen leren uit deze ervaring gaat bij de begeleiding van de stage veel aandacht uit naar reflectie (cf. **leerresultaten 3, 4 en 5**). De reflectie gebeurt via gerichte leeractiviteiten die eveneens deel uitmaken van de stage, zoals het bijhouden van een stageboek, het voorbereiden en deelnemen aan de begeleidingsgesprekken met werkbegeleiding en supervisor, het voorbereiden en deelnemen aan het eindevaluatiegesprek, het kritisch lezen, verwerken en benutten van praktisch-theologische literatuur (cf. **leerresultaat 6**) en het deelnemen aan vorming.

De **masterproef** is een werkvorm die gericht is op de realisatie van **alle leerresultaten** van de initiële masteropleiding. De student(e) formuleert een theologische of godsdienstwetenschappelijke probleemstelling (cf. **leerresultaat 5**) en zoekt relevante wetenschappelijke literatuur, die hij/zij gestructureerd verwerkt (cf. **leerresultaat 6**). Vervolgens bestudeert en interpreteert de student(e) godsdienstwetenschappelijke en theologische teksten in de originele taal (**leerresultaten 6 en 9**) en formuleert conclusies (**leerresultaat 7**) met oog voor de complexiteit van het theologische of godsdienstwetenschappelijke probleem (**leerresultaat 3**). Tenslotte worden de onderzoeksresultaten op een bevattelijke wijze gepresenteerd (cf. **leerresultaat 8**).

De masterproef kan, binnen elke theologische discipline, ook een **praktisch-theologisch karakter** hebben. Het gaat daarbij om het theologisch reflecteren vanuit de praktijk en met het oog op nieuwe (theologische) theorieën die zinvolle praktijken mogelijk maken. Een dergelijke masterproef ontwikkelt theorieën die relevant zijn met het oog op het denken en handelen binnen de kerk (christendom), de samenleving en de universiteit (cf. **leerresultaten 4 en 8**). De student laat zien dat hij/zij theologisch kan reflecteren op de praxis (van zichzelf of van anderen). Daarbij geldt als uitgangspunt dat het geloof en het handelen in de concrete praktijk ook bron van theologische kennis kunnen zijn. Bij een dergelijke masterproef zijn de volgende elementen belangrijk: analyse van de situatie/praktijk of denken van mensen, in het bijzonder van

christenen en van de kerk; theologische reflectie vanuit deze praktische situatie, aan de hand van literatuuronderzoek (**leerresultaten 6 en 7**) en de terugkoppeling naar de praktijk door de uitwerking van concrete handelingsopties (**leerresultaat 10**).

2.1.3.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.3.4.1. Instroomprofiel

Tot de initiële masteropleiding worden studenten toegelaten die het diploma van bachelor of arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen hebben behaald of de volledige opleiding hebben gevolgd die leidt tot het ambt van bedienaar van een erkende godsdienst.

Het eerste academiejaar waarin de vernieuwde initiële masteropleiding van start ging (2007) schreven 72 studenten zich in. In de daaropvolgende jaren schommelde het aantal eerste inschrijvingen rond de 50. De laatste twee academiejaren vertoonde het aantal eerste inschrijvingen een dalende trend, respectievelijk 40 en 32.

2.1.3.4.2. Studeerbaarheid

De studeerbaarheid van de opleiding wordt in de eerste plaats bewaakt door de **POC**, die waakt over een **evenwichtige verdeling** van opleidingsonderdelen over de twee semesters. Per major wordt telkens **één college** in het eerste en **één college** in het tweede semester gedoceerd. Rekening houdende met de wensen van de studenten, worden **seminaries** in de regel in het eerste semester geprogrammeerd, omwille van de verdeling van de werklast in verhouding met de druk van de **masterproef** die vooral in het tweede semester voelbaar is. De **onderzoekscolleges** worden doorgaans in het tweede semester gedoceerd.

Daarnaast vervult de POC dezelfde bijsturende functies als voor de bacheloropleiding: opsporen van struikelopos, aanspreken van individuele docenten (via de programmadirecteur), afstemming van taken en toetsen, enz.

De studiebelasting wordt nauwlettend opgevolgd door middel van de tweejaarlijkse docentenevaluaties, waarin uitdrukkelijk wordt gepeild naar de begrote studietijd per opleidingsonderdeel. Bij de docentenevaluatie van het academiejaar 2011-2012 werden geen problemen met betrekking tot de studietijd gesignaleerd. De resultaten van de docentenevaluatie worden besproken door de Onderwijsce, het Faculteitsbestuur en de Faculteitsraad. Bij eventuele probleemsituaties worden individuele docenten aangesproken door de vicedecaan onderwijs.

Uit de KONDOR-bevraging (academiejaar 2011-2012) blijkt dat de studenten de studiebelasting aanvaardbaar vinden. Gemiddeld scoort de stelling “De reële studiebelasting van de opleidingsonderdelen komt meestal goed overeen met de toegewezen studiepunten (1 studiepunt = 25-30u)” 3,73/6. Niettemin is dit de op één na zwakste score van alle ondervraagde items en blijft het dus een bijzonder punt van aandacht. Vooral de combinatie van de masterproef met de papers en opdrachten voor colleges en seminaries lijkt sommige studenten zwaar te vallen, zo blijkt uit het luik ‘open vragen’ van de KONDOR-enquête. Deze combinatie wordt voortdurend opgevolgd door de POC.

Tenslotte is ook het **studierendement** een indicator van de studeerbaarheid van de opleiding. Voor de initiële masteropleiding schommelt het studierendement van de voltijdse studenten tussen 86,7 % (academiejaar 2011-2012) en 97,5% (academiejaar 2008-2009). Gemiddeld bedraagt het studierendement over de academiejaren sinds 2007-2008 90,0%, nagenoeg identiek aan het gemiddelde studierendement van masteropleidingen aan de KU Leuven (90,08%).

2.1.4. MASTER OF ARTS IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

De programma-opbouw van de Engelstalige initiële masteropleiding is bijna volledig analoog aan de Nederlandstalige variant. De studenten maken de keuze om zich te verdiepen in een bepaald vakgebied of major en nemen de twee colleges, het seminarie en het onderzoekscollege die in deze major worden aangeboden in hun programma op (16 sp.). Omdat internationale studenten niet zelden rechtstreeks in de initiële masteropleiding instromen, kiezen ze tevens **vijf** opleidingsonderdelen uit de andere vijf majores (20 sp.). Op deze manier wordt een voldoende **brede theologische en godsdienstwetenschappelijke vorming** gewaarborgd. Weliswaar betekent dit dat de mogelijkheid tot het opnemen van keuzevakken wordt ingeperkt tot acht studiepunten.

In de meeste opleidingsonderdelen van de zes majores wordt **inhoudelijk gediversifieerd** naargelang van een Nederlandstalig of internationaal studentenpubliek. Zo wordt in het opleidingsonderdeel *Liturgical Studies and Sacramental Theology* speciale aandacht besteed aan de Syro-Malabaarse ritus of wordt in het opleidingsonderdeel *Church and Theology in the Early Modern Period* een college gewijd aan de ontstaansgeschiedenis van de *King James Version*. Daarnaast zijn er binnen de majores Theologische ethiek, Pastoraaltheologie en Religiestudie enkele opleidingsonderdelen die een **substantieel andere invulling** hebben gekregen dan hun tegenhanger in het Nederlandstalige programma.

In de **Major Theologische ethiek** wijken **drie colleges** af van het Nederlandstalige programma. Het opleidingsonderdeel *Developments in Moral Theology* wil het inzicht van studenten in de christelijke theologische ethiek verdiepen, maar tegelijk ook studenten – in het bijzon-

der hen die hun bacheloropleiding niet in Leuven hebben genoten – inleiden in de methodes eigen aan de ‘Leuvense school’ van moraaltheologie. Het opleidingsonderdeel *Business Ethics* maakt studenten vertrouwd met de theologisch-ethische reflectie op economische kwesties, ontwikkelingen en theorieën. Na hun opleiding worden internationale studenten immers vaak geconfronteerd met de vraag om *business ethics* te doceren. Deze vraag is er niet ten aanzien van Nederlandstalige studenten, maar indien geïnteresseerd kunnen zij dit opleidingsonderdeel uiteraard opnemen in hun programma. Het opleidingsonderdeel *Medical Ethics* laat studenten kennismaken met enkele kwesties uit de medische ethiek (o.a. het ethische debat over nieuwe medische technologie, ouderenzorg, palliatieve sedatie, euthanasie, enz.) en de rol van religie en levensbeschouwing hierin.

In de **Major Pastoraaltheologie** is bij de **colleges** de eigenlijke pastoraaltheologische component versterkt doordat twee colleges gewijd zijn aan pastorale zorg (bij specifieke doelgroepen). Bij de **seminaries** is het opleidingsonderdeel *Seminar Christian Lay Spirituality* gewijd aan de studie van de recente ontwikkelingen op het vlak van het christelijke geloof en zijn beleving in de Westerse context – in het bijzonder de opkomst van verschillende vormen van (individuele) spiritualiteit – en de theologische en pastorale uitdagingen die deze met zich meebrengen. Het *Seminar Catechetics and Pastoral Care in Various Stages of Life* wil studenten vertrouwd maken met de specifieke eigenschappen van pastorale zorg en catechetiek in elk levensstadium (kind, volwassene, oudere) en met de mogelijkheden en moeilijkheden van intergenerationeel leren.

In de **Major Religiestudie** tenslotte wijken **twee colleges** af van het Nederlandstalige programma. Om in het bijzonder studenten zonder Leuvense vooropleiding een degelijke methodologische basis te verschaffen in het domein van de religiestudie werd het opleidingsonderdeel *Methodology of Empirical Research in Religious Studies* opgenomen (in de Nederlandstalige programma’s wordt in de bacheloropleiding aandacht besteed aan de methodologie van het empirisch onderzoek via een plichtvak). Het tweede opleidingsonderdeel is een college postholocaust joods-christelijke dialoog. Het opleidingsonderdeel *Chinese religie* wordt niet gedoceerd in het Engelstalig programma.

Naast de klassieke **keuzevakken** worden ook zeven opleidingsonderdelen in samenwerking met het *Institutum Liturgicum in Anglia et Cambria* (Londen) georganiseerd tijdens de zomermaanden. Studenten die zich bijzonder willen verdiepen in de geschiedenis, de oorspronkelijke taal en de theologie van de liturgie kunnen deze vakken volgen in de zomer voorafgaand aan het academiejaar en als keuzevakken in hun individueel studieprogramma opnemen.

De *Thesis* is begroot op 16 studiepunten (zie 3.2.1.1). Alle internationale studenten die instromen in de masteropleiding volgen verplicht het *Thesis Writing Seminar*. Tijdens dit seminarie worden studenten vertrouwd gemaakt met methodologische en praktische kwesties, zoals het ont-

wikkelen van een onderzoeksvraag en het uitwerken van een argumentatie, het opstellen van een bibliografie, het vermijden van plagiaat, het gebruik van software (*Endnote*) en (elektronische) werkinstrumenten en de methodologie eigen aan het gekozen vakgebied.

COURSES

Major Biblical Studies

Ao7G1A	From Prophets to Scribes	4 sp.	1 ^e sem.
Ao6EoA	Contextual Approaches to the Hebrew Bible	4 sp.	1 ^e sem.
Ao1C2A	Theology and Hermeneutics of the New Testament: Pauline Literature	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G2A	Jesus and the Gospels	4 sp.	2 ^e sem.

Major Systematic Theology

Ao1C7A	Christianity and Contemporary Culture	4 sp.	1 ^e sem.
Ao6BoA	Contextual Theologies: Challenges and Methods	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G3A	Ecclesiology and Ecumenism	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G4A	Christology and Trinity	4 sp.	2 ^e sem.

Major Theological Ethics

Ao0C3A	Developments in Moral Theology	4 sp.	1 ^e sem.
Ao0C4A	Environmental Ethics	4 sp.	1 ^e sem.
Ao6B4A	Business Ethics	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G5A	Medical Ethics	4 sp.	2 ^e sem.

Major History of Church and Theology

Ao2C1A	Church and Theology in Antiquity	4 sp.	1 ^e sem.
Ao1B2A	Church and Theology in the Middle Ages	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2CoA	Church and Theology in the Contemporary Period	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G6A	Church and Theology in the Early Modern Period	4 sp.	2 ^e sem.

Major Pastoral Theology

Ao2C4A	Pastoral Ministry with the Deaf and Partially Hearing	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2C6A	Professional Ethics for Pastors	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7G7A	Liturgical Studies and Sacramental Theology	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7G8A	Theology and Deafness	4 sp.	2 ^e sem.

Major Religious Studies

Ao2C7A	Methodology of Empirical Research in Religious studies	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2B1A	Post-Holocaust Jewish-Christian Relations	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2C8A	Hinduism	4 sp.	2 ^e sem.
Ao2C9A	Buddhism	4 sp.	2 ^e sem.

SEMINARS**Major Biblical Studies**

A06E1A	Seminar Texts and Textual History of the Old Testament	4 sp.	1 ^e sem.
A07G9A	Seminar biblical Studies: New Testament	4 sp.	1 ^e sem.

Major Systematic Theology

A07B5A	Seminar Fundamental Theology	4 sp.	1 ^e sem.
A07B6A	Seminar Tradition in Dialogue	4 sp.	1 ^e sem.

Major Theological Ethics

A07B7A	Seminar Social and Peace Ethics	4 sp.	1 ^e sem.
A07D9A	Seminar Fundamental Theological Ethics	4 sp.	1 ^e sem.

Major History of Church and Theology

A07B9A	Seminar Developments of the Churches and Theology in the History of Western Christianity	4 sp.	1 ^e sem.
A07H0A	Seminar History of Early Modern and Contemporary Christianity: Special Issues	4 sp.	1 ^e sem.

Major Pastoral Theology

A07H1A	Seminar Christian Lay Spirituality	4 sp.	1 ^e sem.
A07H2A	Seminar Catechetics and Pastoral Care in Various Stages of Life	4 sp.	1 ^e sem.

Major Religious Studies

A07H4A	Seminar Religion and Culture	4 sp.	1 ^e sem.
A07F2A	Seminar Christianity and Islam	4 sp.	2 ^e sem.

RESEARCH COURSES

Zie overzicht Nederlandstalig programma (2.1.3.1)

ELECTIVES**THESIS**

A9X08A	Thesis with Writing Seminar	16 sp.	1 ^e -2 ^e sem.
A09C9B	Thesis	16 sp.	1 ^e -2 ^e sem.

2.1.4.1. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De internationale initiële masteropleiding beoogt dezelfde tien leerresultaten te realiseren als de Nederlandstalige variant. Uit de curriculum map van het initiële masterprogramma blijkt dat de leerresultaten op zeer gelijklopende wijze door de opleidingsonderdelen van de zes majores, de keuzevakken en de masterproef worden gerealiseerd. De onderzoeksgerichte vaardigheden (**leerresultaten 6, 7 en 9**) worden extra ondersteund door het *Thesis Writing Seminar*, dat zich richt op studenten zonder Leuvense vooropleiding.

2.1.4.2. Onderwijs en werkvormen

De internationale initiële masteropleiding combineert zes werkvormen: colleges, practica, begeleidingssessies, masterproef, opdrachten en seminars. Voor de relatie tussen deze werkvormen en de realisatie van de opleidingsspecifieke leerresultaten, verwijzen we terug naar de bespreking van de werkvormen in de Nederlandstalige variant (zie 2.1.3.3.).

2.1.4.3. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.4.3.1. Instroomprofiel

Tot de internationale initiële masteropleidingen worden rechtstreeks alle studenten toegelaten die het diploma Bachelor of Arts in Theology and Religious Studies (of de Nederlandstalige variant) hebben behaald of de volledige priesteropleiding hebben gevolgd. Over aanvragen van studenten met een ander bachelor- of masterdiploma in de theologie en religiestudie wordt beslist door de Toelatingscommissie. Bij toelating kunnen internationale studenten appliceren voor een studiebeurs. Over de afgelopen vijf academiejaren hebben studenten van 56 verschillende nationaliteiten zich ingeschreven voor de opleiding. Het hoofdaandeel wordt gevormd door Indische, Amerikaanse, Nigeriaanse, Congolese en Chinese studenten.

2.1.4.3.2. Studeerbaarheid

De studeerbaarheid van de Engelstalige initiële masteropleiding wordt op dezelfde wijze bewaakt en opgevolgd als de Nederlandstalige initiële masteropleiding (zie hoger 2.1.3.4.2). Centraal staat de werking van het TCIP, dat problemen met de studiebelasting van opleidingsonderdelen opspoorst, individuele docenten ter verantwoording roept, de evenwichtige verdeling van de opleidingsonderdelen over de semesters bewaakt en erop toeziet dat de deadlines van (seminarie) papers en opdrachten niet samenvallen met de deadline van de masterproef.

Tevens werden vanuit het TCIP in samenwerking met (de toenmalige) DUO **studietijdmetingen** georganiseerd in de academiejaren 2006-2007 en 2007-2008 aan de hand van de methode ‘absoluut schatten achteraf’. Voor 29 van de bevroegde opleidingsonderdelen was er **geen significant verschil** tussen de begrote en bestede studietijd. Slechts aan één opleidingsonderdeel – een keuzevak dat wordt ingericht vanuit een andere Faculteit – besteedden studenten minder tijd dan minimaal begroot.

Ook de **KONDOR-bevraging** (2011-2012) wijst uit dat internationale studenten de studiebelasting correct vinden. De stelling “the real study load of the courses mostly corresponds to the assigned course credits” haalde de hoge score van 4,68/6.

Deze bevindingen worden bevestigd door de gegevens over **het studierendement** van de internationale initiële masteropleiding, dat schommelt tussen 86,2 % (2010-2011) en 92,4% (2008-2009). Dit komt neer op een gemiddelde van 90,46 %, dat dus nog iets hoger ligt dan het studierendement van de Nederlandstalige initiële masteropleidingen in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen en van de masteropleidingen aan de KU Leuven.

2.1.5. MASTER OF ARTS IN DE GESPECIALISEERDE STUDIES IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

2.1.5.1. Inhoud en opbouw van het programma

De advanced masteropleiding kent **twee opties**: *Theologie en religiestudie* of *Praktische theologie: academische pastoraatopleiding*.

Binnen de optie **Theologie en religiestudie** kunnen studenten **specialiseren** in het theologische en godsdienstwetenschappelijke vakgebied van hun keuze. Uit de gekozen major nemen ze de twee aangeboden colleges, het seminarie en het onderzoekscollege in hun programma op (16 sp.). Ze kiezen ook vier opleidingsonderdelen van het type college en onderzoekscollege uit minimum twee andere majorgroepen. Maximum één van deze opleidingsonderdelen mag ingevuld worden voor een (tweede) seminarie (16 sp.). Op deze manier blijft **specialisatie** in een vakgebied samengaan met een brede theologische en religiewetenschappelijke vorming. Van het keuzepakket kunnen studenten drie opleidingsonderdelen opnemen (12 sp.). **Specifiek** voor de advanced master is dat studenten een **onderzoeksgeoriënteerde masterproef** van 50 bladzijden of 25.000 woorden voorbereiden (20 sp.) en zich zodoende bekwamen in het **zelfstandig** uitvoeren van wetenschappelijk onderzoek, al dan niet met het oog op het aanvangen van de doctoraatsopleiding.

Binnen de optie **Praktische theologie: academische pastoraatopleiding** kunnen studenten zich **specialiseren** in het **pastoraat**. Zij volgen de onderzoeksgeoriënteerde opleidingsonderdelen (één college, één seminarie en één onderzoekscollege) uit de major Pastoraaltheologie (12 sp.) en twee opleidingsonderdelen uit de groep van de colleges of onderzoekscolleges van de andere majores (8 sp.). Doornaaft volgen ze ook enkele **specifieke** opleidingsonderdelen: een werkcollege praktische theologie (6 sp.), een uitgebreide stage die deel uitmaakt van de masterproef (26 sp.), en keuzeopleidingsonderdelen die nauw aansluiten bij de stage (8 sp.) en die zijn opgedeeld per pastoraal werkveld.

Praktische theologie: Academische Pastoraatopleiding²³

COLLEGES

Studenten nemen 1 college

Ao7D4A	Pastorale zorg, begeleiding en gesprek	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7D6A	Beroepsethiek voor pastores	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7D5A	Liturgiewetenschappen en sacramententheologie	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7D7A	Christelijke gemeenschap, identiteit en spiritualiteit	4 sp.	2 ^e sem.

SEMINARIES

Studenten nemen 1 seminarie

Ao7F1A	Seminarie theologische agogiek	4 sp.	2 ^e sem.
Ao1D8A	Theologie, religie en onderwijs	4 sp.	1 ^e -2 ^e sem.

ONDERZOEKSCOLLEGES

Studenten nemen 1 onderzoekscollege

Ao7F6A	Practical Ecclesiology	4 sp.	1 ^e sem
Ao7F7A	Liturgical and Sacramental Theology	4 sp.	2 ^e sem.

WERKCOLLEGE PASTORAALTHEOLOGIE

Studenten nemen 1 werkcollege

A9Xo9A	Werkcollege praktische theologie: thematische reflectie en homiletiek	6 sp.	1 ^e -2 ^e sem.
A9X1oA	Werkcollege praktische theologie: pastorale vorming en homiletiek	6 sp.	1 ^e -2 ^e sem.

²³ Voor de opbouw van het programma van de advanced master optie Theologie en Religiestudie, zie 2.1.3.1.

THEOLOGISCHE EN GODSDIENSTWETENSCHAPPELIJKE COLLEGES

Studenten nemen twee opleidingsonderdelen uit de groep van de colleges of de overige onderzoekscolleges.

KEUZEPAKKET

De studenten mogen ten belope van 8 studiepunten kiezen uit:

- (a) het algemene keuzepakket
- (b) alle overige aangeboden opleidingsonderdelen uit de colleges en onderzoekscolleges uit de advanced masteropleiding
- (c) onderstaande lijst van gespecialiseerde colleges die worden gekozen in functie van het gekozen stageveld. Het eerste college is sterk aanbevolen voor alle stagiairs, de andere colleges zijn gegroepeerd per pastoraal werkveld.

PoM44A	Psychologische begeleiding, counseling en consultatie m.i.v. training van basisvaardigheden	4 sp.	1 ^e sem.
--------	--	-------	---------------------

Zorgpastoraat

PoM34A	Psychopathologie en psychiatrie	6 sp.	1 ^e sem.
Eo4D9A	Gezondheidsethiek, -recht en levensbeschouwing	6 sp.	2 ^e sem.
PoM63A	Inleiding tot de algemene ziekteleer	4 sp.	1 ^e -2 ^e sem.

Vormingswerk

PoR27A	Begeleiden van groepswork en procesgerichte team-coaching m.i.v. practicum	5 sp.	1 ^e sem.
PoS35A	Theorie en praktijk van de volwassenenvorming	5 sp.	1 ^e sem.

Gevangenis

Co2AoA	Victimologie en strafrechtsbedeling	5 sp.	1 ^e sem.
Co1A8A	Gerechterlijke geestelijke gezondheidszorg	5 sp.	1 ^e sem.
Co1A9B	Penologie en penitentiair recht	6 sp.	1 ^e sem.

Schoolpastoraat

PoMo4A	Ontwikkelingspsychologie, deel 2	4 sp.	1 ^e sem.
PoMo3B	Ontwikkelingspsychologie, deel 1	6 sp.	2 ^e sem.

Stadspastoraat

PoS44A	Thema's en kwesties in de sociale en culturele pedagogiek	5 sp.	1 ^e sem.
--------	---	-------	---------------------

MASTERPROEF MET INBEGRIIP VAN PRAKTISCH THEOLOGISCHE STAGE

Ao7F9A	Onderzoeksscriptie	10 sp.	1 ^e -2 ^e sem.
Ao7GoA	Praktisch theologische stage	16 sp.	1 ^e -2 ^e sem.

2.1.5.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De **advanced masteropleiding optie theologie en religiestudie** beoogt tien leerresultaten te realiseren. In vergelijking met de leerresultaten van de initiële masteropleiding ligt de klemtoon in het bijzonder op **specialisering** in een bepaald vakgebied en het bekwamen tot **zelfstandig, interdisciplinair** en **projectgericht** onderzoek, dat op een bevattelijke wijze moet kunnen worden gepresenteerd.

Met uitzondering van de masterproef zijn de (bicyclische) opleidingsonderdelen van de advanced masteropleiding optie theologie en religiestudie dezelfde als de opleidingsonderdelen van de initiële masteropleiding. Een student(e) die van de initiële masteropleiding doorstroomt naar de advanced masteropleiding volgt dus in de initiële masteropleiding twee (van de vier) colleges, één (van de twee) seminaries en één (van de twee) onderzoekscolleges van de major waarin hij/zij zich wil verdiepen. In de advanced masteropleiding volgt hij/zij dan de andere twee colleges, het andere seminarie en het andere onderzoekscollege die in dat betreffende academiejaar worden gedoceerd. Doordat de student(e) in de advanced masteropleiding reeds vier opleidingsonderdelen in zijn/haar vakgebied en zeven verbredende opleidingsonderdelen heeft gevolgd, alsook een masterproef heeft afgewerkt, heeft hij/zij reeds een **verdiepte** kennis, inzicht en vaardigheden verworven.

De curriculum map toont aan dat alle opleidingsonderdelen (colleges, seminaries, onderzoekscolleges) van de zes majores bijdragen (hetzij als hoofddoelstelling, hetzij als zijdoelstelling) tot zowel het **verder verbreden** van de theologische en godsdienstwetenschappelijke vorming (**leerresultaat 1**) als het **specialiseren** in een bepaald vakgebied (**leerresultaten 2 en 3**).

De overige zeven leerresultaten worden eveneens door opleidingsonderdelen van alle zes majores bereikt, zij het dat verschillen in klemtonen op het vlak van doelstellingen tussen de majores onderling merkbaar zijn.

De gerichtheid op het leren toepassen van de kennis en methoden van de eigen discipline op de gelovige reflectie in kerkverband (**leerresultaat 4**) is vooral aanwezig in vakgebieden waar de betrokkenheid op de actuele kerkelijke en maatschappelijke context groot is, namelijk Systematische theologie, Theologische ethiek en Pastoraaltheologie. Tevens blijkt dat deze reflexieve vaardigheden vooral in de **seminaries** worden ingeoefend. Dezelfde vaststelling geldt ook voor de nauw verwante doelstelling om studenten inzicht te laten verwerven in de relatie van theologische en religieus-maatschappelijke problemen met de actuele maatschappelijke context (**leerresultaat 5**). Voor de realisatie van dit leerresultaat sluit zich bij de eerder vermelde majores de major religiestudie nadrukkelijk aan.

De opleidingsonderdelen van alle zes majores – in het bijzonder de **seminaries** en de **onderzoekscolleges** – zijn erop gericht studenten te bekwamen tot het verrichten van **zelfstandig onderzoek** in hun vakgebied (**leerresultaat 6**). Hierbij wordt duidelijk een **interdisciplinaire benadering** aangemoedigd (**leerresultaat 7**).

Zoals gezegd bestaat de **specificiteit** van de advanced masteropleiding in belangrijke mate in het bekwamen tot het opzetten van een theologisch of godsdienstwetenschappelijk **project**, d.i. een vraagstelling te formuleren en een argumentatiemethode te ontwikkelen (**leerresultaat 8**), en het afwerken van een **projectgerichte onderzoeksscriptie** (**leerresultaat 9**) waarin studenten hun onderzoeksresultaten **bevattelijk presenteren** (**leerresultaat 10**). Deze resultaten worden in het bijzonder gerealiseerd door middel van de **masterproef**. Leerresultaat 10 (het bevattelijk presenteren van de onderzoeksresultaten) wordt verder ook ondersteund doordat studenten hun masterproef publiekelijk dienen te presenteren.

De **advanced masteropleiding optie praktische theologie** beoogt boven de tien leerresultaten van de optie theologie en religiestudie nog **twee extra leerresultaten** te realiseren, namelijk een respectievelijk beroeps- en onderzoeksgespecialiseerde vaardigheid.

De **onderzoeksgespecialiseerde vaardigheid**, in staat zijn kritisch over de pastorale taak en pastorale setting te reflecteren met het oog op het verrichten van praktisch-theologisch onderzoek (**leerresultaat 12**), komt ruimschoots aan bod in de onderzoeksgespecialiseerde opleidingsonderdelen van de pastoraatsopleiding (de colleges, seminars en onderzoekscolleges van de major Pastoraaltheologie). Een bijzondere rol wordt hier ook gespeeld door de (korte) stage en de werkcolleges die uit het **algemene keuzepakket** in het programma kunnen worden opgenomen. Daarnaast zijn de **specifieke opleidingsonderdelen** van de optie praktische theologie (de werkcolleges praktische theologie en de onderzoeksscriptie) gericht op de realisatie van dit leerresultaat.

De **beroepsgespecialiseerde vaardigheid**, in staat zijn in een pastorale setting als pastor te functioneren (**leerresultaat 11**), wordt vooral gerealiseerd tijdens de stage, zowel de (korte) pastorale stage als de (lange) praktisch-theologische stage.

2.1.5.3. Onderwijs- en leervormen

De advanced masteropleiding combineert negen werkvormen: colleges, oefenzittingen, practica, begeleidingssessies, masterproef, opdrachten, probleemgestuurd en projectmatig werk, stage en seminars.

Bijna twee derde van de opleidingsonderdelen heeft het **college** als werkvorm. De **hoorcolleges** zijn bijzonder geschikt om domeinspecifieke informatie over te brengen (**leerresultaten 1**,

2 en 3). Daarnaast worden tal van **activerende activiteiten** aangewend om de andere opleidingsspecifieke leerresultaten te realiseren, zoals het bijhouden van een logboek (reflexieve vaardigheden: **leerresultaat 4**), klassikale presentaties en discussies (communicatieve vaardigheden: **leerresultaat 10**) of het afnemen van interviews (betrokkenheid op de actuele maatschappelijke context: leerresultaat 5) (voor een uitvoerige bespreking van de variatie aan activerende activiteiten, zie 2.1.3.3.).

De advanced masteropleiding heeft een bijzondere focus op het realiseren van onderzoeksgerichte (**leerresultaten 6, 7, 8, 9, 10 en 12**) en beroepsgerichte vaardigheden (**leerresultaat 11**). De meest geschikte werkvormen om deze leerresultaten te realiseren zijn respectievelijk de **masterproef/onderzoeksscriptie** en de **stage**.

De studenten van de **advanced masteropleiding optie theologie en religiestudie** schrijven in het domein van hun major een **masterproef**, waarin ze een origineel theologisch of godsdienstwetenschappelijk onderzoeksontwerp behandelen (zie 3.2.1.2.). Dit kan een afgerond betoog zijn of een *status quaestionis* waarin de stand van het onderzoek wordt aangegeven. De studie moet beantwoorden aan de vereisten van wetenschappelijk onderzoek en gebaseerd zijn op een zelfstandige en kritische verwerking van primaire bronnen en vakliteratuur in verband met het behandelde onderwerp. De methodologische en inhoudelijke eisen die aan de masterproef worden gesteld zijn van die aard dat het eindresultaat publiceerbaar moet zijn in een wetenschappelijk tijdschrift.

De studenten van de **advanced master optie praktische theologie** schrijven een **onderzoeksscriptie**. De onderzoeksscriptie vertrekt vanuit een bereflecteerd element van de stage (beschrijving van ervaring, werkmateriaal...). De onderzoeksscriptie beoogt vervolgens een theoretische en met literatuur onderbouwde reflectie op deze thematiek. Ze geeft een gestructureerd overzicht van de stand van het onderzoek in verband met het behandelde thema: de evaluatie van het onderwerp, het aangeven van nieuwe onderzoeksdomeinen en probleemstellingen en de formulering van mogelijke onderzoekshypothesen. De onderzoeksscriptie sluit af met impulsen voor de praktijk. In bijlagen kunnen elementen van interviews of casussen opgenomen worden. In de onderzoeksscriptie zelf staat de reflectie op de praktijk en het literatuuronderzoek centraal. Met het schrijven van de onderzoeksscriptie levert de student een kritische bijdrage aan de praktisch-theologische wetenschapsbeoefening: reflecteren over concrete praktijken op het vlak van pastoraat en geleefde religie, relevante wetenschappelijke literatuur selectief verzamelen en gestructureerd verwerken, praktisch-theologische teksten in de originele taal bestuderen en interpreteren, conclusies formuleren en een eigen standpunt verwoorden met het oog op (nieuwe impulsen voor) de praktijk.

De **praktisch-theologische stage** is erop gericht studenten de mogelijkheid te geven om in te groeien in een pastoraal beroepsprofiel of dit verder te verdiepen in een gekozen pastorale sector

(zie 3.2.1.2.). Door het opdoen van pastorale praktijkervaring en de reflectie daarop verwerven stagiairs inzichten, oefenen zij vaardigheden en werken zij aan grondhoudingen nodig voor het beroep van pastor in deze sector. De inhoud van de stage bestaat uit **pastorale praktijkervaring** (300 uur) en **reflectie** op deze praktijkervaring via leeractiviteiten (180 uur). Het ingroeien in de pastorale praktijkervaring verloopt in drie fasen: observatie en analyse, mee uitvoeren of begeleiden, zelfstandig uitvoeren of begeleiden. De reflectie op de pastorale praktijkervaring gebeurt via gerichte leeractiviteiten. Deze activiteiten maken eveneens deel uit van de stage. De leeractiviteiten zijn onder meer het bijhouden van een stageboek, voorbereiding en deelname aan begeleidingsgesprekken met werkbegeleiding en supervisor, lectuur en deelname aan vorming.

2.1.5.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.5.4.1. Instroomprofiel

Wie aan de advanced masteropleiding wil beginnen, dient een diploma van de initiële masteropleiding godsdienstwetenschappen en godgeleerdheid te hebben behaald. De afgelopen vijf academiejaren stroomden gemiddeld rond de 40% van de studenten die het diploma van de initiële masteropleiding behaalden door naar de advanced masteropleiding. Het totaal aantal inschrijvingen bedraagt over de afgelopen zeven academiejaren 20 à 30. Het aantal trajectstarters schommelt tussen 12 (2006) en 25 (2009). Nederlandstalige studenten van de advanced masteropleiding kunnen appliceren voor een studiebeurs. Bovendien biedt de Faculteit een aantal studentenjobs aan (bibliotheekadministratie, congresorganisatie, receptiedienst...).

2.1.5.4.2. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

De studeerbaarheid van de advanced masteropleiding wordt door de POC en de Onderwijscel op dezelfde wijze bewaakt en opgevolgd als de initiële masteropleiding (zie hoger 2.1.3.4.2). Bij de samenstelling van het programma worden de opleidingsonderdelen van de majores (colleges, seminaries, onderzoekscolleges) optimaal verspreid over de twee semesters, rekening houdend zowel met de logische samenhang van de opleidingsonderdelen (meer algemeen inleidende of verbredende colleges in het eerste semester, meer verdiepende onderzoekscolleges in het tweede semester) als met de studiebelasting (de tijdsintensieve seminaries worden doorgaans in het eerste semester geplaatst om zo weinig mogelijk te interfereren met de onderzoekstijd nodig voor het schrijven van de masterproef).

Zoals reeds aangegeven, wordt van de studenten verwacht dat zij binnen de tijdspanne van één academiejahr – d.i. een achttal maanden voor studenten die de juni-zittijd willen halen – een

hoogstaande, wetenschappelijk verantwoorde masterproef afwerken. Om dit mogelijk te maken wordt een bijzondere inspanning gevraagd van zowel de promotor als de student. De promotor helpt de student bij de keuze van het onderwerp en oordeelt over de haalbaarheid van het project, begeleidt de student bij het opstellen, aanhouden of bijstellen van een planning en zorgt voor methodologische en bibliografische ondersteuning. Van de student wordt verwacht dat hij/zij duidelijke afspraken maakt met de promotor omtrent de timing van het te leveren werk (in het bijzonder met betrekking tot de hoeveelheid werk die voor en na de kerstvakantie/januari-zittijd en voor en na de paasvakantie wordt geleverd). De taken en plichten van promotor en student worden uitvoerig beschreven in de *Richtlijnen voor het schrijven van scripties, verhandelingen, onderzoeksscripties en proefschriften*.

Uit de KONDOR-bevraging blijkt dat voor studenten de reële studiebelasting van de opleidingsonderdelen goed overeenkomt met de toegewezen studiepunten (score: 4,50/6). Met een studierendement van gemiddeld 92,37 % (over de academiejaren 2006-2007 tot en met 2011-2012) scoort de advanced masteropleiding hoger dan de gemiddelde master-na-master opleidingen aan de KU Leuven (gemiddeld 88,47%).

2.1.6. MASTER OF ARTS IN ADVANCED STUDIES IN THEOLOGY AND RELIGION

2.1.6.1. Inhoud en opbouw van het programma

In het internationale advanced masterprogramma wordt enkel de onderzoeksgeoriënteerde optie aangeboden, niet de academische pastoraatsopleiding. Studenten kiezen een vakgebied (major) waarin ze willen specialiseren en nemen daarbinnen de twee aangeboden colleges (8 sp.), het seminarie (4 sp.) en het onderzoekscollege (4 sp.) in hun programma op. Internationale studenten met een masterdiploma in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen stromen, mits toelating, rechtstreeks in de advanced masteropleiding in. Om deze studenten vertrouwd te maken met de Leuvense benadering van de verschillende subdisciplines van de theologie en de religiestudie, alsook om een voldoende brede vorming in de theologie en religiestudie te garanderen, nemen de studenten in de regel **vijf opleidingsonderdelen** op uit de **vijf majores** buiten de major waarin ze zich specialiseren. Deze opleidingsonderdelen kunnen zowel colleges als onderzoekscolleges zijn. Een van deze vijf opleidingsonderdelen mag ook een seminarie zijn. Daarnaast kunnen ze nog twee colleges of onderzoekscolleges als **keuzevak** opnemen of twee opleidingsonderdelen kiezen uit het **keuzepakket** (8 sp.). Tenslotte schrijven studenten een *research paper* ten belope van 50 pagina's (25.000 woorden). Studenten die instromen in de advanced masteropleiding volgen net als in de studenten van de initiële master het *Thesis Writing Seminar* waarin ze vertrouwd worden gemaakt met de Leuvense praktische en methodologische normen voor het schrijven van een onderzoeksscriptie.

2.1.6.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De internationale advanced masteropleiding beoogt dezelfde tien leerresultaten te realiseren als de Nederlandstalige advanced masteropleiding optie theologie en religiestudie. Uit de *curriculum map* blijkt dat deze leerresultaten op een zeer gelijklopende wijze worden ondersteund door de opleidingsonderdelen van de majores, de keuzevakken en de masterproef (zie 2.1.5.2.)

2.1.6.3. Onderwijs- en werkvormen

De internationale advanced masteropleiding combineert zes werkvormen: colleges, practica, begeleidingssessies, masterproef, opdrachten en seminars. Dit zijn er drie minder dan de Nederlandstalige variant, onder meer omdat het in het internationale programma niet mogelijk is een stage te volgen of het opleidingsonderdeel van de specifieke lerarenopleiding (met werkvorm probleemgestuurd en projectmatig werk) op te nemen. Voor de relatie tussen de werkvormen van de internationale advanced masteropleiding en de realisatie van de opleidingsspecifieke leerresultaten verwijzen we terug naar de bespreking van de werkvormen in de Nederlandstalige variant (zie 2.1.5.3.).

2.1.6.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.6.4.1. Instroomprofiel

Tot de internationale advanced masteropleiding worden rechtstreeks toegelaten alle studenten die het diploma Master of Arts in Theology and Religious Studies (of de Nederlandstalige variant) hebben behaald. Over aanvragen van studenten met een niet-Leuvens masterdiploma in de theologie en de religiestudie wordt beslist door de Toelatingscommissie. Van de kandidaat-studenten wordt tevens verwacht dat zij hun actieve kennis van het Engels kunnen aantonen.

Het totaal aantal inschrijvingen bedroeg 44 in het academiejaar 2005-2006 en schommelde sindsdien steeds rond de 50-60. Het aantal trajectstarters schommelt tussen 37 (2009) en 55 (2010). De meerderheid van de studenten studeert voltijds (met uitzondering van het academiejaar 2011-2012). Over de afgelopen vijf academiejaren hebben studenten van 46 verschillende nationaliteiten zich ingeschreven voor de opleiding. Het hoofdaandeel wordt gevormd door Indiase, Amerikaanse, Nigeriaanse, Filippijnse en Chinese studenten.

2.1.6.4.2. Studeerbaarheid

De studeerbaarheid van de Engelstalige advanced masteropleiding wordt door het TCIP op dezelfde wijze opgevolgd als de Nederlandstalige variant door de POC (zie 2.1.5.4.2.).

Tevens werden vanuit het TCIP in samenwerking met de (toenmalige) DUO **studietijdmetingen** georganiseerd in de academiejaren 2006-2007 en 2007-2008 aan de hand van de methode ‘absoluut schatten achteraf’. Voor 27 bevraagde opleidingsonderdelen was er **geen significant verschil** tussen de begrote en bestede studietijd. Voor drie opleidingsonderdelen lag de bestede studietijd wel significant **onder de begrote studietijd**. De docenten van de betreffende opleidingsonderdelen werden aangesproken door de programmadirecteur van het TCIP en gevraagd om de onevenwichten te remediëren. De studietijdmeting bracht vooral de **heterogeniteit** van de internationale studenten aan het licht: het aantal bestede uren aan opleidingsonderdelen liep sterk uiteen. In het verlengde van de resultaten van de studietijdmeting werd in 2009 door de toenmalige programmadirecteur van het TCIP een onderwijsgericht onderzoeks-, ontwikkelings- en implementatie (OOI) project aangevraagd (*Heterogeniteit van de klasgroepen als uitdaging en kans voor het onderwijs in het internationale masterprogramma van de Faculteit Godgeleerdheid*, Boeve, De Mey). Dit project was zowel gericht op homogenisering van de klasgroep met betrekking tot vakinhoudelijke kennis en vaardigheid in de onderwijstaal als op valorisatie van de heterogeniteit, namelijk door de leeromgeving zo aan te passen dat de heterogeniteit een meerwaarde genereert voor het onderwijs in het internationale masterprogramma.

Het studierendement van de advanced masteropleiding ligt vrij hoog: het schommelde tussen 71,5% (2009-2010) en 92,7% (2005-2006), goed voor een gemiddelde van 84,1% over de afgelopen zeven academiejaren.

2.1.7. MASTER OF ARTS IN DE WERELDGODSDIENSTEN, DE INTERRELIGIEUZE DIALOOG EN DE RELIGIESTUDIE

2.1.7.1. Inhoud en opbouw van het programma

De master WIDR is een verbredende master die aansluiting zoekt bij de specifieke vooropleiding en interesses van de student. Door de vele keuzemogelijkheden wordt elke kandidaat-student uitgenodigd bij de studietrajectbegeleider met het oog op de samenstelling van een studieprogramma op maat.

De master WIDR heeft een goed uitgebouwd **gemeenschappelijk gedeelte** (24 sp.). Dat pakket bestaat uit een basiscursus religiestudie, een basiscursus wereldreligies, een werkcollege (één concreet religieus thema wordt vanuit een godsdienstwetenschappelijke invalshoek bestudeerd),

een opleidingsonderdeel over religie in de hedendaagse samenleving en een opleidingsonderdeel interreligieuze dialoog. Met dit gemeenschappelijke gedeelte werd tegemoetgekomen aan de vraag van de vorige visitatiecommissie om “een groter gemeenschappelijk deel in het programma te voorzien voor alle studenten”²⁴.

Naast een gemeenschappelijke gedeelte heeft de opleiding **drie opties**: wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog, islam en religiestudie. Indien de student kiest voor de Masterproef: eindverhandeling (16 sp.), maakt hij/zij binnen de gekozen optie een selectie van minstens vier opleidingsonderdelen. Daarnaast kiest de student maximaal één opleidingsonderdeel uit één van de andere opties. Kiest de student voor een Masterproef: stage/veldwerk (20 sp.), dan maakt hij/zij binnen de gekozen optie een selectie van minstens drie opleidingsonderdelen en kiest maximaal een opleidingsonderdeel uit een van de andere opties. Mits goedkeuring door de POC kunnen een of meerdere van deze laatste opleidingsonderdelen vervangen worden door bij het individuele studietraject aansluitende opleidingsonderdelen uit andere programma's. Via uitwisselingen (Studiereis India en Erasmus-Socrates) kunnen studenten ook elders opleidingsonderdelen volgen en in rekening brengen voor hun Leuvens studieprogramma.

In de **optie wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog** verwerft de student grondige kennis en inzicht in de voornaamste religies. Daarnaast kunnen ze een aantal opleidingsonderdelen volgen die de concrete communicatie en dialoog tussen verschillende religies beschrijven en erover reflecteren.

De **optie islam** beoogt studenten een verdiepte kennis bij te brengen in een van de belangrijkste wereldgodsdiensten, die bovendien prominent in de West-Europese en internationale context aanwezig is. Deze verdiepte kennismaking wordt gecombineerd met een reflectie op deze godsdienst in haar relaties tot de moderniteit, de Europese samenleving en andere religies (o.a. het christendom).

De **optie religiestudie** groepeerde opleidingsonderdelen die studenten vertrouwd maken met de diverse menswetenschappelijke benaderingen (psychologisch, sociologisch, antropologisch, etnografisch) van het fenomeen religie, in zijn pluraliteit en complexiteit.

In het kader van de gekozen optie wordt een **masterproef** geschreven. Hierbij kan de student kiezen tussen het maken van een **eindverhandeling** gebaseerd op literatuuronderzoek (16 sp.) of het doen van een stage of veldwerk met bijhorend onderzoeksrapport. De **optie Stage/veldwerk met onderzoeksrapport** bestaat uit twee aparte opleidingsonderdelen, die desgewenst ook in twee verschillende academiejaren kunnen worden afgelegd: een opleidingsonderdeel *Stage/veldwerk praktijk* dat (met inbegrip van het eindverslag) staat voor 10 studie-

²⁴ De onderwijsvisitatie *Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen*, p. 162.

punten en een opleidingsonderdeel *Stage/veldwerk Onderzoeksrapport* dat eveneens op 10 studiepunten is begroot.

TRUNCUS COMMUNIS

A02E7A	Basiscursus religiestudie	4 sp.	1 ^e sem.
A01D5B	Basiscursus wereldreligies	8 sp.	1 ^e sem.
NoA00B	European Perspectives on Religion	4 sp.	2 ^e sem.
A01D1A	Werkcollege wereldgodsdiensten, religiestudie en Interreligieuze dialoog	4 sp.	2 ^e sem.

Studenten kiezen één van de onderstaande opleidingsonderdelen Interreligieuze dialoog

Interreligieuze dialoog

A03A1A	Christendom en jodendom	4 sp.	1 ^e sem.
A02B1A	Post-Holocaust Jewish-Christian Relations	4 sp.	1 ^e sem.
A02A9A	Christendom en islam	4 sp.	2 ^e sem.
A07H3A	Seminar Christianity and Islam	4 sp.	2 ^e sem.

OPTIES

Optie wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog

A03A1A	Christendom en Jodendom	4 sp.	1 ^e sem.
A02B1A	Post-Holocaust Jewish-Christian Relations	4 sp.	1 ^e sem.
A00C6A	Hindoeïsme	4 sp.	1 ^e sem.
A09B3A	Theology of Orthodox Churches - Theologie van de orthodoxe kerken	4 sp.	1 ^e sem.
A03C7A	Christendom en hedendaagse cultuur	4 sp.	1 ^e sem.
A05D9A	Werkcollege India	4 sp.	1 ^e sem.
A01C6A	Theology of Interreligious Dialogue	4 sp.	1 ^e sem.
A07F3A	Seminarie religie en cultuur	4 sp.	1 ^e sem.
A07H4A	Seminar Religion and Culture	4 sp.	1 ^e sem.
FOTD1A	Japanse godsdiensten	4 sp.	2 ^e sem.
FoTA4A	Chinese religie	4 sp.	2 ^e sem.
A01B9A	World Religions and Ethics	4 sp.	2 ^e sem.
A09B2A	Christendom	4 sp.	2 ^e sem.
A02C8A	Hinduïsme	4 sp.	2 ^e sem.
A02C9A	Buddhism	4 sp.	2 ^e sem.
A05CoA	Boeddhisme	4 sp.	2 ^e sem.
A01D3B	Studiereis	4 sp.	2 ^e sem.
WoAG4A	Joodse filosofie	4 sp.	2 ^e sem.
A02A8B	Nieuwe religieuze bewegingen	4 sp.	2 ^e sem.
A07F2A	Seminarie christendom en islam	4 sp.	2 ^e sem.
A07H3A	Seminar Christianity and Islam	4 sp.	2 ^e sem.
A07E4A	Spiritualiteit, leiderschap en professionele integriteit	4 sp.	2 ^e sem.

Optie islam

FoVX6A	Islamitisch recht	4 sp.	1 ^e sem.
Ao5D9A	Werkcollege India	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2A9A	Christendom en islam	4 sp.	2 ^e sem.
Ao2BoA	Islam and Modern Society	4 sp.	2 ^e sem.
SoEo8A	Migration- and Minorities Policies: Anthropological Presuppositions and Implications	4 sp.	2 ^e sem.
WoAG3A	Arabische filosofie	4 sp.	2 ^e sem.
SoD85A	Anthropology and Islam	4 sp.	2 ^e sem.
Ao1D3B	Studiereis	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7F2A	Seminarie Christendom en islam	4 sp.	2 ^e sem.
Ao7H3A	Seminar Christianity and Islam	4 sp.	2 ^e sem.

Optie religiestudie

SoD65B	De antropologische studie van de hedendaagse cultuurcontacten	4 sp.	
PoM67A	Godsdienstpsychologie in de interculturele context	4 sp.	1 ^e sem.
PoNo7A	Algemene godsdienstpsychologie	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2C7A	Methodology of Empirical Research in Religious Studies	4 sp.	1 ^e sem.
SoD61A	Anthropology of Religion	4 sp.	1 ^e sem.
SoE77A	Ethnographic Fieldwork: Exemplary Research	4 sp.	1 ^e sem.
Ao5D9A	Werkcollege India	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7F3A	Seminarie religie en cultuur	4 sp.	1 ^e sem.
Ao7H4A	Seminar Religion and Culture	4 sp.	1 ^e sem.
Ao2A6B	Godsdienstsociologie	4 sp.	2 ^e sem.
SoD85A	Anthropology and Islam	4 sp.	2 ^e sem.
SoD53B	Ethnographic Fieldwork: Analysis and Communication	4 sp.	2 ^e sem.
PoM68B	Godsdienstige ontwikkelingspsychologie	4 sp.	2 ^e sem.
Ao2A8B	Nieuwe religieuze bewegingen	4 sp.	2 ^e sem.
Ao1D3B	Studiereis	4 sp.	2 ^e sem.

MASTERPROEF

Ao1D2B	Masterproef: eindverhandeling	16 sp.
Ao1D6B	Masterproef: stage/veldwerk praktijk	10 sp.
Ao6E3A	Masterproef: stage/veldwerk onderzoeksrapport	10 sp.

2.1.7.2. Relatie tussen het programma en de beoogde leerresultaten

De master WIDR beoogt **negen opleidingsspecifieke leerresultaten** te realiseren. In sommige van deze leerresultaten ligt de klemtoon op de kennis van religieuze tradities (bv. **leerresultaat 3**), in andere op de interreligieuze relaties en communicatie (bv. **leerresultaten 5 en 6**) of de godsdienstwetenschappelijke studie van religie (bv. **leerresultaten 2 en 4**). Zoals aan-

gegeven hebben studenten een grote keuzevrijheid. Het programma is echter zo opgebouwd dat elk van de negen leerresultaten reeds door minstens één opleidingsonderdeel van de goed uitgebouwde *truncus communis* als hoofddoelstelling is opgenomen. Het is logisch dat de opleidingsonderdelen van elk van de drie opties een bijzondere gerichtheid op bepaalde leerresultaten vertonen, maar niettemin is elk van de negen leerresultaten een hoofddoelstelling van meerdere opleidingsonderdelen van elke optie.

De opleidingsonderdelen van de ***truncus communis*** willen studenten kennis en inzicht bijbrengen in de complexiteit en eigenheid van het fenomeen religie (**leerresultaat 1**), de godsdienstwetenschappelijke benadering ervan (**leerresultaat 2**) en de grote religieuze tradities (**leerresultaat 3**). Doordat de studenten ook een vak opnemen van de subgroep interreligieuze dialoog is bij deze opleidingsonderdelen tevens een bijzondere gerichtheid op de leerresultaten met betrekking tot interreligieuze relaties en communicatie vaststelbaar (**leerresultaten 5 en 6**). Zoals gezegd zijn ook de andere leerresultaten hoofddoelstelling van minstens één van de opleidingsonderdelen van de *truncus communis*. Zo worden met het *Werkcollege wereldgodsdiensten, religiestudie en interreligieuze dialoog* dat studenten zelf aanzet tot kleinschalig onderzoek over een bepaald religieus thema vanuit een godsdienstwetenschappelijke benadering, alle leerresultaten bereikt.

De opleidingsonderdelen van de **optie wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog** maken studenten vertrouwd met de voornaamste religies, hun relaties tot cultuur en samenleving en hun onderlinge dialoog. Deze opleidingsonderdelen dragen dan ook bijzonder bij tot het vergroten van kennis van en inzicht in de complexiteit en eigenheid van het fenomeen religie (**leerresultaat 1**), zijn diverse verschijningsvormen (**leerresultaat 3**) en de interreligieuze relaties en communicatie (**leerresultaten 5 en 6**). Ook de toepassings- en onderzoeksgerichte vaardigheden (**leerresultaten 7 en 8**) komen ruimschoots aan bod, in het bijzonder dankzij het aanbod van twee seminaries binnen deze optie.

De opleidingsonderdelen van de **optie islam** willen studenten specifiek vertrouwd maken met de islamitische godsdienst en haar relatie tot de moderne samenleving en andere religies. Het is dan ook niet verwonderlijk dat wat betreft de realisatie van leerresultaten de opleidingsonderdelen van deze optie een zeer gelijkaardig patroon vertonen als de opleidingsonderdelen van de optie wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog.

De opleidingsonderdelen van de **optie religiestudie** zijn uiteraard zeer sterk gericht op verschaffen van inzicht in de complexiteit en eigenheid van het fenomeen religie (**leerresultaat 1**) en de godsdienstwetenschappelijke benaderingen van religie en religieuze praktijken en overtuigingen (**leerresultaten 2 en 4**). De methodologische inslag van deze opleidingsonderdelen verklaart tevens een gerichtheid op toepassings- en onderzoeksgerichte vaardigheden (**leerresultaten 7 en 8**).

Zowel de **Masterproef: eindverhandeling** als de **Masterproef stage/veldwerk** is gericht op de realisatie van **alle leerresultaten**. Bij de **Masterproef: eindverhandeling** behandelt de student een origineel onderzoeksontwerp met betrekking tot wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en/of religiestudie op basis van een zelfstandige verwerking van primaire bronnen, studies en vakliteratuur in verband met het behandelde onderwerp, en eventueel eigen empirisch onderzoek. Studenten die kiezen voor **veldwerk** bestuderen, in binnen- of buitenland en vanuit een godsdienstwetenschappelijk perspectief, via o.m. participerende observaties en interviews een hedendaags religieus fenomeen. Studenten die kiezen voor een **stage** zijn, in binnen- of buitenland, werkzaam in een organisatie die actief is op het terrein van de interreligieuze dialoog of de geloofscommunicatie in een interculturele context. Zowel de studenten die kiezen voor veldwerk als zij die kiezen voor een stage oefenen bovendien hun onderzoeksvaardigheden door het schrijven van een uitgebreid **onderzoeksrapport** waarin één of meerdere aspecten of resultaten van de stage/veldwerk op een methodische wijze worden uiteengezet, in dialoog met de heersende wetenschappelijke inzichten.

2.1.7.3. Onderwijs- en leervormen

In de masteropleiding WIDR wordt een combinatie van **zeven werkvormen** gebruikt om de leerresultaten zo integraal mogelijk te bereiken: colleges, excursie, begeleidingssessies, masterproef, probleemgestuurd en projectmatig werk, stage en seminars.

De masteropleiding WIDR omvat heel wat opleidingsonderdelen die domeinspecifieke informatie aanbieden op het vlak van religie en religiestudie, religieuze tradities, praktijken en overtuigingen, en interreligieuze dialoog. In bijna tweederde van de opleidingsonderdelen wordt gekozen voor het college als werkvorm. Tegelijk worden tal van **activerende activiteiten** aangewend om de kennis, het inzicht en de vaardigheden van de studenten te vergroten. Enkele voorbeelden kunnen dit verduidelijken.

In het opleidingsonderdeel *Basiscursus Wereldreligies* worden studenten ingeleid in verschillende aspecten (historische ontwikkelingen, overtuigingen, rituelen, scholen) van de belangrijkste religieuze tradities. Gezien de grote omvang van de te verwerven informatie en inzichten, wordt van de studenten een zekere mate van zelfstudie verwacht: aan de hand van een aantal opgegeven vragen nemen ze zelfstandig het handboek door en verwerven op deze wijze een basiskennis van de desbetreffende tradities. Tijdens de lessen wordt achtergrondinformatie gegeven die moet bijdragen tot een beter begrip van de traditie in kwestie, of dieper ingegaan op specifieke kwesties. Bovendien worden een viertal **excursies** van een halve of hele dag ingericht, waaronder een dagexcursie naar Joods Antwerpen en een excursie die gewijd is aan het boeddhisme. Op deze manier komen studenten rechtstreeks in contact met concrete religieuze prak-

tijken en rituelen (cf. **leerresultaten 3 en 4**). Ook in het kader van het opleidingsonderdeel *Nieuwe religieuze bewegingen* wordt een excursie naar een nieuwe religieuze beweging (halve of hele dag; hare krishna-beweging of scientology) georganiseerd. Via een groepswork (waarin de studenten een ethisch advies in verband met weigering van bloedtransfusies door getuigen van Jehova voorbereiden) leren studenten hun inzichten toepassen met betrekking tot maatschappelijke vraagstellingen waarin religie en levensbeschouwing een rol spelen (**leerresultaat 7**). In het opleidingsonderdeel *Christendom en islam* tenslotte worden naast hoorcolleges, verschillende activerende activiteiten ingericht. De studenten maken onder meer een **groepswork** over het hoofddoekendebat. In groepjes van vijf of zes personen volgen studenten een nieuwsmedium, ze verzamelen persartikels en maken vervolgens een analyse in groep (argumenten, belangengroepen, enz.). Het dossier dat per groep wordt samengesteld wordt tenslotte besproken door de docent tijdens een college. De studenten krijgen ook een literatuuropdracht: ze lezen een boek van een islamitisch auteur over de verhouding islam-christendom of de verhouding van islam tot het Westen. Aan de hand van richtvragen worden studenten uitgenodigd tot reflectie over de bijdrage van de auteur tot het debat over de verhouding islam-christendom of de verhouding islam-Westen.

Een **begeleidingssessie** is een werkvorm waarin wordt gefocust op de vragen die de studenten zelf bij het studiemateriaal hebben. Van studenten wordt dus verwacht dat zij de sessies grondig voorbereiden. In het *Werkcollege India* krijgt elke student de verantwoordelijkheid om één (deel van een) dag of één fenomeen waarmee de groep tijdens de studiereis geconfronteerd zal worden inhoudelijk voor te bereiden. De studenten volgen colleges en lezingen, bezoeken religieuze gemeenschappen en schrijven een tekst van 12 pagina's op basis van wetenschappelijke bronnen, die ze ook mondeling presenteren. Deze teksten worden samengevoegd tot een originele reisgids voor de studiereis. Tijdens de studiereis (**excursie**) fungeren de studenten als referentiefiguur voor het punt dat ze in deze paper behandelden. Via lezingen, bezoeken, participatie aan rituelen en persoonlijk contact verwerven ze inzicht in de religieuze tradities van India (de eigen tradities, nieuwe religieuze bewegingen, christendom, islam). Studenten werken ook mee aan de blog die van dit project wordt gemaakt (www.indiablog.be). Elke student krijgt de verantwoordelijkheid om het verslag van een of twee dagen uit te schrijven en door te sturen. Na de studiereis schrijven de studenten onder leiding van een lid van het ZAP of een postdoc een reflectiepaper, waarin ze dieper ingaan op een bepaald facet van hun India-ervaring (een religieus fenomeen dat aan bod kwam tijdens een lezing of bezoek) en dit confronteren met de beschikbare wetenschappelijke literatuur. Door de rijke variatie aan werkvormen realiseren het *Werkcollege India* en de *Studiereis India* alle leerresultaten.

De werkvorm **begeleidingssessies** wordt in de masteropleiding WIDR ook gehanteerd in opleidingsonderdelen met een sterk methodologische inslag. In het *Werkcollege wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en religiestudie* leren studenten een beperkt kwalitatief onderzoek (semi-

gestructureerde *face-to-face*-interviews) uit te voeren, gebruik makend van de *Grounded Theory*-methodologie en interviewmethode. Na enkele inleidende sessies waarin ze vertrouwd worden gemaakt met de methodologie, nemen de studenten zelf een semi-gestructureerd *face-to-face*-interview af met een respondent. Per sessie presenteert één student zijn/haar bevindingen door middel van een powerpointpresentatie. In het opleidingsonderdeel *Methodology of Empirical Research in Religious Studies* worden studenten ingeleid in kwalitatieve en kwantitatieve methoden van empirisch onderzoek. Na een methodologische inleiding werken studenten samen in groepen om de aangeleerde methodes toe te passen op data. Deze begeleidingssessies bereiden studenten voor op zelfstandig onderzoek op het domein van de religiestudie (cf. **leerresultaat 8**). Nauw aansluitend bij de doelstellingen van deze begeleidingssessies zijn de **seminaries** (*Seminarie religie en cultuur*, *Seminarie christendom en islam*) waarin de presentatie van en discussie over kleinschalige onderzoeksopdrachten centraal staat. Tenslotte wordt in sommige opleidingsonderdelen gekozen voor de werkvorm **probleemgestuurd en projectmatig werk** om onderzoeksgerichte vaardigheden aan te leren. In het opleidingsonderdeel *Ethnographic Fieldwork: Analysis and Communication* bijvoorbeeld voeren de studenten een etnografisch onderzoeksproject uit (uitwerken van een onderzoeksvraag, verzamelen en analyseren van data, uitwerken en voorstellen van het eindproduct). Tevens houden ze een logboek bij waarin ze reflecteren op de kwaliteit van het onderzoeksproces.

Tenslotte is de **masterproef** van cruciaal belang voor de realisatie van de leerresultaten. Zoals reeds aangegeven kunnen studenten kiezen tussen het maken van een **eindverhandeling** of het doen van een **stage/veldwerk met onderzoeksrapport**.

In zijn/haar **eindverhandeling** behandelt de student(e) een **origineel onderzoeksontwerp** met betrekking tot wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en/of religiestudie²⁵. De studie beantwoordt aan de vereisten van **wetenschappelijk onderzoek** en is gebaseerd op een **zelfstandige verwerking** van primaire bronnen, studies en vakliteratuur in verband met het behandelde onderwerp en eventueel eigen empirisch onderzoek. In het hele proces wordt de student(e) **begeleid** door een promotor en eventueel een copromotor indien het onderwerp van de verhandeling twee vakgebieden bestrijkt. De eindverhandeling telt 50 bladzijden (25.000 woorden).

Studenten die kiezen voor een **stage** zijn, in binnen- of buitenland, werkzaam in een organisatie die actief is op het terrein van de interreligieuze dialoog of de geloofscommunicatie in een interculturele context. De stage (250 uur ter plaatse, werk thuis niet inbegrepen) wordt **begeleid** door een ZAP-verantwoordelijke, een praktijklector en een (lokale) stagementor. Studenten die

²⁵ De lijst met onderwerpen kan geraadpleegd worden op <http://theo.kuleuven.be/page/thesissen/>. Studenten kunnen ook zelf een onderwerp voorstellen. De onderwerpen die studenten gekozen hebben, worden eerst voor bespreking aan de stuurgroep WIDR, en, indien van toepassing, een onderzoekseenheid voorgelegd en vervolgens door de onderwijscommissie vastgelegd.

kiezen voor **veldwerk** bestuderen, in binnen- of buitenland en vanuit een godsdienstwetenschappelijk perspectief, via onder meer participerende observaties en interviews, een hedendaags religieus fenomeen. Het veldwerk (250 uur, inclusief het uitschrijven van eventuele interviews) wordt **begeleid** door een ZAP-verantwoordelijke, de praktijklector en waar mogelijk en zinvol een (lokale) veldwerk-mentor.

De stage/het veldwerk²⁶ omvat in principe één week introductie- of kennismakingsstage of introducerend veldwerk; één dag per week gedurende het eerste semester een sector of activiteit bijhouden en een volledige stage/veldwerk, d.i. drie aaneensluitende dagen per week in het tweede semester tot Pasen. Men kan ook opteren voor een aaneensluitend binnenlands of buitenlandse stage/veldwerk. De **supervisie** loopt over de hele periode van de stage/het veldwerk.

Naast het eigenlijke stage lopen of veldwerk doen kunnen meerdere **leeractiviteiten** onderscheiden worden. Ten eerste legt de student(e) een logboek aan. Daarin worden voor elke stage/veldwerkdag de tijdsbesteding, de observaties en de verworven inzichten nauwgezet genoteerd. Tijdens elke langere aaneensluitende periode van stage/veldwerk wordt wekelijks via mail en aan de hand van het logboek kort verslag uitgebracht bij de praktijklector. Ter voorbereiding en afronding van elke langere aaneensluitende periode van stage/veldwerk wordt een afspraak gemaakt met de praktijklector.

Ten tweede wordt van de student(e) verwacht dat hij/zij de einddoelen, vastgelegd bij de start van de stage/het veldwerk, ook effectief bereikt. Tastbare resultaten (bv. brochures, affiches, powerpoint-presentaties) worden in een **portfolio** opgenomen. In het geval van een veldwerk staat het **eindproduct** gelijk aan een gedetailleerd document (10-12 blz.) waarin de methodologische aspecten van het veldwerkonderzoek gestructureerd worden beschreven.

Ten derde wordt aan het eind van de stage/het veldwerk door de student(e) ook een **zelfevaluatie-rapport** (stage: 7-10 blz.; veldwerk: 3-5 blz.) opgesteld waarin hij/zij reflecteert over het eigen professionele of onderzoeksmatige functioneren. Dit zelfevaluatie-rapport wordt uitgebreid besproken tijdens een niet-gekwoteerd eindevaluatiegesprek met de praktijklector. De praktijklector brengt hiervan verslag uit tijdens de vergadering van de stuurgroep WIDR.

Aan de stage/veldwerk is tenslotte ook het schrijven van een **onderzoeksrapport** verbonden. Dit is in het Nederlands, Engels, Frans of Duits geschreven en zet, uitgaande van een concrete

²⁶ In eerste instantie voert de student(e) één of meerdere verkennende gesprekken met de ZAP-mentor van de gekozen optie (Wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog, islam of religiestudie). Via deze gesprekken, waarin diverse mogelijkheden worden aangereikt en de student(e) ook eigen voorstellen kan doen, komt men, na verdere gesprekken met ook de praktijklector en eventueel ook andere ZAP-leden van de faculteit, tot een uiteindelijk voorstel. Deze stage/veldwerk-voorstellen worden aan de stuurgroep WIDR voorgelegd, waarna de onderwijscommissie ze vastlegt.

probleemstelling of onderzoeksvraag, in een afgerond geheel van 15-20 bladzijden (7500-10000 woorden) één of meerdere aspecten of resultaten van de stage/veldwerk op een methodische wijze uiteen, in dialoog met de heersende wetenschappelijke inzichten.

2.1.7.4. Studeerbaarheid en doorstroomrendement

2.1.7.4.1. Instroomprofiel

De masteropleiding WIDR richt zich in het bijzonder tot twee doelgroepen. Enerzijds **studenten** met een academische bachelor of master die een bijzondere interesse in wereldreligies en interreligieuze dialoog hebben en/of zich willen voorbereiden om te werken in een multiculturele en multireligieuze context. De opleiding spreekt vooral studenten aan met een menswetenschappelijke vooropleiding (letteren, sociale wetenschappen, psychologische en pedagogische wetenschappen en wijsbegeerte). Anderzijds richt de opleiding zich ook nadrukkelijk tot **mensen die reeds in het werkveld staan** en daarbij geconfronteerd worden met aspecten als multiculturaliteit, interreligieuze dialoog en samenlevingsopbouw. Bijgevolg worden er bijzondere inspanningen gedaan om trajecten voor werkende studenten uit te werken (mogelijkheid programma over maximaal vier academiejaren te spreiden, beschikbaarheid van zelfstudiepakketten voor de meeste opleidingsonderdelen, examenspreiding). Studenten die instromen in de masteropleiding WIDR brengen dus een eigen **academische** en/of **professionele expertise** binnen waarop voortgebouwd wordt in de hele opleiding, en in het bijzonder bij de masterproef.

Sinds de inrichting van de masteropleiding WIDR in het academiejaar 2007-2008 schommelt het totaal aantal inschrijvingen rond de 30. Het aantal trajectstarters varieert tussen 11 (2010) en 25 (2011). Daarbij dient te worden opgemerkt dat, met uitzondering van het aanvangsjaar, minimaal drie vierde van de studenten een deeltijds traject volgt.

2.1.7.4.2. Studeerbaarheid

De studeerbaarheid van de opleiding wordt in eerste instantie bewaakt door de eigen POC van de masteropleiding WIDR (sub-POC WIDR). Deze sub-POC waakt er onder meer over dat de opleidingsonderdelen van de masteropleiding WIDR die worden gedoceerd aan andere faculteiten haalbaar zijn voor studenten zonder specifieke vooropleiding. Tevens wordt er overleg gepleegd over de haalbaarheid van voorgestelde onderzoeksproject (eindverhandeling) en projectvoorstellen voor stage en veldwerk. Om de studeerbaarheid van de opleiding te verhogen besliste de sub-POC WIDR bijvoorbeeld om het aantal stage-uren terug te brengen van 300 naar 250 uren.

Naast de sub-POC WIDR heeft de eigen studietrajectbegeleider een belangrijke rol in het bewaken van de studeerbaarheid. Elke nieuwe student wordt uitgenodigd voor een intakegesprek, waarbij een studietraject op maat wordt opgesteld. Hierbij wordt gepoogd de reeds verworven kennis, inzichten en vaardigheden te valoriseren, in het bijzonder bij de keuze van de masterproef (eindverhandeling/stage/veldwerk). In overleg met de studietrajectbegeleider kan de student(e) beslissen of hij/zij het zwaartepunt van de stage of het veldwerk in het eerste dan wel in het tweede semester legt. Indien de opleiding over twee academiejaren wordt gespreid, wordt geadviseerd om in het eerste jaar de (inleidende) opleidingsonderdelen uit de *truncus communis* op te nemen.

De KONDOR-bevraging toont aan dat de studenten de studiebelasting correct vinden. De stelling “de reële studiebelasting van de opleidingsonderdelen komt meestal goed overeen met de toegevoegde studiepunten” scoort 4,50/6. Het studierendement over de laatste vijf academiejaren bedraagt gemiddeld 66,52%.

2.2. PERSONEEL

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen drie personeelscategorieën die een eigen bijdrage leveren aan het onderwijs: het zelfstandig academisch personeel (ZAP), het assiterend en bijzonder academisch personeel (AAP/BAP) en het administratief en technisch personeel (ATP). Dit **personeelsbestand van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen** verzorgt samen de verschillende Nederlandstalige en Engelstalige opleidingen. Daarom wordt de bespreking van het facultaire personeelsbestand niet uitgesplitst naar de verschillende opleidingen. Bij de bespreking van het **zelfstandig academisch personeel dat van buiten de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen** voor onderwijs wordt aangetrokken voor onderwijs, wordt wel kort gedifferentieerd naar de opleidingen.

2.2.1. ZELFSTANDIG ACADEMISCH PERSONEEL

2.2.1.1. Kwaliteit

Wanneer een specifieke onderwijs- en onderzoeksopdracht voor zelfstandig academisch personeel dient te worden ingevuld, wordt een **profielvacature** opgesteld. Hierbij worden zowel het faculteitsbestuur, de beoordelingscommissie, de onderzoekseenheden en de permanente onderwijscommissies actief betrokken. In de profielvacature worden de opdrachten van het te benoemen ZAP-lid op het vlak van onderzoek, onderwijs en dienstverlening beschreven. Wat betreft onderwijs wordt van de kandidaat verwacht **kwalitatief hoogstaand onderwijs** in het Neder-

lands en het Engels²⁷ te verzorgen in het betreffende wetenschapsdomein, zich expliciet te engageren voor de kwaliteit van de opleiding als geheel, masterproeven te begeleiden en een actieve rol als promotor van doctoraatstudenten op te nemen. Tevens wordt bij deze opdrachtschrijving vermeld dat het toekomstige ZAP-lid zijn onderwijs dient te ontwikkelen overeenkomstig met de visie van de KU Leuven op **activerend en onderzoeksgebaseerd onderwijs** en gebruik dient te maken van de mogelijkheden voor **onderwijskundige professionalisering** die de Faculteit en de Universiteit aanbieden. In de profielomschrijving wordt vermeld dat de kandidaat over “**aantoonbare kwaliteiten voor het academisch onderwijs**” dient te beschikken. Bij de motivatiebrief dient de kandidaat naast een *research statement*, ook een **teaching statement** toe te voegen waarin hij/zij zijn/haar visie op academisch onderwijs toelicht. De vacatures worden nationaal en internationaal openbaar gemaakt.

De **benoeming en aanstelling in het voltijds zelfstandig academisch personeel** gebeurt op advies van de facultaire **beoordelingscommissie**. Deze commissie bestaat uit minimum drie leden (gewoon hoogleraren). Voor elk onderzoek van de kandidaatstelling voor een (eerste) benoeming of aanstelling in het voltijds zelfstandig academisch personeel worden aan de beoordelingscommissie minstens twee externe leden toegevoegd. De door de beoordelingscommissie voor een profielvacature geselecteerde kandidaten worden naar de Faculteit uitgenodigd voor een interview met de leden van de beoordelingscommissie en voor een **proefles**, waarvan de modaliteiten bepaald worden door de beoordelingscommissie en waarop ook de leden van het Faculteitsbestuur en alle andere gewoon hoogleraren uitgenodigd worden. Bij een benoeming of aanstelling in een van de graden van het ZAP wordt rekening gehouden met de bekwaamheid en verdiensten van de kandidaat inzake wetenschappelijk onderzoek, academisch onderwijs en eventueel wetenschappelijke dienstverlening. Voor jonge docenten start de loopbaan in principe via *tenure track*: na een proefperiode van vijf jaar als docent volgt, mits positieve evaluatie, automatisch een vaste benoeming in de graad van hoofddocent. Bij de beoordeling van *tenure tracks* worden op vlak van onderwijs de volgende drie minimumcriteria gehanteerd: (1) een doceervorming gekregen hebben voor of na de aanwerving als ZAP, (2) geen negatieve onderwijs-evaluatie gekregen hebben, tenzij het probleem inmiddels geremedieerd is, en (3) de onderwijsopdracht (college en evaluaties) vervuld hebben volgens de afspraken in de POC (aanwezigheid, syllabi, globaal concept).

De **criteria voor bevordering** naar een hogere graad zijn dezelfde als die voor een benoeming of aanstelling in die graad. Er wordt rekening gehouden met de bekwaamheid en verdiensten van de kandidaat inzake wetenschappelijk onderzoek, academisch onderwijs en eventueel wetenschappelijke dienstverlening. Om tot de onderscheiden graden van het ZAP te kunnen worden bevorderd, moet de betrokkene ten minste, voor hoofddocent, bewezen hebben dat hij of zij de-

²⁷ Indien de benoemde geen Nederlandstalige is, wordt van hem of haar verwacht binnen de drie jaar in staat te zijn in het Nederlands te onderwijzen.

gelijk wetenschappelijk onderzoek en onderwijs verricht en verstrekt; voor hoogleraar: zich hebben ontwikkeld tot een meer dan gemiddeld creatief en productief onderzoeker en tot een lesgever met didactische kwaliteiten en met een brede onderwijservaring; voor gewoon hoogleraar en buitengewoon hoogleraar: zich hebben ontwikkeld tot een uitstekend onderzoeker die ruime erkenning geniet in het vakgebied en tot een lesgever met didactische kwaliteiten en met een brede onderwijservaring, alsmede over leidinggevende kwaliteiten beschikken.

In hun aanvraagdossier tot bevordering voegen ZAP-leden een sectie toe waarin zij hun inzet voor hun onderwijsopdracht toelichten en evalueren²⁸. Tevens worden de resultaten van de online onderwijsevaluatie (studentenbevragingen) automatisch in het dossier opgenomen. Dit dossier wordt rechtstreeks geëvalueerd door de beoordelingscommissie. Momenteel wordt op universitair niveau nagedacht over de invoering van het **onderwijsportfolio**.

Zoals reeds aangehaald is het onderwijs aan de Faculteit sterk onderzoeksgebaseerd en -georiënteerd. Hoewel dit geldt voor alle opleidingen, is **de relatie tussen onderwijs en onderzoek** bijzonder sterk in de initiële en advanced masteropleidingen: in de colleges, seminars en onderzoekscolleges worden studenten vertrouwd gemaakt met de onderzoekszwaartepunten van de Faculteit en verwerven ze onderzoeksvaardigheden die hen voorbereiden tot zelfstandig onderzoek. Alle docenten behoren voor hun onderzoek tot een van de **vijf onderzoekseenheden**: (1) Bijbelwetenschappen, (2) Systematische theologie, (3) Theologische ethiek, (4) Geschiedenis van kerk en theologie en (5) Pastoraaltheologie. In de regel zijn aan alle onderzoekseenheden (minstens) vier ZAP-leden verbonden. Uit de facultaire onderzoekspagina's²⁹ en het in de herfst van 2012 verschenen zelfevaluatie-rapport onderzoek blijkt de **grote diversiteit aan vakinhoudelijke deskundigheid** van de leden van deze onderzoekseenheden. Binnen de onderzoekseenheid wordt het onderzoek georganiseerd in het kader van onderzoekscentra en onderzoeksgroepen, die geleid worden door ZAP-leden en waarvan ook predoctorale en postdoctorale onderzoekers deel uitmaken. De onderzoeksvelden van de docenten lopen parallel met hun onderwijsactiviteiten. Voor de concrete **vertaling van de onderzoeksspecialisaties naar het onderwijs** in de bachelor- en masteropleidingen van de Faculteit verwijzen we terug naar de bespreking van de programma's (zie in het bijzonder de inleidingen van 2.1.1.1 en 2.1.3.1).

Het onderzoek in de **onderzoekseenheid Bijbelwetenschappen** concentreert zich met betrekking tot de Hebreeuwse Bijbel/Oude Testament op Septuaginta-studie (Lemmelyn, *Centre for Septuagint and Textual Criticism*), de studie van de Dode Zeerollen (Tigchelaar) en de lingu-

²⁸ Deze zelfevaluatie van het onderwijs gebeurt aan de hand van volgende criteria: vakkenkennis; aansluiting op de onderwijsvisie van de KU Leuven en de opleiding; verstrekken van onderwijs (o.a. stimuleren van studenten, opvolgen kwaliteit van de evaluatie); management van onderwijs (o.a. samenwerking met didactisch team); begeleiding van studenten; professionele ontwikkeling (o.a. deelname aan vormingsinitiatieven, betrokkenheid bij onderwijsgerichte projecten); onderwijsontwikkeling (medewerking aan initiatieven die betrekking hebben op het onderwijs van de opleiding).

²⁹ <http://theo.kuleuven.be/eng/research>.

istiek van het Hebreeuws (semantiek en syntaxis) (Van Hecke). Het nieuwtestamentisch onderzoek is in het bijzonder gericht op de historisch-, bron- en tekst-kritische studie van de Evangelies (Verheyden, Van Belle, *Louvain Centre for the Study of the Gospels*) en hermeneutisch-theologische studies van de Paulinische en Johanneïsche corpora (Bieringer, onderzoeksgroep *Exegesis, Hermeneutics, and Theology of the Corpus Paulinum and Corpus Johanneum*).

Het wetenschappelijke onderzoek in de **onderzoekseenheid Systematische theologie** situeert zich op het domein van de contextuele theologie (Haers, *Centre for Liberation Theologies*), ecclesiologie en oecumenische theologie (De Mey, *Centre for Ecumenical Research*), de fundamentele theologie (Boeve, onderzoeksgroep *Theology in a Postmodern Context*) en de interreligieuze dialoog (Merrigan, onderzoeksgroep *Christian Self-Understanding and Interreligious Dialogue*).

De onderzoekszwaartepunten van de **onderzoekseenheid Theologische ethiek** zijn, in het domein van de fundamentele theologische ethiek, onder meer de studie van de Leuvense personalistische traditie (De Tavernier) en de theologische antropologie (De Maeseneer). In het domein van de toegepaste ethiek ligt de onderzoeksfocus op seksuele, huwelijks- en gezinsethiek (Knieps), biomedische ethiek (Broeckaert, *Centre for Biomedical Ethics and Law*), comparatieve ethiek (Broeckaert), sociale ethiek (J. Verstraeten, *Centre for Catholic Social Thought*), ecologische ethiek (De Tavernier, *Centre for Science, Technology and Ethics*) en vredesethiek (Verstraeten, *Centre for Peace Ethics*).

Het onderzoek in de **onderzoekseenheid Geschiedenis van kerk en theologie** bestrijkt alle tijdvakken uit de geschiedenis van de kerk en de theologie. Het onderzoek van de christelijke *Oudheid* is gericht op Latijnse, Griekse en Oosterse patrologie (Lamberigts, Leemans, Teule). In de studie van de *Middeleeuwen* is het onderzoek gericht op de geestelijke traditie van de Lage Landen (Faesen, *Institute for the Study of Spirituality*). In de geschiedenis van de *Nieuwe Tijd* wordt bijzondere aandacht besteed aan de zestiende-eeuwse hervormingen en vooral de plaats van de Bijbel daarin (François), het augustinisme/jansenisme (Lamberigts, *Centre for the Study of Augustine, Augustinianism and Jansenism*). Voor de geschiedenis van de *Nieuwste Tijd* staat de ontwikkeling van de theologische faculteit te Leuven centraal (Kenis, *Centre for the History of the Faculty of Theology at Louvain*) alsook de geschiedenis van het Tweede Vaticaans Concilie (Lamberigts, *Centre for the Study of the Second Vatican Council*). De missiegeschiedenis wordt bestudeerd over de tijdvakken heen (Vanysacker).

Het onderzoek van de **onderzoekseenheid Pastoraaltheologie** is gericht op de domeinen van *kerygma*, *leiturgia* en *diakonia*. Het onderzoek in het domein van *kerygma* betreft onder meer religieuze opvoeding en communicatie (Pollefeyt, *Centre for Academic Teacher Training*); in het domein van *leiturgia* is het onderzoek toegespitst op liturgie en sacramententheologie (Geldhof, Steen, *Liturgical Institute*); het onderzoek in het domein van de *diakonia* concentreert

zich op pastorale zorg en christelijk sociaal engagement (Dillen, Broesterhuizen, Liégeois, *Academic Centre for Practical Theology*).

Daarnaast is er ook **interdisciplinair onderzoek** in gezamenlijke onderzoeksprojecten met leden van verschillende onderzoekseenheden, onder meer het onderzoek naar joods-christelijke dialoog (Bieringer, Pollefeyt), naar moeilijkheden inzake bijbelinterpretatie in de joods-christelijke en oecumenische dialogen (Bieringer, Pollefeyt, De Mey), naar theologische antropologie (Boeve, De Maeseneer, onderzoeksgroep *Anthropos*), praktische ecclesiologie (De Mey, Knieps, Steen) en de normativiteit van de geschiedenis (Boeve, Merrigan, Lamberigts, GOA-project).

Eigen aan de meer recente beleidsoptie van de Faculteit om volop in te zetten op de inclusieve benadering van de relatie tussen theologie en religiewetenschappen, krijgt het profiel van de onderzoekseenheden naast een theologische ook een sterkere **religiewetenschappelijke invulling** en een interdisciplinair karakter. Hierbij wordt de constitutieve dimensie van historische, literaire, filosofische, empirische en comparatieve methodologieën binnen de hermeneutisch-theologische reflectie en de onvermijdelijke hermeneutische component van elk soort religiewetenschappelijke studie voor het voetlicht geplaatst. In reactie tegen een onheilzame opsplitsing tussen ‘confessionele’ theologie en ‘objectieve’ religiewetenschap engageert de Faculteit zich in het domein van de religiewetenschap, precies met het oog op het versterken van haar theologisch profiel. Om deze strategie te consolideren wordt er uitdrukkelijk naar gestreefd de religiewetenschappelijke expertise in elke onderzoekseenheid te bevorderen. Dit is uiteraard een zaak van elk ZAP-lid, maar uit zich ook meer specifiek in verschillende profielen. Zo is een docent van de onderzoekseenheid Bijbelwetenschappen (Verheyden) sterk betrokken in religiewetenschappelijke studies aan de Faculteit en promotor van religiewetenschappelijke studies ook aan andere universiteiten. De ZAP-staf van de onderzoekseenheid Theologische ethiek werd in 2011 uitgebreid met een specialist in comparatieve religie en ethiek (Broeckeaert). Recent werden profielvacatures uitgeschreven om de religiewetenschappelijke expertise in de onderzoekseenheden Systematische theologie en Pastoraaltheologie verder uit te bouwen. Tevens beoogt de Faculteit een structurele samenwerking tot stand te brengen tussen de faculteiten van de menswetenschappen met het oog op het samenbrengen van hun expertise in het domein van de religiewetenschap en het opstarten van interdisciplinaire onderzoeksprogramma's.

Uit de overzichten van het ingezette personeel per opleiding (zie bijlage 7.1.) blijkt dat de Faculteit veelvuldig beroep doet op experts uit andere faculteiten van de menswetenschappen om haar onderwijs te verzorgen.

In de **Nederlandstalige bacheloropleiding** wordt er onderwijs verzorgd door docenten uit de Faculteit Wijsbegeerte (11 docenten, 65 sp.), de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen (1 docent, 8 sp.), de Faculteit Sociale Wetenschappen (2 docenten, 8 sp.) en de Bijzon-

dere Faculteit Kerkelijk Recht (1 docent, 4 sp.). In de **Engelstalige bacheloropleiding** wordt er onderwijs verzorgd door docenten uit de Faculteit Wijsbegeerte (8 docenten, 40 sp.), de Bijzondere Faculteit Kerkelijk Recht (3 docenten, 16 sp.) en de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen (1 docent, 4 sp.).

Het onderwijs in de **Nederlandstalige initiële masteropleiding** wordt mee verzorgd door docenten uit de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen (2 docenten, 8 sp.), de Faculteit Letteren (2 docenten, 8 sp.), de Faculteit Wijsbegeerte (2 docenten, 4 sp.), de Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen (2 docenten, 4 sp.) en de Faculteit Geneeskunde (1 docent, 2 sp.). In de **Engelstalige initiële masteropleiding** wordt les gegeven door docenten uit de Faculteit Wijsbegeerte (3 docenten, 12 sp.), de Bijzondere Faculteit Kerkelijk Recht (2 docenten, 12 sp.), de Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen (1 docent, 8 sp.), de Faculteit Letteren (2 docenten, 4 sp.), de Faculteit Sociale Wetenschappen (1 docent, 4 sp.) en de Faculteit Geneeskunde (2 docenten, 2,66 sp.).

In de **Nederlandstalige advanced masteropleiding** zijn er opleidingsonderdelen die vallen onder de verantwoordelijkheid van docenten uit de Faculteit Psychologie en Pedagogische wetenschappen (9 docenten, 37 sp.), de Faculteit Geneeskunde (4 docenten, 14 sp.), de Faculteit Rechten (3 docenten, 16 sp.), de Faculteit Sociale Wetenschappen (2 docenten, 8 sp.), de Faculteit Letteren (2 docenten, 4 sp.), de Faculteit Wijsbegeerte (2 docenten, 4 sp.), de Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen (2 docenten, 4 sp.). In de **Engelstalige advanced masteropleiding** staan opleidingsonderdelen geprogrammeerd van docenten uit de Faculteit Wijsbegeerte (3 docenten, 12 sp.), de Bijzondere Faculteit Kerkelijk Recht (2 docenten, 12 sp.), de Faculteit Letteren (2 docenten, 4 sp.), de Faculteit Sociale Wetenschappen (1 docent, 4 sp.) en de Faculteit Geneeskunde (2 docenten, 2,66 sp.).

De **masteropleiding WIDR** doet een bijkomend beroep op docenten uit de Faculteit Sociale Wetenschappen (4 docenten, 24 sp.), de Faculteit Psychologie (2 docenten, 16 sp.), de Faculteit Letteren (1 docent, 4 sp.) en de Faculteit Wijsbegeerte (1 docent, 4 sp.).

De contacten met deze studenten verloopt via de POC's. De docenten van de andere faculteiten worden op geregelde tijdstippen uitgenodigd om hun opleidingsonderdelen te bespreken. Ze ontvangen ook de verslagen van de POC's. De vicedecanen van de verschillende betrokken faculteiten plegen overleg ter hoogte van de Onderwijsraad van de KU Leuven.

De **onderwijsdeskundigheid** van de docenten wordt opgevolgd door middel van de **docentenevaluatie** die zes jaar geleden werd ingevoerd. Alle 'vak-docentcombinaties' worden systematisch geëvalueerd door de studenten. Na afloop van een semester (met inbegrip van de examens) krijgen alle studenten de mogelijkheid hun oordeel uit te spreken over een aantal kernapecten van het lesgebeuren (doelstellingen, lesmateriaal, wijze van lesgeven, evaluatiecrite-

ria,...). De resultaten worden eerst aan de individuele lesgevers voorgelegd, zij nemen kennis van de cijfergegevens en kunnen hun persoonlijke commentaar toevoegen. De resultaten en de commentaren worden dan besproken in een POC-subcommissie.

Binnen de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen werd de facultaire Onderwijsceel als subcommissie aangesteld, bestaande uit de vicedecaan onderwijs (voorzitter), de twee programmadirecteurs en de secretarissen, de stafmedewerker onderwijs, de permanente ombuds, de ABAP-vertegenwoordiger en de studentenvertegenwoordigers. (Aangezien alle docenten lesgeven in opleidingen die onder verschillende POC's vallen is één commissie voor de hele Faculteit aangewezen.) De inbreng van studenten is cruciaal om de gegevens te kunnen contextualiseren en de concrete omstandigheden te kunnen plaatsen.

De commissie krijgt alle gegevens en bepaalt binnen de universitair en facultair vastgelegde randvoorwaarden de drempel vanaf wanneer resultaten als representatief worden beschouwd (aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen: vanaf 25%). De commissie zal docent per docent de cijfers bekijken en op grond van vooraf bepaalde criteria een oordeel uitspreken. De beoordelingscriteria zijn als volgt: bijzondere waardering (7/11 met 5 of meer of 9/11 met 4.5 of meer, en geen scores onder 3), waardering (geen score onder 3.5), waardering met aandachtspunten (een of meer scores minder dan 3.5) en bijsturing noodzakelijk (drie of meer scores lager dan 3).

Nadat de commissie alle resultaten heeft bekeken, worden de globale resultaten gerapporteerd aan de respectieve POC's, aan het Faculteitsbestuur en de Faculteitsraad. Elke individuele docent krijgt zijn/haar persoonlijke rapportering in zijn/haar eigen dossier terug. Uiteindelijk stromen de resultaten, met commentaren en oordeel van de commissie, door naar het individuele personeelsdossier en spelen ze een rol bij bevorderingsaanvragen. Wanneer er zich aandachtspunten stellen, wordt dit rechtstreeks opgenomen door de programmadirecteurs en wordt gezocht naar een actieve vorm van remediëring. Bij de volgende ronde van evaluaties wordt steeds expliciet nagegaan of de aandachtspunten zijn weggewerkt. Wanneer bijsturing noodzakelijk is, wordt steeds een gesprek met de vicedecaan onderwijs voorzien en wordt, in samenspraak met de POC, een remediëringstraject op papier gezet met duidelijke afspraken en strategieën om de gestelde problemen aan te pakken. De situaties waarin er zich een ernstig probleem voordoet, zijn echter zeer uitzonderlijk en steeds is de betrokken docent bereid om te remediëren en in te gaan op de suggesties ter verbetering.

Vergeleken met andere faculteiten is de responsgraad bij de studenten van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen vrij goed³⁰. In de opeenvolgende rondes zijn de resultaten voor de do-

³⁰ De responsgraden van de drie universiteitsbrede bevragsrondes voor de academiejaren 2006-2007; 2007-2008 en 2008-2009 schommelen tussen 45% en 65%, hoger dan het gemiddelde voor de KU Leuven

centen van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen telkens zeer goed tot uitstekend³¹. Uit analyses van de Directie Onderwijs en Leren (DOeL) blijkt dat het docentenkorps van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen hoog scoort vergeleken met andere faculteiten van de KU Leuven. Deze resultaten komen overeen met de appreciatie die studenten en alumni uitdrukken voor hun docenten in hearings en informele gesprekken met vicedecaan, programmadirecteurs en studietrajectbegeleiders.

Met betrekking tot de **onderwijskundige professionalisering** wordt specifieke vorming aangeboden door DOeL. Deze vormingsinitiatieven zijn in het bijzonder gericht op beginnende docenten. In de Academische Raad van juni 2009 werd bepaald dat het volgen van een onderwijsopleiding een van de criteria is voor een vaste benoeming voor docenten met een *tenure-track*-statuut. Het volgen van de opleiding ‘Lesgeven aan de KU Leuven’ is een optie voor deze docenten. Daarnaast staat deze opleiding ook open voor alle docenten die interesse hebben in het optimaliseren van hun onderwijs.

De opleiding ‘Lesgeven aan de KU Leuven’ kan modulair gevolgd worden, gespreid over twee jaar. Ze richt zich op de reflectie over de eigen onderwijspraktijk. In gesprek met collega’s en experts wordt die aanpak uitgediept met het oog op de optimalisering van het eigen onderwijs, in het bijzonder in de lijn van de onderwijsvisie van de KU Leuven. Bijzondere aandacht gaat ook naar de integratie van het eigen opleidingsonderdeel in het curriculum waarin het geprogrammeerd is. Er is elk jaar een gesprek tussen de vicedecaan onderwijs en de medewerkers van DOeL waarin de noden aan professionele vorming van docenten inzake onderwijs besproken worden en op basis daarvan acties worden ondernomen. In de afgelopen drie academiejaren hebben vier beginnende docenten de opleiding gevolgd. De Faculteit richt soms ook zelf vormingssessies in voor docenten, bv. met betrekking tot evaluatie of het gebruik van Toledo.

Meer dan twee derde van de docenten beschikt over een academisch pedagogisch bekwaamheidsbewijs. De **onderwijskundige expertise** van de Faculteit en haar staf blijkt bovendien uit de onderwijsprojecten waarvoor de Faculteit universitaire financiering wist te verkrijgen. Het betreft twee projecten ter optimalisering van specifieke opleidingsonderdelen, namelijk “De ontwikkeling van 10 geïntegreerde, variabele en interactieve onderwijs- en leermodules voor het

³¹ Van de docenten die opleidingsonderdelen hebben verzorgd die onder de verantwoordelijkheid van de *Nederlandstalige POC* vallen, behaalden voor het academiejaar 2010-2011 36 docenten ‘bijzondere waardering’, 4 ‘waardering’, 6 ‘(bijzondere) waardering met aandachtspunt(en)’ en 1 ‘bijsturing noodzakelijk’, en voor het academiejaar 2011-2012 17 docenten ‘bijzondere waardering’ en 7 ‘waardering met aandachtspunt(en)’. Van de docenten die opleidingsonderdelen hebben verzorgd die onder de verantwoordelijkheid van de *Internationale POC* vallen, behaalden voor het academiejaar 2010-2011 26 docenten ‘bijzondere waardering’, 7 ‘waardering’, 2 ‘(bijzondere) waardering met aandachtspunt(en)’ en 1 ‘bijsturing noodzakelijk’, en voor het academiejaar 2011-2012 24 docenten ‘bijzondere waardering’, 7 ‘waardering’, en 1 ‘waardering met aandachtspunt’. Van de docenten die opleidingsonderdelen hebben verzorgd die onder de verantwoordelijkheid van de *Onderwijsceel* vallen, behaalden voor het academiejaar 2010-2011 10 docenten ‘bijzondere waardering’ en 3 ‘waardering’, en voor het academiejaar 2011-2012 7 docenten ‘bijzondere waardering’ en 2 ‘waardering’.

universiteitsbrede opleidingsonderdeel ‘Religie, zingeving en levensbeschouwing’ (RZL)” (Geldhof, Dillen) en “Biblingual. Naar een optimalisering van de OPO’s Hebreeuws en Bijbelgrieks in de opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen” (Van Hecke, Bieringer, Vervenne, 2011-2013). Daarnaast is er natuurlijk de onderwijswebsite Thomas (www.godsdienstonderwijs.be) die ook effectief ingezet wordt in het facultair onderwijsgebeuren.

De grote inzet voor onderwijs (zowel in het Nederlands als in het Engels) binnen de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen en in andere faculteiten (RZL), in combinatie met het verrichten van internationaal gereputeerd onderzoek en van dienstverlening aan de Faculteit, de universiteit, de kerk en de samenleving maakt dat de **druk op individuele docenten** aanzienlijk is en alleen maar toeneemt. Een voortdurende reflectie op dit thema is en blijft noodzakelijk met het oog op het werkbaar maken van deze veeleisende combinatie. De Faculteit werkt onder meer aan het verder rationaliseren van het onderwijsaanbod, het oordeelkundig inzetten van postdocs en predocs (ook gemotiveerde en bekwame doctoraatsstudenten die niet behoren tot de ABAP-geleding), het creëren van onderzoekstijd (o.m. door het aanmoedigen van *sabbaticals*), administratieve vereenvoudiging en verdere integratie van ICT-tools in het onderwijs.

2.2.1.2. Omvang en samenstelling

Het zelfstandig academisch personeel van de Faculteit telt 31 leden en 26,4 fulltime equivalenten, een stijging van 3,05 VTE in vergelijking met de vorige visitatie. Iets meer dan 20% van de docenten (7 van de 31) is deeltijds verbonden aan de Faculteit. Vier docenten zijn tijdelijk aangeesteld. De aantallen zijn verdeeld over de verschillende graden: gewoon hoogleraar (12), buitengewoon hoogleraar (1), hoogleraar (6), hoofddocent (4) en docent (8). In de graad van gewoon hoogleraar, hoogleraar en docent is er telkens één onderzoeksprofessor (BOF-ZAP). Er zijn 3 docenten van de leeftijdscategorie 30-39j, 9 van de categorie 40-49j, 14 van de categorie 50-59j en 5 van de categorie 60-65j. De komende vijf jaar gaan er dus vijf docenten met emeritaat. Een grondige generatiewissel zal plaatsvinden tussen 2020 en 2024 wanneer 12 docenten met emeritaat zullen gaan. Momenteel is er een procedure lopende voor de aanwerving van een docent systematische theologie en religiestudie en zijn er profielvacatures voorzien voor een docent pastoraaltheologie en een docent islam.

De **vertegenwoordiging van vrouwen** in het ZAP-kader is een bijzonder punt van aandacht. Momenteel zijn er twee vrouwelijke professoren, met de graad van hoogleraar en hoofddocent³².

³² Vanaf 1 oktober 2013 treedt een derde vrouwelijk ZAP-lid in dienst. In 2012 heeft een vrouwelijk ZAP-Lid de Faculteit verlaten.

Op het niveau van het studentenpubliek³³ en de ABAP-geleding³⁴ is de verhouding man/vrouw nochtans vrij evenwichtig. Vooral de fase onmiddellijk na het doctoraat (postdoc) en de overgang naar ZAP moeten als kritisch punt worden beschouwd. In de facultaire Werkgroep Gelijke Kansen en Diversiteit wordt over deze problematiek zeer regelmatig gereflecteerd en advies uitgebracht bij de beleidsinstanties van de Faculteit. Op basis van dit advies werd bijvoorbeeld gewerkt aan het beter bekend maken – in het bijzonder bij vrouwelijke doctorandi – van het gezinsvriendelijke beleid van de Faculteit met betrekking tot moederschapsrust en ouderschapsverlof. In samenwerking met de Werkgroep Gelijke Kansen en Diversiteit moeten beleidsinstanties van de Faculteit de rekrutering en doorstroming van talentvolle vrouwelijke ZAP-leden blijven stimuleren en erover waken dat vrouwelijke doctores de weg naar postdoc-statuten vinden. Aan de benoemingscommissie wordt ook systematisch een vrouwelijke hoogleraar toegevoegd.

De Faculteit heeft bij open vacatures steeds **internationaal gerekruteerd**. Bijgevolg maakt een belangrijke aantal buitenlandse docenten deel uit van het ZAP-kader. Op dit moment is bijna een vijfde van de vaste staf van buitenlandse herkomst (5 van de 27): drie docenten hebben de Nederlandse en twee docenten hebben de Duitse nationaliteit.

Zoals reeds eerder toegelicht doet de Faculteit tevens een veelvuldig beroep op **docenten uit andere Faculteiten** om haar onderwijs gestalte te geven (zie 2.2.1.1. en bijlage 7.1.).

2.2.2. ASSISTEREND EN BIJZONDER ACADEMISCH PERSONEEL

Personeelsleden van de AAP/BAP geleding (ABAP) hebben een aanstelling voor bepaalde duur, en dit op predoctoraal of op postdoctoraal niveau. Het **assisterend academisch personeel** kent twee graden: assistent en doctor-assistent. Binnen de groep assistenten kan de Universiteit posities voorzien voor mensen die zich uitsluitend met onderwijstaken inlaten, de zgn. praktijkassistenten of praktijklectoren. Het **bijzonder academisch personeel** is in diverse formules verbonden aan de Faculteit: via een aanstelling bij het FWO, via een aanstelling op specifieke onderzoeksprojecten (FWO, Onderzoeksraad) of als bursalen (financiering met andere middelen). Tenslotte vallen onder het BAP ook nog een aantal gastprofessoren. Op dit moment telt de ABAP-geleding 86 koppen (69,1 VTE): 9 gastdocenten (0,9 VTE), 19 medewerkers met doctoraat (16,45 VTE) en 58 medewerkers zonder doctoraat (51,75 VTE).

De hoofdplicht van ABAP-leden is gelegen in onderzoek. Vele van deze medewerkers kunnen volgens de bepalingen van de fondsenverstrekker voor één vijfde van hun werktijd ingeschakeld worden voor onderzoeks- en onderwijsondersteuning en dienstverlening. **Postdocs** kunnen

³³ Zie bijlage 12.2.

³⁴ Op 86 leden (exclusief vrijwillig wetenschappelijk medewerkers) zijn er 32 vrouwen of ongeveer 37%.

door het Faculteitsbestuur, in nauw overleg met de onderzoekseenheden, een onderwijstaak toegewezen worden via een officiële **plaatsvervanging**. Zij krijgen dan de volledige verantwoordelijkheid voor het betreffende opleidingsonderdeel (formuleren van doelstellingen, vastleggen van cursusmateriaal, werkvorm en modaliteiten van evaluatie, enz.). **Predocs** – maar ook postdocs – kunnen door individuele titularissen, onderzoekseenheden of de Faculteit verzocht worden om onderwijstaken te vervullen of te ondersteunen, die onder de eindverantwoordelijkheid van een ZAP-lid vallen. Het betreft taken als het samenstellen van een reader, praktisch ondersteunen van een hoorcollege, verzorgen van communicatie met studenten, vervangen van de vaktitularis bij diens afwezigheid in een college of seminarie, verzorgen van werkcolleges, begeleiden van individuele studenten, assisteren bij de begeleiding van scripties en verhandelingen, fungeren als studietrajectbegeleider of examenombuds, promotie verzorgen van de onderwijsprogramma's op facultaire of algemene infodagen, enz. Via een online dienstverleningsformulier kunnen leden van de ABAP-geleding hun voorkeur voor bepaalde (onderwijs)taken te kennen geven. Op het einde van het academiejaar rapporteren ze over deze taken in een activiteitenverslag, dat gekoppeld is aan een functioneringsgesprek met de coördinator van de onderzoekseenheid, waarvan eveneens een verslag wordt opgesteld voor het Faculteitsbestuur. Op deze wijze wordt het takenpakket van ABAP-leden geëvalueerd en eventueel gewijzigd.

Momenteel is er aan de Faculteit nog geen eigen model van **onderwijskundige opleiding voor ABAP-leden**, een 'assistentenopleiding' in voege. In de afgelopen jaren werden wel vormingssessies rond bepaalde onderwijsthema's georganiseerd in samenwerking met DUO³⁵. Bovendien hebben doctoraatsstudenten steeds de mogelijkheid een om een deel van de specifieke lerarenopleiding Godsdienst op te nemen in de doctoraatsopleiding. Momenteel wordt er gewerkt aan een vast vormingsaanbod in het kader van een beslissing van het Faculteitsbestuur om aan elke doctorandus (zowel doctorandi met een AAP/BAP statuut als doctorandi zonder dienstverleningsopdracht) de mogelijkheid te bieden om onderwijservaring op te doen. Hieromtrent zal een onderwijsproject worden aangevraagd.

2.2.3. ADMINISTRATIEF EN TECHNISCH PERSONEEL

Het ATP-kader van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen telt 30 koppen (23,25 VTE), waarvan 3,2 VTE uitsluitend wordt ingezet voor onderwijsondersteuning. Concreet betekent dit dat de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen kan beschikken over een stafmedewerker

³⁵ Onder meer over de volgende thema's: evalueren van en feedback geven op een paper en essayvragen; studenten activeren; goed onderwijs; scoren van antwoorden op open vragen; antwoorden met een vraag, het teaching portfolio; examens verbeteren; begeleiden van een masterproef, peer-assessment; evalueren van schriftelijk werk; oefeningen of practica geven aan grote groepen en/of aula's; evaluatie van groepswork; begeleiden tijdens contactmomenten.

onderwijs, die de onderwijsprocessen opvolgt en een belangrijk deel van zijn tijd besteedt aan beleidsvoorbereiding en -ondersteuning. Daarnaast is er een voltijds en een halftijds personeelslid voor de studenten- en examenadministratie en een deeltijds personeelslid voor de administratie met betrekking tot *admissions*, studiebeurzen en affiliatiecontracten. Tenslotte zijn er drie medewerkers waarvan een kleiner deel van het takenpakket bestaat uit onderwijsondersteuning, namelijk op het vlak van ICT en het invoeren van programmawijzigingen. Door externe en interne regelgeving (diplomaruimte, flexibilisering, studietrajectbegeleiding, informatisering van studentenadministratie, studieprogramma's en examens, toelatingsbeleid) is de taakstelling vergroot en complexer geworden. Inmiddels dienen personeelsleden in de onderwijs- en studentendiensten ook een accreditatie te behalen, wat moet garant staan voor een voldoende opvolging inzake kwaliteit.

2.3. STUDIEBEGELEIDING

2.3.1. REKRUTERING EN INSTROOMBEGELEIDING

2.3.1.1. Informatie aan kandidaat-studenten

De informatieverstrekking aan kandidaat-studenten wordt gecoördineerd door de Onderwijscel en de onderwijscommissies, bijgestaan door de onderwijsadministratie en de administratie internationalisering. Er wordt een beroep gedaan op een brede waaier aan media.

De **homepage** van de Faculteit (<http://theo.kuleuven.be>) met de centraal geplaatste carrousel is in het bijzonder gericht op kandidaat-studenten. Een zeer recente **promotiefilm** Godsdienstwetenschappen studeren (*The Sky Ain't the Limit. Godsdienstwetenschappen studeren aan de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen*), die op YouTube werd geplaatst, kan hier rechtstreeks worden aangeklikt. Nadat dit filmpje is afgespeeld kan men doorklikken naar vijf andere promotiefilmpjes, waarin studenten bijvoorbeeld op een meer omstandige wijze toelichten waarom ze voor de opleiding theologie en religiestudie gekozen hebben. Deze promotiefilmpjes worden gedeeld via de Facebook-pagina van de Faculteit en van de godsdienstdidactische website Thomas. Tevens worden alle personeelsleden aangemoedigd om deze filmpjes te delen via sociale media (Facebook of Twitter). Via de *Thomas Nieuwsbrief* (15.000 mailadressen) werd de promotiefilm ook naar leerkrachten secundair onderwijs gestuurd met de vraag om deze video breder bekend te maken bij leerlingen uit de derde graad die voor een studiekeuze hoger onderwijs staan. Ter ondersteuning van leerkrachten godsdienst werd een speciaal dossier, onder de titel 'Wat is theologie studeren en wat is het profiel van de godsdienstleerkracht?' ontwikkeld en op de Thomas-website geplaatst. Nog op deze website is een studiewijzer opgenomen om studenten te oriënteren naar het beroep van godsdienstleerkracht. Bijgevolg vervult de **Thomas-**

website (5.000 unieke bezoeken per dag) een belangrijke brugfunctie tussen abiturienten en de studie in de theologie en religiewetenschappen. Tenslotte werd op de facultaire website een **speciale webpagina voor toekomstige studenten** aangemaakt: zij vinden hier informatie over de opleidingen, de flexibele trajecten, de beroepsuitwegen, het studentenleven, de Maurits Sabbibliotheek... Ook een 'praktische gids voor de Nederlandse student' kan hier worden geraadpleegd.

In samenwerking met de Dienst Communicatie maakt de Faculteit een aantal **gedrukte publicaties** om de opleidingen voor de stellen. Voor het Nederlandstalige doelpubliek zijn er zeven brochures voorhanden, afgestemd op specifieke groepen³⁶. Voor de geïnteresseerden in de internationale programma's zijn drie brochures beschikbaar³⁷. In deze brochures wordt een beeld geschetst van het profiel van kandidaat-studenten (begintermen), de opbouw van het programma, de doorstroom- en uitstroommogelijkheden en de studiebegeleiding. Deze publicaties worden samen met ander promotiemateriaal jaarlijks opgestuurd naar 3000 adressen (beziningscentra, bibliotheken, culturele centra, Vlaamse secundaire scholen,...).

Om kandidaat-studenten in het buitenland te bereiken worden in de facultaire begroting ook middelen voorzien om te **adverteren**. Recent werden advertenties geplaatst in *The Tablet* en *America*.

Een tweede kanaal om kandidaat-studenten te bereiken is het organiseren van of deelnemen aan **infodagen**. In het voorjaar (maart) organiseert de Faculteit in samenwerking met de Dienst Communicatie van de KU Leuven een **facultaire infodag** voor generatiestudenten en zij-instromers. Na een verwelkoming door de vicedecaan onderwijs schetst de programmadirecteur de structuur van de opleidingen en de voornaamste troeven van de Faculteit. Vervolgens krijgen de kandidaat-studenten in aparte sessies³⁸ specifieke informatie (o.m. over de samenstelling van het programma, het verloop van het academiejaar en de studiebegeleiding) door de studietrajectbegeleiders en de secretaris van de POC. Tijdens deze kleinschalige sessies wordt ruimte gelaten voor rechtstreekse contacten met kandidaat-studenten. Vertegenwoordigers van de studentenkring verzorgen een informatiestand met o.m. cursusmateriaal. De infodag wordt afgesloten met een receptie waarop kandidaat-studenten en hun ouders op informele wijze kennis kunnen maken met professoren, studietrajectbegeleiders en studenten. De infodag wordt geadverteerd in

³⁶ 'Godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen' (basisbrochure), 'Verkort bachelorprogramma. Certificaat voor het godsdienstonderwijs', 'Master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen', 'Master in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen', 'Master in de Wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie', 'Theologie en religiewetenschappen studeren in Leuven. Een praktische gids voor de Nederlandse student' en 'Godsdienst geven in de derde graad van het secundair onderwijs' (brochure gericht op studenten met een diploma 'Bachelor in het onderwijs: secundair onderwijs' met godsdienst als één van de keuzevakken).

³⁷ 'Abridged Bachelor of Theology and Religious Studies', 'Master in Theology and Religious Studies' en 'Master in Advanced Studies in Theology and Religion'.

³⁸ Er zijn aparte sessies voor generatiestudenten, zij-instromers en kandidaat-studenten voor de masteropleiding WIDR.

Kerk en Leven en *Metro*. De Faculteit organiseert in augustus nog een speciale infodag voor werkstudenten.

De Faculteit is steeds vertegenwoordigd op **info beurzen**. De KU Leuven organiseert een **Bachelorbeurs** in mei en september, waarop alle bacheloropleidingen worden voorgesteld die aan de KU Leuven kunnen worden gevolgd en een **Verderstudeerbeurs** gericht op studenten die reeds een academische of professionele bacheloropleiding hebben gevolgd. Daarnaast zijn er ook **regionale informatiebeurzen** voor leerlingen uit het laatste jaar van het secundair onderwijs: *Start to Study* (Brugge-Kortrijk) en de zogenaamde SID-ins (Roeselare, Haasrode, Gent, Genk en Antwerpen). Op deze beurzen wordt de Faculteit in de regel vertegenwoordigd door medewerkers van de ABAP-geleding. Jaarlijks worden de opleidingen van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen ook voorgesteld aan de studenten van de diocesane hogere instituten voor godsdienstwetenschappen (Gent, Hasselt, Mechelen en Antwerpen).

Naast deze officiële promotie dient nog melding te worden gemaakt van de mogelijkheid om via de studietrajectbegeleider geïndividualiseerde informatie te verkrijgen. Geïnteresseerde studenten kunnen steeds een gesprek aanvragen met de studietrajectbegeleider over de opleidingen, de studie-inhoud, de begintermen en verwachte vaardigheden, de beroepsmogelijkheden, enz. Vooral kandidaat-studenten van de masteropleiding WIDR – met een sterk geïndividualiseerd opleidingstraject – informeren zich langs deze weg.

Kandidaat-studenten kunnen tenslotte ook telefonisch of via mail informatie opvragen bij de PR-medewerker onderwijs.

2.3.1.2. Onthaal- en informatieactiviteiten bij de aanvang van het academiejaar

In de eerste week van het academiejaar worden onthaalsessies georganiseerd voor verschillende groepen van studenten. Er is een informatiesessie voor **nieuw instromende studenten** die plaatsvindt op de eerste dag van het academiejaar. Tijdens een luik 'Algemene informatie' wordt uitleg gegeven over de opbouw van het programma, de canoniekrechtelijke graden, de verschillende vormen en facetten van studiebegeleiding en de studentenkring Katechetika. Vervolgens wordt deze groep opgesplitst: studenten die de eerste 60 studiepunten van de bachelor volgen (eerste fase) krijgen uitleg bij keuzevakken, invullen van het ISP en examenplanning, diploma-ruimte, leerkrediet en toleranties; studenten in verkorte programma's krijgen informatie over dezelfde onderwerpen, alsook over de scriptie. Afsluitend is er een receptie en ontmoeting met studenten, assistenten en professoren. Ook voor instromende internationale studenten is er een informatiesessie op de eerste dag van het academiejaar. Het algemene luik is op analoge wijze opgebouwd als de Nederlandstalige informatiesessies. Het tweede luik met specifieke informatie

richt zich zowel tot bachelor- als tot Erasmusstudenten. De internationale studenten voegen zich bij de Nederlandstalige studenten voor het informele ontmoetingsmoment met professoren, assistenten en studenten. In de loop van de eerste en de tweede week van het academiejaar zijn er nog informatiesessies over het ISP en de canoniekrechtelijke graden, waartoe zowel Nederlandstalige als internationale studenten worden uitgenodigd. Ook de infomarkt over onderzoeksonderwerpen en promotoren en de bibliotheekrondleiding door de academisch bibliothecaris staan open voor Nederlandstalige en internationale studenten. Er wordt een afzonderlijke informatiesessie ingericht voor instromende studenten in de **masteropleiding WIDR**, eveneens op de eerste dag van het academiejaar. Zij krijgen uitleg over het programma, de Indiareis, de mogelijkheden omtrent de masterproef (stage/veldwerk/eindverhandeling), het ISP en IER, Toledo en zelfstudie. Tenslotte wordt in de eerste week van het academiejaar nog een infosessie ingericht waarop studenten uit alle programma's/studiefases welkom zijn. Tijdens dit infomoment wordt stilgestaan bij de studieprogramma's, de keuzevakken, inschrijvingen, ISP's, de keuze van een promotor, de richtlijnen in verband met scriptie en thesis,....

2.3.2. STUDIETRAJECTBEGELEIDING IN DE LOOP VAN DE STUDIES

De Faculteit Theologie en Religiewetenschappen heeft verschillende studietrajectbegeleiders die elk het aanspreekpunt zijn voor een specifiek deel van de studenten: er is een studietrajectbegeleider voor de internationale studenten, een voor de studenten die de masteropleiding WIDR volgen en twee voor de werkstudenten. Verder is er een studietrajectbegeleider voor de studenten die niet tot een van deze groepen behoren. Deze laatste is ook verantwoordelijk voor de studietrajectbegeleiding als geheel, en is permanente ombudspersoon en coördinator van de ombudsdienst (zie *infra*). Al deze onderwijsmedewerkers zijn lid van de ABAP-geleding. Zij worden professioneel gecoached door de stafmedewerker onderwijs.

De studietrajectbegeleiding en ombudswerking zijn geïntegreerd in het onderwijsbeleid van de Faculteit. Zo maakt de studietrajectbegeleider-coördinator deel uit van de Onderwijsceel en de Permanente onderwijscommissie van de Nederlandstalige programma's en neemt de studietrajectbegeleider voor de internationale studenten deel aan de Permanente onderwijscommissie van de internationale programma's. Op die manier kunnen ervaringen vanuit de studietrajectbegeleiding makkelijk aangekaart worden tijdens deze vergaderingen en is de studietrajectbegeleiding ook steeds op de hoogte van wat er op deze vergaderingen besproken en besloten wordt.

De studietrajectbegeleiders zijn het eerste aanspreekpunt voor studenten die met vragen over hun studies geconfronteerd worden. Een belangrijke taak van de studietrajectbegeleiders is het geven van uitleg aan studenten over de samenstelling van hun individueel studieprogramma. Deze mogelijkheid tot persoonlijk advies is vooral belangrijk voor de vele zij-instromers en voor

de instromende internationale studenten – voor de eersten omdat zij heel veel keuzes moeten maken en hun programma vaak over meerdere jaren moeten plannen en voor de tweeden omdat zij geconfronteerd worden met een onderwijssysteem waarmee zij nog niet vertrouwd zijn en waarin zij nog wegwijz gemaakt moeten worden. Naast het helpen bij het samenstellen van individuele studieprogramma's zijn de studietrajectbegeleiders ook beschikbaar voor het verstrekken van uitleg en hulp bij allerhande administratieve procedures zoals het correct indienen van een thesisonderwerp of het aanvragen van het statuut van zelfstudie en examenspreiding. Zoals in de vorige paragraaf aangegeven, zijn de studietrajectbegeleiders verder ook betrokken in de verschillende informatiesessies die aan het begin van het academiejaar voor zowel nieuwe als terugkerende studenten georganiseerd worden. Op die manier zijn zij vanaf het begin van het academiejaar zichtbaar voor de studenten.

De studietrajectbegeleiders zijn ook het aanspreekpunt voor hulp en advies wanneer studenten met tegenvallende examenresultaten worden geconfronteerd. In dit verband neemt de studietrajectbegeleiding ook zelf initiatieven. Zo krijgen na afloop van de tussentijdse toetsen de studenten die voordien nog geen hoger onderwijs genoten (door de studenten vaak nog “proefexamens” genoemd) het aanbod voor een gesprek, wanneer ze naar aanleiding van de proefexamens met vragen of twijfels zitten. In februari, na afloop van de eerste examenperiode, kunnen alle studenten van de eerste fase van de bachelor langskomen bij de studietrajectbegeleider om hun examenresultaten op te halen en te bespreken. Tijdens dit gesprek polst de studietrajectbegeleider naar hun ervaringen omtrent de afgelopen examenperiode, met als bedoeling een gesprek te hebben over studiemethode en hoe die eventueel verbeterd kan worden. Bij specifieke noden of problemen kan op maat gesneden vorming aangeboden worden, of de student kan worden doorverwezen naar centrale diensten van de universiteit en naar initiatieven van deze diensten (zoals trainingen i.v.m. studieplanning, doelgericht studeren, faalangst, etc.).

Ouderejaars vernemen hun examenresultaten via KU Loket, het e-loket van de KU Leuven, waar zij hun studievoortgangsdossier kunnen raadplegen. Hier kunnen studenten hun examenresultaten zien, maar eveneens hun cumulatieve studie-efficiëntie, hun tolerantiedossier en hun studievoortgang. Wanneer zij het risico lopen op een zogenoemd “bindend studieadvies” wegens onvoldoende studievoortgang in de eerste fase van de bachelor, of op een weigering wegens reeds voldoende examenkansen voor een bepaald opleidingsonderdeel zien zij hier ook een waarschuwing. Op die manier is elke student in staat om zijn/haar studievoortgang zelf nauwgezet op te volgen en te bewaken. Alhoewel de ouderejaars hun resultaten dus zelf via KU Loket moeten opzoeken, zijn de studietrajectbegeleiders ook voor hen ter beschikking mochten zij geconfronteerd worden met vragen en problemen naar aanleiding van de examens. Na afloop van de tweede en derde examenperiode wordt hiervoor een vrij spreekuur voorzien (dat tijdig via e-mail wordt bekend gemaakt), maar de studietrajectbegeleiders werken indien nodig ook op afspraak. Ook de examinatoren zijn beschikbaar voor feedback in de dagen na het bekendmaken van de examen-

resultaten (zoals voorzien in het examenreglement) en het verzoeken om dergelijke feedback wordt aangemoedigd. Wat betreft studiemethode en studieplanning wordt reeds tijdens de infosessie aan het begin van het academiejaar voor studenten die met de eerste fase van de bachelor starten gewezen op het belang van een goede studiemethode en goede planning en wordt hierover een informatiebrochure verspreid.

Ook wanneer studenten met problemen van psychische of sociale aard geconfronteerd worden kunnen zij bij de studietrajectbegeleider terecht. De taak van de studietrajectbegeleider bestaat er dan in de eerste plaats in om actief te luisteren naar de student en hem/haar eventueel, in overleg met de student en met respect voor zijn/haar autonomie en privacy, te helpen met het contacteren van gespecialiseerde hulp.

De ombudsdienst is verantwoordelijk voor het beheer van examenmomenten nadat die vastgelegd werden (door reguliere studenten aan het begin van het academiejaar of aan het begin van het tweede semester, wanneer zij dan instromen of dan hun studieprogramma nog wijzigen; door werkstudenten ten laatste 14 dagen voorafgaand aan het maandmoment waarop zij examen wensen af te leggen). De Faculteit beschikt over een permanente ombuds die tijdens de reguliere examenperiodes bijgestaan wordt door twee examenombudsen. De ombudsdienst oordeelt over de vraag van studenten (en examinatoren) om een gepland examen te verplaatsen en organiseert het eventueel verplaatste examen. Verder bemiddelt de ombudsdienst bij conflicten, informeert studenten over het examenreglement en waakt over de correcte toepassing van dat reglement. De ombudsdienst organiseert de faciliteiten die toegekend werden aan studenten met een functiebeperking en adviseert studenten bij procedures.

2.4. MATERIËLE VOORZIENINGEN

2.4.1. GEBOUWEN

De Faculteit Theologie en Religiestudie is gehuisvest in verschillende aaneengesloten gebouwen. In het historische **Collegium Veteranorum** (Sint-Michielsstraat 4) bevinden zich de bestuurlijke en administratieve diensten van de Faculteit: het decanaat en de drie vicedecanaten, het onderzoekssecretariaat, het onderwijs- en studentensecretariaat en het ombudslokaal met vergaderruimte. Op de bovenste verdieping is er een grote vergaderruimte en een kantoorruimte voor de medewerkers van de lerarenopleiding (SLO godsdienst), Thomas (www.godsdienstonderwijs.be) en Elisabeth (www.pastoralezorg.be), waarmee de Faculteit zich present stelt in het (godsdienst) onderwijs, de kerk en de samenleving.

De meeste **onderwijsruimten** bevinden zich in het **Maria-Theresiacollege**. De Faculteit heeft de vaste beschikking over één lokaal, namelijk het ICT-lokaal 02.15. Tevens kan zij gebruik

maken van de collegezalen en aula's in het Maria-Theresiacollege, die zijn opgenomen in een universitaire pool. Deze lokalen kunnen centraal worden gereserveerd door een medewerker van het onderwijssecretariaat. Qua fysieke ruimte voldoen de lokalen ruimschoots. De aula's (00.15, 01.03) en de grotere collegezalen (o.m. 02.07, 02.13) worden in de regel gebruikt voor hoorcolleges; de kleinere collegezalen (bv. 00.07, 00.08) voor opleidingsonderdelen waarin actieve participatie van de studenten centraal staat, zoals seminars en oefenzittingen. De laatste jaren zijn inspanningen geleverd om deze lokalen uit te rusten met moderne technologieën: vaste beamer, verduisteringssysteem, draadloze internettoegang, dvd-speler.... Op termijn zullen de vaste beamers worden vervangen door smartboards. Dit is reeds gebeurd in het eigen ICT-lokaal van de Faculteit (02.15). Door de geplande renovatiewerken van het Maria-Theresiacollege zal de toegankelijkheid voor rolstoelsgebruikers fors verbeteren.

De **Augustinusvleugel** werd recent geïntegreerd in de **Maurits Sabbebibliotheek**. Op de benedenverdieping zijn de studentenkringen Katechetika (Nederlandstalige studenten) en Saints (internationale studenten) gehuisvest. Zij hebben enkele lokalen ter beschikking die dienst doen als ontmoetings-, studeer- en vergaderruimte. Tevens is de cursusdienst hier gevestigd. Op de eerste verdieping werd een archief- en consultatieruimte voor het centrum voor Conciliestudie ingericht. Op de tweede verdieping bevinden zich het kantoor van de facultaire tijdschriften en een *landscape office* voor onderzoekers. In het hoofdgebouw van de Maurits Sabbebibliotheek zijn er consultatieruimtes, opslagruimtes, recent uitgebreide dienstruimtes voor het administratieve personeel, twee seminarielokalen, een vergaderruimte en het merendeel van de kantoren en studieruimtes van professoren en onderzoekers. Op elke verdieping staan twee vaste computers ter beschikking van de studenten. Momenteel wordt op het gelijkvloers een groepsworklokaal in gereedheid gebracht. In dit lokaal zullen studenten kunnen samenkomen om bijvoorbeeld een presentatie voor te bereiden met behulp van geavanceerd ICT-materiaal. Bij de recente renovatie van de bibliotheek werd aan de ingang een vast platform voor rolstoelgebruikers aangelegd.

De Faculteit zet erop in om in de toekomst deze drie centrale plaatsen van de Faculteit: Collegium Veteranorum, Maria Theresiacollege en Maurits Sabbebibliotheek nog beter tot een fysieke en architecturale eenheid te brengen. De Faculteit draagt ook zorg voor de goede opvang van de buitenlandse studenten, onder andere via het Heilige Geestcollege, het zusterconvent voor buitenlandse vrouwelijke religieuzen en de nieuwe mogelijkheden die het Amerikaans college bieden.

2.4.2. ICT

Zoals reeds aangehaald beschikt de Faculteit over een **eigen pc-klas**, die is uitgerust met zestien pc's en een docenten-pc en een smartboard voor colleges.

In de meeste leslokalen, vergader- en ontmoetingsruimtes is draadloos internet toegankelijk voor personeel en studenten van de associatie (KULeuven/Eduroam) en KU Leuven-bezoekers (KU Leuven Guest) na aanvraag van een guest-account.

In de **Maurits Sabbibliotheek** kunnen studenten en andere gebruikers een beroep doen op een databank-pc voor consultatie van offline databanken (gelijkvloers), twee publiek toegankelijke pc's voor opzoeken (Limo, internet), tekstverwerking, enz. (op elke verdieping, inclusief gelijkvloers). Daarnaast is er op de eerste, tweede en derde verdieping een kiosk-pc voor het raadplegen van catalogi.

De Faculteit heeft een eigen adviesorgaan met betrekking tot ICT, namelijk de **Stuurgroep Informatica**, waarin onder andere de vicedecaan onderwijs (voorzitter), de stafmedewerker onderwijs en twee studentenvertegenwoordigers (telkens een uit de Nederlandstalige en internationale programma's) zetelen. De Stuurgroep Informatica onderzoekt de mogelijkheden van nieuwe informatica-toepassingen bij onderwijs (bv. toepassingen voor het elektronisch indienen van werkstukken), organiseert informatiebijeenkomsten en introductiecurssussen voor de computergebruikers van de Faculteit, waakt over de toepassing van de facultaire ICT-richtlijn, bewaakt het functioneren van de PC-klas voor studenten (bibliotheek) en de ICT-klas (onderwijs) en waakt over de kwaliteit van dienstverlening en technische ondersteuning van de leden van het academisch en administratief personeel met betrekking tot informaticatoepassingen. Uit de KONDOR-bevragingen is gebleken dat ook studenten vragende partij zijn voor extra ICT-ondersteuning. Om aan deze vraag tegemoet te komen werd in het academiejaar 2012-2013 een speciale webpagina gemaakt om studenten vertrouwd te maken met ICT aan de KU Leuven: <http://theo.kuleuven.be/nl/studenten/ict>. Deze pagina fungeert als een soort van helpdesk met doorverwijfsfunctie voor ICT-gerelateerde vragen en problemen.

Zoals uit de ECTS-fiches blijkt, wordt in de onderwijspraktijk veelvuldig gebruik gemaakt van **Toledo** (Toetsen en Leren Doeltreffend Ondersteunen), de digitale leeromgeving van de Associatie KU Leuven. Via Toledo krijgen studenten toegang tot een brede waaier aan online cursusmateriaal, waaronder cursusteksten, slides, voorbeeldmateriaal, links naar nuttige websites, oefenmateriaal, grafisch en multimedia materiaal. Toledo biedt ook een overvloed aan communicatiekanalen tussen studenten en docenten: elektronische valven, mail, discussiefora, chat en veel meer. In de digitale leeromgeving kunnen studenten ook zelf actief hun leerproces sturen via bijvoorbeeld elektronische tussentijdse toetsen, taken, groepspagina's en e-portfolio. Toledo wordt ook in bepaalde vakken ingezet voor evaluatie, bijvoorbeeld *peer assessment* in het opleidingsonderdeel *Theologie, religie en onderwijs*.

2.4.3. DE MAURITS SABBEBIBLIOTHEEK

De Maurits Sabbebibliotheek van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen is een internationaal gerenommeerde theologische bibliotheek. Voor de faculteit, de universiteit en de nationale en internationale theologische en religiewetenschappelijke onderzoeksgemeenschap functioneert ze als (1) onderzoeksbibliotheek, (2) onderwijsbibliotheek, (3) bewaarbibliotheek en (4) erfgoedbibliotheek.

Als onderwijsbibliotheek creëert ze voor studenten van de Faculteit, de Leuvense universiteit en de associatie een veelzijdige en stimulerende leeromgeving – een **graduate studielandschap** – waarin klassieke en nieuwe technologische leermiddelen studenten van bij de aanvang van hun studie aanzetten tot het aanleren van onderzoeksvaardigheden.

De Maurits Sabbebibliotheek is geconcipieerd als een integrale onderzoeksomgeving waar de faciliteiten voor het verrichten van onderzoek op alle niveaus samen aanwezig is. Een belangrijk element hiervan is het voorzien van voldoende werk- en studeerruimtes voor iedereen. Zo bevinden zich de meeste werkkamers van de professoren in de bibliotheek, meestal op de verdieping waar zich de collectie over hun discipline bevindt. Hier kunnen zij onderzoek verrichten, onderwijs voorbereiden en studenten voor begeleiding ontvangen. Er wordt sinds een jaar ook gewerkt aan onderzoekseilanden. Dit zijn werkplekken waar binnen- en buitenlandse onderzoekers van verschillende niveaus (van studenten met masterproeven tot postdoctorale onderzoekers) samen zitten of zich in elkaars nabijheid bevinden, zodat onderzoekservaring op een spontane manier kan worden gedeeld. Er zijn bovendien enkele leslokalen in de bibliotheek voorzien zodat alle bronnen en bibliotheekfaciliteiten in deze lessen kunnen worden geïntegreerd.

Zowel in interne als externe evaluaties scoort de bibliotheek over het algemeen goed tot uitstekend. In het laatste rapport van de onderwijsvisitaties werd met veel lof over de bibliotheek gesproken en besluit men dat men over “de uitstekende bibliotheek een compliment wil maken”. In de laatste onderzoeksvisite van 2012 stond o.a. *“Combined with the library’s outstanding holdings, Leuven’s facilities are, strategically, among the very best in the world. Any future planning should preserve and enhance this infrastructure”*. Om deze sterktes van de bibliotheek te bestendigen en tegelijk te kunnen inspelen op de snel veranderende informatiemaatschappij werkt de bibliotheek momenteel met een vierjarig beleidsplan aan enkele strategische doelstellingen, die mee de onderwijsondersteunende functie van de bibliotheek vorm geven, zoals het streven naar een state-of-the-art onderzoekscollectie, het fungeren als bibliografisch geheugen van theologie en religiestudie, het garanderen van een brede toegankelijkheid van studie- en onderzoeksmateriaal en het creëren van een integrale onderwijs- en onderzoeksomgeving.

De bibliotheek beschikt over een bijzonder **uitgebreide, up-to-date collectie** met brede focus op theologie, religiewetenschappen en enkele aanverwante domeinen, en dit zowel op papier als

digitaal. Ze bestrijkt alle domeinen van de theologie en religiewetenschappen en is zowel gericht op gespecialiseerd onderzoek (met vakliteratuur in Nederlands, Engels, Frans, Duits, Italiaans, Spaans) als op onderwijs (met vertalingen van basisliteratuur in het Nederlands en het Engels). Op dit moment telt de fysieke collectie meer dan 1,3 miljoen volumes, met onder andere een kleine 1000 lopende tijdschriften. Ongeveer 350.000 volumes staan in open rek in de leeszaal per thema geklasseerd, een belangrijke troef omdat studenten en beginnende onderzoekers alle relevante literatuur voor hun relevante onderwerp onmiddellijk op het rek bij elkaar kunnen zien staan. Voor de e-bibliotheek wordt intensief samengewerkt met andere Leuvense bibliotheken zodat dure databanken en e-tijdschriftenpakketten samen kunnen worden aangekocht en centraal worden beheerd. Daarnaast zet de bibliotheek ook in op enkele domeinspecifieke databanken en e-bronnen.

De bibliotheek heeft de unieke positie als collectieverwerver voor theologie en religiestudie in Vlaanderen en tracht voor de meeste disciplines het niveau ‘onderzoeksbibliotheek’ (niveau 4 in de conspectusmethode) te behouden, en voor enkele onderzoekszwaartepunten zelfs niveau 5, ‘complete bibliotheek’, na te streven. In overleg met het academisch personeel wordt dit collectieprofiel voortdurend verfijnd en bijgesteld. Sinds 2013 zijn ook de masterproeven van alle studenten van de Faculteit digitaal beschikbaar via de bibliotheekcatalogus.

De Maurits Sabbebibliotheek verkreeg in 2011 het kwaliteitslabel van een door de Vlaamse Overheid **erkende erfgoedbibliotheek**. Deze erfgoedwerking is organisch gegroeid uit de onderzoeksfunctie van de bibliotheek. Theologie bedrijven vereist immers niet alleen het ter beschikking zijn van de meest recente onderzoeksliteratuur, maar tevens de studie van eeuwenoude bronnen in allerlei edities. Op dit moment telt de collectie meer dan 200.000 oude drukken, waaronder ca. 700 incunabelen en een 2000 postincunabelen. Voor het raadplegen van deze bijzondere collecties beschikt de bibliotheek over enkele specialisten die studenten en docenten kunnen begeleiden bij het raadplegen ervan.

Naast deze oude boekencollectie beschikt de bibliotheek over enkele belangrijke archieven, waarvan dat over het Tweede Vaticaans Concilie het meest in het oog springt. Ook hier is personeel aanwezig dat met de nodige expertise binnen- en buitenlandse onderzoekers en studenten begeleidt bij hun onderzoek.

De bibliotheek is een **presentiebibliotheek** en leent dus geen werken uit. Doordat elk boek in de bibliotheek geconsulteerd moet worden en door elke gebruiker van een ‘adres’ moet worden voorzien (nummer van tafel of werkkamer), wordt voorkomen dat boeken gedurende een lange periode niet beschikbaar zijn voor andere gebruikers. Voor het raadplegen van de digitale bronnen beschikt de bibliotheek over wifi en verschillende computers in de leesalen.

De bibliotheek wordt het hele jaar door druk bezocht en telt meer dan 100.000 lezers per jaar. Er is een **maximale toegankelijkheid** gegarandeerd: de bibliotheek is elke werkdag open van 8.30 tot 22 uur en op zaterdag van 9 tot 13 uur³⁹.

De website (www.theology.be/bib) is volledig tweetalig (Nederlands-Engels) en bevat handige richtlijnen over praktische aspecten van het gebruik van de bibliotheek en haar bronnen. De FAQ is een van de meest frequent bezochte pagina's. Belangrijke berichten over de dienstverlening in de bibliotheek worden sinds een jaar ook op Toledo geplaatst.

Het bibliotheekpersoneel wordt betrokken bij het ontwikkelen van een **leerlijn rond methodologie en informatievaardigheden**. Het gaat hierbij over uitleg bij het gebruik van LIMO, de zoekinterface van de universiteitsbibliotheek, de website en het gebruik van bepaalde databanken. In het begin van het academiejaar worden voor nieuwe studenten rondleidingen georganiseerd om hen een eerste oriëntering in de bibliotheek te geven en hen met deze werkplek vertrouwd te maken. Dit gebeurt onder meer in het kader van inleidingscolleges als *Inleiding in het christendom en de christelijke theologie*, *Introduction to Theology* en het *Thesis Writing Seminar* (voor masterstudenten). In de POC's en de Onderwijscel wordt minstens eenmaal per jaar de werking van de bibliotheek uitdrukkelijk op de agenda geplaatst.

2.5. INTERNATIONALISERING

De Leuvense opleiding theologie en religiewetenschappen wordt gekenmerkt door haar internationaal karakter. Dit uit zich op verschillende vlakken.

De Faculteit geniet internationale bekendheid door haar **internationale programma's**. Ze is een van de weinige theologie-opleidingen in Europa die een volledig Engelstalig opleidingstraject aanbiedt voor zowel het behalen van civielrechtelijke graden (Bachelor-initiële master-advanced master, Phd) als canoniekrechtelijke graden (STB-STL-STD). Het programma trekt geïnteresseerde studenten aan van over de hele wereld. Op dit moment zijn er in de internationale bachelor, master, advanced master en Ph.D./STD **studenten van ruim vijftig verschillende nationaliteiten** ingeschreven.

Binnen de context van opleidingsonderdelen, kringwerking, studentenactiviteiten zijn er intensieve contacten tussen internationale en Nederlandstalige studenten. Op deze manier wordt een sterke internationale dimensie binnen de studentenpopulatie geïntroduceerd. Het beleid internationalisering van de KU Leuven omschrijft dit als '**internationalisation at home**'.

³⁹ Tijdens de zomervakantie sluit de bibliotheek om 18u of vanaf 15 augustus om 20u.

De academische opleidingen van de Faculteit beantwoorden aan de **internationale standaarden** binnen het vakgebied, getuige haar voortrekkersrol in het samenbrengen van LERU-partners in het domein van theologie en religiestudie. Uit contacten met internationale alumni van de Faculteit (er zijn *Alumni Lovanienses*-kringen voor afgestudeerden van onze Faculteit in de VS, de Filippijnen, Indië, Nigeria) kan geconcludeerd worden dat hun opleiding aan onze Faculteit hen uitstekend heeft voorbereid op hun docentschap in de academische theologie.

De internationale oriëntatie van de Faculteit komt ook tot uiting in bepaalde keuzes die gemaakt zijn in de studieprogramma's. De opleiding hecht veel belang aan zowel klassieke als moderne talenkennis en streeft ernaar theologische teksten zoveel mogelijk te lezen in de oorspronkelijke taal. De programma's bevatten ter ondersteuning hiervan een beperkt aanbod van taalcolleges en lezingen van theologische teksten in de grondtaal, waarbij voornamelijk Duitse of Franse teksten gelezen worden. Studenten worden ook aangemoedigd om ILT-taalkvakken te volgen. In de colleges wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog maken de studenten kennis met de grote wereldgodsdiensten en leren zij te dialogeren met andere religieuze tradities. Nederlandstalige studenten worden vooral in de advanced masteropleiding aangemoedigd ook Engelstalige opleidingsonderdelen in hun studieprogramma op te nemen. Dit brengt hen in contact met studenten uit andere continenten, waardoor vaak interessante discussies ontstaan.

De Faculteit Theologie en Religiewetenschappen heeft een uitgebreid aanbod aan **studenten-uitwisselingsakkoorden**. Naast de meer dan zestig Erasmusakkoorden met partners uit diverse Europese landen zijn er overeenkomsten met het Institut Catholique de Paris (doctoraatsopleiding), Ripon College Cuddesdon te Oxford (doctoraatsopleiding), Heythrop College en Allen Hall te Londen (canoniekrechtelijke graden), Marymatha Major Seminary te Trichur (canoniekrechtelijke graden), Lumen Vitae te Brussel (masteropleiding) en is er een verregaande samenwerking met de zusterfaculteit aan de Université catholique de Louvain (Louvain-la-Neuve). Het aantal Leuvense studenten dat kiest voor een studieverblijf in het buitenland blijft echter beperkt en is zelfs lichtjes afgenomen sinds de introductie van de bama-structuur, met name de eenjarige master omwille van de combinatie met de masterproef terwijl de vroegere tweejarige licentie daar meer mogelijkheid toe gaf⁴⁰. De Faculteit betreurt de uitgestelde invoering van een tweejarige masteropleiding, aangezien in het eerste jaar van deze opleiding een 'internationaliserings-component' structureel zou kunnen worden ingebouwd⁴¹. Om de Europese doelstelling dat in 2020 maar liefst 20% van de studenten een periode gestudeerd heeft in het buitenland te halen, is een uitbreiding van de studieomvang van de masteropleiding een noodzaak. Wel is het zo dat

⁴⁰ Daarnaast moet ook rekening worden gehouden met de kostprijs van een studieverblijf in het buitenland. De Faculteit rekruteert een behoorlijk aantal studenten uit minder gegoede milieus.

⁴¹ Hierbij zullen inspanningen worden geleverd om te verzekeren dat het studieverblijf maximaal in het programma wordt geïntegreerd. Bij de internationale studenten – zij stromen meestal door naar de doctoraatsopleiding – zal het buitenlands studieverblijf maximaal gericht zijn op het verwerven van onderzoekscompetenties die in Leuven minder sterk voorhanden zijn.

een groot aantal Nederlandstalige studenten een internationale ervaring opdoet door deel te nemen aan de Indiareis of de studiereis naar Griekenland-Turkije. Omgekeerd is het aantal inkomende uitwisselingsstudenten in recente jaren gestegen tot 50 à 70 studenten uit diverse landen. Het uitgebreide Engelstalige onderwijsaanbod en de ervaring met internationale studenten zijn hierbij zeker troeven.

Een ander aspect is de **internationale gerichtheid van de staf** (ZAP/AAP/BAP). De Faculteit rekruteert internationaal. Een belangrijk aantal docenten, maar proportioneel veel meer onderzoekers komen uit het buitenland: bijna 20% binnen het vast ZAP-kader, ruim meer dan de helft van de PhD's en vijf van de negentien medewerkers met doctoraat (exclusief gastdocenten). De verschillende onderzoekseenheden en -centra hebben een breed netwerk van internationale contacten en docenten geven steeds meer lezingen en gastcolleges in het buitenland (zie het ZER voor de onderzoeksvisite, ter inzage tijdens het bezoek van de commissie). Nagenoeg alle leden van de vaste ZAP-staf zijn redactielid van een internationaal tijdschrift of een internationale reeks. De daar opgedane ervaringen beïnvloeden en verrijken onmiskenbaar het onderwijs.

Vele **buitenlandse gastdocenten** worden uitgenodigd voor het geven van lezingen. Jaarlijkse zijn er ook een aantal buitenlandse gastdocenten die een beperkte onderwijsopdracht krijgen binnen een van de programma's. Op dit moment zijn er vier buitenlandse gastdocenten actief aan de Faculteit.

De Faculteit heeft een visie op toelatingsbeleid uitgebouwd en beschikt over een vlot werkend Admissions Committee en een Committee for Study Allowances die goed samenwerken met het International Office van de KU Leuven.

2.6. PROGRAMMA'S EN FLEXIBELE TRAJECTEN VOOR WERKSTUDENTEN BINNEN DE NEDERLANDSTALIGE OPLEIDINGEN VAN DE FACULTEIT THEOLOGIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN

Sinds reeds enkele academiejaren heeft de Faculteit een ruime ervaring opgebouwd in het organiseren van een reeks aangepaste programma's en/of flexibele faciliteiten voor een groot aantal 'werkstudenten' dat interesse heeft in haar Nederlandstalige opleidingen. Zowel op bachelor- als op masterniveau van de Nederlandstalige programma's heeft de Faculteit een erkend traject voor werkstudenten, als dusdanig opgenomen in het Hoger Onderwijsregister. 'Werkstudenten' is een koepelterm die aan de Faculteit wordt gehanteerd om die groep van studenten aan te duiden, die hun studie aan de Faculteit combineren met een voltijdse of deeltijdse job, en voor deze combinatie gebruik maken van de flexibele trajecten en faciliteiten waarin de Faculteit voorziet.

Om een goed idee te vormen van welke studenten onder deze koepelterm kunnen vallen, onderscheiden we de term ‘werkstudenten’ van nog drie andere termen die aan de Faculteit worden gebruikt, namelijk ‘zij-instromers’, ‘zelfstudiesstudenten’ en ‘artikel 122-studenten’. **Zij-instromers** zijn studenten die een opleiding aan de Faculteit starten nadat ze elders reeds een opleiding gevolgd hebben en/of een diploma behaald hebben. Werkstudenten vormen een deelgroep binnen de groep van zij-instromers aan de Faculteit, namelijk die groep van studenten die hun studie aan de Faculteit combineren met hun job. Andere deelgroepen binnen de groep van zij-instromers zijn de groep studenten die na het behalen van een eerste diploma voltijds (en met name niet in combinatie met een job) aan de Faculteit studeren om een tweede diploma te behalen, en een groep van studenten die de pensioenleeftijd hebben bereikt en vooral kiezen voor een studie aan de Faculteit voor hun zelfontplooiing.

Zelfstudiesstudenten zijn studenten die enkele of alle vakken in zelfstudie volgen. Ze krijgen voor deze vakken zelfstudieopdrachten en moeten de lessen niet volgen. Naast de vele werkstudenten krijgen ook andere studenten soms toelating tot zelfstudie, bijvoorbeeld wanneer twee opleidingsonderdelen op hetzelfde moment geprogrammeerd staan (zie ook verder). **Artikel 122-studenten** zijn studenten die van de Faculteit of de universiteit de toelating gekregen hebben om hun examens te spreiden. Studenten die hun studies combineren met een job, of de zogenoemde werkstudenten, kunnen dit statuut aanvragen aan de Faculteit (zie ook verder). Daarnaast kunnen studenten ook wegens gezondheidsredenen, topsport of het combineren van twee studierichtingen het artikel 122 bekomen. In die gevallen gebeurt de toekenning van het artikel 122-statuuut door de centrale studentendiensten van de KU Leuven⁴².

Werkstudenten kunnen onder een of beide van deze laatste twee termen vallen. Dit houdt in dat werkstudenten van zowel zelfstudie als examenspreiding kunnen gebruik maken, maar ook afhankelijk van hun persoonlijke en werksituatie enkel kunnen kiezen voor hetzij zelfstudie, hetzij examenspreiding.

Het facultaire gebruik van de term ‘werkstudent’ vertoont overeenkomsten met de decretale⁴³ en universiteitsbrede⁴⁴ definitie van ‘werkstudent’ in de verwijzing naar de omvang van de tewerk-

⁴² Zie hiervoor <http://www.kuleuven.be/studenten/examens/examenspreiding.html>.

⁴³ Volgens de decretale definitie is een student werkstudent wanneer hij of zij aan de volgende voorwaarden voldoet: “a) hij is in het bezit van een bewijs van tewerkstelling in een dienstverband met een omvang van tenminste 80 uren per maand, of hij is in het bezit van een bewijs van uitkeringsgerechtigde werkzoekende en de opleiding kadert binnen het door een gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling voorgestelde traject naar werk; b) hij is nog niet in het bezit van een tweede cyclusediploma of masterdiploma; c) hij is ingeschreven in een studietraject met specifieke onderwijs- en leervormen en met specifieke modaliteiten van begeleiding en aanbod, dat als zodanig geregistreerd is in het Hoger Onderwijs-register. De afzonderlijke registratie in het Hoger Onderwijsregister impliceert niet dat het hier een nieuwe opleiding betreft, zoals bepaald in artikel 60septies van het Structuuredecreet”. Gebaseerd op Decreet betreffende de financiering van de werking van de hogescholen en de universiteiten in Vlaanderen, *Belgisch Staatsblad*, 26.06.2008, art 2, 22°.

stelling. Zij verschilt echter in de specifieke criteria die zij hanteert voor het toekennen van examenspreiding en zelfstudie, die de facultaire faciliteiten zijn waarop werkstudenten beroep kunnen doen.

Anders dan vastgesteld in de universitaire bepalingen, kent de Faculteit examenspreiding toe aan werkstudenten voor wie de totale belasting van de betaalde arbeid en het aantal opgenomen studiepunten 90% of meer bedraagt⁴⁵. Werkstudenten die een beroep willen doen op het recht op **examenspreiding**, leggen hun vraag voor aan de secretaris van de Permanente Onderwijscommissie. De aanvraag wordt gestaafd met een attest van de werkgever en gebeurt via het elektronisch aanvraagformulier dat door de secretaris van de POC wordt goedgekeurd.

Werkstudenten die wegens hun werksituatie in de onmogelijkheid verkeren om de lessen bij te wonen, kunnen bovendien via de Faculteit (voor een gedeelte van hun vakken) **zelfstudie** aanvragen. De mogelijkheid tot zelfstudie is in vergelijking met het centrale universitaire aanbod⁴⁶ een bijkomende faciliteit van de Faculteit voor werkstudenten.

Om de faciliteiten van zelfstudie en examenspreiding concreet mogelijk te maken, voorziet de Faculteit ook in een goed uitgebouwde **omkadering** van deze studenten. Dit zorgt jaarlijks voor een grote instroom van werkstudenten. Op basis van efficiënt, facultair aangemaakte aanvraagssystemen voor zelfstudie en examenspreiding wordt deze specifieke instroom van werkstudenten reeds enkele academiejaren systematisch bijgehouden. Uitgedrukt in cijfers betekent dit dat aan de Faculteit in het academiejaar 2010-2011 een groep van 154 werkstudenten studeerde. In het academiejaar 2011-2012 volgden 128 werkstudenten een opleiding aan de Faculteit. In het academiejaar 2012-2013 verwelkomde de faculteit 121 werkstudenten. Dit onderdeel van het ZER

⁴⁴ De universiteitsbrede definitie van ‘werkstudent’ werd opgenomen in het onderwijs- en examenreglement: “studenten die ten minste 80 uur per maand werken of aan het werk zijn voor ten minste de helft van wat binnen hun arbeidssector als een voltijdse tewerkstelling geldt”. Zie *Onderwijs- en examenreglement van de KU Leuven 2012-2013* (26 maart 2012), art. 8. Anders dan wat is vastgelegd in de decretale bepalingen, maar gelijklopend met de universitaire regelgeving hieromtrent, laat ook de faculteit werkstudenten toe die eerder al een tweede cyclusediploma of masterdiploma behaalden.

⁴⁵ Dit behoort tot de facultaire afwijkingen bij het artikel 122 uit het Onderwijs- en Examenreglement van de KU Leuven. “Werkstudenten voor wie de totale belasting van de betaalde arbeid en het aantal opgenomen studiepunten 90% of meer bedraagt, kunnen een aanvraag tot examenspreiding richten aan de secretaris van de Permanente Onderwijscommissie (via het geijkte elektronische aanvraagformulier). Zij staven hun aanvraag met een attest van hun werkgever”. Deze voorwaarden verschillen van de universitaire voorwaarden zoals in het volgende citaat is weergegeven: “De student werkt gedurende het volledige academiejaar ten minste 80 uur per maand of werkt voor ten minste de helft van wat binnen hun arbeidssector als een voltijdse tewerkstelling geldt én volgt dat academiejaar een opleiding onder diplomacontract of examencontract voor het behalen van een diploma waarbij men nog ten minste 25 studiepunten effectief moet afleggen. Opleidingsonderdelen opgenomen onder een apart creditcontract komen niet in aanmerking voor examenspreiding en worden dan ook niet meegeteld.” (<https://www.kuleuven.be/studentenvoorzieningen/studenten/examens/dagtaak.html>).

⁴⁶ Het aanbod van de Faculteit vult in dat opzicht de universitaire faciliteiten voor werkstudenten aan omdat zij aan werkstudenten ook de mogelijkheid tot zelfstudie biedt. Het universitaire aanbod is na te lezen op de website van de KU Leuven via volgende link <https://www.kuleuven.be/studentenvoorzieningen/werkstudenten/flexibiliseringsmaatregelen/faciliteiten.html>

presenteert het huidige aanbod van de faculteit voor deze studenten op het vlak van het programma, de verschillende faciliteiten en de omkadering.

2.6.1. AANTAL WERKSTUDENTEN IN DE VERSCHILLENDE PROGRAMMA'S VAN DE FACULTEIT⁴⁷

Werkstudenten volgen een flexibel traject (cf. zelfstudie en examenspreiding) waarbij rekening wordt gehouden met hun reeds genoten vooropleiding, binnen de standaard programma's van de faculteit Theologie en Religiewetenschappen. Dit garandeert de academische en professionele gerichtheid van het programma voor werkstudenten. Werkstudenten volgen de verschillende facultaire programma's die hieronder zijn opgesomd.

De meeste werkstudenten volgen het programma van de **verkorte bachelor** indien zij reeds beschikken over een diploma hoger onderwijs (zie 2.1.1.4.1.). Als dit nog niet het geval is, dient de werkstudent de volledige bacheloropleiding van 180 studiepunten te volgen. In 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 volgden respectievelijk 2, 3 en 3 werkstudenten de volledige bacheloropleiding. Werkstudenten die reeds een academisch bachelor-of masterdiploma behaalden en die beschikken over een pedagogisch bekwaamheidsbewijs volgen vaak het programma **Certificaat voor het godsdienstonderwijs** dat hen in staat stelt om r.-k. godsdienst te geven in de derde graad van het secundair onderwijs. Werkstudenten zonder pedagogisch bekwaamheidsbewijs kunnen ook de **Specifieke Lerarenopleiding** aan de Faculteit volgen. Het Certificaat voor het godsdienstonderwijs is een deeltraject van de verkorte bacheloropleiding. In de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 verwelkomde de faculteit respectievelijk 107, 79 en 69 studenten in haar verkorte bacheloropleiding.

Na het behalen van het diploma van bachelor aan de Faculteit kunnen werkstudenten ook doorgaan naar de masteropleidingen. Een kleinere groep van werkstudenten aan de Faculteit wordt op basis van hun vooropleiding ook rechtstreeks toegelaten tot deze masteropleidingen. In de academiejaren 2010-2011, 2011-12 en 2012-13 startten respectievelijk 8, 13 en 11 werkstudenten aan de **initiële masteropleiding**, nadat zij in voorbije academiejaren aan de Faculteit de verkorte bacheloropleiding ook als werkstudent hadden gevolgd. In deze initiële masteropleiding waren die academiejaren ook nog eens respectievelijk 5, 7 en 11 werkstudenten deeltijds ingeschreven, die ook in het voorbije academiejaar of de voorbije jaren reeds als werkstudent deze masteropleiding hadden aangevat. In 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 stroomden respectie-

⁴⁷ De cijfers zijn gebaseerd op de lijsten die gegenereerd werden op basis van de elektronische aanvragen tot zelfstudie en examenspreiding uit de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013. Er zijn geen dergelijke lijsten beschikbaar uit vorige academiejaren. De tabel lijst bijgevolg enkel het aantal werkstudenten op uit de drie vorige academiejaren.

velijk 10, 6 en 7 studenten door naar de **advanced masteropleiding**. De *doorstroom* van werkstudenten uit de verkorte bacheloropleiding naar de initiële masteropleiding wijst op de *tevredenheid* van werkstudenten over het studieaanbod, de flexibele studiemogelijkheden en de verrijking die zij in hun studie vinden. Deze tevredenheid wordt tevens bevestigd in gesprekken met alumni. Werkstudenten met een academische bachelor of master volgen ook de **Master in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie**. In 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 telde deze masteropleiding respectievelijk 10, 12 en 13 werkstudenten.

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de verspreiding van werkstudenten over alle programma's aan de Faculteit voor de laatste drie academiejaren. Voor werkstudenten die twee opleidingen combineren (verkorte bachelor en initiële master) werd enkel die opleiding geteld waarvoor ze het meeste studiepunten hebben opgenomen. Aangezien een aantal werkstudenten hun studie aanvatten met een creditcontract om op die manier spaarzaam te zijn met het studiekrediet, wordt in de tabel het onderscheid tussen het aantal diplomacontracten en het aantal creditcontracten aangegeven door een schuine streep.

	Bachelor	Verkorte bachelor (+certificaat) ⁴⁸	Initiële master	Master-na-master	Master WIDR	SLO	Sacrae Theologiae Baccalaureus
2010-2011	2	107 (87/20)	23	10	10	2	-
2011-2012	3	79 (73/6)	26	6	12	1	1
2012-2013	3	69 (64/5)	29	7	13	-	-

2.6.2. PROFIEL VAN DE WERKSTUDENTEN

Met jaarlijks meer dan 120 werkstudenten kan gesteld worden dat de interesse in deze trajecten voor werkstudenten groot is. De Faculteit bereikt bovendien niet alleen een *geïnteresseerd*, maar ook een *gediversifieerd* publiek. Zowel mensen die recent een professionele of academische bachelor of een master behaalden (of dit in de nabije toekomst zullen doen), als mensen die reeds voor een langere periode in het werkveld staan of juist het werkveld verlaten, en die vaak ook een gezin dienen te onderhouden en/of sociale engagementen erop nahouden, vinden hun weg naar de facultaire opleidingen en de flexibele studietrajecten die hiermee zijn verbonden. De meeste

⁴⁸ De onderstaande cijfers duiden enkel het aantal werkstudenten aan dat het programma van de verkorte bachelor volgt, en komen bijgevolg niet overeen met de inschrijvingscijfers voor de verkorte bacheloropleiding, waaronder ook andere deelgroepen uit de groep van zij-instromers vallen.

werkstudenten aan de Faculteit behaalden reeds een bachelor- en/of masterdiploma in de *humane wetenschappen*, maar ook houders van een diploma in de *exacte of biomedische wetenschappen* kiezen (vaker na reeds een tijdje in het werkveld te hebben gestaan) voor een van de facultaire opleidingen. De verkorte bacheloropleiding en de initiële en gespecialiseerde masteropleidingen in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen trekken (werk)studenten aan die niet alleen theologisch willen worden geschoold, maar ook en vaak vanuit een *theologisch* onderbouwd perspectief willen kennismaken met andere wetenschappelijke benaderingen van religie, met andere godsdiensten en religieuze stromingen, en met initiatieven van oecumenische en interreligieuze dialoog. De Master in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie trekt dan weer (werk)studenten aan die eerder vanuit een *mens- en godsdienstwetenschappelijk* perspectief het fenomeen religie in al zijn aspecten willen bestuderen. In deze opleiding studeren bijgevolg ook studenten met een niet-confessionele achtergrond of studenten die een andere godsdienst dan de christelijke aanhangen.

Reguliere studenten – dit zijn studenten die hun studie niet combineren met een voltijdse of deeltijdse job – kunnen de verkorte bacheloropleiding afwerken na een voltijdse studie van minimum een half jaar tot maximum twee academiejaren. Werkstudenten doen doorgaans iets langer over deze verkorte opleidingen, of over een van de masteropleidingen aan de Faculteit waarvoor zij zich inschreven.

Om de haalbaarheid van de combinatie van studeren en werken te bewaken, raadt de Faculteit studenten die hun studie combineren met een voltijdse job immers sterk aan om deeltijds te studeren en niet meer dan ongeveer 30 studiepunten per academiejaar in hun individueel studieprogramma op te nemen. Werkstudenten met een deeltijdse job kunnen meer dan 30 sp per academiejaar opnemen, maar worden aangeraden om niet over de grens van 60 sp te gaan, waarbij 60 sp fungeert als het equivalent van een voltijdse studie. Om voor werkstudenten een realistisch studieprogramma te garanderen raadt de Faculteit dus aan nooit meer dan anderhalve opdracht aan te nemen, zijnde nooit meer dan een voltijdse job en een halftijdse studie of een halftijdse job en een voltijdse studie. Verder wordt de haalbaarheid van de combinatie van studie en werk ook bevorderd door de mogelijkheid waarover de Faculteit beschikt om, in afwijking van het algemeen onderwijs- en examenreglement van de KU Leuven, ‘geïndividualiseerde studietrajecten’ toe te staan aan haar werkstudenten. Een geïndividualiseerd traject is een traject waarin de student minder dan 25 sp. per jaar opneemt binnen een diplomacontract.

2.6.3. FACILITEITEN VOOR WERKSTUDENTEN

De Faculteit kent aan werkstudenten een flexibel statuut toe op vlak van zelfstudie en examenspreiding. De kandidaat-werkstudent vraagt het statuut zelfstudie en/of examenspreiding aan

via een geïkt elektronisch aanvraagformulier en staakt de aanvraag met een attest van zijn/haar werkgever. Het aanvraagformulier is elektronisch beschikbaar op de facultaire website via https://theo.kuleuven.be/apps/aanvraag_statuut/.

2.6.3.1. Zelfstudie

In de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 vroegen respectievelijk 147, 128 en 121 werkstudenten zelfstudie aan voor (een deel van) de vakken uit hun individueel studieprogramma. Zelfstudie wordt uitzonderlijk ook aan studenten toegekend die om medische redenen of wegens een overlapping in het uurrooster de lessen niet kunnen bijwonen.

We stellen echter vast dat de meeste zelfstudiestudenten aan de Faculteit ook werkstudent zijn. Dit wil zeggen dat zij door werkomstandigheden de lessen niet kunnen bijwonen, en via zelfstudieopdrachten de leerstof verwerken. Hierbij wordt vaak ook de persoonlijke sociale of gezinssituatie in rekening gebracht, of ook de grote verplaatsingsafstand, zoals bijvoorbeeld voor werkstudenten uit Nederland. Een kleine minderheid is door de combinatie met een deel- of voltijdse job met flexibele werkuren wel in de mogelijkheid om (enkele) lessen bij te wonen. De studietrajectbegeleiders moedigen het bijwonen van de lessen in dergelijke gevallen sterk aan. Het bijwonen van werkcolleges en seminars wordt eveneens sterk aangemoedigd. Omdat seminars echter een verplicht onderdeel van het curriculum zijn, worden er wel standaard zelfstudiepakketten voor deze opleidingsonderdelen voorzien. Zelfstudie van werkcolleges wordt slechts in uitzonderlijke gevallen toegekend. Om werkstudenten de mogelijkheid te bieden de werkcolleges toch te kunnen volgen vindt het werkcollege *Wereldgodsdiensten, religiestudie en interreligieuze dialoog* bijvoorbeeld 's avonds plaats tussen 18 en 20 uur. Het werkcollege *Praktische theologie: thematische reflectie en homiletiek* voorziet dan weer per contactmoment vervangopdrachten voor werkstudenten die door hun werksituatie uitzonderlijk een van de contactmomenten niet kunnen bijwonen.

Voor alle plichtvakken uit de bacheloropleiding en voor andere vakken die frequent in zelfstudie worden opgenomen, worden standaard zeer degelijke zelfstudiepakketten voorzien. Voor een klein aantal andere vakken wordt een ad hoc oplossing voorzien door de docent zelf. De docent en de student bepalen dan na onderling overleg de inhoud van de zelfstudie. Deze laatste optie betreft vooral vakken uit de masteropleidingen waarvoor een kleinere groep studenten interesse heeft. Dit is voor de docent vaak een aanleiding om via een ad hoc oplossing een zelfstudie op maat van de student uit te werken. Voor plicht- of keuzevakken uit alle opleidingen die worden gedoceerd door docenten verbonden aan een andere faculteit binnen de KU Leuven, wordt ofwel geopteerd voor een ad hoc oplossing of zelfstudiepakket in nauw overleg met de betrokken docent, ofwel voor de overname van de uitgebouwde faciliteiten voor 'werkstudenten' aan de speci-

fieke faculteit waartoe de docent verbonden is (bv. zelfstudiepakketten of avondonderwijs zoals aan het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte worden voorzien).

Omdat de meerderheid van de zelfstudie gebaseerd is op standaard zelfstudiepakketten, coördineert de faculteit de zelfstudie via de Toledo-community *Zelfstudiepakketten Theologie en Religiewetenschappen* waartoe alle studenten met het statuut zelfstudie toegang krijgen.

De Faculteit stelt *zelfstudiepakketten* volgens een geijkte format op. De pakketten bestaan steeds uit een studiewijzer en zelfstudiecursus. Beide componenten zijn vaak aangevuld met een specifieke zelfstudieopdracht.

De studiewijzer is de leidraad bij de zelfstudie van het vak en bevat negen onderdelen⁴⁹. De zelfstudiecursus wijkt in de meeste gevallen af van de cursustekst of reader voor reguliere studenten. De cursus wordt in de meeste gevallen ook elektronisch voor de studenten beschikbaar gesteld.

Ook het leertraject is aangepast. Omdat zelfstudiestudenten niet deelnemen aan het reflectieproces tijdens de contactmomenten met docent en medestudenten tijdens de hoorcolleges, verwerken ze de leerstof via papers waarin zij zich op basis van extra literatuur of veldwerk de leerstof eigen maken.

Door de zelfstudiepakketten op deze manier uit te bouwen probeert de Faculteit tegemoet te komen aan de nadelen die eigen zijn aan afstandsonderwijs, zoals minder bewegingsruimte voor alternatieve werkvormen en de slechts sporadische interactie tussen docent en student en studenten onderling.

Het aanbod aan zelfstudie wordt jaarlijks geüpdatet. De docenten investeren bijgevolg aanzienlijk veel tijd in het jaarlijks opstellen en herwerken van zelfstudiepakketten. Zij worden hierbij ondersteund door de studietrajectbegeleiders voor werkstudenten die de uitwerking van de zelfstudie coördineren en tijdens een jaarlijks gesprek het volledige aanbod van zelfstudie in de verkorte bacheloropleiding in overleg met de professoren herwerken. Zij helpen ook met het opstellen van zelfstudie van vakken uit de master. De Nederlandstalige POC bewaakt dat via de zelfstudiepakketten dezelfde leerdoelen gerealiseerd worden als voor de studenten die via de reguliere weg het opleidingsonderdeel volgen.

⁴⁹ (1) Situering van het opleidingsonderdeel; (2) Doelstellingen; (3) Wat heb je nodig als studiemateriaal voor dit opleidingsonderdeel?; (4) Waar kan ik het studiemateriaal voor dit opleidingsonderdeel vinden?; (5) Wat moet er allemaal gebeuren ter voorbereiding van het examen?; (6) Hoe pak ik de studie van het opleidingsonderdeel het best aan?; (7) Hoe verloopt het examen?; (8) Voorbeelden van examenvragen (niet exhaustief); (9) Waar kan ik terecht met vragen en problemen bij de studie van deze cursus?.

2.6.3.2. Examenspreiding

In de academiejaren 2010-2011, 2011-2012 en 2012-2013 werd respectievelijk aan 135, 128 en 109 werkstudenten het statuut examenspreiding (art. 122 uit het facultair examenreglement) door de Faculteit toegekend. Werkstudenten met het statuut examenspreiding kunnen inschrijven voor de zogenoemde ‘maandmomenten’. Dit zijn examenmomenten die professoren en docenten maandelijks van januari tot en met begin juli voor de werkstudenten organiseren. Opdat werkstudenten het afleggen van examens vlot zouden kunnen combineren met hun job, vinden deze examenmomenten voornamelijk plaats ’s avonds of op woensdagnamiddagen. Werkstudenten kunnen deze alternatieve examendata ruim op voorhand inkijken op de ‘Intekenlijst voor werkstudenten’ op de facultaire website (<https://theo.kuleuven.be/apps/werkstudent/>). Zij kunnen tot twee weken op voorhand inschrijven voor een examen op een maandmoment. Herkansingen worden in de derde zittijd gepland, op gezamenlijke momenten met reguliere studenten. Tijdens deze derde zittijd kunnen studenten met recht op examenspreiding ook hun eerste (en eventueel tweede) examenkans plannen. Op die manier biedt de Faculteit werkstudenten een flexibele examenplanning aan die het mogelijk maakt om vanaf januari tot en met september maandelijks een examen af te leggen.

De studietrajectbegeleiders staan samen met de algemene ombuds en examenombuds in voor de coördinatie van dit alternatief examenrooster voor werkstudenten. Het spreekt voor zich dat het systeem van examenspreiding ook een aanzienlijke inspanning vraagt van de docenten die vanaf januari tot en met juli maandelijks tijd vrijmaken voor examens van werkstudenten.

2.6.4. OMKADERING VAN WERKSTUDENTEN

De opvolging van de grote instroom van werkstudenten aan de Faculteit gebeurt voornamelijk door twee **studietrajectbegeleiders** voor werkstudenten. De coördinatie gebeurt door de stafmedewerker onderwijs in samenwerking met de permanente ombudspersoon en het onderwijssecretariaat. Beide studietrajectbegeleiders maken deel uit van het BAP en besteden als doctoraatsstudent elk 20 procent (samen 0.40 VTE) aan deze facultaire dienstverlening. Dit is gerekend buiten de tijdsinvestering van vele docenten en medewerkers die niet in procenten kan worden uitgedrukt. Het groot aantal werkstudenten dat een flexibel traject volgt vraagt immers van het hele facultaire corps een extra inspanning.

De twee studietrajectbegeleiders voor werkstudenten staan op verschillende vlakken in voor de omkadering en begeleiding van werkstudenten. Zij zijn vooreerst betrokken bij de aanvraagprocedure voor zij-instromers. Na deze aanvraagprocedure volgen de studietrajectbegeleiders de dossiers op van de werkstudenten. Zij-instromers die kiezen voor een voltijdse studie zonder de combinatie met een job worden door de andere studietrajectbegeleiders verder opgevangen.

Zij staan daarnaast in voor de praktische organisatie van zelfstudie en examenspreiding via online toepassingen zoals de Toledo-community voor zelfstudiestudenten en de alternatieve intekelijst voor werkstudenten op de facultaire webpagina (cf. *supra*). Zij coördineren het opstellen en updaten van zelfstudiepakketten aan het begin van elk semester en zijn het aanspreekpunt voor docenten die vragen hebben omtrent zelfstudie en examenspreiding van hun studenten.

Zij volgen de informatie voor werkstudenten en zij-instromers op die te vinden is op de facultaire website (<http://theo.kuleuven.be/nl/studenten>) en in het 'Vademecum voor zij-instromers' (<http://theo.kuleuven.be/nl/studenten/formulieren/vademecum-voor-zijinstromers-2012-13.pdf>).

De studietrajectbegeleiders organiseren voor alle nieuwe werkstudenten ook standaard een individueel intakegesprek en hebben met hen ook regelmatig opvolgesprekken. Voor kandidaat-werkstudenten wordt in augustus een aparte infosessie georganiseerd. Om het onderling contact te bevorderen onder werkstudenten die meestal individueel via afstandsonderwijs studeren, organiseren zij jaarlijks een bijeenkomst voor werkstudenten. Doorheen het academiejaar zijn de studietrajectbegeleiders een aanspreekpunt voor deze studenten. Zij bemiddelen ook de communicatie tussen de studenten en de docent wanneer er vragen zijn over de inhoud van een welbepaalde zelfstudiecursus of in de aanloop naar het examen.

Deze omkadering wordt aangevuld door de algemene **ombudsdienst** en de examenombudsen die problemen in verband met examens en examenplanning behandelen. Werkstudenten kunnen de nodige **cursussen en (bijkomende) literatuur** vlot raadplegen. De cursusdienst van de studentenkring Katechetika is vlot bereikbaar via e-mail en voorziet in de mogelijkheid om cursussen per post op te sturen. De Maurits Sabbebibliotheek is tijdens weekdays open van 8.30 tot 22 uur en is op zaterdag open van 9 tot 13 uur. Een elektronische versie van de meeste cursussen en leesteksten is bovendien via Toledo beschikbaar.

Naar aanleiding van de onderwijsvisitatie is er door de studietrajectbegeleiders van de werkstudenten een rapport opgesteld waarin een aantal aandachtspunten met betrekking tot de zorg voor werkstudenten (flexibiliteit van de trajecten, het verloop van het leerproces, de evaluatie en de feedback, en de uitwerking van omkadering voor werkstudenten) worden uiteengezet en verbeterperspectieven aangereikt. Dit rapport werd besproken op de POC van 19 april 2013⁵⁰.

⁵⁰ Zo worden er door de POC op dit ogenblik verscheidene pistes overwogen om het leerproces van werkstudenten nog beter te begeleiden – zeker naar aanloop van het moment van de evaluatie, en om feedback bevorderlijk in te zetten. Eén van de pistes is om docenten van de meest gekozen OPO's te vragen om een soort van introductieles in te bouwen aan het begin van een semester. Tijdens deze les kunnen de vereisten duidelijk aan de werkstudent worden gecommuniceerd en wegen worden aangeboden om deze te bereiken. Ook kan tijdens dergelijke introductieles een voorbeeldtraject van de te ondernemen stappen in het leerproces worden voorgesteld. Om de ervaring bij werkstudenten van een tekort aan contact of interactie te verhelpen, heeft de POC het voornemen genomen om werkstudenten sterker aan te moedigen om ook effectief te participeren aan het leven op de faculteit (al dan niet op verplichte basis). Verder zullen

2.7. VERBETERACTIES UIT DE KWALITEITSZORG

Vooraf kan worden opgemerkt dat de in de afgelopen jaren uitgevoerde verbeteracties in grote mate zijn ingegeven door de beleidsoptie van de Faculteit om theologie en religiewetenschappen sterk te integreren. Dit heeft zich vertaald in een versterking en uitklaring van de godsdienstwetenschappelijke component (bacheloropleiding), een grotere aandacht voor religiewetenschappen in het onderzoek en de vertaling daarvan in de onderwijsactiviteiten (in het bijzonder de masteropleidingen waar de band tussen onderzoek en onderwijs het sterkst is), het aanwervingsbeleid (de drie laatste profielvacatures zijn gericht op theologen met religiewetenschappelijke expertise) en het instroombeleid (de wezenlijk geïntegreerde benadering van theologie en religiewetenschappen wordt gepromoot als troef voor de Leuvense opleidingen).

In wat volgt wordt ingegaan op de belangrijkste verbeteracties van de afgelopen jaren. Daarbij wordt zoveel mogelijk gedifferentieerd naar de opleidingen. Een volledige lijst met verbeteracties is opgenomen in de bijlagen (zie bijlage 8).

In de afgelopen jaren werden enkele aanpassingen in het **programma van de bacheloropleiding** ingevoerd met bijzondere aandacht voor het ontwikkelen van methodologische/methodische, communicatieve en praktijkgerichte vaardigheden. In de Nederlandstalige bacheloropleiding werd de **leerlijn methodische/methodologische vaardigheden** versterkt via hervorming en jaarlijkse evaluatie van de methodische sessies en de introductie van het OPO *Methodologie van empirisch onderzoek in de theologie en de godsdienstwetenschappen* als plichtvak. Er werd een nieuw OPO *Theologisch practicum* ingericht om een betere integratie te realiseren tussen de verschillende inhouds (over de studie jaren, tussen disciplines, in relatie tot de praktijk en met het oog op het komen tot een eigen synthese...) ⁵¹. In de Engelstalige bacheloropleiding werd een omvattend OPO (*Introduction to Theology*, 16 sp.) uitgebouwd, dat inleidt in de theologische subdisciplines en waarin **onderzoeksvaardigheden** en **communicatieve vaardigheden** worden ingeoefend. Het OPO heeft een belangrijke integrerende functie voor studenten. Voor de Engelstalige Erasmusstudenten werd een OPO ingericht dat inleidt in de Leuvense theologie en methodologie (*The Louvain Approach to Theology and Religious Studies in the Past and the Present*).

Het **keuzepakket** van de Nederlandstalige en Engelstalige bachelor- en masteropleidingen werd aangevuld met taalvakken, filosofische en kerkrechtelijke vakken. **Taalvakken** werden geïntroduceerd ter ondersteuning van het lezen van teksten. Een nieuw OPO *Reading of Greek*

de werkstudenten ook nog meer aangespoord worden om zelf contacten te leggen met medewerkstudenten, via bijvoorbeeld het studentenmailadres, een community op Facebook, enz.

⁵¹ Dit OPO werd een eerste maal gedoceerd in het academiejaar 2012-2013.

Patristic Texts werd in het academiejaar 2012-2013 opgenomen in het programma. Vanaf het academiejaar 2013-2014 kunnen Nederlandstalige bachelorstudenten een initiatiecursus Duits opnemen in hun programma; Engelstalige bachelor- en masterstudenten kunnen kiezen voor *German for Reading Knowledge* en *French for Reading Knowledge*. Met het oog op een betere integratie van het civielrechtelijke en canoniekrechtelijke studietraject werden meer mogelijkheden geboden aan studenten om een stevig pakket filosofische en kerkrechtelijke OPO's op te nemen in hun programma.

In 2011 werd een **capaciteitsplan** uitgewerkt voor de invoering van een tweejarig masterprogramma met vier uitstroomopties in de Nederlandstalige sectie en één uitstroomoptie in de Engelstalige sectie. Naast een algemene set van leerresultaten, werd voor elke uitstroomoptie een specifieke set van leerresultaten opgesteld. Ter voorbereiding van de invoering van de tweejarige master werd de **programma-opbouw** van de initiële masteropleiding en de advanced masteropleiding reeds beter op elkaar afgestemd. De vroegere indeling van colleges, seminaries, specialisatiecolleges voor de initiële master, en onderzoekscolleges, seminaries en specialisatiecolleges voor de advanced masteropleiding werd vervangen door een gedeelde bicyclische structuur van colleges, seminaries en onderzoekscolleges. Hierdoor werd het profiel van de masteropleidingen ten opzichte van de bachelor-en doctoraatsopleiding aangescherpt. De herprogrammering van de mastervakken heeft binnen de onderzoekseenheden geleid tot aanpassingen met betrekking tot de benaming van OPO's, het herformuleren van doelstellingen en inhoud en het herbekijken van de onderlinge afstemming van de OPO's.

In de initiële en advanced masteropleiding werd **de leerlijn met betrekking tot praktische theologie** grondig aangepast. Sinds 2007-2008 kunnen alle studenten van de **initiële master** OPO's opnemen die gericht zijn op het aanleren van praktijk- en reflectiegerichte vaardigheden met het oog op het uitoefenen van het beroep van pastor. Het betreft de OPO's *Pastorale stage: exploratie en theologische reflectie*, *Werkcollege praktische theologie: pastorale vorming* en *Werkcollege praktische theologie: thematische reflectie*. Studenten van de initiële master kunnen er ook voor kiezen een praktisch-theologisch geöriënteerde masterproef voor te bereiden die de methode van de praktische theologie volgt en bijgevolg theoretische en praktische inzichten met elkaar verbindt. In de **advanced masteropleiding** kunnen studenten sinds 2007-2008 kiezen voor de optie *Praktische theologie: academische pastoraatsopleiding* met een masterproef die naast een scriptie (10 sp.) ook een stage van 16 sp. omvat.

Voor de **masteropleiding WIDR** werd een **eigen sub-POC** ingericht. Het **programma van de opleiding** werd grondig aangepast met het oog op een sterkere samenhang. Naast de masterproef werd er een gemeenschappelijk deel (*truncus communis*) van 24 sp. (tegenover 8 sp. vroeger) voorzien. De keuzevakken bedragen slechts 16-20 sp (tegenover 32 sp. vroeger). Het gemeenschappelijke deel omvat nu een basiscursus religiestudie, een basiscursus wereldgods-

diensten, een gemeenschappelijk werkcollege, een inleidend OPO over het fenomeen religie in de Europese context en een OPO interreligieuze dialoog

Voor de verschillende wereldgodsdiensten werd er **expertise** aangetrokken aan de hand van **gastdocenten**, met grote kennis van of zelfs afkomstig van de betrokken godsdienst. Zo werd het onderdeel jodendom verschillende academiejaren gedoceerd door prof. J. Kliner, voorzitter van het Belgisch Israëlitisch Consistorie van België. Voor het doceren van hindoeïsme werd een specialist uit India aangetrokken en voor boeddhisme iemand die tegelijk thuis is in de boeddhistische en christelijke tradities. Voor de islam werd in de voorbije jaren een eigen docente aangesteld met expertise in de islam. In 2012 heeft deze docente echter de Faculteit verlaten. Er wordt op het ogenblik van de redactie aan een nieuwe constructie gewerkt, in nauw overleg met de Faculteit Letteren (opleiding Arabistiek en Islamkunde) en de overheid die vragende partij is naar nieuwe initiatieven van de Vlaamse universiteiten inzake de academische studie van de islamitische theologie, in functie van de vorming van islam-consulenten en de opleiding van godsdienstleerkrachten islam.

De **studietrajectbegeleiding** werd gediversifieerd voor de Nederlandstalige opleidingen in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen, de internationale opleidingen, de masteropleiding WIDR en de werkstudenten. De Faculteit heeft uitdrukkelijk geïnvesteerd in aparte studietrajectbegeleiding en stagebegeleiding voor studenten van de masteropleiding WIDR. Er werd een FLOF-mandaat ingevuld door iemand die doctoreert in de religiestudie en die in de context van zijn dienstverlening de taak van stagebegeleiding op zich neemt. Er is ook een lid van de AAP/BAP geleding in de context van haar facultaire dienstverlening verantwoordelijk voor de studietrajectbegeleiding van deze studenten. Via intakegesprekken met de studietrajectbegeleider wordt ernaar gestreefd eerder verworven competenties en kwalificaties van studenten maximaal te benutten en te verdiepen.

In de afgelopen jaren werden bijzondere inspanningen geleverd met betrekking tot **toetsen en examinering**. Na iedere examenperiode wordt sinds enkele jaren door docenten een **feedbackmoment** voorzien waarvan zowel geslaagde als niet-geslaagde studenten gebruik kunnen maken. **Feedbackformulieren** werden uitgedacht voor werkstukken en mondelinge examens. Er werd sterk geïnvesteerd in het **antiplagiaatsbeleid**. In het academiejaar 2012-2013 werden de **ECTS-fiches** grondig aangevuld op het niveau van de evaluatie-activiteit, onder meer met betrekking tot het aantal en soort examenvragen, de verdeling van de punten over de vragen en/of verschillende evaluatieonderdelen en de weging ervan bij deelcijfers, en de formele en inhoudelijke aandachtspunten of evaluatiecriteria die worden gehanteerd.

De Faculteit heeft in de afgelopen jaren **de band met haar afgestudeerden versterkt**. De Thomaswebsite is in de voorbije jaren uitgegroeid tot het contactmiddel tussen de Faculteit en haar afgestudeerden, in het bijzonder voor het godsdienstonderwijs. In de lijn van de Thomas-

website werd ook de Elisabethwebsite ontwikkeld om contact te houden met alumni in de pastorale zorg. Het in 2012 hervormde navormingscentrum Didachè biedt een uitgebreid en kwalitatief nascholingsaanbod. De jaarlijkse Ronde van Vlaanderen werd uitgebreid van onderwijs naar andere beroepsvelden (pastoraal). Met de internationale studenten wordt sinds juli 2007 contact gehouden via een ruimverspreide Engelstalige elektronische nieuwsbrief (*alumni newsletter*). In 2012-2013 werd een specifieke facebookgroep voor alumni van de masteropleiding WIDR opgericht en een alumnibevraging afgenomen.

2.8. KRITISCHE REFLECTIE EN TOEKOMSTPERSPECTIEF

De bacheloropleiding, de initiële masteropleiding en de advanced masteropleiding hebben een coherent opgebouwd programma dat een verbredend en verdiepend opleidingstraject biedt in de theologie en de godsdienstwetenschappen. Het programma staat garant voor een brede inhoudelijke en methodologische vorming. Tegelijk laat het programma studenten toe een eigen interesseprofiel te ontwikkelen (verdieping in theologisch vakgebied, bijzondere focus op filosofie, klassieke talen, religie, etc.). Zij kunnen met andere woorden een studietraject uitstippelen waarin eigen klemtonen worden gelegd. Met hun programma en variatie aan werkvormen realiseren de opleidingen hun vooropgestelde leerresultaten. Hierbij wordt steeds een correcte studiebelasting voor de studenten bewaakt. In de context van de POC en het TCIP wordt voortdurend over deze kwesties gereflecteerd.

De doorlichting van de huidige onderwijsprogramma's heeft ook enkele groeipunten en uitdagingen voor de toekomst aan het licht gebracht. We bespreken enkele aandachts- en actiepunten per opleiding.

De grote uitdaging van de **Nederlandstalige bacheloropleiding** betreft de **instroom, in het bijzonder van nieuwe generatiestudenten**. Het aantal inschrijvingen in de bacheloropleidingen is de laatste drie academiejaren duidelijk gedaald. Fundamentele maatschappelijke en kerkelijke veranderingen (secularisering, detraditionalisering, imago van de kerk, antipathie met betrekking tot traditionele geïnstitutionaliseerde religie) hebben de aantrekkingskracht van de opleiding op generatiestudenten sterk doen afnemen. Nochtans staat de blijvende plaats van religie in cultuur en samenleving – en dus van opleidingen die gericht zijn op de ontwikkeling van studenten tot integraal gevormde deskundigen inzake theologie en religie – buiten kijf. De PR-cel van de Faculteit neemt de kwestie van de instroom van nieuwe studenten als een prioritair actiepunt. Recent werd gewerkt aan een vernieuwde website voor generatiestudenten, werd er een bijzondere campagne ontwikkeld voor Nederlandse studenten en werd er een nieuwe promotiefilm opgenomen waarin de opleidingen worden voorgesteld. Tevens wordt er steeds gestreefd

naar een sterke aanwezigheid op infobeurzen voor nieuwe studenten. Daarbij worden de sterke kanten van de opleiding goed in de verf gezet, zoals het breed karakter van de opleiding, de inclusieve benadering van theologie en religiewetenschappen als eigen optie, de kwaliteit van onderzoek, onderwijs en studiebegeleiding, en de uitstekende en gevarieerde tewerkstellingskansen.

Tegelijk is het zo dat het aantal inschrijvingen in de **verkorte bacheloropleiding** beduidend hoger ligt dan de instroom van generatiestudenten. Dit noopt tot een herdenking van het verkorte studieprogramma in de context van de bacheloropleiding. Een opwaardering van de verkorte bachelor kan, naast de reeds eerder genomen initiatieven (zie 2.1.1.4.2.), een positief effect hebben op de motivatie en het engagement van studenten en dus ook op het studierendement. Er worden ook inspanningen gedaan om deze doelgroep nog beter aan te boren, bijvoorbeeld door een aparte PR-brochure voor deze studentengroep en door presentatie van de verkorte bacheloropleiding in de hogescholen (lerarenopleidingen) en de hogere instituten voor godsdienstwetenschappen.

Ook voor de **Engelstalige bacheloropleiding** is er een kleine instroom van studenten, wat leidt tot een moeilijk organiseerbaar programma. Door de kleine bezetting worden alle opleidingsonderdelen driejaarlijks georganiseerd. Dit brengt met zich mee dat de leerlijnen van het bachelorprogramma van inleidend naar meer verdiepend niet optimaal gerespecteerd kunnen worden. Anderzijds is de Engelstalige bacheloropleiding ook niet in de eerste plaats gericht op studenten zonder enige vooropleiding in de theologie en de religiestudie. Het programma ambiëert niet zozeer bodembedekkend te zijn dan wel via een flexibel traject studenten vertrouwd te maken met het Leuvense onderwijs en onderzoek in theologie en religiestudie, zodat de instroom in de initiële masteropleiding vlot kan verlopen. Veruit de meeste studenten volgen trouwens een verkort programma.

De **initiële en de advanced masteropleiding** delen grotendeels dezelfde opleidingsonderdelen. Zoals eerder aangehaald is er momenteel een 3+1+1 structuur terwijl het vakkensysteem reeds in een 3+2 structuur is uitgewerkt. Bovendien moeten studenten die doorstromen naar de advanced masteropleiding op twee jaar tijd twee wetenschappelijk verantwoorde masterproeven afwerken. Uit studentenbevragingen blijkt dat de belasting van de masterproeven in combinatie met andere studieactiviteiten de studeerbaarheid van de masteropleidingen onder druk zet. Zoals in de inleiding van dit ZER werd aangegeven, is deze situatie het gevolg van een gebrekkige politieke besluitvorming waarmee de Faculteit zo goed als mogelijk is proberen om te gaan. Op het ogenblik van het finaliseren van het ZER beraadt de universiteit zich inzake het opnieuw voorleggen aan de overheid van het facultair capaciteitsplan voor een tweejarige onderzoeksmaster. In het kielzog van deze ontwikkeling denkt de faculteit ook actief na over een unieke, eenjarige, Nederlandstalige, initiële master die dan naast de tweejarige onderzoeksmaster zou worden aan-

geboden. Hiermee zouden de meeste problemen inherent aan de huidige situatie opgelost kunnen worden.

Deze vaststellingen zijn ook van toepassing op de Engelstalige masteropleidingen. De studiebelasting van de masterproef in de initiële en advanced masteropleiding wordt hier nog sterker gevoeld omdat de studenten eerst nog vertrouwd moeten raken met de Leuvense manier om onderzoek uit te voeren en te presenteren. Ook hier bestaat de meest efficiënte oplossing erin dat de huidige 1+1 structuur van het Engelstalige masterprogramma evolueert naar een Engelstalige twee-jarige (onderzoeks)master. In feite zijn daarvoor reeds alle ingrediënten aanwezig in de huidige 1+1 (met weliswaar twee masterproeven).

Een extra uitdaging voor de Engelstalige masteropleidingen is de grote **heterogeniteit** van de instromende studenten (theologische vorming, instromingsniveau, algemene vaardigheden zoals kennis van het Engels, onderzoeksvaardigheden en ICT-vaardigheden) en de implicaties hiervan op het onderwijsgebeuren, bijvoorbeeld de uiteenlopende effectieve studiebelasting van de studenten. Er moet steeds gezocht worden naar flexibele manieren om met deze heterogeniteit om te gaan. Dit is mogelijk door eerder genomen maatregelen verder uit te diepen, onder meer met betrekking tot de beginsituatie van internationale studenten (i.v.m. de toelatingsprocedure: strengere taalttest; vóór de aanvang van de lesweken een reeks introducties organiseren rond o.a. westerse geschiedenis, moderne filosofie, gendergevoeligheid in het Westen, communicatie...) en met betrekking tot de onderwijsvormen (nog grotere variatie in werkvormen en meer geïndividualiseerde begeleiding). Zowel de Nederlandstalige als de internationale studenten zijn vragende partij voor een meer uitgebouwd gezamenlijk lesprogramma, zodat meer kansen worden gecreëerd voor uitwisseling, dialoog en 'intercultureel leren'.

Ondanks de genomen inspanningen wordt vanuit verschillende geledingen (studenten⁵², ABAP-geleding⁵³) nog steeds gewag gemaakt van een onevenwicht tussen theologie en religiestudie en wordt aangedrongen op verdere initiatieven om het programma-aanbod en de omkadering op het terrein van de wereldreligies, de interreligieuze dialoog en de religiestudie verder uit te bouwen. Dit toont aan dat de Faculteit nog verder dient te werken aan de **bewustwording omtrent haar eigen profiel** en de wetenschappelijke vooronderstellingen ervan. De Faculteit streeft er immers naar om **religiewetenschappelijke vorming** binnen de opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen een gedeelde verantwoordelijkheid van alle onderzoekseenheden te maken. De samenhang tussen theologie en religiestudie als een element van het geheel eigen profiel van de faculteit impliceert immers dat vanuit alle onderzoekseenheden de religiewetenschappelijke expertise wordt onderkend en verder ontwikkeld. Er is geen specifieke onderzoekseenheid die zich met religiestudie bezighoudt, maar van alle onderzoekseenheden wordt

⁵² Hearing studenten 17 december 2012, POC en TCIP-vergadering 19 april 2013.

⁵³ Vergadering ABAP-geleding 12 december 2012.

verwacht dat ze religiewetenschappelijke expertise in huis hebben en/of verder ontwikkelen, bijvoorbeeld in de vorm van de studie van de hermeneutiek van heilige boeken, bijvoorbeeld in het jodendom, de islam, interreligieuze dialoog, inculturatie, oecumene of comparatieve theologie, de geschiedenis van religies naar methode en inhoud, comparatieve ethiek of pastorale zorg in een multireligieuze context of rituele studies. Om hieraan betere zichtbaarheid te geven, wordt op dit moment overwogen om de namen van de onderzoekseenheden te verbreden: bijvoorbeeld: ‘onderzoekseenheid theologische ethiek’ wordt ‘onderzoekseenheid theologische en comparatieve ethiek’. Bovendien werden recent profielvacatures uitgeschreven om de religiewetenschappelijke expertise in de onderzoekseenheden Systematische theologie en Pastoraaltheologie te versterken.

De **masteropleiding WIDR** biedt studenten een verbredende en verdiepende opleiding aan. De *truncus communis* zorgt voor een degelijke basisvorming; de drie opties maken het voor studenten mogelijk om een programma samen te stellen dat nauw aansluit bij hun persoonlijke interesses en/of academische en professionele achtergrond. Door de uiteenlopende achtergronden en verwachtingen van studenten en de grote waaier aan keuzemogelijkheden wordt een begeleiding op maat van de individuele student voorzien. In de afgelopen jaren werden tevens inspanningen geleverd om de studeerbaarheid van de opleiding te vergroten (o.m. nieuwe invulling van de masterproef en afbouw van het aantal stage-uren).

De opleiding kan zich verheugen in een groeiende belangstelling vanuit verschillende hoeken. Dit hangt samen met de (ver)nieuw(d)e belangstelling voor het fenomeen religie vanuit een niet-confessioneel perspectief. Dit stelt uitdagingen aan de draagkracht om dit programma goed te laten functioneren. In overeenstemming met de beleidsoptie van de Faculteit kunnen docenten van alle onderzoekseenheden van de opleidingen godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen een bijdrage leveren aan de masteropleiding WIDR, bijvoorbeeld als promotor van masterproeven, steeds rekening houdend met de specifieke leerresultaten die deze opleiding aansturen. Daarnaast werkt de faculteit aan meer permanente oplossingen voor het doceren van de verschillende wereldgodsdiensten.

GENERIEKE KWALITEITSWAARBORG 3: GEREALISEERD EINDNIVEAU

3.1. SYSTEEM VAN BEOORDELING, TOETSING EN EXAMINERING

3.1.1. INLEIDING

In 2009 heeft de Onderwijsraad (werkgroep Toetsbeleid) van de KU Leuven een universiteitsbreed toetsbeleid geformuleerd. Toetsbeleid aan de KU Leuven wordt in de Principenota Toetsbeleid omschreven als “een samenhangend stelsel van kwaliteitszorg waarin maatregelen en voorzieningen zijn getroffen om de kwaliteit van de toetsing en examinering te bewaken en te bevorderen”⁵⁴. Volgens dezelfde nota biedt een integraal toetsbeleid “een bundeling van bestaande en nieuwe afspraken, hulpmiddelen voor een kwalitatieve verbetering van toetsing, een bevestiging van reeds bestaande goede praktijken, kwaliteitsvolle toetsen, garanties om op een objectieve manier te evalueren en toetsing in lijn met de onderwijsvisie”.

De principes van het universiteitsbrede toetsbeleid expliciteren de algemene standaarden waaraan toetsen en evalueren binnen de KU Leuven moet voldoen. De KU Leuven vertaalt deze uitgangspunten en principes in haar onderwijs- en examenreglement (OER), in een actieplan met draaiboeken voor faculteiten, opleidingen en docenten – de interactie tussen deze drie actoren is van essentieel belang – en in instrumenten ter ondersteuning van de bepaling van de toetsvormen. De **faculteiten** en **opleidingen concretiseren** het universiteitsbrede toetsbeleid en zijn verantwoordelijk voor de implementatie, rekening houdend met bestaande praktijken en de toetscultuur. Aan het begin van elk academiejaar evalueren de POC's het toetsbeleid en de uitvoering ervan tijdens het voorbije academiejaar en rapporteren zij aan de Faculteit met betrekking tot een aantal concrete zaken: de docentenevaluatie, de opvolging van het antiplagiatbeleid, de bespreking van het FOER, de semesterindeling, de tussentijdse toetsen en het ombudsverslag. In het kader van de opvolging van de implementatie van het toetsbeleid is een jaarlijkse bespreking voorzien op de Onderwijsraad. Deze bespreking gebeurt op basis van input vanuit de faculteiten.

De voorbije academiejaren werd op faculteits- en opleidingsniveau in toenemende mate aandacht besteed aan het thema evaluatie. In het **academiejaar 2009-2010** werden de docenten gevraagd hun syllabi, in het bijzonder van de bachelorvakken, te herwerken op basis van besprekingen in de POC/TCIP. In hetzelfde academiejaar ging tevens de vervroegde examenplanning van

⁵⁴ Algemene nota met betrekking tot toetsing, p.2.

kracht: studenten konden voortaan zelf hun examenregeling samenstellen door in te tekenen op een elektronisch intekenplatform voor een examenmoment naar keuze. Op die manier kan een zinvolle spreiding van de examens gegarandeerd worden.

Een cesuurmoment in dit proces van het uitwerken van een toetsbeleid was de identificatie van sterke en minder sterke domeinen en topics op het vlak van evaluatie aan de hand van een ondersteuningsinstrument toetsbeleid of **quickscan** (24 februari 2012). Deze oefening werd aangestuurd door de POCen het TCIP. De *quickscan* werd door DUO uitgewerkt; hierop worden de verschillende aspecten van evaluatie in een opleiding of faculteit weergegeven. Deze aspecten zijn: feedback, organisatie en informatie, afstemming leerresultaten en evaluatie, kwaliteitseisen, kwaliteitsbewaking, masterproef en stage. Tijdens het overleg werd duidelijk dat de opleidingen reeds veel geïnvesteerd hebben in sommige aspecten van toetsbeleid. Tegelijk werden aandachtspunten en opportuniteiten binnen deze aspecten geformuleerd, namelijk met betrekking tot afstemming over het toekennen van scores, de evaluatie van de masterproef (criteria) en de afstemming van leerresultaten en evaluatie. De maatregelen die sindsdien genomen werden, passen op planmatige wijze in de uitwerking van een facultair toetsbeleid. Vanuit de Onderwijs-cel, de POC en het TCIP werden volgende actiepunten voorgesteld: (1) de relatie tussen evaluatie, leerresultaten en leeromgeving, (2) feedback aan studenten, (3) kwaliteitszorg van evaluatie, (4) de evaluatie van de masterproef, (5) cesuurbepaling en (6) de vervroegde examenplanning. Hierbij werd prioriteit gegeven aan de actiepunten “afstemming tussen leerresultaten en evaluatie op OPO-niveau”, “cesuurbepaling” en “feedback aan studenten”.

De vooropgestelde actiepunten kregen een prominente plaats in het programma van de **docentendag** (17 september 2012). In opvolging van de docentendag maakten de Onderwijs-cel, de POC en het TCIP werk van een feedbackformulier voor masterproeven (criteria voor beoordeling, opmerkingen bij presentatie en verdediging) en voor mondelinge examens. Tevens werden inspanningen geleverd om de lijn leerresultaten van de opleiding – doelstellingen van het OPO – evaluatie van het OPO te optimaliseren: alle docenten werden aangeschreven met de vraag om, naar aanleiding van de examens van de januarizittijd 2013, de taxonomie van Bloom toe te passen op de examenvragen. Tenslotte werd ook gewerkt aan de cesuurbepaling: een generiek overzicht van de betekenis van een cijfer op 20 werd opgesteld en in de ECTS-fiches werd de informatie over cesuurbepaling binnen de context van een specifiek OPO fijnmaziger uitgewerkt.

3.1.2. EVALUATIEVORMEN

3.1.2.1. Inventarisatie

Docenten beschrijven de evaluatieactiviteiten bij opleidingsonderdelen in de ECTS-fiches. Bij deze beschrijving wordt het universitaire examensysteem gevolgd. De ECTS-fiches bieden informatie over de modaliteit van de evaluatie (mondeling/schriftelijk), het soort van evaluatie (gesloten boek examen, open boek examen, take-home examen, paper, verslag, portfolio, presentatie, oefening met beoordeling, medewerking tijdens contactmomenten, self-assessment/peer-assessment) en het tijdstip van de evaluatie (examen tijdens de examenperiode, partiële evaluatie met afrondend examen tijdens de examenperiode, permanente evaluatie). In een toelichting wordt ook de weging van de verschillende soorten evaluatie ten aanzien van elkaar bij het bepalen van het eindresultaat beschreven. We bespreken kort de modaliteit, het soort en het tijdstip van de evaluatie per opleiding en varianten.

3.1.2.2. Bachelor of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/ Bachelor of Arts in Theology and Religious Studies

De evaluatie van de opleidingsonderdelen in de Nederlandstalige en Engelstalige bacheloropleiding gebeurt in ruim meer dan de helft van de gevallen door een mondeling examen tijdens de examenperiode. Zowel voor het mondeling als voor het schriftelijke examen wordt een beroep gedaan op acht soorten van evaluatie voor de Nederlandstalige bachelor en zeven soorten van evaluatie voor de Engelstalige bachelor⁵⁵. Gerangschikt volgens frequentie (van hoog naar laag) zijn dit: gesloten boek examen, medewerking tijdens contactmomenten, papers, open boek examen, presentatie, oefeningen met beoordeling, verslag (enkel voor de Nederlandstalige bachelor) en take-home examen. In wat volgt sommen we enkele vaak voorkomende evaluatiesoorten op, gevolgd door een concreet voorbeeld.

Een vaak voorkomende combinatie van evaluatiesoorten is het **mondelijke gesloten boek examen** en een **paper**. In het opleidingsonderdeel *Dogmatische theologie: schepping, heil en kerkgeschiedenis* bijvoorbeeld gebeurt de evaluatie via een mondeling examen en een paper waarin studenten persoonlijke reflecties naar aanleiding van de lectuur van de teksten uit een reader en naar aanleiding van een opdracht in verband met theologische esthetiek (beschrijving van een kunstwerk als expressie van het christelijke geloof) bundelen. Deze paper wordt besproken tijdens het mondelinge examen.

⁵⁵ 'Verslag' komt niet voor als soort van evaluatie in de Engelstalige bacheloropleiding.

De evaluatie kan ook gebeuren via een mondeling gesloten boek examen en een oefening met beoordeling. Dit is bijvoorbeeld het geval voor het opleidingsonderdeel *Geloof en ethiek* dat zowel een hoorcollege als een werkcollege omvat. De leerstof van het hoorcollege wordt geëvalueerd via een **schriftelijk gesloten boek examen**. Het werkcollege wordt geëvalueerd door middel van een **oefening met beoordeling**: de student/e schrijft een reflectiepaper (max. 2 pagina's) waarin hij/zij een eigen opinie over een gekozen ethische thema ontwikkelt naar aanleiding van een opiniërend krantenartikel, een gesprek met een specialist uit het werkveld die beslagen is in de christelijk-ethische benadering van het gekozen thema en secundaire literatuur.

In het geval van **permanente evaluatie** worden vaak minder frequente evaluatiesoorten gecombineerd. In het opleidingsonderdeel *Theologisch practicum: samenleving, kerk en theologische reflectie* bijvoorbeeld worden de verworven kennis, inzichten en vaardigheden van de studenten permanent geëvalueerd door middel van drie soorten van evaluatie: kritische **verslaggeving** via Toledo over een gevolgde theologische blog, een **oefening met beoordeling** (het ontwikkelen van een eigen theologische blog) en **medewerking tijdens contactmomenten** (het geven van commentaar op en in discussie treden over elkaars blogbijdragen).

Voor het opleidingsonderdeel *Theologische en godsdienstwetenschappelijke perspectieven* worden studenten enkele studiedagen, congressen of een lezingenreeks bij. Van de bijgewoonde activiteiten maakt de student een kritisch **verslag** van telkens twee bladzijden.

In het opleidingsonderdeel *Introduction to Theology* worden vijf soorten van evaluatie gecombineerd die toelaten om zowel de voortgang in onderzoeksvaardigheden als de verworven kennis en inzichten over de theologische vakgebieden te toetsen. Tijdens de contacturen moeten de studenten een aantal opdrachten vervullen, zoals het opzoeken van literatuur in de bibliotheek of het samenstellen van een bibliografie volgens de richtlijnen van de Faculteit. Op deze manier worden praktische vaardigheden van theologisch onderzoek getoetst (oefening met beoordeling). Studenten geven een mondelinge **presentatie** over een theologisch thema. De presentatie wordt telkens gevolgd door **discussie** (medewerking tijdens contactmomenten). De studenten werken tevens een **paper** uit over het onderwerp van hun presentatie. Tenslotte wordt de verworven kennis over de theologische vakgebieden getoetst via een **schriftelijk examen** tijdens de examenperiode.

In het opleidingsonderdeel *Reading of Theological Texts: Personhood* komen drie soorten van evaluatie aan bod. Op basis van individueel onderzoek van teksten over theologische antropologie geven studenten een **presentatie**, die ze later uit werken tot een **paper**. Tevens wordt de **participatie** van studenten in het seminarie en de kwaliteit van de vragen die ze posten op Toledo geëvalueerd (medewerking tijdens contactmomenten).

In de KONDOR-bevraging werd gepeild naar de mening van studenten over de variatie aan evaluatievormen. Voor de Nederlandstalige bacheloropleiding haalde het item “Er is in het opleidingsprogramma voldoende variatie in evaluatievormen” een gemiddelde score van 4,06/6. Bij studenten van het verkorte bachelorprogramma scoorde dit item gemiddeld 3,90/6. Dit programma wordt in aanzienlijke mate gevolgd door werk- en/of zelfstudiestudenten waarbij het realiseren van een variatie aan evaluatiesoorten minder haalbaar is, aangezien zij de colleges of seminars zelden of niet bijwonen. Bij de bevraging van studenten in het Engelstalige programma scoorde het item gemiddeld 4,18/6.

3.1.2.3. Master of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/ Master of Arts in Theology and Religious Studies

In de Nederlandstalige en Engelstalige initiële masteropleiding gebeurt 60% van de evaluatie door middel van een **mondeling examen**, meestal gesloten boek. Gerangschikt volgens frequentie worden de volgende soorten evaluatie aangewend: gesloten boek examen, paper, presentatie, medewerking tijdens contactmomenten, open boek examen, verslag⁵⁶, oefening met beoordeling, portfolio⁵⁷ en self/peerassessment. In vergelijking met de bacheloropleiding, valt voor de Nederlandstalige initiële masteropleiding vooral het toenemend belang van de **paper** op en voor de Engelstalige initiële masteropleiding het toenemend belang van de **presentatie**.

Een vaak voorkomende combinatie van evaluatiesoorten is het **mondelinge examen met een paper**. De relatie tussen beide evaluatiesoorten kan variëren tussen opleidingsonderdelen onderling. Soms worden door middel van de paper andere vaardigheden getoetst dan met het mondelinge examen en staan beide evaluatiesoorten los van elkaar. Het opleidingsonderdeel *Contextuele benaderingen van de Hebreeuwse Bijbel* bijvoorbeeld beoogt studenten zowel vertrouwd te maken met de methodologische evolutie in de studie en interpretatie van teksten uit de Hebreeuwse Bijbel als met de zelfstandige toepassing van contextuele benaderingen. De verworven kennis wordt geëvalueerd via een mondeling **gesloten boek examen**; de methodologische vaardigheden worden getoetst via een **paper**. Beide soorten evaluatie wegen even zwaar door bij het bepalen van het eindresultaat.

Het is ook mogelijk dat het mondeling examen wordt opgevat als een *colloquium doctum* over de paper. In het opleidingsonderdeel *Kerk en theologie in de Nieuwe Tijd* bijvoorbeeld schrijven studenten een paper van 15 pagina's, waarin ze een gekozen onderwerp dat werd behandeld tijdens de colleges uitdiepen op basis van een reader. Deze paper is de basis voor een discussie op het examen zelf.

⁵⁶ In de Engelstalige opleiding komt de evaluatievorm ‘oefening met beoordeling’ vaker voor dan ‘verslag’.

⁵⁷ In de Engelstalige opleiding komt de evaluatievorm ‘portfolio’ niet voor.

Soms wordt een **mondeling examen** gecombineerd met schrijven van een **verslag**. In het opleidingsonderdeel *Theologische ethiek en spiritualiteit* bijvoorbeeld wordt naast het aanreiken van domeinspecifieke informatie (getoetst via een **mondeling examen**) de klemtoon gelegd op het aanleren van een specifieke vaardigheid, namelijk het leren zelfstandig analyseren van de relatie tussen ethiek en spiritualiteit vanuit de analyse van concrete voorbeelden. Om deze vaardigheid in te oefenen wordt de student gevraagd een vertegenwoordiger van een christelijk geïnspireerd initiatief, beweging of organisatie te interviewen over de relatie tussen spiritualiteit en ethiek en hierover een **verslag** van ongeveer 1500 woorden te schrijven. Dit verslag telt voor 30% van het eindresultaat.

Opleidingsonderdelen die vooral gericht zijn op het aanleren van onderzoeksgerichte of reflexieve vaardigheden maken vaak gebruik van een vorm van **permanente evaluatie**. In het opleidingsonderdeel *Seminarie sociale en vredesethiek* wordt door elke student een hoofdstuk van een opgegeven boek verwerkt en gepresenteerd aan de klasgroep. Deze **presentatie** wordt uitgewerkt tot een **paper**. Voor de bepaling van het finale cijfer wordt naast de presentatie (30%) en het resultaat voor de seminariepaper (50%) ook de actieve voorbereiding van en **medewerking tijdens de contactmomenten** in rekening gebracht (20%).

In het *Werkcollege praktische theologie: thematische reflectie* worden in het bijzonder reflexieve vaardigheden ingeoefend. Via permanente evaluatie worden de vorderingen van studenten getoetst. Van elke student wordt een **actieve inbreng tijdens de discussies** (medewerking tijdens contactmomenten) verwacht. Na verschillende bijeenkomsten van de leergroep schrijft de student(e) een **verslag** van één pagina waarin hij/zij reflecteert over wat geleerd werd. De reflectie slaat op de inhoud van bijgewoonde studiedagen, verwerkte lectuur en groepsbesprekingen. Aan het einde van het werkcollege wordt tenslotte een eindreflectie (**paper** van 3 pagina's) geschreven, waarin ook uitdrukkelijk over de ervaringen op het gebied van spirituele vorming gereflecteerd wordt.

In het opleidingsonderdeel *Thesis Writing Seminar* wordt een systeem van permanente evaluatie op basis van een *pass/fail* systeem gehanteerd. De voorwaarden voor een positieve evaluatie (*pass*) omvatten vooreerst **actieve participatie en discussie** (medewerking tijdens contactmomenten). Tevens stellen studenten het onderzoeksproject van hun masterproef voor (presentatie) dat door medestudenten wordt beoordeeld in de context van **groepsdiscussies** (peer assessment). Als eindopdracht schrijven de studenten tenslotte een **paper** (5 pagina's) waarin het onderzoeksproject van de masterproef wordt beschreven (inclusief titelblad, inhoudstafel en bibliografie).

Bij de KONDOR-bevraging kreeg het item "Er is in het opleidingsprogramma voldoende variatie in evaluatievormen" van de Nederlandstalige studenten een score van 4,20/6. Bij de Engelstalige studenten haalde dit item een quasi-identieke score, namelijk 4,19/6.

3.1.2.4. Master of Arts in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/ Master of Arts in Advanced Studies in Theology and Religious Studies

De evaluatievormen van de advanced masteropleiding stemmen uiteraard nagenoeg volledig overeen met de evaluatievormen in de initiële masteropleiding. Slechts de opleidingsonderdelen van de optie Praktische theologie: academische pastoraatsopleiding in de Nederlandstalige advanced masteropleiding zorgen voor een klein verschil in de evaluatiesoorten in vergelijking met de initiële masteropleiding en de Engelstalige advanced masteropleiding, waarin de optie Praktische theologie niet wordt aangeboden. Zo wordt de evaluatievorm ‘verslag’ frequent aangewend in de praktisch theologische opleidingsonderdelen, terwijl deze evaluatievorm nauwelijks voorkomt in de Engelstalige advanced masteropleiding.

Zowat 60% van de evaluatie in de advanced masteropleiding gebeurt via een **mondeling examen**, meestal gesloten boek. Negen soorten van evaluatie komen aan bod, namelijk, gerangschikt volgens frequentie: gesloten boek examen, papers, presentaties, medewerking tijdens contactmomenten, oefening met beoordeling, verslag⁵⁸, open boek examen, portfolio⁵⁹ en self/peerassessment⁶⁰. Voor concrete voorbeelden van de aanwending en invulling van deze evaluatiesoorten verwijzen we naar de bespreking van de initiële master.

Bij de KONDOR-bevraging haalde het item “Er is in het opleidingsprogramma voldoende variatie aan werkvormen” voor de Nederlandstalige advanced masteropleiding een score van 3,75/6. In de bevraging van Engelstalige studenten scoorde het item 3,90/6.

3.1.2.5. Master of Arts in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie

De masteropleiding WIDR kent een grote variatie aan evaluatievormen. 55% van de evaluatie gebeurt via een **mondeling examen**, meestal gesloten boek. Ook de paper speelt een belangrijke rol in de evaluatie (20%). Gerangschikt volgens frequentie komen de volgende evaluatiesoorten aan bod: gesloten boek examen, paper, presentatie, medewerking tijdens contactmomenten, open boek examen, verslag en portfolio. Enkele voorbeelden kunnen de concrete aanwending en invulling van deze evaluatiesoorten verduidelijken.

⁵⁸ Deze evaluatievorm komt negenmaal voor in het Nederlandstalige programma, maar slechts eenmaal in het Engelstalige programma. In het Engelstalige programma komt deze evaluatievorm dus niet op de zesde, maar op de zevende en laatste plaats.

⁵⁹ Deze evaluatievorm komt niet voor in het Engelstalige programma.

⁶⁰ Deze evaluatievorm komt niet voor in het Engelstalige programma.

In het *Werkcollege wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en religiestudie* worden de verworven methodologische vaardigheden getoetst aan de hand van drie soorten van evaluatie. Ten eerste **presenteert** de student(e) tijdens een sessie zijn of haar bevindingen – in het bijzonder op het vlak van de methodologie – met een zelfstandig uitgevoerd religiewetenschappelijk onderzoek (30%) (presentatie). De **medewerking tijdens de sessies** wordt voor 20% meegerekend in het eindresultaat. Tenslotte toetst de student/e in een **paper** het uitgevoerde onderzoek aan de wetenschappelijke literatuur (50%).

De *Studiereis India* combineert verschillende soorten van evaluatie. De studenten worden **permanent geëvalueerd** op basis van hun **actieve participatie** aan de georganiseerde activiteiten tijdens de studiereis en aan de voorbereidingen en afhandeling van de studiereis (medewerking tijdens contactmomenten). Tijdens de reis **presenteren** de studenten de resultaten van hun onderzoek in het kader van de paper die ze voor het bijhorende werkcollege India schreven, aan hun reisgenoten (presentatie). Na de studiereis schrijven de studenten een **reflectiepaper** waarin ze dieper ingaan op een bepaald facet van hun India-ervaring (een religieus fenomeen dat aan bod kwam tijdens een lezing of bezoek) en dit confronteren met de beschikbare wetenschappelijke literatuur.

In de KONDOR-bevraging behaalt het item “Er is in het opleidingsprogramma voldoende variatie in evaluatievormen” de hoge score van 5/6.

3.1.3. AFSTEMMING EVALUATIEVORMEN OP LEERRESULTATEN

Bij de in het najaar van 2012 uitgevoerde *curriculum mapping* werd docenten niet alleen gevraagd welk opleidingsspecifiek leerresultaat zij als hoofd- of zijdoel realiseren in hun opleidingsonderdeel, maar tevens of zij dit leerresultaat al dan niet evalueren. In wat volgt geven we voor elk opleidingsspecifiek leerresultaat aan in welke (cluster van) opleidingsonderdelen het wordt geëvalueerd en welk soort evaluatie hiervoor wordt aangewend.

3.1.3.1. Bachelor of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen / Bachelor of Arts in Theology and Religious Studies

Alle opleidingsonderdelen van de groep *Theologische componenten* beogen studenten in te leiden in de basisbegrippen en -methodes van de theologie (**leerresultaat 1**). Op enkele uitzonderingen na wordt dit leerresultaat geëvalueerd aan de hand van een **mondeling gesloten boek examen**. Tijdens een mondeling examen kan de docent permanent peilen naar kennis en inzicht, door bijvoorbeeld bijvragen te stellen. Voor een aantal opleidingsonderdelen van deze groep worden aanvullende soorten van evaluatie aangewend. Zo worden de toepassingsgerichte

(**leerresultaat 5 en 6**) en onderzoeksgerichte (**leerresultaat 7**) vaardigheden vaak getoetst aan de hand van een **paper**. De student kan bijvoorbeeld in de loop van de colleges de opdracht krijgen om een thema dat aansluit bij het thema van de cursus uit te werken en neer te schrijven volgens de richtlijnen van de Faculteit met betrekking tot bibliografie en referenties. Via de paper kan de docent nagaan in welke mate de student in staat is een wetenschappelijk verantwoorde tekst te schrijven waarin persoonlijk wordt gereflecteerd over een thema uit de cursus en waarin de inzichten van de colleges worden toegepast op het betreffende thema.

De opleidingsonderdelen van de groep *Godsdienstwetenschappelijke componenten* zijn er in het bijzonder op gericht studenten in te leiden in de basisbegrippen en -methodes van de religiestudie, de interreligieuze dialoog en de studie van de wereldgodsdiensten (**leerresultaat 2**) en hen in contact brengen met de basisbegrippen en -methodes van psychologie, sociologie en antropologie (**leerresultaat 4**). De evaluatie gebeurt grotendeels met behulp van een mondeling of schriftelijk gesloten boek examen. Het kunnen toepassen van de verworven inzichten en methodes (cf. **leerresultaat 5**) en het zelfstandig en in groep kunnen werken (**leerresultaat 9**) wordt getoetst via **papers, presentaties en medewerking tijdens contactmomenten**.

De opleidingsonderdelen van de groepen *Filosofische componenten* en *Kerkelijk recht* beoordelen in welke mate de studenten de basisbegrippen en -methodes van hun respectievelijke disciplines kennen, begrijpen en kunnen toepassen (**leerresultaten 3 en 4**) aan de hand van **mondelinge, gesloten boek examens**.

Wat betreft het **keuzepakket** willen de opleidingsonderdelen van de subgroep *Talen* en de subgroep *Lezing van teksten* nagaan of studenten in staat zijn literatuur in gebieden uit de theologie en godsdienstwetenschappen in originele talen te lezen en onder begeleiding te verwerken (**leerresultaat 7**). In de inleidende taalvakken wordt de kennis van morfologie en syntaxis getoetst via **mondelinge of schriftelijke examens**, in een enkel geval aangevuld met een **oefening met beoordeling**. Voor de *Lezing van teksten*-vakken wordt een beroep gedaan op een bredere waaier aan evaluatiesoorten, namelijk **open en gesloten boek examens, presentaties en medewerking tijdens contactmomenten**.

De opleidingsonderdelen van de groep *Oefeningen en scripties* realiseren en evalueren een brede set aan leerresultaten. De focus van *Scriptie 1* en *Scriptie 2* ligt echter op de realisatie van de onderzoeksgerichte leerresultaten (**leerresultaten 7 en 8**). Voor *Scriptie 1* gebeurt dit op basis van een **paper** en voor *Scriptie 2* op basis van een **paper** en een **presentatie**. De focus van het *Theologisch practicum* ligt op het ontwikkelen van toepassingsgerichte en reflexieve vaardigheden (**leerresultaten 5 en 6**) en het zelfstandig en in groep leren werken (**leerresultaat 9**). De mate waarin deze leerresultaten werden verworven, worden getoetst door middel van een **verslag, een oefening met beoordeling** en de **medewerking tijdens contactmomenten**.

De Engelstalige bacheloropleiding telt drie extra leerresultaten die betrekking hebben op communicatieve (**leerresultaat 7**) en toepassingsgerichte vaardigheden (**leerresultaten 10 en 11**). Deze vaardigheden worden opgenomen als geëvalueerde hoofd- of zijdoelen van meerdere opleidingsonderdelen, maar worden in het bijzonder getoetst in het voor de Engelstalige bachelor specifieke opleidingsonderdeel *Introduction to Theology*. Hiertoe worden een brede waaier aan soorten evaluatie gehanteerd, namelijk **paper**, **presentatie**, **oefening met beoordeling** en **medewerking tijdens contacturen**.

3.1.3.2. Master of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen / Master of Arts in Theology and Religious Studies

De tien leerresultaten van de initiële masteropleiding zijn gericht op het realiseren van cognitieve vaardigheden (**leerresultaten 1 en 2**), reflexieve vaardigheden (**leerresultaten 3, 4 en 5**), onderzoeksvaardigheden (**leerresultaten 6, 7 en 9**) en beroepsgerichte en communicatieve vaardigheden (**leerresultaten 8 en 10**). De opleidingsonderdelen zijn onderverdeeld in vijf componenten (colleges, seminaries, onderzoekscolleges, een keuzepakket en een masterproef) met een gerichtheid op bepaalde leerresultaten en een geëigende manier om de realisatie ervan te evalueren.

De **colleges** van de zes majores vertonen een bijzondere gerichtheid op het ontwikkelen van de cognitieve en reflexieve vaardigheden, die meestal op basis van een **mondeling gesloten boek examen** worden geëvalueerd, al dan niet aangevuld met een **paper**.

De **seminaries** realiseren steeds een brede set aan leerresultaten, maar vooral de onderzoeken en communicatieve vaardigheden worden geëvalueerd door middel van een **paper**, **presentaties** en **medewerking tijdens contactmomenten**.

De **onderzoekscolleges** streven min of meer dezelfde leerresultaten na als de colleges, maar koppelen daaraan ook een bijzondere gerichtheid op de onderzoeksvaardigheden. Het soort evaluatie loopt parallel met de colleges, namelijk in hoofdzaak **mondeling gesloten boek examen**, eventueel aangevuld met een **paper**.

De opleidingsonderdelen van **het keuzepakket** vertonen uiteraard een uiteenlopende gerichtheid op de leerresultaten. Een aantal onder hen hebben echter een duidelijke beroepsgerichte finaliteit die op een aangepaste wijze wordt geëvalueerd: voor **pastorale vorming** via **verslag**, **oefening met beoordeling** en **medewerking tijdens contacturen**; voor **onderwijs** via **peer assessment**, **presentatie** en **oefening met beoordeling**.

Met de **masterproef** wordt beoogd alle leerresultaten, en de onderzoeksvaardigheden in het bijzonder, te realiseren. De evaluatie gebeurt via een uitgebreide **paper** en een **presentatie** gevolgd door discussie. In de Engelstalige initiële masteropleiding worden de onderzoeksvaardigheden eveneens getoetst – in de context van het *Thesis Writing Seminar* – via **medewerking tijdens contactmomenten** en **self assessment/peer assessment**.

3.1.3.3. Master of Arts in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen / Master of Arts in Advanced Studies in Theology and Religion

De Nederlandstalige advanced masteropleiding telt twaalf leerresultaten, die kunnen worden onderverdeeld in cognitieve vaardigheden (**leerresultaten 1, 2 en 3**), reflexieve vaardigheden (**leerresultaten 4 en 5**), een uitgebreide set onderzoeksvaardigheden (**leerresultaten 6, 7, 8, 9 en 10**) en vaardigheden gericht op het uitoefenen van het beroep van pastor (**leerresultaten 11 en 12**).

Net als in de initiële masteropleiding, worden de opleidingsonderdelen van de advanced masteropleiding onderverdeeld in vijf componenten (colleges, seminaries, onderzoekscolleges, keuzepakket en masterproef) met een zekere focus op bepaalde leerresultaten en een geëigende soort van evaluatie.

De **colleges** en **onderzoekscolleges** zijn gericht op cognitieve en reflexieve vaardigheden en niet zelden ook op onderzoeksvaardigheden, die in hoofdzaak worden geëvalueerd via **mondelinge gesloten boek examens** eventueel aangevuld met een **paper**. Sterker dan de colleges en onderzoekscolleges zijn de **seminaries** gericht op de onderzoeksgerichte vaardigheden die worden getoetst via **papers**, **presentaties** en **medewerking tijdens contacturen**. De **masterproef** (onderzoeksscriptie) van de optie *Theologie en religiestudie* is gericht op de realisatie van de cognitieve, reflexieve en onderzoeksvaardigheden op basis van een uitgebreide **paper** en een **presentatie**. De masterproef (onderzoeksscriptie en praktisch theologische stage) van de optie Praktische theologie beoogt de realisatie van alle leerresultaten (dus inclusief de beroepsgerichte leerresultaten) door middel van een uitgebreide **paper**, een **presentatie**, een **verslag**, **medewerking tijdens contactmomenten** en een **portfolio**.

De Engelstalige advanced masteropleiding heeft tien leerresultaten waarbij de afstemming met de evaluatievormen volledig gelijklopend is aan de Nederlandstalige advanced masteropleiding optie *Theologie en religiestudie*.

3.1.3.4. Master of Arts in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie

De masteropleiding WIDR heeft negen leerresultaten, waarvan er twee betrekking hebben op de kennis en de wetenschappelijke studie van religie, twee op de kennis en wetenschappelijke studie van de grote religieuze tradities, twee op de wetenschappelijke studie en benadering van de interreligieuze dialoog, één op toepassingsgerichte vaardigheden, één op onderzoeksvaardigheden en één op beroepsgerichte vaardigheden.

Elk van de negen leerresultaten wordt door minstens één van de opleidingsonderdelen van de *Truncus communis* als hoofddoelstelling opgenomen en geëvalueerd. In opleidingsonderdelen die studenten in het bijzonder een brede basiskennis en inzichten willen aanreiken over religie, religieuze tradities en interreligieuze dialoog gebeurt de evaluatie via een **mondeling gesloten boek examen**. Andere opleidingsonderdelen binnen de *truncus communis* maken gebruik van een werkvorm – begeleidingssessie of seminarie – die bijzonder geschikt is om de toepassingsgerichte en onderzoeksvaardigheden te realiseren en te toetsen, namelijk via **papers, presentaties en medewerking tijdens contactmomenten**.

Deze onderverdeling is ook van toepassing op de opleidingsonderdelen van de opties *Wereldgodsdiensten en interreligieuze dialoog* en *Islam*. De klassieke hoorcolleges reiken basiskennis en inzichten aan die worden geëvalueerd door middel van een **mondeling gesloten boek examen**. De toepassingsgerichte en onderzoeksvaardigheden worden in het bijzonder ontwikkeld in het kader van begeleidingssessies, seminars en excursies, waaraan specifieke evaluatiesoorten worden gekoppeld, namelijk **papers, presentaties en medewerking tijdens contactmomenten**.

De opleidingsonderdelen van de optie *Religiestudie* zijn sterk gericht op het aanleren van methodische vaardigheden. De meest frequente evaluatiesoorten zijn hier het **open boek examen, papers, presentaties en medewerking tijdens contactmomenten**.

Voor de **masterproef** kunnen studenten kiezen tussen het maken van een eindverhandeling of het doen van een stage/veldwerk met onderzoeksrapport. Als toetsvorm integreert de masterproef alle beoogde leerresultaten, maar is hij van bijzonder belang voor het toetsen van onderzoeksvaardigheden en, in het geval van de stage, beroepsgerichte vaardigheden. De eindverhandeling wordt geëvalueerd door middel van een **uitgebreide paper en een presentatie**, de stage en het veldwerk door middel van een **verslag, een presentatie en een portfolio**.

3.1.4. KWALITEITSEISEN EN KWALITEITSBEWAKING

De validiteit en de betrouwbaarheid van de toetsing en beoordeling wordt bewaakt door de docenten, de POC, de Onderwijscel, de studenten, de examencommissies en de examenombudszen. Bij de bespreking van de rol van elk van deze instanties en geledingen wordt het onderscheid gemaakt tussen de kwaliteitseisen die aan toetsing als **meetinstrument** worden gesteld – d.i. om na te gaan in welke mate de student de doelstellingen heeft bereikt, en de kwaliteitseisen die aan toetsing als **waarderinginstrument** worden gesteld – d.i. een gemotiveerde en duidelijke bepaling van de waarderingsschaal, in het bijzonder van de cesuur en de slaagvoorwaarden⁶¹.

In de huidige context is het nog steeds in de eerste plaats de taak van de **docent** om te waarborgen dat de toets de doelstellingen van het opleidingsonderdeel dekt en om een gemotiveerde waardering over de leerprestatie toe te kennen. De docent stelt examenvragen (kennisvragen, inzichtsvragen, toepassingsvragen, essayvragen, enz.) op die overeenstemmen met het gestelde leerdoel, die duidelijk geformuleerd zijn en qua moeilijkheid afgestemd op het niveau dat van de studenten wordt verwacht. De docent neemt ook het initiatief met betrekking tot de modaliteit, het soort en het tijdstip van de evaluatie. Tenslotte bepaalt de docent de cesuur en de slaagvoorwaarden. Op de docentendag is gebleken dat docenten sterk vasthouden aan hun beslissende rol in het bewaken van de validiteit en betrouwbaarheid van de toetsing en beoordeling. De meeste docenten hebben bijvoorbeeld een eigen systeem uitgewerkt om een valide cijferbepaling te verzekeren. Tevens is het zo dat heel wat opleidingsonderdelen gedoceerd worden via *co-teaching* waarbij docenten na het examen de gegeven punten vergelijken. Heel vaak blijken deze punten zeer dicht bij elkaar te liggen. Als er toch een sterk verschil merkbaar is, wordt door de docenten onderling nagegaan hoe dit komt.

De laatste jaren, in het bijzonder sinds 2010, is er binnen de context van **de POC, TCIP en Onderwijscel** in toenemende mate aandacht besteed aan de bewustmaking, ondersteuning en eventuele bijsturing van docenten in het proces van toetsing en beoordeling. Zo kunnen docenten in eerste instantie de modaliteit, het soort en het tijdstip van de evaluatie bepalen, maar wordt er door de POC/TCIP strikt toegezien op de naleving ervan. Elke wijziging moet sowieso ter goedkeuring worden voorgelegd. De POC/TCIP bewaakt immers de afstemming van de toetsing van de verschillende opleidingsonderdelen binnen de opleidingen (bachelor, initiële master, advanced master en master WIDR) met oog voor de spreiding van de toetsvormen, de bewaking van de studiedruk en de organiseerbaarheid. Sinds het academiejaar 2010-2011 is het tevens gebruikelijk dat de programmadirecteur en de secretaris van de POC/TCIP in de loop van de zomermaanden de ECTS-fiches controleren om na te gaan of getoetst wordt wat het opleidingsonder-

⁶¹ Voor dit onderscheid, zie de bijlage bij de nota *Toetsbeleid aan de KU Leuven*, p. 10-13.

deel beoogt, welke beoordelingscriteria worden gehanteerd en hoe de evaluatiesoorten ten aanzien van elkaar worden gewogen.

Vanuit de POC en de TCIP werd in februari 2012 in samenwerking met DUO een overleg over het toetsbeleid aan de Faculteit georganiseerd. Tijdens dit overleg werd duidelijk dat kwaliteitseisen en kwaliteitsbewaking een aandachtspunt zijn. De docenten formuleerden de vraag naar inhoudelijke input en afstemming van scores. Studenten – in het bijzonder internationale studenten van de initiële en advanced masteropleiding – van hun kant drongen aan op een meer transparante en objectieve manier van quoteren. Er werd beslist om het thema kwaliteitseisen en kwaliteitsbewaking een prominente plaats te geven in het programma van de docentendag.

In de voorbereiding op de docentendag werd docenten gevraagd de leerresultaten en een representatieve set van examenvragen van een door hen gedoceerd opleidingsonderdeel op te sturen. Tevens werd gepeild naar de individuele opvattingen over de betekenis van een cijfer, meer bepaald van een 10/20 – waarin verschilt dit cijfer van een onvoldoende? – en een 18/20 of meer. Op de docentendag zelf werd ruimschoots tijd voorzien voor vorming, individuele opdrachten en groepsdiscussies over de validiteit van toetsing en de problematiek van cijferbepaling.

Met betrekking tot de **validiteit van toetsing** werd de taxonomie van Bloom⁶² toegelicht door een medewerker van DOeL. Vervolgens kregen docenten de individuele opdracht hun eigen examenvragen te analyseren en te situeren in de indeling van Bloom, gevolgd door een groepsopdracht waarin de examenvragen van één bepaalde docent werden geanalyseerd en beoordeeld op de match tussen leerdoelen en -activiteiten enerzijds en het bevraagde verwerkingsniveau anderzijds (*peer review* van de evaluatie).

Met betrekking tot de **cijferbepaling** werd na een inputgedeelte door een medewerker van DOeL tijd vrijgemaakt voor een plenaire discussie. Tijdens deze discussie kwam onder meer naar voor dat het zeer moeilijk is om quoteergedrag te objectiveren, in het bijzonder in het domein van de menswetenschappen. Bijgevolg wordt veel belang gehecht aan collegiale aftoetsing van beslissingen in de evaluatie. Dit is mogelijk in gevallen van *co-teaching* of bij de evaluatie van thesissen. In het laatste geval worden de punten van de promotor en (twee) correctoren onafhankelijk van elkaar gegeven. Toch is er bijna steeds een grote convergentie qua quotering.

De docentendag heeft bijgedragen tot een bewustmaking onder het docentencorps van kwesties die voordien enigszins onderbelicht waren gebleven (validiteit van toetsing, cijferbepaling). Sindsdien werden er vanuit de POC/TCIP en de Onderwijscel meerdere initiatieven gelanceerd om deze kwesties onder de aandacht van de docenten te houden en docenten te ondersteunen in hun streven naar een valide toetsing en cijferbepaling. Na de docentendag heeft de Onderwijscel

⁶² In de taxonomie van Bloom worden zes kennisniveaus onderscheiden. Geordend volgens graad van complexiteit zijn dit: 'knowledge', 'understanding', 'application', 'analysis', 'synthesis' en 'evaluation'.

het initiatief genomen docenten te vragen om bij het opstellen van de examenvragen voor de januarizittijd (2013) de taxonomie van Bloom te hanteren met het oog op het maximaliseren van de afstemming tussen doelstellingen en evaluatie en het stimuleren van de toetsing van hogere cognitieve vaardigheden. De Onderwijscel heeft ook het initiatief genomen tot het opstellen van een generisch model van evaluatiecriteria en cijferbepaling dat ter ondersteuning van de evaluatie van mondelinge examens wordt aangeboden aan docenten. Dit model werd voor de eerste maal gehanteerd bij de junizittijd van 2013.

In de afgelopen jaren heeft de POC/TCIP ook veel geïnvesteerd in het **antiplagiaatsbeleid**. Vanaf het academiejaar 2006-2007 werd gebruik gemaakt van het software programma *Turnitin* om plagiaat op te sporen. *Turnitin* vergelijkt de geschreven werkstukken van studenten met miljoenen teksten en stelt vervolgens een duidelijke set resultaten beschikbaar aan de promotor of de correctoren. Aanvankelijk werd *Turnitin* enkel als begeleidingsmiddel ingezet. Vanaf het academiejaar 2007-2008 dienden alle studenten een elektronische versie van hun verhandeling ter beschikking te stellen, waarop *Turnitin* als **screeningsmiddel** op plagiaat bij de beoordeling kon worden ingezet.

In het academiejaar 2009-2010 werden verdere stappen gezet aangaande de implementatie van de begeleiding om plagiaat **te voorkomen**. Op vraag van de POC werden in de methodische sessies opdrachten rond citeren en parafraseren gegeven voor de bachelorstudenten. Tevens werd een specifieke sessie rond *Turnitin* ingericht. In deze context werd ook de mogelijkheid geboden om een deel van de (nog niet gefinaliseerde) scriptie door *Turnitin* te laten screenen. Gelijkaardige sessies werden georganiseerd voor de initiële master en de advanced master.

In het kader van plagiaatpreventie werd in het academiejaar 2010-2011 vanuit de POC/TCIP gevraagd dat de studenten een '**originaliteitsverklaring**' zouden ondertekenen en opnemen in de scriptie of masterproef. In dit document verklaart de student(e) weet te hebben van wat plagiaat is, hieromtrent voldoende vorming ontvangen te hebben en geen plagiaat gepleegd te hebben in de scriptie of masterproef. De hoofdbekommernis van de originaliteitsverklaring is de optimale sensibilisering en begeleiding van studenten en docenten rond het probleem van plagiaat. De invoer van dit document ging gepaard met extra aandacht voor plagiaatpreventie binnen de methodische sessies en aanvullingen in de facultaire richtlijnen voor het schrijven van scripties en masterproeven, in casu een duidelijker bepaling van wat als plagiaat wordt beschouwd, alsook een opsomming van manieren om plagiaat te herkennen en strategieën om plagiaat te vermijden⁶³.

Het antiplagiaatbeleid dat vanuit de POC/TCIP in de afgelopen jaren werd aangestuurd kan in de volgende vier punten worden samengevat: (1) De facultaire richtlijnen voor het schrijven van

⁶³ Zie *Richtlijnen voor het schrijven van scripties, verhandelingen, onderzoeksscripties en proefschriften*, p. 8-10. <http://theo.kuleuven.be/nl/studenten/richtlijnen>.

verhandelingen en scripties getuigen van een duidelijke visie over wat plagiaat inhoudt, over de ongeoorloofde van plagiaat en de bestraffing ervan. (2) De studenten worden via de methodische sessies en de richtlijnen zeer goed ingelicht over wat plagiaat is en hoe het kan worden vermeden. Zij tonen hun engagement in de plagiaatsbestrijding door het ondertekenen van een originaliteitsverklaring. (3) De correctoren worden verondersteld de scripties en masterproeven grondig te lezen, met aandacht voor het opsporen van plagiaat eventueel met gebruik van elektronische hulpinstrumenten als *Turnitin*. Wanneer plagiaat wordt vastgesteld, wordt altijd de voorzitter van de examencommissie ingelicht, die het proces verder in handen neemt. (4) Met het oog op plagiaatpreventie blijft een goede begeleiding door de promotor van wezenlijk belang.

Door de jarenlange inspanningen van de POC/TCIP heerst er een grote sensibiliteit bij de professoren omtrent plagiaat. Tevens is reeds veelvuldig gebleken dat de examencommissie bereid blijkt te zijn ernstige sancties uit te spreken als er plagiaat wordt vastgesteld.

Zoals reeds uit het voorgaande duidelijk is geworden, zijn de **studenten** nauw verbonden met de werking van de POC/TCIP en de Onderwijsceel in de kwaliteitsbewaking van toetsen. Tijdens de vergaderingen van deze overlegorganen geven zij aan wat ze van de kwaliteit van de evaluaties vinden. Ook in de online studentenbevragingen wordt gepeild naar de kwaliteit van de evaluatie. De bevraging wordt afgenomen na elke examenperiode en een van de tien vragen betreft de kwaliteit van de evaluatie⁶⁴. De resultaten worden besproken tijdens een vergadering van de Onderwijsceel.

Het onmiddellijke aanspreekpunt van studenten met betrekking tot evaluatie is de **examenombuds**. Voor elke examenperiode worden twee examenombudsen aangesteld. Studenten kunnen bij hen onder meer terecht om situaties te melden die een normaal verloop van het examen of de voorbereiding erop (negatief) beïnvloeden. Wanneer een student meent dat zijn/haar rechten tijdens het examen geschonden zijn (bv. wanneer het examen anders verloopt dan aangegeven in de ECTS-fiche of wanneer een student geen twintig minuten schriftelijke voorbereidingstijd heeft gekregen) brengt hij/zij de ombudsdienst op de hoogte. De ombuds dient er in de eerste plaats voor te zorgen dat de rechtsorde verzekerd wordt en dat er eventueel bemiddeld wordt tussen docent en student. Zowel studenten als docenten kunnen dus rekenen op hun advies en discretie. Na afloop van het academiejaar stellen de examenombudsen een verslag op over het verloop van de drie examenperioden. Dit verslag wordt besproken op de POC/TCIP, de Onderwijsceel en het Faculteitsbestuur.

Sinds het academiejaar 2009-2010 vinden er geen voltallige deliberaties en examenbesprekingen meer plaats. Met de invoering van de diplomaruimte in combinatie met het tolerantiesysteem is de vroegere deliberatie in zeer grote mate een zuiver technische, administratieve aangelegenheid

⁶⁴ “De evaluatie was in lijn met de doelstellingen van het opleidingsonderdeel zoals geformuleerd in de syllabus”.

geworden. Toleranties (in bacheloropleidingen) worden niet langer toegekend door de commissie, maar ingezet door de student op basis van universiteitsbrede regels. Op het overleg Toetsbeleid en de docentendag is gebleken dat docenten het jammer vinden dat dit moment van collectieve besluitvorming omtrent evaluatie is weggefallen. Om tegemoet te komen aan de verzuchting dat met de beperkte examencommissie de betrokkenheid van de docenten is afgenomen, worden vanaf 2010-2011 alle docenten op de deliberaties als waarnemers uitgenodigd.

De **predeliberatiecommissie** bekijkt de dossiers student per student. In het geval van een sterk afwijkend punt wordt steeds gezocht naar de oorzaak, onder meer door contact op te nemen met de docent.

De **examencommissie** beraadslaagt over alle opleidingen die aan de Faculteit aangeboden worden. In het geval van examenfraude (bv. plagiaat) beslist de examencommissie over de sanctie. Zij bestaat ten minste uit zes leden met stemrecht: (1) de vicedecaan onderwijs, (2) de programmadirecteur en (3) de secretaris van de Nederlandstalige permanente onderwijscommissie, (4) de programmadirecteur en (5) de secretaris van de internationale permanente onderwijscommissie, aangevuld met één of meerdere coördinatoren van die onderzoekseenheden die door deze samenstelling nog niet vertegenwoordigd zijn. Alle docenten worden uitgenodigd als waarnemer. De examenombudsen zijn lid met raadgevende stem. De kleinschaligheid van de opleidingen laat toe dat de examencommissies zeer goed individuele dossiers kunnen opvolgen. Er zijn sowieso zeer weinig formele klachten van studenten met betrekking tot het verloop van de examens.

3.1.5. TRANSPARANTE ORGANISATIE EN COMMUNICATIE

3.1.5.1. Informatie en praktische organisatie

Studenten worden op verschillende wijzen geïnformeerd over examens en toetsing. Algemene informatie over begin- en einddatum van de blok- en examenperiode wordt gecommuniceerd via de **academische kalender** op de website van de Faculteit. Op deze kalender wordt ook de **indiendatum voor werkstukken** opgenomen. Deze indiendatum geldt voor alle werkstukken (papers, scripties, masterproeven) tenzij anders aangegeven in de ECTS-fiche of het zelfstudiepakket.

Algemene informatie over de **organisatie en het verloop van de examens** vinden studenten in het examenreglement van de KU Leuven (OER) en de facultaire aanvullingen en afwijkingen op

dit algemene reglement (FOER), dat opgenomen werd op de studentenpagina's van de facultaire website⁶⁵.

Voor de eerste examenperiode (in januari) en voor de tweede examenperiode (in juni) kiezen studenten zelf examenmomenten uit een facultair aanbod voor de eerste en tweede examenperiode (individueel examenrooster – IER) op het moment dat zij hun individueel studieprogramma (ISP) samenstellen via KU Loket. Registratie voor de derde examenperiode (in augustus/september) gebeurt via een facultair intekenplatform.

Voor studenten met examenspreiding is een specifiek elektronisch intekenplatform ontwikkeld⁶⁶. Elke docent is per maand (tussen de eerste en derde examenperiode) op één moment beschikbaar om examens af te nemen van werkstudenten, en dit bij voorkeur op woensdagnamiddag of tijdens de avonduren. Op die manier kunnen zelfstudiestudenten maximaal hun studietraject op voorhand uittekenen.

Concrete informatie over de organisatie en het verloop van het examen per opleidingsonderdeel wordt gecommuniceerd in de **ECTS-fiches**. Onder de hoofding 'Evaluatieactiviteiten' wordt informatie gegeven over het tijdstip (examen tijdens de examenperiode, permanente evaluatie) de modaliteit en het soort evaluatie. Vaak wordt ook nog verdere toelichting gegeven, bv. de vereisten voor een paper, verplichte aanwezigheid tijdens contactmomenten, de weging van evaluatiesoorten, enz. De ECTS-fiches bevatten ook een vermelding van het aantal examenvragen, voorbeeldvragen en informatie over de manier waarop het eindresultaat tot stand komt (samenstelling van het punt, informatie over cesuurbepaling).

Tijdens de eerste en de laatste **les** licht de docent de informatie in de ECTS-fiche verder toe: hij of zij gaat concreet in op het verloop van het examen, de beoordelingscriteria, de te kennen leerstof, de interne weging van de evaluatiesoorten, het aantal en de aard van de examenvragen, enz. Vaak worden tijdens de laatste les ook voorbeeldexamenvragen besproken die dan op **Toledo** worden geplaatst. Voor sommige opleidingsonderdelen worden ook de eigenlijke examenvragen tijdens de les uitgedeeld en/of op Toledo geplaatst.

In de maand november wordt er zowel in het Nederlands als in het Engels een **informatiesessie** gegeven door de coördinator van de ombudsdienst over het praktisch verloop van de examens, de belangrijkste elementen van het examenreglement en de werking van de ombudsdienst. Tijdens deze sessie wordt ook een **examenhandleiding** aangeboden met daarin gedetailleerde informatie over evaluatievormen, het examenreglement, de regels rond studievoortgang, de beschikbare elektronische formulieren, de belangrijkste administratieve stappen in de loop van het

⁶⁵ <http://www.kuleuven.be/onderwijs/oer/index.php?acjaar=2012&faculteit=50000102>.

⁶⁶ Studenten met examenspreiding kunnen via een link op de studentenpagina's van de facultaire website inloggen op dit platform (<https://theo.kuleuven.be/apps/werkstudent/>).

academiejaar en de ombudsdienst. Deze brochure is zowel in het Nederlands als in het Engels beschikbaar.

Voor studenten die vakken in **zelfstudie** volgen, werden zelfstudiepakketten opgesteld. Daarbij hoort telkens een **studiewijzer** die toelichting geeft over het zelfstudiepakket en vooral over de evaluatie. Er wordt belicht wat er verwacht wordt van de student, hoe de student zich dient voor te bereiden op het examen, hoe het examen zal verlopen (hoeveel vragen, soorten vragen...). Daarnaast wordt ook steeds een lijst van voorbeeldexamenvragen voorzien.

De **mededeling van de examenresultaten** gebeurt hetzij elektronisch, hetzij via de studietrajectbegeleider of de ombudspersonen. Na de eerste examenperiode kunnen de studenten uit de eerste opleidingsfase op de tweede woensdag van het tweede semester hun resultaten afhalen bij de studietrajectbegeleider. Voor alle andere studenten worden de resultaten elektronisch bekend gemaakt via hun studievoortgangsdossier in KU Loket. Na de beraadslagingen van de tweede en de derde examenperiode wordt een lijst bekendgemaakt met studenten die geslaagd zijn voor het geheel van een opleiding. Niet-geslaagde afstuderende bachelorstudenten en niet-geslaagde studenten uit de initiële en advanced masteropleidingen kunnen hun resultaten afhalen bij de ombudspersonen in de periode tussen de beraadslagingen en de plechtige proclamatie. Het contact met de ombudsen garandeert dat de mededeling en de bespreking van de examenresultaten in een bredere context van kwalitatieve studietrajectbegeleiding wordt geplaatst.

Wat betreft de **bekendmaking van de resultaten van zelfstudiestudenten** voorziet de examenregeling dat de student het resultaat kan opvragen vanaf het ogenblik dat de officiële examenzittijd waarin dit examen geprogrammeerd staat voor reguliere studenten, is afgesloten. Studenten met examenspreiding ontvangen dus in januari een overzicht van de resultaten voor de examens afgelegd in januari, en in juni een overzicht van de resultaten van de examens over opleidingsonderdelen van het tweede semester die afgelegd werden tussen januari en juni. Bijkomend betekent dit dat een student voor de examens over opleidingsonderdelen van het eerste semester die hij/zij aflegt na de januarizittijd en voor examens over opleidingsonderdelen van het eerste of het tweede semester die hij/zij aflegt na de junizittijd, het resultaat na enkele dagen kan raadplegen via het intekenplatform. Indien het cijfer daar niet verschijnt, kan de student het opvragen bij het studentensecretariaat. Dit betekent ook dat voor een examen dat hij/zij voor de eerste keer aflegt na de tweede gewone examenperiode (de junizittijd) nog een herkansing mogelijk is. Voor die examens kan het resultaat enkele dagen na het examen opgevraagd worden bij het studentensecretariaat, zodat een eventuele herkansing kan worden geregeld met de ombudsdienst.

3.1.5.2. Feedback

Onder feedback verstaan we het gestructureerd ter beschikking stellen van informatie aan de student zodat hij/zij weet welke zijn/haar sterke en zwakke punten zijn. Aan de Faculteit kunnen verschillende vormen van feedback worden onderscheiden, waarvan sommige opleidingsspecifiek zijn. In wat volgt wordt het onderscheid gemaakt tussen feedback na examens en tussentijdse feedback.

Na elke examenzittijd worden voor **alle opleidingen feedbackmomenten** georganiseerd. Elke docent voorziet in de week na de deliberatie een moment waarop hij of zij individuele feedback geeft over het examen en over taken die deel uitmaken van de eindevaluatie van een opleidingsonderdeel. Studenten zijn vrij al dan niet aan deze feedbackmomenten deel te nemen. Er wordt bij de studenten op aangedrongen om gebruik te maken van deze mogelijkheid tot feedback, ook als zij slaagden voor een examen. Van de docenten wordt gevraagd om tijdens deze feedbackmomenten remediëringssuggesties aan te brengen. Met het oog op een meer gestructureerde feedback werd vanuit de Onderwijscel en de POC/TCIP het initiatief genomen om een ‘feedbackformulier mondelinge examens’ uit te werken en aan de docenten aan te bieden vanaf de examenzittijd van juni 2013. Op dit formulier worden een zevental evaluatiecriteria opgesomd. De examinerator kan tijdens het examen een bepaalde waardering per criterium aanduiden (volstrekt onvoldoende, onvoldoende, juist voldoende, behoorlijk, goed, zeer goed, uitstekend). Het formulier biedt tevens ruimte voor het uitschrijven van opmerkingen. Tenslotte vindt de docent er ook een generisch model van cesuurbepaling. De examinerator houdt het formulier bij en kan het gebruiken om de student feedback te geven na de examenperiode.

In gezamenlijke actie van de ombudsdienst en het secretariaat wordt er op toegezien dat de feedbackmomenten binnen de vijf kalenderdagen na de bekendmaking van de examenresultaten worden georganiseerd en dat een oplijsting van de feedbackmomenten beschikbaar is op Toledo. Aan het begin van het academiejaar wordt in infosessies gewezen op de mogelijkheid en het belang van feedback. Ook via de POC/TCIP worden studenten aangemoedigd om van de feedbackmogelijkheden gebruik te maken.

Voor de studenten uit **de eerste opleidingsfase van de bachelor** en van **de verkorte bachelor** (Nederlandstalig programma) en voor alle nieuwe studenten van de Engelstalige bacheloropleiding worden jaarlijks drie **tussentijdse toetsen** georganiseerd. Na de tussentijdse toets is er steeds individuele feedback voorzien, waarbij studenten advies krijgen over hoe een examen best afgelegd wordt, wat de verwachtingen van de docent zijn, op welke manier ze een antwoord beter kunnen structureren, enz. Tevens worden de resultaten van de tussentijdse toetsen besproken op de POC/TCIP met de bedoeling generieke problemen (bv. uitstelgedrag, studiemetho-

de...) op te sporen. Vervolgens wordt over de betreffende problematiek een feedbacksessie verzorgd door de studietrajectbegeleider.

Na de eerste examenperiode worden de studenten uit de eerste opleidingsfase van de bachelor uitgenodigd bij de studietrajectbegeleider voor een korte **bespreking van hun examenresultaten**.

In alle opleidingen zijn er vakken waarin zeer specifieke aandacht wordt geschonken aan tussentijdse feedback. Het betreft in het bijzonder opleidingsonderdelen waarin methodologische en taalvaardigheden worden aangeleerd.

In de context van het opleidingsonderdeel *Methodische inleiding in het christendom en de christelijke theologie* (eerste opleidingsfase bachelor) krijgen de studenten de opdracht een korte paper (4 p.) te schrijven. Tijdens een speciaal ingerichte feedbacksessie worden deze papers besproken. Ook in de methodische sessies bij *Scriptie 1* en *Scriptie 2* krijgen de studenten opdrachten (bibliografie-opdracht, schrijven van een paper over eigen onderzoek) waarbij onmiddellijke feedback centraal staat. In het opleidingsonderdeel *Introduction to Theology* (Engelstalige bacheloropleiding) schrijven de studenten binnen de context van de onderwijsleeractiviteit *Seminar and paper* een paper over een theologisch onderwerp. Deze paper is gebaseerd op een presentatie tijdens een seminariesessie. Zowel voor als na het geven van deze presentatie ontvangen de studenten feedback van één van de docenten van het opleidingsonderdeel. Ook in de methodische sessies van de Engelstalige initiële en advanced masteropleiding staat tussentijdse feedback centraal. Specifieke feedbacksessies omtrent de (1) de opbouw van de masterproef en de argumentatie, (2) de stijl en referenties en (3) het academisch Engels worden georganiseerd.

In het opleidingsonderdeel *Christelijk Latijn* krijgen studenten op het einde van elke les een aantal oefeningen die collectief worden verbeterd en besproken tijdens de volgende les. In de opleidingsonderdelen *Bijbelgrieks Ia* en *Bijbelgrieks Ib* maken de studenten tijdens de les ontleed- en vertaal oefeningen waarop zij meteen feedback krijgen. Tevens worden huistaken opgegeven die worden gecorrigeerd door de docent of een medewerker. In het opleidingsonderdeel *Hebreeuws Ia* maken de studenten wekelijks oefeningen die klassikaal worden verbeterd. Tevens kunnen alle oefeningen permanent worden ingeoefend door middel van overhoorsoftware (*Teach2000*) en is voor de andere oefeningen een verbeter sleutel beschikbaar op Toledo. In *Hebreeuws Ib* maken studenten als voorbereiding op de les (werkcollege) een eerste elementaire analyse van de Hebreeuwse tekst die het voorwerp van studie is. Die voorbereiding wordt als uitgangspunt genomen van de behandeling van de tekst in het werkcollege. In *Hebreeuws Ic* gaat tijdens de lessen veel aandacht uit naar de bespreking van wekelijks voorbereide oefeningen.

In het *Theologisch practicum* (3e fase bacheloropleiding) ontwikkelen de studenten een theologische blog. De blogbijdragen worden gevolgd door de docent en medestudenten die hierop feed-

back geven. In het *Vakdidactisch seminarie godsdienst* geven de studenten drie lesfragmenten (waarvan één in een reële klascontext) gevolgd door feedback en groepsgesprek.

Voor het werkcollege van het opleidingsonderdeel *Geloof en ethiek* (1e fase bacheloropleiding) schrijven studenten een reflectiepaper over een zelf gekozen ethisch thema. Zij mogen deze paper een eerste maal indienen in de loop van semester. Aan de hand van de gekregen feedback kunnen ze vervolgens hun definitieve paper uitwerken, die wordt ingediend tijdens de examenperiode.

Studenten uit de eerste opleidingsfase kunnen tevens aansluiten bij de **monitorsessies** voor de filosofische plichtvakken, die vanuit het Hoger Instituut voor Wijsbegeerte worden georganiseerd. Tenslotte gaat binnen de **majorgebonden seminars** van de initiële en advanced masteropleiding meestal zeer veel aandacht uit naar tussentijdse feedback. De seminars zijn zo opgebouwd dat de studenten eerst een mondelinge presentatie voorbereiden en op basis van de feedback van docenten en medestudenten op deze presentatie een definitieve seminariepaper uitwerken.

Op de POC/TCIP van 17 mei 2013 gaven de studenten aan tevreden te zijn met de mogelijkheden en de kwaliteit van de feedback die wordt geboden. Er werd wel op gewezen dat tussentijdse feedback op losse werkstukken en papers bij opleidingsonderdelen die het hoorcollege als werkvorm hebben, voor verbetering vatbaar is. Het komt niet zelden voor dat studenten pas feedback krijgen op een paper tijdens het mondelinge examen of tijdens een feedbacksessie na de examenperiode. Het Faculteitsbestuur heeft reeds het initiatief genomen om de bestaande feedback op losse werkjes en papers te inventariseren om het probleem in kaart te brengen. In het academiejaar 2013-2014 zullen richtlijnen voor deze vorm van tussentijdse feedback worden opgesteld.

3.2. REALISATIE BEOOGDE LEERRESULTATEN

3.2.1. KWALITEIT VAN DE AFSTUDEERWERKEN

3.2.1.1. Master of Arts in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/Master of Arts in Theology and Religious Studies

In de initiële masteropleiding bekleedt de masterproef-verhandeling een centrale plaats. De verhandeling telt 40 bladzijden (20.000 woorden) en is begroot op 16 studiepunten of 400 tot 480 reële studie-uren. Het gewicht ervan bedraagt 40% van het totale eindresultaat; de andere opleidingsonderdelen tellen voor 60%. Met het belang dat wordt toegekend aan de masterproef-verhandeling toont de opleiding haar onderzoeksgeoriënteerde karakter.

Bij aanvang van de initiële master kiest de student(e) **een onderwerp** binnen het onderzoeksprogramma van zijn/haar major. Het onderwerp is met andere woorden gekoppeld aan de keuze van de major; de keuze van de promotor niet noodzakelijk. Tegen het einde van elk academiejaar geven de professoren een aantal onderwerpen op waarover een verhandeling gemaakt kan worden. Deze lijst van mogelijke onderwerpen wordt geplaatst op de studentenpagina van de facultaire website⁶⁷. Elk academiejaar wordt ook een brochure⁶⁸ opgesteld met een overzicht van alle professoren en postdoctorale onderzoekers, gerangschikt volgens de zes majores van de masteropleiding. Bij elke promotor worden de belangrijkste onderzoekstopics opgelijst. Het staat de studenten vrij om een door de promotor uitgewerkt voorstel te kiezen of zelf een onderwerp voor te stellen. Niet-theologische of godsdienstwetenschappelijke onderwerpen in domeinen verwant met de theologie of de religiestudie (zoals kerkelijk recht, godsdienstpsychologie, godsdienstsociologie) komen enkel in aanmerking als ze theologische of godsdienstwetenschappelijke reflectie mogelijk maken. Aan het begin van het academiejaar wordt een **infomarkt** georganiseerd waarop de coördinatoren hun onderzoekseenheid en mogelijke onderzoekstopics voorstellen.

Van studenten wordt verwacht dat ze in de verhandeling een systematisch overzicht bieden van een specifiek onderwerp uit het domein van de theologie en religiewetenschappen. Verhandelingen kunnen volgens een veelheid van **methodes** worden opgesteld: systematisch, hermeneutisch, historisch, empirisch, filologisch, praktisch, comparatief. Naargelang van het onderwerp dat men bestudeert, zal de toegepaste methode verschillend zijn. Bovendien kan het gebeuren dat het studieobject met verschillende methodes benaderd moet worden. De methode die men hanteert moet in de inleiding beschreven worden. Men dient met andere woorden een nauwkeurige beschrijving te geven van het hermeneutische model, het soort statistisch onderzoek, het type van catechetische of vakdidactische methodiek, de historische methode of de exegetische benadering waarmee men het onderwerp in studie wil nemen. De methodekeuze is ook van belang voor het raadplegen van literatuur die dieper ingaat op de afgebakende problematiek, of de positie van de auteur verder uitdiept, of bevraagt, etc. Als een thema bestudeerd wordt dat op het raakvlak van twee disciplines ligt, zal men de keuze van de geraadpleegde werken in een inleiding of een inleidend hoofdstuk verantwoorden. Het wordt studenten sterk aangeraden primaire en secundaire literatuur in de oorspronkelijke taal te raadplegen.

In de loop van het eerste semester delen de studenten hun keuze van onderwerp, methode en promotor mee via een elektronisch formulier, waarop de (werk)titel van de verhandeling wordt vermeld, alsook een bondige beschrijving van de inhoud en de gekozen methode. Tevens geven de studenten aan kennis te hebben genomen van de richtlijnen omtrent de masterproef-

⁶⁷ <http://theo.kuleuven.be/nl/studenten> (Nederlandstalig programma) en http://theo.kuleuven.be/en/education_info (Engelstalig programma).

⁶⁸ *Promotors en Onderzoeksgebieden* (Nederlandstalig programma) en *Promotors and Research Fields* (Engelstalig programma).

verhandeling. Dit document wordt eerst ter goedkeuring naar de promotor doorgestuurd. Vervolgens worden de onderwerpen die studenten gekozen hebben, naargelang van het vakgebied waartoe ze behoren, voorgelegd aan de onderzoekseenheden. De professoren gaan na in welke mate de onderwerpen kaderen in de ruime onderzoeksactiviteiten van de betrokken onderzoekseenheid en methodologisch en inhoudelijk voldoen. Voorzien van hun advies wordt de lijst van onderwerpen vervolgens aan de goedkeuring van de betrokken onderwijscommissie onderworpen. Een ingediende masterproef is slechts ontvankelijk indien het onderwerp werd goedgekeurd door de promotor, de onderzoekseenheid en de POC of TCIP. De lijst met goedgekeurde onderwerpen kan geraadpleegd worden op de studentenpagina's van de facultaire website.

Algemene informatie in verband met het schrijven van een verhandeling (of een ander geschreven werk aan de Faculteit) wordt gebundeld in de ***Richtlijnen voor het schrijven van scripties, verhandelingen, onderzoeksscripties en proefschriften***⁶⁹. In een eerste hoofdstuk vinden zowel student als promotor een aantal richtlijnen die hun onderlinge relatie kunnen bevorderen (bv. expliciteren van verwachtingen, taakomschrijving promotor en student, het vastleggen van contactmomenten, conflictoplossing, *good practices* met betrekking tot supervisie van thesissen), alsook met betrekking tot de keuze van onderwerp en methode, het voorkomen van plagiaat en het gebruik van gender-inclusieve taal. In een tweede hoofdstuk vinden studenten een typografisch richtsnoer voor hun geschreven werk (vormgeving, beschrijving van bronnen en werken, referenties in voetnoot en de opmaak van een bibliografische lijst). De specifieke richtlijnen voor afzonderlijke werkstukken (*scriptie 1*, *scriptie 2*, masterproef-verhandeling, masterproef-scriptie of veldwerk/stage met onderzoeksrapport en onderzoeksscriptie) worden vastgelegd in de ECTS-fiches.

De verhandeling wordt gemaakt onder de leiding van een **promotor**⁷⁰. De individuele begeleiding door de promotor **ondersteunt** het leerproces van de student en bestaat hierin dat de promotor de student helpt bij de keuze van een onderwerp en oordeelt over de haalbaarheid en geschiktheid van het project; een stimulerende leeromgeving creëert, rekening houdend met de beginsituatie van de student; het wetenschappelijke karakter van het geschreven werk bewaakt; literatuursuggesties geeft, alsook tips bij het vinden en verwerken van literatuur; ondersteuning biedt op het vlak van de methodologische uitwerking van het project en wijst op mogelijke moeilijkheden gedurende het proces; helpt bij het opstellen, aanhouden of bijstellen van een planning; studenten op de hoogte brengt van de evaluatiecriteria en de originaliteitsvereisten van wetenschappelijk werk; de kwaliteit van het geschreven werk evalueert en inhoudelijke commentaar en suggesties geeft, naast suggesties met betrekking tot taal en schrijfstijl.

⁶⁹ <http://theo.kuleuven.be/nl/studenten/richtlijnen>; <http://theo.kuleuven.be/en/student-programmes-docs/guidelines-2011-2012.pdf>.

⁷⁰ ZAP-leden en postdoctorale onderzoekers verbonden aan de Faculteit (als onderzoeker, docent...) kunnen promotor zijn.

Onder de **bijkomende begeleiding** van een copromotor kan er ook intra- en interdisciplinair gewerkt worden. Wanneer er een copromotor is, worden bij het begin van het begeleidingsproces afspraken gemaakt over de samenwerking tussen promotor en copromotor, wie welke ondersteunende taken opneemt en tot wie de student zich voor welke aspecten van het werk kan en moet richten.

Studenten die instromen in de Engelstalige masteropleidingen krijgen bij het schrijven van hun verhandeling extra ondersteuning op het vlak van methodologie, de methode en uitwerking van de verhandeling, de typografische richtlijnen, plagiaatpreventie en academisch Engels in het *Thesis Writing Seminar*.

De **evaluatie** van de masterproef gebeurt door een jury, samengesteld uit de promotor en twee correctoren. De leden van deze jury worden aangeduid door de **verhandelingscommissie**: de vergadering van de coördinatoren van de onderzoekseenheden en de voorzitters en/of secretarissen van de Onderwijscommissies, voorgezeten door de vicedecaan onderwijs van de Faculteit. De correctoren hoeven geen lid te zijn van de onderzoekseenheid waartoe het onderzoek behoort. De verhandelingscommissie verklaart een verhandeling slechts ontvankelijk indien de procedures met betrekking tot plagiaatpreventie werden nageleefd, de voorgeschreven lengte van het werkstuk wordt gerespecteerd, en – uitsluitend voor nieuwe internationale studenten – indien een pass werd behaald voor het *Thesis Writing Seminar*.

De promotor en de correctoren bepalen onafhankelijk van elkaar een cijfer ter beoordeling van de verhandeling. Dit cijfer maken zij over aan het studentensecretariaat. Sinds het academiejaar 2007-2008 kunnen promotoren en correctoren bij de beoordeling van een masterproef gebruik maken van een formulier met beoordelingscriteria. Deze criteria zijn richtlijnen voor de mondelinge feedback aan de student en kunnen, indien de promotor of corrector dit wenst, ook schriftelijk aan de student bezorgd worden. Het formulier bevat tevens een generisch model van cijferbepaling. Het document heeft als doel om voor docenten en studenten duidelijkheid en een vorm van objectiviteit te creëren over wat van een masterproef verwacht kan worden. Vanaf de januarizitting 2013 werd tevens een ‘feedbackformulier werkstukken’ in gebruik genomen. Op dit formulier worden eerst vijf criteria opgesomd die betrekking hebben op de beoordeling van het **eindproduct**⁷¹. Promotor en correctoren kunnen hun beoordeling kenbaar maken door het omcirkelen van een beoordelingscategorie (Volstrekt onvoldoende – Onvoldoende – Juist voldoende – Behoorlijk – Goed – Zeer goed – Uitstekend). Tevens is er een tekstvak voorzien voor inhoudelijke opmerkingen. Daarnaast is

⁷¹ (1) De student heeft het werkstuk geschreven in een heldere stijl en correcte taal. De vormgeving is overzichtelijk; (2) De student heeft de juiste informatie uit de literatuur gehaald en op correcte manier geïnterpreteerd; (3) De student is in staat om over een onderwerp op een overzichtelijke manier te rapporteren. Het werkstuk bevat een verantwoorde opbouw en structuur; (4) De student heeft diepgaande inhoudelijke kennis en inzicht over het onderwerp verworven, gebaseerd op gepast bronnenmateriaal met oog voor de ruimere context; (5) De student creëert een voldoende persoonlijke meerwaarde aan de bestaande kennis en inzichten op het domein en zet dit op een verantwoorde manier op papier. De student getuigt van kritische zin.

er een luik **procesevaluatie**. Enkel de promotor kan hier een beoordeling geven. Dit gebeurt aan de hand van twee criteria⁷². Tevens is er een tekstvak voorzien waarin de promotor na afloop van de presentatie en de verdediging opmerkingen kan neerschrijven. Correctoren en promotoren vullen het feedbackformulier in vóór de verdediging en bezorgen het formulier bij de aanvang van de verdediging aan de promotor. De promotor houdt de formulieren bij in zijn of haar exemplaar van het werkstuk. De promotor kan het formulier gebruiken om de student feedback te geven na de examenperiode. De feedback op het gebruik van dit formulier was zeer positief. Het formulier werd standaard ingevoerd voor alle beoordelingen van masterproeven vanaf juni 2013.

In de laatste week van de examenperiode komt de jury samen voor een sessie van 45 minuten, waarin de student de resultaten van het onderzoek presenteert en in gesprek gaat met de promotor en de correctoren. Het doel van dit evaluatiemoment is tweevoudig: (1) de student informeren over de evaluatie door de promotor en de corrector en (2) de student de kans geven zijn/haar onderzoeksresultaten voor te stellen, te antwoorden op informatieve vragen en bijkomende informatie te verstrekken met betrekking tot de ingenomen standpunten, de gehanteerde methodes en de interpretatie van het bronnenmateriaal. Het is ook mogelijk om met de correctoren in discussie te treden over een aspect van het behandelde onderwerp. Deze besprekingen zijn open voor het publiek.

De evaluatie van de verhandeling verloopt op de volgende wijze. Eerst is een kort overlegmoment tussen de promotor (en co-promotor) en de correctoren. Vervolgens wordt de student binnengeroepen. De promotor spreekt een algemene waardering van het geleverde werk uit. Tijdens een korte presentatie (15 minuten) zet de student de probleemstelling uiteen, geeft een overzicht en beoordeling van het onderzoek en formuleert de belangrijkste onderzoeksresultaten. Daarna volgt een discussie waarin de student ingaat op de vragen en opmerkingen van de promotor en de correctoren (15 minuten). Tenslotte beraadslagen de leden van de verhandelingscommissie in afwezigheid van de student over de eindbeoordeling van de verhandeling en over een gezamenlijk punt. De som van de gegeven punten bedraagt 100 (promotor 40, correctoren elk 20 en een gemeenschappelijk punt 20). De promotor vult het feedbackformulier aan met opmerkingen over de presentatie en de discussie. Dit formulier kan worden gebruikt om de student feedback te geven na de examenperiode.

In de KONDOR-bevraging werd aan de hand van vier stellingen gepeild naar de opvattingen van studenten over de communicatie van de verwachtingen omtrent de masterproef, de voorbereiding erop, de begeleiding bij de uitwerking en de communicatie van de verwachtingen omtrent

⁷² (1) De student kan zelfstandig werken en heeft initiatief en creativiteit getoond bij het schrijven van het werkstuk en (2) Presentatie en verdediging: de student kan mondeling onderzoeksvorderingen en onderzoeksresultaten rapporteren en de student kan op een heldere wijze antwoorden op kritische vragen omtrent het werkstuk.

evaluatie van de masterproef. Op deze bevroegde punten toonden de Nederlandstalige studenten zich tevreden⁷³ en de Engelstalige studenten zeer tevreden⁷⁴.

Ook bij de tweejaarlijkse alumnibevragingen gaat veel aandacht uit naar de opvattingen over de masterproef. Bij de **alumnibevraging van 2010** werd gepeild naar de gerealiseerde vaardigheden (onderzoeksvragen formuleren, zelfstandig wetenschappelijk onderzoek uitvoeren, wetenschappelijke bevindingen rapporteren), het gewicht van de masterproef in de opleiding, de voorbereiding op inhoudelijk en methodologisch vlak, de begeleiding en de informatieverstrekking over evaluatiecriteria. Bij de rapportering over de gemiddelde scores van de opleiding op deze items werden ter vergelijking steeds ook de gemiddelde scores van de Groep Humane Wetenschappen en de gehele universiteit opgenomen. De opleiding bleek op alle bevroegde items hoge scores te halen, substantieel hoger dan de gemiddelden van de Groep en de universiteit. De laagste score betrof de methodologische voorbereiding op de masterproef: 4,67/6, wat nog steeds een hoge score is.

In de **alumnibevraging van 2012** werd een extra item toegevoegd om te peilen naar de opvattingen van studenten over feedback bij tussentijdse rapportering omtrent de verhandeling. Globaal genomen was de uitkomst van deze bevraging iets minder positief in vergelijking met de bevraging van 2010 (gemiddelde score van 5,21/6 in 2010 versus 4,82/6 in 2012). Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat het aantal respondenten substantieel lager was (het gaat hier slechts om 6 respondenten). De masterproef scoort nog steeds heel hoog wat betreft de realisatie van vaardigheden en de inhoudelijke voorbereiding (score $\geq 5,00$). Op het vlak van gewicht in de opleiding, begeleiding, feedback en informatie over evaluatiecriteria schommelen de scores van de opleiding rond het gemiddelde van de Groep en de universiteit. Opnieuw behaalt het item betreffende de methodologische voorbereiding een eerder lage score. Sinds het academiejaar 2009-2010 werd er echter een volwaardig methodologisch traject uitgestippeld in de bacheloropleiding. De impact hiervan kan pas ten volle worden ingeschat op basis van de alumnibevraging van 2014.

Bijlage 11 bevat een selectie van masterproeven-verhandelingen van de Nederlandstalige en Engelstalige initiële masteropleiding van de laatste drie academiejaren. Er werd gestreefd naar een evenwichtige spreiding op het vlak van subdisciplines en resultaten. Sommige van deze masterproeven-verhandelingen vonden weerklank in de media⁷⁵, werden gepubliceerd als artikel in

⁷³ Respectievelijk 4,46/6, 4,48/6, 4,67/6 en 4,58/6.

⁷⁴ Respectievelijk: 5,00/6; 4,73/6; 4,93/6 en 4,88/6

⁷⁵ Imke Bavay, *Kerk in beeld. Fundamenteel en praktisch onderzoek naar multimedia in parochies vandaag*, 2012, Promotor D. Pollefeyt. Een interview met Imke Bavay over de onderzoeksresultaten van de masterproef-verhandeling verscheen in *Tertio* 13 (september 2012), nr. 659 (*Een op vier parochies gebruikt geen internet*); Suzanne Spillebeen, *Vaardig met kennis. Het kennis- vaardighedendebat en het vak rooms-katholieke godsdienst in Vlaanderen. Een empirisch en fundamenteel onderzoek*, 2010, Promotor: D. Pollefeyt. De onderzoeksresultaten werden besproken in het artikel *Basiskennis bijbrengen steeds belangrijker*, in *Tertio* 11 (augustus 2010), nr. 551;

een wetenschappelijk tijdschrift⁷⁶ of werden ontsloten via de godsdienstdidactische website *Thomas* omwille van hun bijzondere relevantie voor godsdienstleerkrachten⁷⁷.

3.2.1.2. Master of Arts in de gespecialiseerde studies in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/Master of Arts of Advanced Studies in Theology and Religion

Voor de **optie Theologie en religiestudie** is de masterproef-onderzoeksscriptie begroot op 20 studiepunten en wordt zij berekend op 40% van het totale eindresultaat. De onderzoeksscriptie telt 50 bladzijden of 25 000 woorden. Studenten die rechtstreeks werden toegelaten tot de initiële masteropleiding, kunnen in de advanced masteropleiding, optie Theologie en religiestudie, hun initiële masterthesis uitwerken tot onderzoeksscriptie (80 à 100 bladzijden). In de onderzoeksscriptie behandelt de student/e een origineel theologisch of godsdienstwetenschappelijk onderzoeksonderwerp. Het onderwerp van de onderzoeksscriptie is gekoppeld aan de keuze van de major. De studie beantwoordt aan de vereisten van wetenschappelijk onderzoek en is gebaseerd op zelfstandige en kritische verwerking van primaire bronnen en vakliteratuur in verband met het behandelde onderwerp. De student formuleert conclusies en neemt een eigen standpunt in. Nieuwe onderzoeksdomeinen en probleemstellingen worden aangegeven en mogelijke onderzoekshypothesen worden geformuleerd met het oog op verder onderzoek op doctoraatsniveau.

De **onderwerpkeuze** en de **begeleiding** gebeuren in principe op dezelfde manier als voor de masterproef-verhandeling (zie 3.2.1.1.). Vaak is het echter zo dat studenten in de advanced masteropleiding de samenwerking met de promotor van de masterproef-verhandeling voortzetten en zich specialiseren in hetzelfde onderzoeksdomein. Het onderzoek kan daarna nog voortgezet worden op doctoraatsniveau. In de loop van het eerste semester dienen studenten een uitgebreid

Chris Jeunen, *Grootschalig empirisch onderzoek naar het leerplan Rooms-Katholieke godsdienst voor het secundair onderwijs in Vlaanderen: een kritische evaluatie van het concept, de receptie en de implementatie*, 2008, Promotor D. Pollefeyt. De onderzoeksresultaten werden besproken in het artikel *Onderzoek ontkracht clichés over godsdienstles. Dossier 10 jaar leerplan godsdienst*, in *Tertio* 9 (2008-2009) nr. 447.

⁷⁶ Bv. de verhandeling van J. Cockx, *In verwachting van een kwetsbaar leven. Ethische en pastoraal theologische overwegingen bij de zorg van en voor ouders van een kind met een handicap in de context van prenatale diagnostiek* (2009), promotor A. Dillen, werd gepubliceerd als artikel: J. COCKX, *In verwachting van een kwetsbaar leven? Pastorale zorg in de context van prenatale diagnostiek*, in *Collationes*, 40/3 (2010) 309-332; de verhandeling van M. Reynaert, *Altijd heen en weer. Het wereld- en mensbeeld van kinderen met gescheiden ouders als uitdaging voor het theologisch denken* (2009), promotor A. Dillen werd eveneens gepubliceerd als artikel: M. REYNAERT, *Somewhere in Between. Children with Divorced Parents as a Challenge for Pastoral Theological Thinking*, in *INTAMS Review* 16/2 (2010) 208-215.

⁷⁷ Dirk Declercq, *Het recht om mens te worden. Een onderzoek naar de hermeneutische visie van de Duitse godsdienstpedagoog Friedrich Schweitzer op religieuze opvoeding vanuit het kind*, 2008, Promotor: D. Pollefeyt. Zie <http://www.kuleuven.be/thomas/page/naar-een-nieuwe-godsdienstpedagogiek-voor-het-lager-onderwijs>.

onderzoeksvoorstel in waarin de centrale onderzoeksvraag, de hypothese, de methodologie en doelstellingen van het onderzoek extensief worden beschreven.

Voor de **optie Praktische theologie: academische pastoraatsopleiding** staat de masterproef (met inbegrip van de praktisch theologische stage) voor 26 studiepunten. Hierbij telt de stage voor 16 studiepunten en de onderzoeksscriptie voor 10 studiepunten. De stage en de onderzoeksscriptie worden samen verrekend voor 40% (beide OPO's tellen elk mee voor 20%) en de andere opleidingsonderdelen voor 60%. De onderzoeksscriptie in de optie Praktische theologie bedraagt 10.000 woorden. Het onderwerp van de onderzoeksscriptie is gekoppeld aan de stage. Voor een meer uitgebreide beschrijving van de doelstellingen van de onderzoeksscriptie in de optie Praktische theologie verwijzen we terug naar 2.1.5.3.

Voor beide opties wordt de onderzoeksscriptie na goedkeuring door de promotor ter beoordeling aan de jury (promotor en twee correctoren) voorgelegd. De leden van deze jury worden op dezelfde wijze aangeduid als bij de masterproef-verhandeling. De onderzoeksscriptie wordt zoals de verhandeling beoordeeld door de promotor (40 punten) en twee correctoren die de onderzoeksscriptie elk op 20 punten beoordelen. Het gemeenschappelijke cijfer is de weergave van een gezamenlijke evaluatie van de onderzoeksscriptie en de publieke presentatie (20 punten). Ook hier kunnen de promotor en correctoren gebruik maken van een (1) formulier met beoordelingscriteria en een generisch model van cijferbepaling en (2) het 'feedbackformulier werkstukken' (zie 3.2.1.1.)

De **evaluatie** van de onderzoeksscriptie bestaat uit een publieke presentatie van de resultaten van het onderzoek door de student en een gesprek met de promotor en correctoren. De evaluatie verloopt in de regel op de volgende wijze: overleg tussen de promotor en de correctoren; voorstelling van de onderzoeksscriptie en gesprek met de student(e). De student(e) presenteert de onderzoeksscriptie in een openbare lezing van 20 minuten. Hij/zij zet de probleemstelling uiteen, geeft een overzicht en beoordeling van het onderzoek en formuleert de belangrijkste onderzoeksresultaten. Daarna volgt een discussie, waarin de promotor, de correctoren en de andere toehoorders vragen en opmerkingen kunnen formuleren. Volgend op de presentatie en de discussie evalueren de promotor en de correctoren in afwezigheid van de student de ingediende onderzoeksscriptie en de presentatie. De gehele sessie duurt één uur.

In de KONDOR-bevraging haalden de items waarmee werd gepeild naar de verwachtingen, de voorbereiding, de begeleiding en de evaluatie een goede tot zeer goede score⁷⁸. In de **alumnibevraging van 2010**⁷⁹ scoren de items die peilen naar de via de masterproef verworven vaardig-

⁷⁸ Respectievelijk 4,25/6; 5,00/6; 4,25/6 en 5,00/6.

⁷⁹ Het betreft een bevraging van slechts zeven respondenten.

heden⁸⁰, het gewicht van de masterproef in de opleiding⁸¹, de inhoudelijke voorbereiding⁸² en de begeleiding⁸³ goed tot zeer goed, steeds (ruim) hoger dan het gemiddelde van de Groep Humane Wetenschappen en de universiteit. De score van het item over de methodologische voorbereiding schommelt rond het gemiddelde van de Groep en de universiteit⁸⁴. Het is enigszins merkwaardig dat het item over de informatieverstrekking met betrekking tot de evaluatiecriteria enigszins lager scoort, namelijk 4,29/6; dit is lager dan het gemiddelde van de Groep (4,58) en de universiteit (4,59). Nochtans haalde dit item bij de bevraging over de masterproef-verhandeling een hoge score van 5,29/6 en zijn de criteria voor deze studenten even toegankelijk. Bij de bevraging van de internationale alumni behaalden alle items over de masterproef een hoge score⁸⁵.

Bijlage 11 bevat een selectie van onderzoeksscripties van de laatste drie jaar, zowel van de Nederlandstalige als de Engelstalige opleiding. Voor de Nederlandstalige opleiding werden onderzoeksscripties van beide opties (Theologie en religiestudie – Praktische theologie: academische pastoraatsopleiding) opgenomen. Het valt op dat de cijfers voor de onderzoeksscriptie hoger liggen dan voor de verhandeling. Het is zo dat in de eerste plaats uitmuntende studenten worden aangemoedigd door hun promotor om hun studies voort te zetten, eventueel met het oog op een doctoraat. Om toegelaten te worden tot het doctoraatsprogramma moet een student minstens 75% hebben behaald voor de onderzoeksscriptie. Bovendien fungeert de onderzoeksscriptie vaak als onmiddellijk voorbereidend onderzoek met het oog op het schrijven van een onderzoeksproject voor toelating tot het doctoraat en het verkrijgen van een onderzoeksbeurs. Dit oogmerk wordt vaak meegenomen in de evaluatie: studenten ontvangen niet alleen feedback met betrekking tot de reeds bereikte onderzoeksresultaten, maar ook met betrekking tot nieuwe perspectieven die kunnen worden ontwikkeld. In onderstaande tabel wordt een overzicht geboden van het aantal onderzoeksscripties per academiejaar (eerste dekolom) en het aantal opgestarte doctoraatsprojecten in dat jaar (tweede dekolom). Wat betreft het internationale programma dient er wel rekening mee te worden gehouden dat een beperkte groep masterstudenten meteen instroomt in de doctoraatsopleiding, zonder in Leuven de advanced masteropleiding te hebben gevolgd⁸⁶.

⁸⁰ Leren onderzoeksvragen formuleren: 4,86/6; leren zelfstandig onderzoek uitvoeren: 5,29; leren wetenschappelijke bevindingen rapporteren: 5,43/6.

⁸¹ 5,83/6.

⁸² 5,29/6.

⁸³ 5,43/6.

⁸⁴ 4,29/6 versus 4,27 (Groep) en 4,32 (Universiteit).

⁸⁵ Respectievelijk: 5,00/6; 5,00/6; 4,50/6; 5,75/6; 5,00/6; 4,50/6; 5,25/6 en 5,00/6.

⁸⁶ Zo bijvoorbeeld studenten van het *Institut catholique de Paris*.

	2006		2007		2008		2009		2010		2011		2012	
Adv. MA Ned.	13	6	9	4	9	6	13	8	24	9	11	7	10	4
Adv. MA. Eng	36	40	37	23	46	34	34	20	35	24	44	26	34	23

Het hoge wetenschappelijke en innovatieve karakter van de onderzoeksscriptie maakt dat deze vaak herwerkt of uitgewerkt wordt tot een artikel in een wetenschappelijk tijdschrift⁸⁷ of zelfs tot een monografie⁸⁸. Net als voor de verhandelingen worden onderzoeksscripties met een bijzondere relevantie voor godsdienstleerkrachten en het bredere publiek ontsloten via Thomas⁸⁹.

In de optie Praktische theologie: academische pastoraatsopleiding lopen de studenten een uitgebreide **praktisch theologische stage** van 480 uur (16 sp.). In deze uren zijn de voorbereiding van de stage-opdrachten, de uitvoering van de stage-opdrachten en de leeractiviteiten met voorbereiding en verslaggeving inbegrepen⁹⁰.

Wie aan de opleiding in de praktische theologie wenst te beginnen, meldt zich aan voor een **orientatiegesprek** met een lid van de stuurgroep praktische theologie en de stagecoördinator. De beginsituatie van de studenten is heel verschillend. Het doel van dit gesprek is zicht te krijgen op deze beginsituatie qua theologische vooropleiding, pastorale (beroeps)ervaring, beroepssituatie en voorkeur voor specialisatie. Er wordt een eerste inventarisatie gemaakt van verwachtingen, motieven en persoonlijke leerdoelen van de stagiair. Er wordt samen besproken waar de stage het best gerealiseerd kan worden. De stagiair kan zelf een voorkeur uitspreken voor een stageplaats of het repertorium met een lijst van stageplaatsen die jaarlijks wordt aangepast, consulte-

⁸⁷ Het gebeurt vrij frequent dat doctoraatsstudenten hun onderzoeksscriptie naderhand publiceren als artikel. We geven hier slechts drie voorbeelden. S. BARBU, *Language, Philosophy, Politics and the Development of the 'Filioque' clause*, in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* 1 (2010) 257-271 is gebaseerd op de onderzoeksscriptie *The Greek and Latin Tradition Concerning the Procession of the Holy Spirit in the Light of the New Ecumenical Approaches* (2008), Promotor P. De Mey; R. FAESEN, J. ARBLASTER, *Commune à tous par largesse de pure charité: Common Love in Beatrice of Nazareth and Marguerite Porete*, in *Ons Geestelijk Erf* 83 (2012) 297-323 is gebaseerd op de onderzoeksscriptie van John Arblaster, *The Influence of Beatrice of Nazareth on Marguerite Porete. The Seven Manners of Love Revised* (2012), Promotor: R. Faesen. J. COCKX, *Experiences of Pregnancy, Childbirth and Early Parenting: Practical Theological Research into the "Lived Religion" of Flemish Heterosexual Expectant Couples*, in *INTAMS Review* 17/1 (2011) 37-47 is gebaseerd op de onderzoeksscriptie *De beleving van zwangerschap, geboorte en pril ouderschap bij (toekomstige) moeders en vaders in het licht van levensbeschouwelijke betekenisgeving. Een kwalitatief empirisch onderzoek en praktisch theologische reflectie* (2010), Promotor A. Dillen.

⁸⁸ Zo is bijvoorbeeld de monografie van Tom UYTTERHOEVEN, *Evolutie, cultuur en betekenis*, Antwerpen, Garant, 2011 een uitwerking van de verhandeling *Overleven met God. Religie in het licht van evolutie* (2007, promotor L. Boeve) en de onderzoeksscriptie *De mens als "Created Co-creator". Een narratieve analyse* (2011, promotor L. Boeve).

⁸⁹ Machteld Reynaert, *Schoolpastoraal vandaag. Kansen en uitdagingen voor pastoraal handelen op secundaire scholen in Vlaanderen* (2010), Promotor A. Dillen, zie <http://www.kuleuven.be/thomas/page/schoolpastoraal-vandaag>; Mieke Bleys, *"God heeft de wereld in de namiddag afgewerkt, 's Nachts had Hij niets meer gezien". Theologiseren met kinderen binnen een Vlaamse jeugdpastorale setting*, 2010, Promotor A. Dillen, zie <http://www.kuleuven.be/thomas/page/god-heeft-de-wereld-in-de-namiddag-afgewerkt>.

⁹⁰ Cf. 2.1.5.3.

ren. De stuurgroep praktische theologie beslist of de voorgedragen instelling in aanmerking komt als stageplaats⁹¹. Er volgt een stagebespreking met de stagecoördinator, de stagiair en de werkbegeleiding. De stagecoördinator brengt verslag uit aan de stuurgroep praktische theologie. Wanneer deze bespreking tot een positieve overeenstemming leidt tussen de stuurgroep praktische theologie, de werkbegeleiding en de stagiair kan de stage doorgaan en kan een stagecontract worden opgemaakt.

De stage zelf verloopt in drie fasen: observatie en analyse, mee uitvoeren en begeleiden, zelfstandig uitvoeren en begeleiden. De duur van de verschillende fasen verschilt volgens de beginsituatie en het leerproces van de stagiair. Er wordt ruim de tijd voorzien voor zelfstandig uitvoeren en begeleiden (minimaal 150 uur).

In functie van het leerproces van de stagiair wordt in een **drievoudige begeleiding** voorzien. De **organisatorische begeleiding** gebeurt door de stagecoördinator, in overleg met de stuurgroep praktische theologie. Dit werk situeert zich vooral in de begin- en eindfase van de stage. De stagecoördinator geeft de nodige informatie en hulp bij het kiezen of aanvaarden van een stageplaats, de werkbegeleid(st)er en een supervisor en aan het vastleggen van een stagecontract. De stagecoördinator neemt de leiding van de tussentijdse evaluatie en eindevaluatie, die vooraf door de stagiair en de werkbegeleiding zijn voorbereid. Bij de eindevaluatie wordt hij/zij bijgestaan door een lid van de stuurgroep praktische theologie. De stagecoördinator beoordeelt het stageboek van de stagiair.

De **taakgerichte begeleiding** gebeurt door de werkbegeleid(st)er, eventueel in overleg met co-begeleid(st)ers of coach. De werkbegeleiding gebeurt bij voorkeur in het kader van een pastoraal team. Er is echter steeds één aanspreekbare begeleid(st)er. De werkbegeleid(st)er helpt de stagiair bij het ingroeien in het pastorale beroepsprofiel. De werkbegeleiding concentreert zich op het concrete pastorale werk en het concrete pastorale handelen, met respect voor de eigenheid van de stagiair en van het pastorale werk in de pastorale sector. Naargelang van de beginsituatie van de stagiair waakt de werkbegeleid(st)er over de fasering van de stage: observatie en analyse, mee begeleiden en uitvoeren, zelfstandig begeleiden en uitvoeren.

⁹¹ Criteria hierbij zijn: (1) er is een goede begeleiding tijdens de inwerkings- en verkenningperiode; (2) doel en inhoud van de pastorale stage zoals bepaald door de opleiding, moet op deze stageplaats aan bod kunnen komen; (3) de stageplaats is exemplarisch, i.e. een plaats waar de stagiair iets kan leren dat niet zo specifiek is dat het nergens anders in praktijk gebracht kan worden; (4) er is een goed functionerend pastoraal team; (5) er is een professionele werkbegeleiding mogelijk met een visie die overeenkomt met deze van het opleidingsinstituut; (6) de verhouding tussen stagiair en werkbegeleiding, en de verhouding tussen stagiair en pastoranten moeten zodanig zijn dat ze geen belemmeringen bevatten voor het leren tijdens de stage. Dit betekent concreet dat het in principe niet mogelijk is om stage te lopen in de instelling waar men als vrijwilliger of professioneel actief is (geweest); (7) de pastorale opdracht is afgestemd op het statuut van de stagiair: leek, priester, diaken, religieus; (8) de leerdoelen van de stagiair moeten afgestemd zijn op wat de stageplaats kan aanbieden aan leerkansen, theologische reflectie en zelfstandig functioneren.

Tijdens de stage vinden tenminste **wekelijkse werkbesprekingen** plaats van tenminste één uur. In deze gesprekken kijken stagiair en werkbegeleiding terug op het werk en de opgedane ervaringen, en plannen ze het werk voor de volgende periode. Het stageboek vormt de basis voor deze besprekingen. De werkbegeleiding waakt erover dat alle aspecten van het pastorale werk voldoende onder de aandacht komen. De gespreksthema's komen uit de concrete werkervaring. De stagiair maakt van de werkbesprekingen verslagen die in het stageboek worden opgenomen.

Ten slotte is er **persoonsgerichte begeleiding** door de **supervisor**. Supervisie wil bijdragen tot de persoonlijke en professionele groei van de stagiair in de periode waarin de eerste stappen in het beroepsveld gezet worden. De supervisie is daarom een geïntegreerd deel van de stageperiode die de stagiair doorloopt in zijn/haar opleiding. Vanuit de optie om supervisie tot een vrijplaats te maken binnen de stageperiode, is de supervisor echter niet aanwezig bij tussentijdse evaluaties of bij de eindevaluatie. De supervisie kent eigen momenten van evaluatie tussen supervisor en supervisant.

Bij de **evaluatie van de stage** zijn verschillende partijen betrokken en worden diverse beoordelingsmomenten ingebouwd. De verschillende partijen zijn: de stagiair, de werkbegeleiding, de stagecoördinator en de stuurgroep praktische theologie. De tussentijdse evaluatie en de eindevaluatie zijn twee belangrijke beoordelingsmomenten.

Halverwege de stage wordt een **tussentijdse evaluatie** gehouden met de stagiair, de werkbegeleid(st)er en de stagecoördinator op basis van een door de stagiair opgemaakt schriftelijk verslag. De werkbegeleiding geeft een mondelinge inschatting over de voortgang van de stage en het leerproces. De stagecoördinator brengt verslag uit aan de stuurgroep praktische theologie. Indien nodig kan op basis van deze evaluatie en na goedkeuring van de stuurgroep praktische theologie de stage bijgestuurd worden. Wanneer ernstige knelpunten opduiken, wordt een tweede tussentijdse evaluatie gehouden.

De **eindevaluatie** wordt gehouden met de stagiair, de werkbegeleid(st)er, de stagecoördinator en een lid van de stuurgroep praktische theologie. De eindevaluatie richt zich op de uiteindelijke beoordeling van het leerproces van de stagiair. Er wordt gekeken naar de groei in houding, inzichten en vaardigheden en het mogelijke potentieel van de stagiair als pastor. Ook nu maakt de stagiair een schriftelijk verslag dat hij of zij bezorgt aan de werkbegeleiding, de stagecoördinator en het lid van de stuurgroep praktische theologie dat de eindevaluatie bijwoont. De werkbegeleid(st)er maakt met behulp van een vragenlijst een schriftelijke eindbeoordeling van de stagiair als (toekomstig) pastor. De werkbegeleiding kan op verschillende manieren een oordeel vormen over de stagiair: (1) door observatie van de stagiair tijdens de verschillende stageopdrachten; (2) door de wekelijkse werkbesprekingen en het lezen van het stageboek; (3) door het opvragen van informatie aan collega's, personeel, vrijwilligers, pastoranten. De stagecoördinator maakt een eindrapport op voor de stuurgroep praktische theologie. Bij de bepaling van het eindpunt weegt

het punt van de werkbegeleider voor 20%, dat van het ZAP-lid voor 30%, dat van de stagecoördinator (die de stagemap opneemt in zijn/haar beoordeling) voor 30%, en wordt de resterende 20% bepaald na beraadslaging door de stuurgroep praktische theologie. In de beoordeling kan de stage goedgekeurd worden; er kan een verlenging voorgesteld worden of de stage kan als onvoldoende gekwalificeerd worden zonder dat verlenging zinvol geacht wordt. De eindverantwoordelijkheid voor de beoordeling van de stage ligt bij de stuurgroep praktische theologie.

3.2.1.3. Master of Arts in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie

Studenten kunnen opteren voor ‘Stage of veldwerk met onderzoeksrapport’ als masterproef of voor een eindverhandeling.

De optie Stage/veldwerk met onderzoeksrapport bestaat uit twee aparte opleidingsonderdelen, die desgewenst ook in twee verschillende academiejaren kunnen worden gevolgd: een opleidingsonderdeel stage/veldwerk dat (met inbegrip van het eindverslag) staat voor 10 sp. en een opleidingsonderdeel onderzoeksrapport dat eveneens op 10 sp. is begroot. Voor zowel de stage als het veldwerk wordt 200 uur verwacht.

Studenten die bij het intakegesprek met de studietrajectbegeleider hun voorkeur uitspreken voor het lopen van een stage of het doen van veldwerk⁹², worden doorgestuurd naar de praktijklector stage en veldwerk. Tijdens het **oriëntatiegesprek met de praktijklector** formuleren studenten hun verwachtingen met betrekking tot de stage of het veldwerk, schetsen ze hun vooropleiding, hun interessegebieden en voorkeuren voor bepaalde organisaties of landen. De praktijklector doet voorstellen van organisaties die binnen hun interessegebieden actief zijn. Hierbij wordt steeds gestreefd naar een evenwicht tussen het profiel en de verwachtingen van de student, de doelstellingen van het opleidingsonderdeel en de verwachtingen en mogelijkheden van de organisatie. Er zijn enkele organisaties waarmee de opleiding op een meer systematische wijze samenwerkt (Kerkwerk Multicultureel Samenleven, KifKif, Platform Allochtoon Jeugdwerk en Motief vzw). Studenten die kiezen voor een buitenlandse stage volgen vaak een meerjarentraject, waarbij in het eerste jaar de theoretische opleidingsonderdelen worden gevolgd en de stage wordt voorbereid om in het tweede jaar naar het buitenland te trekken. Het is echter ook mogelijk om een buitenlandse stage in het tweede semester te plannen en de masteropleiding in één jaar af te werken. Voor de praktische regeling van de buitenlandse stage werkt de praktijklector samen met het International Office.

⁹² Studenten kiezen minder frequent voor veldwerk dan voor stage. Veldwerk wordt bij voorkeur gedaan door studenten met een antropologische achtergrond of mits ervaring met kwalitatief onderzoek.

Op basis van verkennende gesprekken tussen een organisatie en de praktijklector/student wordt een stage-overeenkomst opgesteld die wordt voorgelegd aan de sub-POC WIDR en vervolgens bekrachtigd door de POC.

Bij de start van de stage/het veldwerk worden in overleg tussen praktijklector, stage/veldwerk mentor en student concrete einddoelen opgesteld. Deze einddoelen worden door de student uitgeschreven in een stage/veldwerkcontract dat door alle betrokken partijen (ZAP-verantwoordelijke, stage/veldwerk mentor, praktijklector, student) wordt ondertekend.

De stage/het veldwerk omvat in principe één week introductie- of kennismakingsstage of introducerend veldwerk; één dag per week gedurende het eerste semester een sector of activiteit bijhouden en een volledige stage/veldwerk, d.i. drie aaneensluitende dagen per week in het tweede semester tot Pasen. Men kan ook opteren voor een aaneensluitend binnenlands of buitenlands stage/veldwerk.

Vanaf het begin van de stage wordt gevraagd dat de student om de paar dagen een kort logboek doorstuurt naar de praktijklector, waarin voor elke stage/veldwerkdag wordt gerapporteerd over de tijdsbesteding, de observaties en de verworven inzichten. De praktijklector houdt ook contact met de organisatie om na te gaan of alles vlot verloopt. Tevens zijn er minimaal twee tussentijdse functioneringsgesprekken, hetzij op vraag van de student, hetzij op voorstel van de praktijklector. Op deze manier behoudt de praktijklector een permanent zicht op het functioneren van de student.

Binnen de organisatie krijgt de student ook een vaste begeleider of stagementor toegewezen, waarmee hij om de één à twee weken samen zit voor een gesprek. De vaste begeleider is tevens het aanspreekpunt van de praktijklector. Studenten die veldwerk doen, maken geen deel uit van de organisatie maar zijn aanwezig als observator. Zij krijgen feedback van de personen met wie ze meelopen. Aangezien ze in verschillende situaties meelopen, is er geen vaste begeleider. Niettemin is er meestal wel een vaste contactpersoon, de veldwerkmentor.

Tenslotte is ook de ZAP-verantwoordelijke nauw betrokken bij de stage of het veldwerk, in het bijzonder door de begeleiding en opvolging van de bij de stage of het veldwerk aansluitende onderzoekspaper.

De **eindevaluatie** gebeurt aan de hand van het **eindproduct**. Tastbare resultaten (bv. brochures, affiches, ppt-presentaties) worden in een portfolio opgenomen. In het geval van een veldwerk staat het eindproduct gelijk aan een gedetailleerd document (10-12 blz.) waarin de methodologische aspecten van het veldwerkonderzoek worden beschreven.

Aan het eind van de stage/het veldwerk wordt door de student ook een **zelfevaluatie**rapport⁹³ opgesteld, waarin hij/zij reflecteert over het eigen professionele of onderzoeksmatige functioneren. Wanneer de student een veldwerk heeft gedaan, kan bijvoorbeeld extra aandacht worden besteed aan de onderzoeksvragen en de gehanteerde methodologie. Dit zelfevaluatie rapport wordt uitgebreid besproken tijdens een niet-gekwoteerd eindevaluatiegesprek met de praktijklector. De praktijklector brengt hiervan verslag uit tijdens de vergadering van de stuurgroep WIDR.

Bij de bepaling van het punt voor de stage/het veldwerk weegt het punt van de stage/veldwerk mentor voor 20%, dat van de ZAP-verantwoordelijke voor 30%, dat van de praktijklector voor 30%, en wordt de resterende 20% bepaald na beraadslaging door de voltallige stuurgroep. In het geval er geen stage/veldwerk mentor aanwezig is, weegt het punt van de ZAP-verantwoordelijke voor 40%, dat van de praktijklector eveneens 40% en wordt de resterende 20% bepaald na beraadslaging door de voltallige stuurgroep.

Het gewicht van de stage/het veldwerk is identiek aan het gewicht van het thesispunt van de promotor van het onderzoeksrapport. In dit onderzoeksrapport worden, uitgaande van een concrete probleemstelling of onderzoeksvraag, één of meerdere aspecten of resultaten van de stage/het veldwerk op een methodische wijze uiteengezet, in dialoog met de heersende wetenschappelijke inzichten. Het onderzoeksrapport bedraagt 15-20 bladzijden (7.500-10.000 woorden), naar analogie met een wetenschappelijk artikel. De promotor van het onderzoeksrapport is in de regel het ZAP-lid dat verantwoordelijk is voor de stage/het veldwerk.

Het onderzoeksrapport wordt beoordeeld door de promotor (40 punten) en twee correctoren die het onderzoeksrapport elk op 20 punten beoordelen. Het gemeenschappelijke cijfer is de weergave van een gezamenlijke evaluatie van het onderzoeksrapport en de publieke presentatie (20 punten). De evaluatie van het onderzoeksrapport bestaat uit een publieke presentatie van de resultaten van het onderzoek door de student en een gesprek met de promotor en correctoren. De gehele sessie duurt 45 minuten, waarvan er 15 minuten voorbehouden zijn voor de presentatie van de student. Voor het concrete verloop van deze evaluatiesessie verwijzen we naar 3.2.1.1.

Zoals eerder aangegeven, kunnen studenten er ook voor kiezen geen stage te lopen of veldwerk te doen; zij leggen zich toe op het maken van een **eindverhandeling**. De eindverhandeling is groot op 16 studiepunten en telt ongeveer 50 bladzijden (25.000 woorden)⁹⁴. De eindverhandeling maakt 40% van het eindresultaat uit, de andere opleidingsonderdelen 60%. De student kan een **onderwerp** in verband met wereldgodsdiensten, interreligieuze dialoog en religiestudie kiezen. De lijst met onderwerpen kan geraadpleegd worden op

⁹³ Voor de stage telt dit rapport 7-10 blz., voor het veldwerk 3-5 blz.

⁹⁴ Zie ook 2.1.7.2.

<http://theo.kuleuven.be/nl/studenten/>. Studenten kunnen ook zelf een onderwerp voorstellen. De onderwerpen die studenten gekozen hebben, worden eerst voor bespreking aan de stuurgroep WIDR, en, zo van toepassing, een onderzoekseenheid voorgelegd en vervolgens door de onderwijscommissie vastgelegd. De onderwerpen moeten voor half november op het faculteitssecretariaat worden ingediend. De **evaluatie** van de eindverhandeling gebeurt op dezelfde wijze als het onderzoeksrapport (cf. *supra*).

Bijlage 11 bevat een selectie van onderzoeksrapporten en eindverhandelingen van de laatste vier academiejaren. Deze lijst is nagenoeg exhaustief. Hieruit blijkt dat een ruime meerderheid van de studenten kiest voor het maken van een eindverhandeling. Sommige van deze eindverhandelingen en onderzoeksrapporten werden ontsloten via Thomas⁹⁵ of de website over pastorale zorg Elisabeth⁹⁶.

3.2.2. INZETBAARHEID VAN AFGESTUDEERDEN OP DE ARBEIDSMARKT OF DE DOORSTROOM NAAR EEN VERVOLGOPLEIDING

3.2.2.1. Bachelor in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/Bachelor in Theology and Religious Studies

De bacheloropleiding is in de eerste plaats gericht op de doorstroom naar de masteropleiding. Van de **generatiestudenten** die het bachelordiploma behalen, stroomt bijna 100% door naar een masteropleiding aan de Faculteit (initiële master, masteropleiding WIDR).

De situatie is enigszins anders voor studenten die de **verkorte bacheloropleiding** volgen. Een aantal van hen stroomt door naar een masteropleiding aan de Faculteit, maar voor velen is het bachelordiploma een aanvullend diploma bij hun hoofddiploma, dat uitstekende tewerkstellingskansen biedt, met name in het onderwijs. De verkorte bachelor levert in combinatie met een andere masteropleiding in Vlaanderen onderwijsbevoegdheid voor het vak rooms-katholieke godsdienst, in de hoogste weddeschaal (501) en met recht op vaste benoeming. Een recente studie⁹⁷ plaatst de bacheloropleiding bij de top vijf van de beste opleidingen wat betreft tewerkstelling na één jaar: 0% van de afgestudeerde bachelors heeft na één jaar nog geen job. Uit de jaarlijkse bevraging van afstuderende studenten (*Ronde van Vlaanderen*-gegevens, het jaarlijkse bezoek van de onderwijsverantwoordelijken van de Faculteit aan de bisdommen) blijkt dat de

⁹⁵ Bv. B. Scheepmans, *De houding van leerkrachten rooms-katholieke godsdienst ten opzichte van het hindoeïsme* (2012), Promotor: J. Gielen, zie <http://www.kuleuven.be/thomas/page/godsdienstleerkrachten-hindoeïsme>.

⁹⁶ Bv. I. van Gerven, *Pastoraat in de gehandicaptenzorg. Een theoretisch omkaderd veldwerk over de plaats, de rol en de mogelijkheden van de pastor in de gehandicaptenzorg* (2011), Promotor A. Liégeois, zie <http://www.pastoralezorg.be/862>.

⁹⁷ Zie *De Morgen*, 3 mei 2013, p. 2.

verhouding tussen doorstromen naar de masteropleiding en keuze voor het godsdienstonderwijs bij verkorte bachelor studenten ongeveer fifty-fifty is: van de elf respondenten verklaarden zes te willen doorstromen naar de initiële masteropleiding en vijf een job in het onderwijs te ambiëren.

De internationale bacheloropleiding wordt vooral in het verkorte programma gevolgd, dat zeer sterk gericht is op het faciliteren van de instroom in de Leuvense initiële masteropleiding.

3.2.2.2. Master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/Master in Theology and Religious Studies

Het masterdiploma in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen biedt uitstekende kansen op de arbeidsmarkt. De grote meerderheid van de afgestudeerden vindt binnen de drie maanden werk. Bij het loopbaanonderzoek van de initiële master (2010) is gebleken dat 90,91% van de afgestudeerden meteen een job heeft gevonden en de overige 9,09% slechts 1 à 3 maanden werkzoekend is geweest.

De belangrijkste beroepsmogelijkheid voor Nederlandstalige afgestudeerden biedt het **onderwijs**. Met het initiële masterdiploma komt ongeveer 65% van de afgestudeerden terecht in het onderwijs, voornamelijk de tweede en derde graad van het secundair onderwijs, maar ook in het hogeschoolonderwijs⁹⁸. Het huidige tekort maakt dat deze masters zeer gegeerd zijn op de arbeidsmarkt en soms reeds worden aangeworven vóór ze het diploma hebben behaald. Ongeveer 15% van de afgestudeerden komt terecht in de pastorale sector en de gezondheidszorg⁹⁹. Schoolpastoraat, jongerenpastoraat, pastoraat voor allochtonen, gevangenispastoraat, pastoraat in socio-culturele (vormings)organisaties en pastoraal-kerkelijke functies behoren tot de mogelijkheden. De gezondheidszorg vormt een groot onderdeel van de pastorale sector. Afgestudeerden komen terecht in ziekenhuizen, psychiatrische centra en woonzorgcentra. Hun taak omvat de geestelijke verzorging en begeleiding van patiënten, bejaarden, hun familie en de staf van deze voorzieningen. Voor het ziekenhuispastoraat worden bij voorkeur masters gevraagd, maar de vraag overschrijdt ruimschoots het aanbod. Andere tewerkstellingsmogelijkheden zijn het vormingswerk, NGO's, adviserende comités, journalistiek en media, en bibliotheek en archiefwezen. Vacatures en jobaankondigingen worden op de facultaire webpagina's¹⁰⁰ en op de website voor pastorale zorg¹⁰¹, Elisabeth, gepubliceerd. Jaarlijks komen de facultaire verantwoordelijken voor onderwijs en pastoraat samen met de vicarissen (onderwijs, caritas en vorming) voor overleg, de zogenoemde *Ronde van Vlaanderen*. Hieruit blijkt telkens de appreciatie vanuit het werkveld

⁹⁸ Bij het loopbaanonderzoek van 2010 was dit 63,64%.

⁹⁹ Bij het loopbaanonderzoek van 2010 was dit 18,18%.

¹⁰⁰ <https://www.kuleuven.be/apps/plaatsaanbiedingen>.

¹⁰¹ <http://www.pastoralezorg.be>.

voor afgestudeerde masters godgeleerdheid en godsdienstwetenschappen. Op de onderwijsdactische website Thomas worden kandidaat-studenten door de Erkende instantie voor Rooms-katholiek godsdienstonderwijs overigens aangemoedigd om de opleiding te volgen.

De tewerkstellingsperspectieven voor de **internationale studenten** zijn minder gedocumenteerd. Het is alleszins zo dat de overgrote meerderheid (meer dan 90%) doorstroomt naar de advanced master.

Bij de tweejaarlijkse alumnibevraging wordt gepeild naar aspecten die betrekking hebben op de aansluiting van de opleiding op de verdere loopbaan (hetzij studieloopbaan, hetzij professionele loopbaan)¹⁰². Bij de **bevraging van de Nederlandstalige alumni (2010)** behaalden de items een hoge gemiddelde score¹⁰³, steeds (beduidend) hoger dan de gemiddelde scores van de Groep Humane Wetenschappen en de universiteit. Voor de zeven bevraagde items samen werd een gemiddelde score van 4,93/6 behaald. Op de stelling “over het algemeen ben ik tevreden over deze opleiding” antwoordden alle vijftien respondenten met ‘ja’. Bij de **internationale alumni** behaalden de items een iets lagere gemiddelde score van 4,41/6¹⁰⁴. Het item waarin wordt gevraagd naar de voorbereiding op de verdere studieloopbaan behaalt een hoge score (5,00/6); de items die betrekking hebben op de voorbereiding van een professionele loopbaan scoren (licht) onder het gemiddelde van de Groep en de universiteit. Mogelijk wordt dit laatste verklaard door het feit dat vele internationale studenten de masteropleiding in het bijzonder volgen met het oog op het aanvatten van de doctoraatsopleiding. Op de stelling “over het algemeen ben ik tevreden over deze opleiding” antwoordden 11 van de 14 internationale respondenten met “ja” en 3 met “neen”.

Ook bij de **alumnibevraging van 2012** behaalden de bevraagde items bij de Nederlandstalige alumni¹⁰⁵ een hoge gemiddelde score, hoger of gelijk aan de gemiddelde score van de Groep en de universiteit¹⁰⁶. Enkel het item “de opleiding bood mij een goede wetenschappelijke basis(kennis) voor mijn huidige professionele loopbaan” scoorde licht onder het gemiddelde van de universiteit. Alle items samengenomen werd opnieuw een gemiddelde score van 4,93/6 behaald. Op de stelling “over het algemeen ben ik tevreden over deze opleiding” antwoordden 5 respondenten met ‘ja’ en 1 respondent met ‘neen’.

¹⁰² Concreet wordt gevraagd naar de beeldvorming omtrent de uitstroommogelijkheden, de voorbereiding op de arbeidsmarkt, de voorbereiding op een verdere studieloopbaan (postacademische opleiding, doctoraat), de aansluiting bij het huidige beroep, het verschaffen van een wetenschappelijke basis(kennis) voor de huidige professionele loopbaan, het bijbrengen van algemene vaardigheden die relevant zijn voor de huidige professionele loopbaan en het bijbrengen van praktische/discipline-eigen vaardigheden die relevant zijn door de huidige professionele loopbaan.

¹⁰³ Respectievelijk: 4,57/6; 4,54/6; 5,08/6; 4,93/6; 5,20/6; 5,07/6; en 5,13/6.

¹⁰⁴ Respectievelijk: 4,14/6; 3,78/6; 5,00/6; 4,70/6; 4,50/6; 4,55/6 en 4,20/6.

¹⁰⁵ Voor de internationale alumni zijn geen gegevens beschikbaar.

¹⁰⁶ Respectievelijk 4,83/6; 4,33/6; 4,60/6; 5,00/6; 4,83/6; 5,17/6; 5,00/6; 5,40/6; 5,25/6.

3.2.2.3. Advanced master in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen/Advanced master in Theology and Religious Studies

De tewerkstellingsmogelijkheden voor alumni van de initiële masteropleiding gelden uiteraard ook voor afgestudeerden van de advanced masteropleiding. Daarnaast bereidt de advanced masteropleiding specifiek voor op een loopbaan in het **wetenschappelijk onderzoek**. Zoals eerder aangetoond (zie 2.1.2.) start een relatief grote groep studenten na de advanced master een doctoraatsproject. Nederlandstalige studenten doen dit meestal in een AAP/BAP statuut en blijven dus werkzaam aan een universiteit of een academisch centrum om wetenschappelijk onderzoek te verrichten.

De academische pastoraatsopleiding bereidt specifiek voor op een loopbaan als pastor. De interactie tussen de opleiding en het werkveld is zeer groot. De opleiding werd mede op vraag van het werkveld als afzonderlijke optie van de advanced master ingericht. De vraag naar academisch geschoolde pastores, vooral vanuit het zorgpastoraat, overstijgt immers het aanbod. Vaak worden vanuit het werkveld personen die reeds als pastor actief zijn aangemoedigd om de academische pastoraatsopleiding als werkstudent te volgen. Het gaat dan om alumni van de initiële masteropleiding die tijdens hun opleiding enkel de exploratiestage hebben gelopen. Er is ook vraag naar een pastoraatsopleiding voor mensen die als pastor actief zijn, maar geen diploma van de initiële masteropleiding hebben behaald (bv. sociaal assistenten). De afstemming tussen de opleiding en het werkveld gebeurt onder meer via het jaarlijkse overlegmoment (*Ronde van Vlaanderen*). De Faculteit heeft de zorg dat de opleiding door alle bisdommen als een volwaardige opleiding wordt erkend die de voldoende voorwaarde vormt om als pastor aangesteld te worden.

Heel wat **internationale studenten** worden naar Leuven gestuurd om een diploma te behalen waarmee ze in kerk, universiteit of samenleving aan de slag kunnen. Dit is zeker het geval voor de priesterstudenten, maar niet zelden ook voor anderen. De Leuvense opleidingen hebben in het buitenland, en zeker ook in de Verenigde Staten, een goede naam zodat afgestudeerden goed gepositioneerd zijn op de arbeidsmarkt. Een groot deel van de afgestudeerden van de advanced masteropleiding stroomt tevens door naar de doctoraatsopleiding (zie 3.2.1.2.).

Bij de bevraging van de Nederlandstalige alumni (2010) werd bij de items die peilden naar de aansluiting van de opleiding op de professionele of studieloopbaan (voor de oplijsting van deze items, zie 3.2.2.2.) een hoge gemiddelde score van 4,98/6 behaald¹⁰⁷, ruim boven het gemiddelde van de Groep (4,32/6) en de universiteit (4,47/6). Alle zeven respondenten antwoorden “ja” op de stelling “over het algemeen ben ik tevreden over deze opleiding”. Bij de **internationale alumni** werd een gemiddelde score van 4,25/6 behaald¹⁰⁸, licht onder de gemiddelde score van

¹⁰⁷ Respectievelijk: 4,86/6; 4,57/6; 5,14/6; 5,00/6; 5,00/6; 5,14/6 en 5,14/6.

¹⁰⁸ Respectievelijk: 4,00/6; 4,00/6; 4,50/6; 4,50/6; 4,25/6; 4,25/6 en 4,25/6.

de Groep (4,31/6) en de universiteit (4,47/6). Vooral het item dat de opleiding algemene vaardigheden aanleert die relevant zijn voor de huidige professionele loopbaan scoorde beduidend lager bij de opleiding dan bij de Groep en de universiteit.

3.2.2.4. Master of Arts in de wereldgodsdiensten, de interreligieuze dialoog en de religiestudie

De tewerkstellingsperspectieven voor de studenten met een master WIDR blijken moeilijk na te gaan. Deze studenten volgen vaak een heel eigen traject, zijn vaak reeds aan het werk en komen bovendien in een veelheid van tewerkstellingsdomeinen terecht. De opleiding onderneemt pogingen om toch een beeld te krijgen op deze afgestudeerden. In dit kader werd onder meer in 2012-2013 een specifieke facebookgroep opgericht en organiseerden we een bevraging bij de afgestudeerden. Op dit ogenblik biedt dit nog onvoldoende informatie om een betrouwbaar beeld te schetsen van de concrete tewerkstellingsperspectieven van deze studenten.

3.3. DIPLOMARENDEMENT

Het diplomarendement van een opleiding kan vanuit twee invalshoeken worden benaderd. Men kan kijken naar de **studieduur per instroomcohort**. Men vertrekt dan van een cohorte instromende studenten en kijkt vooruit tot aan het diploma. Op deze manier kan men nagaan **welk percentage studenten** na x aantal jaren zijn diploma behaalde **sinds de eerste inschrijving** in een bepaalde opleiding. Meteen wordt ook duidelijk welk aandeel van de studenten die in een bepaald academiejaar gestart zijn de opleiding verlaat zonder diploma (drop-out). Men kan ook de **studieduur per uitstroomcohort** bekijken. Hier worden alleen studenten in rekening gebracht die het diploma behaald hebben. Dit betekent dat studenten die onderweg afhaken buiten beschouwing worden gelaten en enkel wordt nagegaan welk percentage

3.3.1. BACHELOR IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

De eerste bachelordiploma's werden uitgereikt in het academiejaar 2006-2007. Tijdens de voorbije zes jaar (2007-2012) behaalden in totaal **291 studenten** het diploma van bachelor in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen, wat neerkomt op een gemiddelde van **48 studenten** per jaar. 152 studenten behaalden het diploma via het reguliere programma en 139 studenten via het verkorte programma. Deze cijfers wijzen op het grote belang van de verkorte bacheloropleiding voor de Faculteit.

Het gemiddelde percentage van generatiestudenten – ingestroomd in de opleiding van 2005-2006 tot 2009-2010 – dat het diploma in drie jaar behaalt, bedraagt 57,61%. Gemiddeld behaalt 6,29% van de studenten het diploma na vier jaar en 2,58% na vijf jaar. Gemiddeld haakt 29,57% van de generatiestudenten af (drop-out). De resterende vier procent is nog bezig met de opleiding en zal dus nog verdeeld worden over de groep die het diploma behaalt en de groep die afhaakt. In de drop-outgroep haakt de meerderheid af na het eerste jaar (gemiddeld 44,66%). Na het tweede jaar haakt gemiddeld 22,98% van de studenten af. Een minderheid haakt af tijdens het eerste jaar (13,51%), tijdens het tweede jaar (6,81%), tijdens het derde jaar (8,68%) of na het derde jaar (3,34%).

3.3.2. BACHELOR IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

Sinds het academiejaar 2006-2007 hebben **187 studenten** het bachelordiploma behaald, wat neerkomt op een gemiddelde van **31 studenten** per jaar. 27 studenten behaalden het diploma in het reguliere programma en 160 studenten in het verkorte programma. Dit verklaart waarom de grote meerderheid van de studenten (85,6%), die is uitgestroomd van het academiejaar 2006-2007 tot 2011-2012, het diploma behaald heeft na één jaar (Zie bijlage 12.2).

3.3.3. MASTER IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

De initiële masteropleidingen werden ingevoerd in het academiejaar 2007-2008. Van dit academiejaar tot het academiejaar 2011-2012 werden **185 initiële masterdiploma's** behaald, wat neerkomt op een **gemiddelde van 37 studenten per jaar**. De meerderheid behaalt het diploma op één jaar (gemiddeld 40,69%), maar niettemin doet ook een aanzienlijk aandeel van de studenten twee jaar over de opleiding (gemiddeld 22,37% van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011). Het aantal drop-outs van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011 bedraagt gemiddeld 24,88%.

3.3.4. MASTER IN THEOLOGY AND RELIGIOUS STUDIES

Van het academiejaar 2007-2008 tot het academiejaar 2011-2012 werden **222 initiële masterdiploma's** behaald, wat neerkomt op een gemiddelde van **44 studenten per jaar**. De meerderheid (69,4%) behaalt het diploma op één jaar. Van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011 heeft gemiddeld 10,9% het diploma na twee jaar behaald. Het aantal drop-outs van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011 bedraagt gemiddeld 12,33%.

3.3.5. MASTER IN DE GESPECIALISEERDE STUDIES IN DE GODGELEERDHEID EN DE GODSDIENSTWETENSCHAPPEN

Van het academiejaar 2005-2006 tot het academiejaar 2011-2012 werden **83 advanced masterdiploma's** behaald, wat neerkomt op een gemiddelde van bijna **12 studenten per jaar**. Gemiddeld 45,9% van de instromende studenten behaalde het diploma na één jaar, gemiddeld 17,8% van de instromende studenten van het academiejaar 2006-2007 tot het academiejaar 2010-2011 heeft er twee jaren over gedaan. Het percentage drop-outs van het academiejaar 2006-2007 tot 2010-2011 bedroeg gemiddeld 31,5%. Wordt gekeken naar de uitstromende cohorten van het academiejaar 2011-2012, dan kan men vaststellen dat 55,56% van de afgestudeerde studenten de opleiding heeft afgewerkt in één jaar, 33,33% in twee jaren en 11,11% in 3 jaren. De advanced masteropleiding wordt niet zelden gecombineerd met een job (bv. in de pastorale zorg) en dus deeltijds gevolgd.

3.3.6. MASTER IN ADVANCED STUDIES IN THEOLOGY AND RELIGION

Van het academiejaar 2005-2006 tot het academiejaar 2011-2012 werden **258 advanced masterdiploma's** behaald, wat neerkomt op een gemiddelde van bijna **37 studenten per jaar**. Gemiddeld 65,3% van de instromende studenten behaalde het diploma na één jaar, gemiddeld 14,72% van de instromende studenten van het academiejaar 2006-2007 tot het academiejaar 2010-2011 heeft er twee jaren over gedaan. Het percentage drop-outs van het academiejaar 2006-2007 tot 2010-2011 bedroeg een laag gemiddelde van 14,09%. De studieduur beschouwd vanuit de uitstromende cohorten van het academiejaar 2011-2012 bedroeg één jaar voor 61,76% van de afgestudeerde studenten, twee jaren voor 26,47%, drie of meer jaren voor ongeveer 10%.

3.3.7. MASTER IN DE WERELDGODSDIENSTEN, DE INTERRELIGIEUZE DIALOOG EN DE RELIGIESTUDIE

Van het academiejaar 2007-2008 tot het academiejaar 2011-2012 werden **43 diploma's** behaald, wat neerkomt op een gemiddelde van een gemiddeld ruim **8 studenten per jaar**. Het aantal studenten dat na één jaar het diploma behaalt, bedraagt slechts 17,4%. Dit lage cijfer wordt verklaard door het feit dat de masteropleiding vaak deeltijds wordt gevolgd door zelfstudeerders. Tevens verkiezen studenten die een stage lopen vaak een meerjarentraject. Het gemiddeld aantal studenten dat van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011 het diploma na twee jaar heeft behaald, schommelt eveneens rond de 17%. Tenslotte is het zo dat de drop-outcijfers vrij hoog liggen, namelijk gemiddeld 55,17% van het academiejaar 2007-2008 tot 2010-2011. Als we het gemiddelde nemen van 2007-2008 tot 2009-2010 – zoals gezegd behalen

vele studenten immers het diploma na twee jaar, dus de drop-outcijfers voor het academiejaar 2010-2011 kunnen nog zakken – komt het gemiddelde percentage afhakende studenten op 49,3%. Wordt de studieduur per uitstroomcohort bekeken voor het academiejaar 2011-2012 – dus abstractie makend van de vrij hoge drop-out – dan behaalt 75% van de studenten het diploma na twee jaar (50% na één jaar en 25% na twee jaar).

3.4. KRITISCHE REFLECTIE EN TOEKOMSTPERSPECTIEF

Vanaf 2009 heeft de Faculteit in toenemende mate aandacht besteed aan toetsen, examineren en beoordelen, in voortdurende interactie met het universitaire toetsbeleid. De afgelopen jaren werden vanuit de POC/TCIP/Onderwijsceel vele initiatieven genomen om de transparantie en objectiviteit te verhogen en de kwaliteit te bewaken. Door het opstellen van formulieren met beoordelingscriteria en generische modellen van cijferbepaling wordt er hard gewerkt aan de bewustwording dat examineren en beoordelen niet exclusief de verantwoordelijkheid van de individuele docent is. De stand van zaken rond evaluatie opgenomen in dit zelfevaluatie-rapport laat toe de facultaire visie op toetsbeleid in kaart te brengen.

De inventarisatie van de soorten evaluatie wijst op een vrij grote variatie, in overeenstemming met de leerresultaten die worden getoetst: kennis en inzicht worden in de regel getoetst door een mondeling examen; methodologische en reflexieve vaardigheden via een paper of een verslag en communicatieve vaardigheden door een presentatie en/of medewerking tijdens contactmomenten. Bij de aanwending van een brede waaier aan soorten evaluatie moet wel gelet worden op de studiebelasting: zeker in de masteropleiding moet erover gewaakt worden dat het schrijven van papers voor meerdere opleidingsonderdelen combineerbaar blijft met het werken aan de masterproef.

De laatste jaren werden vele initiatieven genomen met betrekking tot feedback aan studenten over hun sterke en zwakke punten. De feedbackformulieren die ter beschikking staan van docenten bij het afnemen van mondelinge examens en het beoordelen van werkstukken, maken een meer gestructureerde en gestoffeerde feedback mogelijk. Tegelijk stellen docenten vast dat slechts weinig studenten opdagen op de vastgelegde feedbackmomenten na de examenperiode. Mogelijk dient er nog gewerkt te worden aan de bewustwording van het belang van feedback bij studenten. De systematische feedback op losse papers en werkstukken blijft eveneens een aandachtspunt.

De Faculteit heeft een uitgebreide visie en beleid rond de **masterproef**. Deze heeft zich vertaald in een substantiële brochure met *Richtlijnen/Guidelines*. Studenten zijn doorgaans zeer tevreden over de kwaliteit van de begeleiding. Een tweetal punten vragen wel aandacht. Ten eerste kan er vaak een ongelijke verdeling van masterproeven tussen docenten en onderzoekseenheden wor-

den vastgesteld. Gezien de keuzevrijheid van de studenten kan dit probleem slechts worden gemedieerd door werk te maken van bijkomende staf in de drie meest bevroegde onderzoekseenheden. Ten tweede wordt de tijd voor de masterproef als te kort ervaren door studenten in de advanced masteropleiding die ervoor gekozen hebben een nieuw onderwerp te behandelen. Wie de masterproef in de junizittijd wil indienen, beschikt slechts over achttal maanden. Dit probleem kan enkel structureel worden opgelost met de invoering van een tweejarige master.

Ook over de **stage** zijn de studenten globaal genomen zeer tevreden. Een verbeterpunt betreft de inplanning van de lange stage in het academiejaar. Aangezien studenten doorheen het hele academiejaar ook opleidingsonderdelen volgen, moet de stage beperkt worden tot één à twee dagen per week. Vanuit de stagebegeleiding wordt gewezen op de vele voordelen indien de stage in één blok zou kunnen worden afgewerkt.

De tewerkstellingsperspectieven zijn een grote troef voor de facultaire opleidingen. Zowel vanuit de onderwijssector als de pastorale sector is de vraag naar afgestudeerde masters in de godgeleerdheid en de godsdienstwetenschappen groter dan het aanbod. Ook de doorstroom naar een doctoraat verloopt zeer vlot.

De Faculteit heeft de laatste twee academiejaren (2010-2012) telkens rond de 200 diploma's afgeleverd voor de vier opleidingen (met varianten) samen. Wat het diplomarendement betreft, het aandeel van de instromende studenten dat het diploma behaalt en de tijd die ze daarvoor nodig hebben, is de balans vrij positief. De laatste jaren werden acties ondernomen om het diplomarendement van de Nederlandstalige verkorte bacheloropleiding te verhogen (strengere selectie, responsabiliseren van kandidaat-studenten). Bij de masteropleiding WIDR is de studieduur tot het behalen van het diploma, alsook de drop-out, veeleer hoog. Hier moet echter rekening worden gehouden met het feit dat het een verbredende masteropleiding betreft – vele studenten hebben reeds een masterdiploma behaald –, die zeer vaak deeltijds wordt gevolgd door werkstudenten. Om beter te kunnen inspelen op het eigen profiel van de studenten, werd een afzonderlijke studietrajectbegeleiding voor de masteropleiding WIDR uitgewerkt.

ALGEMEEN BESLUIT EN TOEKOMSTIGE BELEIDSOPTIES

1. De Faculteit Theologie en Religiewetenschappen biedt een **volledig** Nederlandstalig en Engelstalig **studieprogramma** (bachelor, master, advanced master, doctoraat) op basis van een duidelijke, door de traditie beproefde en dynamische onderwijsvisie. Het onderwijsaanbod is **integraal** en **integrerend**: op een samenhangende, gestructureerde en bodembekkende wijze wordt de student eerst ingeleid en daarna meer en meer op verdiepende en gespecialiseerde wijze bekwaam gemaakt in de verschillende subdisciplines van de theologie, de religiestudie en aanverwante wetenschappen. Eigen aan de Leuvense opleidingen is de **inclusieve** benadering van theologie en religiewetenschappen: de theologische opleidingsonderdelen besteden aandacht aan religiewetenschappelijke aspecten van de behandelde onderwerpen en domeinen, en andere wereldgodsdiensten en levensbeschouwingen worden niet alleen religiewetenschappelijk onderzocht en gepresenteerd, maar de docenten gaan ook in op de binnenkant van deze godsdiensten en op de interreligieuze en interlevensbeschouwelijke ontmoeting.
2. De opleidingen mikken zowel op **breedte** als op **verdieping**. De programma's combineren **een zeer stevige en brede** bacheloropleiding met de mogelijkheid om via het majorsstelsel in de masteropleidingen te verdiepen en te specialiseren in één van de subdisciplines van de theologie of in de religiestudie. De student(e) kan progressief zijn/haar eigen leerlijn uitstippelen zonder dat hij/zij de algemene en brede vorming uit het oog verliest. De Nederlandstalige masteropleiding biedt bovendien een specifieke uitstroomoptie praktische theologie en is combineerbaar met een (deels geïntegreerde) lerarenopleiding. Daarnaast werd de master WIDR op basis van de adviezen van de vorige visitatie verder uitgebouwd met een stevige *truncus communis* en drie opties.
3. De **samenhang** van het programma wordt op verschillende wijzen gegarandeerd: door de goed bereflecteerde verhouding tussen theologie en religiestudie, door de opbouw langs de verschillende disciplines van de theologie in nauw overleg met de onderzoekseenheden van de Faculteit, door de graduele opbouw van het programma met bij elkaar aansluitende opleidingsonderdelen. Bijna alle **docenten** zijn betrokken in zowel de bacheloropleiding als de masteropleidingen. De ontwikkeling van **leerlijnen** wordt opgevolgd door goed functionerende onderwijscommissies en wordt – zo blijkt uit de bevestigingen en hearings – ook als zodanig erkend door de **studenten**.

4. De studenten verwerven doorheen het programma de kennis en de vaardigheden om op **kritische** en **wetenschappelijke** manier om te gaan met **historisch-hermeneutische**, **systematisch-hermeneutische** en **praktisch-hermeneutische** vraagstukken uit de theologie en de religiewetenschappen, steeds in **dialog** met een diversiteit aan disciplines, methoden en contexten. Een uitdaging van de opleidingen is om het religiewetenschappelijk onderwijsaanbod verder zichtbaar te maken (onder meer ook in een herbenaming van de onderzoekseenheden van de Faculteit waarin de dubbele component aan bod komt, bijvoorbeeld ‘theologische en comparatieve ethiek’). Naast verdere explicitering van de religiewetenschappelijke dimensie van heel wat vormen van theologie, zal dit in de zeer nabije toekomst onder meer gebeuren aan de hand van verschillende nieuwe, gecombineerde profielvacatures (theologie/religiewetenschappen).
5. De leerresultaten van de verschillende opleidingen vormen een adequate en originele **vertaling van de domeinspecifieke leerresultaten**. De curriculum mapping geeft aan op welke wijze de verschillende opleidingsonderdelen op bodembedekkende wijze bijdragen tot de realisatie van de domeinspecifieke leerresultaten. Het proces dat rond de curriculum mapping op de Faculteit is opgezet, geeft aan hoe hieromtrent een ruime consensus bestaat onder docenten en studenten. De bevestigingen en de hearings van de studenten bevestigen dit duidelijk. De originaliteit van de facultaire vertaling van de DLR’s blijkt uit het specifieke onderwijsprofiel van de Faculteit.
6. Het onderwijs wordt gegeven door **een uitgebreide staf** met een sterke **onderzoeksreputatie** en met een grote betrokkenheid en **inzet voor onderwijs**. De onderzoeksevaluatie, uitgevoerd in de herfst van 2012, zette de hoge kwaliteit van het onderzoek aan de Faculteit stevig in de verf. Het hoogstaande onderzoek komt uiteraard ook de kwaliteit van het onderwijs ten goede. De Faculteit kan – ook in vergelijking met andere faculteiten van de universiteit – bijzonder mooie en constante resultaten voorleggen inzake de kwaliteit van het onderwijs (gebaseerd op de online **onderwijsevaluaties**). De overgrote meerderheid van de docenten heeft een specifieke pedagogische opleiding genoten en de docenten volgen daarnaast systematisch de docentenopleiding van de KU Leuven. Het onderwijs wordt binnen de Faculteit op performante wijze aangestuurd door de **Onderwijscel** en de Nederlandstalige en internationale permanente onderwijscommissies. Deze commissies, die samengesteld zijn uit docenten en een ruime studentendelegatie, behartigen alle aspecten van de kwaliteit van het onderwijs, komen snel en efficiënt tussen wanneer er zich problemen stellen en optimaliseren het onderwijsgebeuren voortdurend ten gronde. De Faculteit heeft de voorbije jaren ook heel wat geïnvesteerd in **onderwijsondersteuning**, via een facultaire onderwijsondersteuner, ombudspersonen en studietrajectbegeleiders (inclusief specifieke studietrajectbegeleiders voor werkstudenten). Aandachtspunten met betrekking tot de staf zijn de ondervertegenwoordiging van vrouwen in het ZAP en de impact van het dalende aan-

tal Nederlandstalige generatiestudenten op de bezetting van een aantal opleidingsonderdelen. Zeker met het oog op het faciliteren van andere arbeidsintensieve aspecten van het onderwijs zoals individuele studentenbegeleiding, gevarieerde werk- en evaluatievormen en feedback, dient hier nagedacht te worden over de optimale inzet van tijd en middelen.

7. De Faculteit beschikt over een succesvolle en **bloeiende internationale sectie** met studenten van meer dan zestig verschillende nationaliteiten. De Faculteit is ook een plaats waar heel wat **internationale** onderzoekers gedurende kortere of langere tijd verblijven en werken. De aantrekkingskracht van het internationaal programma blijkt ook uit het succes van de **Erasmusprogramma's**, in het bijzonder voor inkomende studenten. Veel van deze studenten blijven nadien aan de Faculteit verder studeren. Het aantal uitgaande (Vlaamse) Erasmusstudenten blijft aan de lage kant, ondanks herhaalde inspanningen van de Faculteit om dit bij de studenten aan te moedigen en de zeer bevredigende feedback van studenten over hun Erasmusverblijf. Wellicht zal de tweejarige master meer mogelijkheden bieden om een buitenlands verblijf meer structureel in het programma in te bouwen. Door het internationale karakter van de Faculteit komen veel studenten ook op de eigen campus in aanraking met de internationale dimensie van de theologie en de religiestudie. Het effect hiervan is een reële dynamiek van 'internationalisation at home'. Bovendien fungeert de sinds 2002 georganiseerde studiereis naar India (8 studiepunten, 30 dagen), waaraan een belangrijk deel van de Nederlandstalige studenten deelneemt, als een belangrijk leermiddel inzake interculturele en internationale openheid. De Faculteit draagt ook zorg voor de goede opvang van de buitenlandse studenten, onder andere via het Heilige Geestcollege, het zusterconvent voor buitenlandse vrouwelijke religieuzen, de Father Damian Community en de nieuwe mogelijkheden die het Amerikaans College biedt. Een positieve ontwikkeling sinds de vorige visitatie is de **toenadering en samenwerking tussen de Nederlandstalige en internationale studentenverenigingen** (resp. Katechetika en Saints).
8. De Faculteit biedt een studieomgeving 'op maat' aan voor een grote **variëteit aan studenten**: generatiestudenten, werkstudenten, zelfstudiestudenten, internationale studenten uit meer dan vijftig landen, Erasmusstudenten, studenten uit andere opleidingen die keuzevakken opnemen, studenten die via affiliatie aan de faculteit studeren, RZL-studenten (met een grote levensbeschouwelijke diversiteit). De Faculteit zorgt meer bepaald voor een aanbod en een leeromgeving die afgestemd zijn op deze verschillende doelgroepen, onder meer door middel van het certificaat voor het godsdienstonderwijs, studiebegeleiding voor werkstudenten, zelfstudiepakketten voor zelfstudiestudenten, methodologische opleidingsonderdelen voor bachelorstudenten, het *Thesis Writing Seminar* voor instromende internationale masterstudenten, een op maat gemaakte introductie in de Leuvense theologie voor Erasmusstudenten (*The Louvain Approach to Theology and Religious Studies*), goede interim feedback op affiliatiepapers, intensieve bezoeken en lessenreeksen aan de betrokken instellingen, etc.

De heterogeniteit van het studentenpubliek stelt ook een aantal specifieke uitdagingen aan de opleidingen: de verhouding tussen generatiestudenten en zij-instromers in het Nederlandstalige en internationale bachelorprogramma, de leerlijn voor de studenten in de verkorte bachelor (Nederlandstalig en internationaal), de verschillende culturele en confessionele achtergronden van de studenten in de internationale sectie en het feit dat niet voor alle buitenlandse studenten Engels de moedertaal is. Het werken aan de taalvaardigheden van de non-native speakers is daarbij een werkpunt. De Faculteit richt vanaf 2013-2014 ook enkele nieuwe opleidingsonderdelen in zodat studenten zich verder kunnen bekwamen in het lezen van Frans en Duits (*French for Reading Knowledge* en *German for Reading Knowledge* en *Initiatiecursus Duits*).

9. De programma's zijn ook zo opgebouwd dat ze sporen met de **canoniekrechtelijke** opleidingstrajecten, zodat studenten die dat wensen via de staatsdiploma's ook canoniekrechtelijke diploma's kunnen verwerven.
10. De **bibliotheek** van de Faculteit is een mondiaal gerenommeerde theologische bibliotheek, met een vakkundige en toegewijde staf. Als onderwijs- en onderzoeksbibliotheek creëert ze voor studenten een veelzijdige en stimulerende leeromgeving – een graduate studielandschap – waarin klassieke en nieuwe technologische leermiddelen studenten van bij de aanvang van hun studie aanzetten tot het gebruiken van de bronnen en het aanleren van onderzoeksvaardigheden.
11. De opleidingen hebben **een goed gelegen campus** in het hart van de binnenstad. De bibliotheek en het Collegium Veteranorum zijn moderne en recent vernieuwde gebouwen. De collegezalen van het Maria-Theresiacollege zijn in de mate van het mogelijke opgefrist en voorzien van moderne onderwijsmultimedia (inclusief computerlokaal). De studenten beschikken over volledig vernieuwde en aantrekkelijke studentenlokalen. De Faculteit zet erop in om in de toekomst deze drie centrale plaatsen van de Faculteit (Maurits Sabbebibliotheek, Collegium Veteranorum en Maria-Theresiacollege) nog beter tot een fysieke en architecturale eenheid te brengen.
12. Het onderwijs wordt gesteund door een **professionele en studentvriendelijke dienstverlening**. De onderwijs- en studentenadministratie en het secretariaat onderzoek en internationalisering zorgen voor een vlotte organisatie ondanks de toenemende complexiteit van de onderwijsprocessen. De medewerkers scholen zich permanent bij om al deze taken naar behoren uit te voeren. De studietrajectbegeleiding en de ombudsdienst worden door alle betrokkenen gewaardeerd voor hun toegankelijkheid, deskundigheid en betrokkenheid.
13. De Faculteit besteedt in toenemende mate aandacht aan de reflectie over de **kwaliteit van evaluatie**. Hoewel de besprekingen in de onderwijscommissies en het bijzonder lage aantal

formele examenbetwistingen aantonen dat de studenten tevreden zijn met het aan de Faculteit gegroeide **toetsbeleid**, is er de laatste twee jaar bewust naar gestreefd om dit beleid verder te professionaliseren op basis van de nieuwste onderwijskundige inzichten en tendenzen. Zo is werk gemaakt van formele feedbackformulieren voor examens en masterproeven. Een werkpunt was de transparantie van de evaluatie (in het bijzonder de manier waarop het punt tot stand komt): hieraan wordt extra aandacht besteed in de nieuwe ECTS-fiches. Verder zijn de studenten tevreden over de beschikbare feedbackmogelijkheden bij examens, werkstukken en masterproeven. Ze worden evenwel gestimuleerd om actiever gebruik te maken van de beschikbare feedbackmomenten.

14. Het **studierendement** van de opleidingen is zeer goed, hoger dan het algemeen gemiddelde van de KU Leuven. Dit hangt allicht samen met de kleinere leergroepen, de grotere motivatie en de bewuste keuze van de studenten voor de studierichting, de goede studiesfeer en de kwalitatieve studietrajectbegeleiding. Het hoge rendement heeft ook te maken met het feit dat meer dan 90% van de internationale masterstudenten al heel wat studie-ervaring hebben en door de kwalitatieve ondersteuning van de verhandeling (onder andere via het *Thesis Writing Seminar*). Uit onderlinge vergelijking tussen de opleidingen kan worden geconcludeerd dat het rendement alleen lager ligt voor de studenten van de verkorte bachelor, die niet zelden werk en studie (en gezin) combineren. Desondanks levert de Faculteit permanent inspanningen om voor deze studenten een geschikte leeromgeving te creëren. Een andere zorg is dat de masterproef in de advanced master regelmatig leidt tot studieduurvertraging (wat grotendeels te wijten is aan de combinatie met de vakken en de eisen rond de toelating tot het doctoraat).
15. Het **beroepenveld** is in zeer sterke mate vragende partij naar afgestudeerden van de Faculteit. We kunnen spreken van een bijna **100% werkzekerheid** voor de Nederlandstalige studenten bij het betreden van de arbeidsmarkt. De internationale studenten stromen na de advanced master in belangrijke mate door naar het doctoraat of verwerven belangrijke plaatsen in kerk, academie en samenleving in het land van herkomst. De introductie van de tweejarige master zou beter toelaten om de verschillende uitstroomprofielen zichtbaar te maken (met name in de Nederlandstalige programma's). Vanwege de heterogene achtergrond van de betrokken studenten en de grote diversiteit aan keuzes en perspectieven is het moeilijker om zicht te krijgen op de plaatsen waar de studenten van de master WIDR terecht komen. Een blijvende zorg van de Faculteit is de erkenning van Nederlandstalige pastoraal afgestudeerden in sommige bisdommen.
16. De Faculteit ontwikkelt **een zeer sterke band met haar afgestudeerden**. Vanuit de Faculteit wordt een uitgebreid en kwalitatief nascholingsaanbod ontwikkeld vanuit het pas hervormde navormingscentrum Didachè. Het Theologisch Forum verenigt alle theologisch

afgestudeerden in Vlaanderen (600 leden) en wordt vanuit de Faculteit gecoördineerd (o.a. via het jaarboek *Areopaag*). De Faculteit houdt via de maandelijkse nieuwsbrieven van Thomas (15.000 leden) en Elisabeth (4.000 leden) contact met haar alumni. Via de jaarlijkse *Ronde van Vlaanderen* wordt contact gehouden met de belangrijkste werkgevers in onderwijs en pastoraal. Met de internationale studenten wordt contact gehouden via een ruimverspreide Engelstalige newsletter (1.500 adressen). De Faculteit speelt ook een prominente rol in de Europese Vereniging voor Katholieke Theologie. In de vele internationale contacten en door deelname aan bijeenkomsten van alumni in alle werelddelen worden de banden met de internationaal afgestudeerden levendig gehouden.

17. De Faculteit heeft een zeer **aangename studie- en leefomgeving** met een coöperatieve en dialogale geest onder en tussen de leden van het ZAP, ABAP, ATP en de studenten. Ondanks verschillende klemtonen is er een grote consensus en een breed draagvlak met betrekking tot de opties die de Faculteit genomen heeft op het vlak van onderwijs en onderzoek. Uit hearings en vragenlijsten blijkt de grote tevredenheid van de afgestudeerden ten opzichte van de opleidingen. Er was wel vraag naar meer aandacht voor de praktische oriëntatie van de opleiding, zowel vanwege alumni als uit het werkveld. Hieraan is tegemoetgekomen door de creatie van het nieuwe opleidingsonderdeel 'Theologisch practicum'.

TOEKOMSTIGE FUNDAMENTELE BELEIDSOPTIES

1. De Faculteit heeft een **uniek profiel** waarbij theologie en religiestudie in de curricula samengehouden worden en elkaar wederzijds bevruchten en uitdagen. De Faculteit wil dit profiel naar de toekomst toe verder uitbouwen en daarbij de religiewetenschappelijke component duidelijker zichtbaar maken. Naast explicitering van de religiewetenschappelijke dimensie van vele vormen van theologie, zal dit onder meer gebeuren door nieuwe gecombineerde vacatures binnen drie verschillende theologische onderzoekseenheden en door de actieve rol van de Faculteit in de oprichting van een universiteitsbreed (interfacultair) centrum voor de studie van religie. De bedoeling is vooral om te blijven werken aan de bewustwording bij alle betrokkenen bij het facultaire onderwijs met betrekking tot het eigen, geïntegreerde profiel van de Faculteit, en hiertoe ook af te stemmen met buitenlandse instellingen die hetzelfde profiel nastreven (bijvoorbeeld de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Wenen en het Institut Catholique in Parijs).
2. Op dit ogenblik geeft de Faculteit er nog steeds de voorkeur aan het eigen initiële plan rond de **tweejarige master**, met inbegrip van vier afstudeerrichtingen (onderwijs, onderzoek, pastoraal, cultuur en samenleving) te realiseren. Dit garandeert de beste aansluiting op het onderzoeksveld (onderzoek), het onderwijsveld (lerarenopleiding), de pastoraal (praktische

theologie) en een breder beroepenveld buiten de academische wereld, onderwijs en pastoraal (zoals NGO's, culturele sector, bibliotheekwezen, journalistiek, etc.). Als dit door de beslissing van de overheid niet kan worden gerealiseerd, zal de Faculteit inzetten op een tweejarige **onderzoeksmaster** naast een **eenjarige algemene master** (die dan ook geherprogrammeerd zal moeten worden).

3. De Faculteit wenst prioriteit te blijven geven aan het aantrekken van Nederlandstalige **generatiestudenten** en ontwikkelt daarvoor sinds 2013 een aantal nieuwe PR-strategieën en -campagnes (met o.a. ruim aandacht voor multimedia en sociale media). In de context van de internationalisering is er de blijvende zorg voor de adequate selectie van beloftevolle nieuwe studenten (met in acht nemen van enkele parameters zoals gender, sociale afkomst, regio's met specifieke ontwikkelingsnoden) en voor het selectief afsluiten van internationale akkoorden (in het bijzonder in het kader van de LERU, waar Leuven voor wat theologie en religiestudie betreft, de leiding neemt).
4. Gezien het toenemend aantal studenten die instromen in de **verkorte bachelor** dringt zich in de toekomst een herprogrammering van de bachelor op, waardoor het verkorte programma beter toegespitst wordt op het erg diverse competentieprofiel van deze groep studenten en waardoor het studierendement verder geoptimaliseerd kan worden.
5. Een zorg voor de toekomst betreft de **werkbelasting van de professoren**. Kwalitatief onderwijs, internationaal gereputeerd onderzoek, maatschappelijke en kerkelijke dienstverlening en toenemende (onderwijs)administratieve druk staan soms op gespannen voet met elkaar. De Faculteit zal hiervoor blijvende aandacht moeten hebben en nieuwe wegen zoeken om hiermee om te gaan: verdere rationalisering van het onderwijsaanbod, optimalisatie van de kansen van het ABAP om aan het onderwijs bij te dragen, een groter gemeenschappelijk aanbod van vakken voor de Nederlandstalige en Engelstalige studenten, administratieve vereenvoudiging, verdere integratie van ICT-tools in het onderwijs en blijvende zorg voor efficiëntie en kwaliteit van de onderwijsadministratie in een steeds complexer wordende administratieve omgeving. Bij de werkbelasting dient ook melding gemaakt te worden van het gegeven dat heel wat docenten hun onderwijsopdracht binnen de Faculteit combineren met een of meerdere opleidingsonderdelen Religie, zingeving en levensbeschouwing (RZL) aan soms zeer grote groepen studenten in andere faculteiten. De Faculteit houdt er ten eerste aan om deze specifieke onderwijsinspanning voort te zetten. Niet alleen stelt de Faculteit daarmee de theologie en de religiewetenschappen present binnen de universiteit, maar ook omgekeerd worden de docenten door deze vakken uitgedaagd om voeling te houden met de hedendaagse studentenpopulatie en kunnen ervaringen en inzichten opgedaan in dit onderwijs ook de vakken in de eigen Faculteit versterken en bevruchten, zowel inhoudelijk als pedagogisch.

6. Het proces van de redactie van dit zelfevaluatie-rapport is voor het onderwijsgebeuren op de Faculteit bijzonder stimulerend geweest. De docentendag van september 2012 was een scharniermoment bij de voorbereiding van de onderwijsvisiteatie. De Faculteit is van plan in de toekomst dergelijke initiatieven systematisch te herhalen om aldus binnen het globale proces van **permanente kwaliteitszorg** telkens opnieuw in momenten van expliciete opvolging, reflectie en verdieping te voorzien.

